

ΗΡΟΔΟΤΟΥ
ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Γ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ - Κ. ΚΟΣΜΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1964

μ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ναντιά Ν. Ρυμαίου

A-4.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

17029

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ - ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΚΟΣΜΑ

ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

V - IX

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΕ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1964

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ἡροδότου

Ο Ἡρόδοτος, γιὸς τοῦ Λύξη καὶ τῆς Δρυώς, γεννήθηκε κατὰ τὸ 484 π.Χ. στὴν Ἀλικαρνασσὸ τῆς Καρίας. Κρατοῦσε ἀπὸ τρανὴ γενιὰ καὶ τὸ σπίτι του ἦταν πολὺ πλούσιο. Ἀπὸ τοὺς πιὸ στενοὺς συγγενεῖς του ἦταν καὶ ὁ περίφημος κατὰ τὴν ἐποχὴ ἔκεινη ποιητὴς Πανάστης. Αὐτὸς βοήθησε πολὺ καὶ στὴ μορφωσή τοῦ νέου Ἡροδότου.

Στὴν Ἀλικαρνασσὸ τύραννος τότε ἦταν ὁ Λύγδαμης. Κατὰ τοῦ Λύγδαμη στασίασε κάποτε ὁ λαὸς καὶ στὸ κίνημα ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Ἡ στάση ὅμως δὲν πέτυχε κι ὁ Ἡρόδοτος ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγῃ στὴ Σάμο. Ἀργότερα, κατὰ τὸ 454 π.Χ. περίτον, γύρισε πάλι στὴν πατρίδα του ὁ Ἡρόδοτος. Τότε κατώρθωσε νὰ διώξῃ τὸν τύραννὸ Λύγδαμη ὁ λαὸς ὅμως, δὲν ἔσφραγμε γιὰ ποιὰν αἰτίᾳ, μίσησε τὸν Ἡρόδοτο καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ ἀναγκάστηκε νὰ ἀφήσῃ γιὰ πάντα τὸν τόπο του. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ κάνῃ πολλὰ καὶ μεγάλα ταξίδια στὴν Ἀσία, τὴν Ἀφρικὴ καὶ τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ συνάζῃ τὴν ςλη γιὰ τὸ σύγγραμμά του ἀπὸ τὰ ὅσα δὲν ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια του ἢ τοῦ μολογοῦσαν οἱ σοφοὶ τοῦ κάθε τόπου.

Κατὰ τὸ 445 π.Χ. ὁ Ἡρόδοτος βρίσκεται στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ ἀνάγνωσε μπρὸς στὸ λαὸ κομμάτια ἀπὸ τὸ σχέδιο τῆς ἴστορίας του, ποὺ κάναντε λόγο γιὰ τὶς δόξες τὶς ἀθηναϊκές. Οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ χάρη τὸν ἀνταμείψαντε γενναιόδωρα. Στὴν Ἀθήνα ὁ Ἡρόδοτος ἔπιασε φιλία καὶ μὲ τὸν Περικλῆ καὶ μὲ ἄλλονς τιμημένους Ἀθηναίους.

“Οταν κατὰ τὸ 444 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι στείλανε ἀποικία στὴν κάτω Ἰταλία καὶ συνοικίσανε τὴν πόλη Θουρίους, στὸν ἀποικισμὸ αὐτὸν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος κι ἔκαμε τοὺς Θουρίους δεύτερη πατρίδα του.

Ποῦ καὶ πότε πέθανε ὁ Ἡρόδοτος δὲν εἶναι γνωστό. Πιστευτότερο εἶναι πὼς πέθανε στὸν Θουρίους τὸ 420 π.Χ.

2. Ἡ ἴστορία τοῦ Ἡροδότου

Ἡ ἴστορία τοῦ Ἡροδότου εἶναι χωρισμένη, ὅχι ἀπὸ τὸν ἕδιο ἀλλὰ ὑστερώτερα, σὲ ἐννέα βιβλία, ποὺ στὸ καθένα δόθηκε τὸ ὄνομα μιᾶς

Μούσας. Τὰ πρῶτα τέσσερα βιβλία περιέχουν τὴν ἴστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀγατολῆς, Λυδῶν, Βαβυλωνίων, Ἀσσυρίων, Αἰγυπτίων, Αἴθιόπων καὶ Σκυθῶν, μὲ πολὺ περιέργες εἰδήσεις γιὰ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν αὐτῶν. Στὰ ὑπόλοιπα πέντε βιβλία ἐκθέτει δι συγγραφέας τοὺς τόσο δοξασμένους ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν Ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ βιβλία ἔγινε ἡ ἐπιλογὴ τοῦ κειμένου ποὺ ἀκολουθεῖ.

CV

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ευρέων

Τὸ 513 π.Χ. ὁ Δαρεῖος, βασιλέας τῶν Περσῶν (521 - 485 π.Χ.), ἔκαμε μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἀφοῦ πέρασε τὸν Ἰστρὸ (Δούναβη) ἀπάνω σὲ γέφυρα ἀπὸ πλοῖα ποὺ κατασκενάσε, εἰσέβαλε στὴ Σκυθία τὴ γέφυρα δμως δὲν τῇ χάλασε, κατὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ Μυτιληναίου Κώη, ἀλλὰ παράγγειλε νὰ τὴ φυλᾶνε οἱ τύραννοι τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, δσοι ἥτανε σύμμαχοί του σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία. Ὁ Δαρεῖος ἔπαθε πολλὰ κακὰ ἀπὸ τὸν ἐχθρούς του Σκύθες καὶ ἀναγκάστηκε νὰ τραβηγχτῇ ἀπὸ τὸν τόπο τους. Οἱ Σκύθες τὸν ἀκολούθουσανε, καὶ τότε μιὰ ἤλη τοῦ σκυθικοῦ ἵππου ἔφτασε ὡς τὴ γέφυρα καὶ πρότεινε στὸνς "Ἐλληνες, ποὺ φυλάγανε ἐκεῖ, νὰ τὴ χαλάσσοντε, γιὰ νὰ χαλαστῇ ἔτσι τέλεια καὶ δ Ἀρεῖος. Αὐτὴ τὴν ἰδέα τὴν ὑποστήριξε καὶ δ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, τύραννος στὴ Θρακικὴ χερσόνησο. δ Ἰστιαῖος δμως, τύραννος τῆς Μιλήτου, ἀντιστάθηκε λέγοντας, πὼς μὲ τὸ χαλασμὸ τοῦ Δαρείου κανένας ἀπὸ τὸνς "Ἐλληνες τυράννους τῆς Ἀσίας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὸ ἀξίωμά του. Νίκησε ἡ γνώμη τοῦ Ἰστιαίου, καὶ δ Ἀρεῖος γύρισε στὸν Ἐλλήσποντο περνώντας ἀπὸ τὴ Θράκη.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΕΜΠΤΗ

ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ

- 11 Δαρεῖος δὲ ὡς διαβὰς τάχιστα τὸν Ἐλλήσποντον ἀπίκετο ἐς Σάρδις, ἐμνήσθη τῆς ἔξ Ιστιαίον τε τοῦ Μιλησίου εὐεργεσίης καὶ τῆς παραινέσιος τοῦ Μυτιληναίου Κώεω, μεταπεμψάμενος δέ σφεας ἐς Σάρδις ἔδιδον αὐτοῖσι αἰզεσιν. Ὁ μὲν δὴ Ιστιαῖος, ἀτε τυραννεύων τῆς Μιλήτου, τυραννίδος μὲν οὐδεμιῆς προσεχρήζε, αἰτέει δὲ Μύρκινον τὴν Ἡδωνίδα βουλόμενος ἐν αὐτῇ πόλιν κτίσαι. Οὗτος μὲν δὴ ταύτην αἰρέεται, δὲ Κώης, οἴλα τε οὐ τύραννος δημότης τε ἐών, αἰτέει Μυτιλίνης τυραννεῦσαι τελεωθέντων δὲ ἀμφοτέροισι οὗτοι μὲν κατὰ εἶλοντο ἐτράποντο.
- 23 Ἀτε δὲ τειχέοντος ἥδη Ιστιαίον τοῦ Μιλησίου τὴν παρὰ Δαρείου αἰτήσας ἔτυχε μισθὸν δωρεὴν φυλακῆς τῆς σχεδίης, ἐόντος δὲ τοῦ χώρου τούτου παρὰ Στρυμόνα ποταμόν, τῷ οὔνομά ἐστι Μύρκινος, μαθὼν δὲ Μεγάβαζος τὸ ποιεύμενον ἐν τῷ Ιστιαίον, ὡς ἦλθε τάχιστα ἐς τὰς Σάρδις ἄγων τὸν Παίονας, ἔλεγε Δαρείω τάδε· «Ὥ βασιλεῦ, κοίτον τι χρῆμα ἐποίησας, ἀνδρὶ Ἐλληνι δεινῷ τε καὶ σοφῷ δοὺς ἐγκτήσασθαι πόλιν ἐν Θρητῇ, ἵνα ἴδη τε ταντηγήσιμός ἐστι ἄφθονος καὶ πολλοὶ κωπέες καὶ μέταλλα ἀργύρεα, δημιούργησις μὲν Ἐλλην περιοικέει, πολλὸς δὲ βάρθιαρος, οἵ προστάτεω ἐπιλαβόμενοι ποιήσουσι τοῦτο, τὸ ἄν ἐκεῖνος ἐξηγένεται καὶ ἡμέρης καὶ νυκτός. Σύ νυν τοῦτον τὸν ἄνδρα παῖσσον ταῦτα ποιεῦντα, ἵνα μὴ οἰκητῶ πολέμῳ συνέχῃ· τρόπῳ δὲ ἡτίῳ μεταπεμψάμενος παῖσσον ἐπεὰν δὲ αὐτὸν περιλάβης, ποιέειν, δικαστικέτι ἐκεῖνος ἐς Ἐλληνας ἀπίξεται».
- 24 Ταῦτα λέγων δὲ Μεγάβαζος εὐπετέως ἐπειθεὶς Δαρεῖον, ὡς εὖ προορέων τὸ μέλλον γίνεσθαι. Μετὰ δὲ ἄγγελον πέμψας δὲ Δαρεῖος ἐς τὴν Μύρκινον ἔλεγε τάδε· «Ιστιαῖε, βασιλεὺς Δαρεῖος τάδε λέγει· ἔγὼ φορτίζων εὑρίσκω ἐμοὶ τε καὶ τοῖσι ἐμοῖσι πρόγυμασι οὐδένα εἶναι σεῦ ἄνδρα εἰνοέστερον, τοῦτο δὲ οὐ λόγοισι, ἀλλ' ἔργοισι οἴδα μαθὼν νῦν ὃν, ἐπινοέω γὰρ πρόγυματα μεγάλα κατεργάσασθαι, ἀπικνέο μοι πάντως, ἵνα τοι αὐτὰ ὑπερθέωμαι.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. ΠΩΣ ΑΝΤΑΜΕΙΒΕΙ Ο ΔΑΡΕΙΟΣ ΤΟΝ ΙΣΤΙΑΙΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΩΗ.
ΠΡΟΣΚΑΛΕΙ ΤΟΝ ΙΣΤΙΑΙΟ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΟΥ ΤΑ ΣΟΥΣΑ.

· 'Αφοῦ πέρασε δὲ Δαρεῖος τὸν Ἐλλήσποντο κι ἔφτασε στὶς Σάρδεις, 11 δὲ λησμόνησε οὔτε τὴν εὐεργεσία τοῦ Ἰστιαίου οὔτε τὴν συμβουλὴν τοῦ Κῶη. Λοιπὸν τοὺς εἶπε νὰ ζητήσουν δ, τι ἥθελε δὲ καθένας τους. 'Ο Ἰστιαῖος εἶχε δική του τυραννίδα καὶ ζήτησε μοναχὰ κάποια χώρα, μὲ σκοπὸν νὰ χτίσῃ ἐκεῖ μιὰ πόλη. 'Ο Κῶης ζήτησε νὰ γίνη τύραννος τῆς Μυτιλήνης. 'Αφοῦ πήρανε καὶ οἱ δύο τὴν ἀμοιβήν τους, γυρίσανε στὸν τόπο τους.

"Αμα ἔφτασε δὲ Ἰστιαῖος στὴ Θράκη, ἄρχισε νὰ τειχίζῃ τὴν πόλη 23 Μύρκινο, ποὺ τοῦ χάρισε δὲ Δαρεῖος στὴ χώρα τῶν Ἡδωνῶν¹. 'Ο τόπος αὐτὸς εἶναι κοντὰ στὸ Στρυμόνα ποταμό. "Αμα τὸ ἔμαθε δὲ Μεγαβάζος², εἶπε στὸ Δαρεῖο : « Πῶς, βασιλέας μου, ἀφησες ἐναν "Ἐλληνα ἁξιον καὶ γνωστικὸν νὰ χτίσῃ πόλη ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ἀφθονη ἔυλεία, καλὴ γιὰ τὴν κατασκευὴ πλοίων καὶ κουπιῶν, δην βρίσκονται ἀκόμα καὶ μεταλλεῖα ἀργύρου, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, πολλοὶ "Ἐλληνες καὶ βάρβαροι κατοικοῦν αὐτὰ τὰ μέρη; Αὔτοί, ἔχοντας τέτοιον ἀρχηγό, μποροῦνε νὰ κάνουν δ, τι τοὺς συμβουλεύει αὐτός. 'Εμπόδισε λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τοὺς σκοπούς του, γιὰ νὰ μὴ μπλέξῃς ἀργότερα σ' ἐσωτερικὸ πόλεμο· μὲ καλὸ τρόπο προσκάλεσε τὸν κοντά σου καὶ, ἀμα τὸν βάλης στὸ ξέρι, κάμε νὰ μὴν ξαναγυρίσῃ πίσω στοὺς "Ἐλληνες ».

Τὰ λόγια τοῦ Μεγαβάζου τὰ προβλεπτικὰ ἔπεισαν τὸ Δαρεῖο. 24 "Εστειλε ἐπίτηδες ἀνθρωπῷ στὴ Μύρκινο καὶ τοῦ παράγγειλε αὐτὰ τὰ λόγια: « Ό βασιλέας Δαρεῖος σοῦ παραγγέλνει μὲ τὸ στόμα τὸ δικό μου καὶ σοῦ λέει: 'Ιστιαῖε, ὅσο συλλογίζομαι, δὲ βρίσκω ἄλλον ἀνθρωπὸν ἀπὸ σένα πιὸ ἀφωσιωμένο σ' ἐμένα καὶ στὰ συμφέροντά μου· καὶ τὴ γνώμη αὐτὴ τὴ σχημάτισα ὅχι ἀπὸ τὰ λεγόμενά σου μοναχά, παρὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα σου. "Ἐχω μεγάλα σχέδια στὸ κεφάλι καὶ νὰ ρθῆς χωρὶς ἄλλο, σὲ παρακαλῶ, νὰ σοῦ τ' ἀνακοινώσω ».

Τούτοισι τοῖσι ἔπεσι πιστεύσας ὁ Ἰστιαῖος, καὶ ἄμα μέγα ποιεύμενος βασιλέος σύμβουλος γενέσθαι, ἀπίκετο ἐς τὰς Σάρδις, ἀπικομένω δὲ οἱ ἔλεγε Δαρεῖος τάδε· «*Ιστιαῖε, ἐγώ σε μετεπεμψάμην τῶνδε εἶνεκεν ἔπει τε τάχιστα ἐνόστησα ἀπὸ Σκυθέων καὶ σύ μοι ἐγένεο ἐξ ὀφθαλμῶν, οὐδέν κω ἄλλο χρῆμα οὕτω ἐν βραχέῃ ἐπεζήτησα, ὡς σὲ ἵδεῖν τε καὶ ἐς λόγους μοι ἀπικέσθαι, ἐγνωκώς, δτὶ κτημάτων πάντων ἐστὶ τιμιώτατον ἀνὴρ φίλος συνετός τε καὶ εὔνοος, τά τοι ἐγὼ καὶ ἀμφότερα συνειδὼς ἔχω μαρτυρέειν ἐς πρήγματα τὰ ἐμά. νῦν δν, εῦ γὰρ ἐποίησας ἀπικόμενος, τάδε τοι ἐγὼ προτείνομαι· Μίλητον μὲν ἔσαι καὶ τὴν νεόκτιστον ἐν Θρηίκῃ πόλιν, σὺ δέ μοι ἐπόμενος ἐς Σοῦσα ἔχε τά περ ἄν ἐγὼ ἔχω, ἐμός τε σύσσιτος ἔών καὶ σύμβουλος».*

25   *Ταῦτα Δαρεῖος εἴπας, καὶ καταστήσας Ἀρταφέρεα ἀδελφεὸν ἑωυτὸν διμοπάτριον ὥπαρχον εἶναι Σαρδίων, ἀπήλαυνε ἐς Σοῦσα ἄμα ἀγόμενος Ἰστιαῖρν, Ὁτάνεα δὲ ἀποδέξας στρατηγὸν εἶναι τῶν παραθαλασσίων ἀνδρῶν... Οὗτος δν ὁ Ὁτάνης, δ ἐγκατιζόμενος ἐς τοῦτον τὸν θρόνον, τότε διάδοχος γενόμενος Μεγαβάζω τῆς στρατηγίης Βυζαντίους τε εἷλε καὶ Καλχηδονίους, εἷλε δὲ Ἀνταρδον τὴν ἐν τῇ Τορβάδι γῆ, εἷλε δὲ Λαμπάνιον, λαβὼν δὲ παρὰ Λεσβίων νέας εἷλε Αἰγαίον τε καὶ Ἰμβρον, ἀμφοτέρας ἔτι τότε ὑπὸ Πελασγῶν οἰκεομένας.*

28   *Καὶ ἥρχετο τὸ δεύτερον ἐκ Νάξου τε καὶ Μίλητον Ἰωσι γίνεσθαι 30 κακά... Ἐκ Νάξου ἔφυγον ἄνδρες τῶν παχέων ὑπὸ τοῦ δήμου, φυγόντες δὲ ἀπίκοντο ἐς Μίλητον τῆς δὲ Μίλητον ἐτύγχανε ἐπίτροπος ἔών Ἀρισταγόρης δ Ὄλπαγόρεω, γαμβρός τε ἔών καὶ ἀνεψιός Ἰστιαίον τοῦ Λυσαγόρεω, τὸν δ Δαρεῖος ἐν Σούσοισι κατεῖχε. δ γὰρ Ἰστιαῖος τύραννος ἦν Μίλητον, καὶ ἐτύγχανε τοῦτον τὸν χρόνον ἔών ἐν Σούσοισι, δτε οἱ Νάξιοι ἥλθον, ξεῖνοι πρὶν ἔόντες τῷ Ἰστιαίῳ. Ἀπικόμενοι δὲ οἱ Νάξιοι ἐς τὴν Μίλητον ἐδέοντο τοῦ Ἀρισταγόρεω, εἰ κως ἀντοῖσι παράσχοι δύναμίν τινα καὶ κατέλθοιεν ἐς τὴν ἑωυτῶν. Ὁ δὲ ἐπιλεξάμενος, ὡς, ἦν δι' ἑωυτοῦ κατέλθωσι ἐς τὴν πόλιν, ἄρξει τῆς Νάξου, σκῆψιν*

Αύτὰ τὰ λόγια τὰ πίστεψε δὲ Ἰστιαῖος ἔπειτα θαρροῦσε μεγάλη τιμῇ του νὰ γίνη σύμβουλος τοῦ βασιλέα. Ἐφτασε λοιπὸν στὶς Σάρδεις. Ὁ Δαρεῖος τοῦ εἶπε: « Νά γιατὶ σὲ κάλεσα, Ἰστιαῖε, νὰ ρθῆς. Ἀπὸ τότε ποὺ γύρισα ἀπὸ τὴ Σκυθία κι ἐπαψα νὰ σὲ βλέπω, κανένα ἄλλο πρᾶμα δὲν ἐπόθησα τόσο πολύ, δσο τὴ δική σου συντροφιά· γιατὶ πίστεψα πώς ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου πιὸ ἀκριβὸς εἰναι δὲ φίλος δὲ φρόνιμος καὶ ἀφωσιωμένος. Τὶς διῳδ αὐτὲς ἀρετὲς τὶς ἔχεις ἐσύ, καὶ τὸ γνωρίζω ἔγώ καλά, τὸ βεβαιώνουν καὶ τὰ συμφέροντά μου. Τώρα λοιπὸν ποὺ ἔφτασες μὲ τὸ καλό, ἀκουσε τί σου προτείνω· ἀφησε τὴ Μίλητο καὶ τὴ νεοχτισμένη Μύρκινο στὴ Θράκη καὶ ἔλα, ἀκολούθα με στὰ Σοῦσα· ἔκει τὸ δικό μου θὰ εἰναι δικό σου, τὸ τραπέζι μου τραπέζι σου καὶ θὰ σὲ ἔχω ἀκόμα σύμβουλό μου ».

Αύτὰ εἶπε ὁ Δαρεῖος καὶ ἀφήσε διοικητὴ στὶς Σάρδεις τὸν Ἀρταφέρο- 25 νη, ἀδερφό του ἀπὸ πατέρα, καὶ ἔφυγε· γιὰ τὰ Σοῦσα μὲ τὸν Ἰστιαῖο, ἀφοῦ διώρισε καὶ στρατηγὸ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας τὸν Ὀτάνη, στὴ θέση τοῦ Μεγαβάζου. Ὁ Ὀτάνης ἔκαμε πολλὲς κατακτήσεις, ὑπόταξε τοὺς Βυζαντίους καὶ τοὺς Καρχηδονίους, κυρίεψε τὴν Ἀντανδρὸ στὴν Τρωάδα καὶ τὸ Λαμπτώνιο⁸. Παίρνοντας ὕστερα πλοῖα ἀπὸ τοὺς Μυτιληναίους κυρίεψε τὰ δυὸ νησιὰ Λῆμνο καὶ Ἰμβρο, ποὺ ὡς τότε ἦταν κατοικημένα ἀπὸ τοὺς Πελασγούς.

2. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ. — ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΑΡΙΣΤΑΓΟΡΑ (499 π. Χ.)

“Τύτερα πολλὰ κακὰ πέσανε στὴν Ἰωνία, καὶ ἡ πρώτη ἀφορμὴ 28 δόθηκε ἀπὸ τὴ Νάξο καὶ τὴ Μίλητο· καὶ νὰ πῶς ἀρχισε τὸ πρᾶμα... Ἀπὸ 30 τὴ Νάξο ὁ δῆμος ἔωρισε μερικοὺς ἀντρες ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀριστοκρατιῶν, καὶ αὐτοὶ ζητήσανε καταφυγὴ στὴ Μίλητο. Ἐπίτροπος τότε τῆς Μιλήτου ἦταν ὁ Ἀρισταγόρας τοῦ Μολπαγόρα, ἐξάδερφος καὶ γαμπρὸς τοῦ Ἰστιαίου, γιοῦ τοῦ Λυσαγόρα, ποὺ ὁ Δαρεῖος τὸν χρατοῦσε στὰ Σοῦσα. Γιατὶ αὐτὸν τὸν καιρὸ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἰστιαίου, ποὺ ἦταν τύραννος τῆς Μιλήτου, εἶχανε φτάσει οἱ ἔξοριστοι ἀπὸ τὴ Νάξο, δικοὶ του φίλοι, στὴ Μίλητο, καὶ οἱ ἔξοριστοι τώρα παρακαλούσανε τὸν ἐπίτροπό του Ἀρισταγόρα, ἀν μποροῦσε, νὰ τοὺς δώσῃ βοήθεια, γιὰ νὰ κατεβοῦνε στὴν πατρίδα τους. Αὔτδες πάλι μὲ τὴν ἰδέα πώς, ἀν γυρίσουνε οἱ ἀριστοκρατικοὶ στὴ Νάξο μὲ τὴ δική του συνδρομή, θὰ γίνη αὐτὸς

δὲ ποιεύμενος τὴν ξεινήν τὴν Ἰστιαίον, τόνδε σφι τὸν λόγον προσέφερε· « Αὐτὸς μὲν ὑμῖν οὐ φερέγγυος εἰμι δύναμιν τοσαύτην παρασχεῖν ὥστε κατάγειν ἀεκόντων τῶν τὴν πόλιν ἔχόντων Ναξίων· πυνθάνομαι γὰρ δικτακισχιλίην ἀσπίδα Ναξίουσι εἶγαι καὶ πλοῖα μακρὰ πολλά· μηχανῆσομαι δὲ πᾶσαν σπουδὴν ποιεύμενος· ἐπινοέω δὲ τῇδε. Ἀρταφέρωντς μοι τυγχάνει ἐών φίλος, ὁ δὲ Ἀρταφέρωντς Ὅστάσπεος μέν ἐστι παῖς, Δαρείου δὲ τοῦ βασιλέος ἀδελφεός, τῶν δ' ἐπιθαλασσίων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ ἅρχει πάντων, ἔχων στρατιήν τε πολλήν καὶ πολλὰς νέας. τοῦτον ὃν δοκέω τὸν ἄνδρα ποιήσειν τῶν ἀν̄ χρητίζωμεν ». Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Νάξιοι προσέθεσαν τῷ Ἀρισταγόρῃ πρήστειν τῇ δύναυτο ἄριστα, καὶ ὑπίσχεσθαι δῶρα ἐκέλευνον καὶ δαπάνην τῇ στρατιῇ, ὡς αὐτοὶ διαλύσοντες, ἐλπίδας πολλὰς ἔχοντες, ὅταν ἐπιφανέωσι ἐς τὴν Νάξον, πάντα ποιήσειν τοὺς Ναξίους τὰ ἀν̄ αὐτοὶ κελεύωσι, ὡς δὲ καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας· τῶν γὰρ νήσων τούτων τῶν Κυκλάδων οὐδεμίᾳ κω ἦν ὑπὸ Δαρείῳ.

- 31   'Απικόμενος δὲ ὁ Ἀρισταγόρης ἐς τὰς Σάρδις λέγει πρὸς τὸν Ἀρταφέρνεα, ὡς Νάξος εἴη νῆσος μεγάθει μὲν οὐ μεγάλη, ἄλλως δὲ καλή τε καὶ ἀγαθὴ καὶ ἀγοῦσθι Ἰωνίης, χρήματα δὲν ἔνι πολλὰ καὶ ἀνδράποδα· « Σὺ ἀν̄ ἐπὶ ταύτην τὴν χώρην στρατηλάτεε, κατάγων ἐς αὐτὴν τοὺς φυγάδας ἐξ αὐτῆς, καὶ τοι ταῦτα ποιήσαντι τοῦτο μέν ἐστι ἔτοιμα παρ', ἐμοὶ χρήματα μεγάλα πάρεξ τῶν ἀναισημωμάτων τῇ στρατιῇ (ταῦτα μέν γὰρ δίκαια ήμέας τοὺς ἄγοντας παρέχειν), τοῦτο δὲ νήσους βασιλεῖ προσκτήσεαι αὐτήν τε Νάξον καὶ τὰς ἐκ ταύτης ἡρτημένας, Πάρον καὶ Ἀνδρον καὶ ἄλλας τὰς Κυκλάδας καλευμένας· ἐνθεῦτεν δὲ δομέδεινος εὐπετέως ἐπιθήσεαι Εὐβοίῃ, νήσῳ μεγάλῃ τε καὶ εὐδαίμονι, οὐκ ἐλάσσονι Κύπρον καὶ κάρτα εὐπετεῖ αἰρεθῆναι· ἀποχρέουσι δὲ ἐκατὸν νέες ταύτας πάσας χειρώσασθαι ». « Ο δὲ ἀμείβετο· « Σὺ ἐς οἰκον τὸν βασιλέος ἐξηγητής γίνεαι πρηγμάτων ἀγαθῶν, καὶ ταῦτα εὖ παραινέεις πάντα, πλὴν τῶν νεῶν τοῦ ἀριθμοῦ· ἀντὶ δὲ ἐκατὸν νεῶν διηκόσιαι τοι ἔτοιμοι ἔσονται ἄμα τῷ ἔαρι· δέει δὲ τούτοισι καὶ αὐτὸν βασιλέα συνέπαινον γίνεσθαι ».

- 32   'Ο μὲν δὴ Ἀρισταγόρης ὡς ταῦτα ἥκουσε, περιχαρῆς ἐών ἀπῆγε ἐς Μίλητον; δὲ δὲ Ἀρταφέρωντς, ὡς οἱ πέμψαντι ἐς Σοῦσα καὶ ὑπερθέντι τὰ ἐκ τοῦ Ἀρισταγόρεω λεγόμενα συνέπαινος καὶ αὐτὸς Δαρεῖος ἐγέ-

άρχοντας τῆς Νάξου, εἶπε στοὺς ἔξοριστους : « Ἐγώ δὲν ἔχω τόση δύναμη νὰ σᾶς κάμω νὰ γυρίσετε στὴ Νάξο, γιατὶ ἀκούω πῶς ὁ δῆμος ἐκεῖ ἔχει ὀχτὼ χιλιάδες ὅπλιτες καὶ πολλὰ πλοῖα πολεμικά· θὰ κάμω ὅμως ὅ,τι μπορῶ γιὰ χάρη τῆς φίλιας σας. Ὁ 'Αρταφέρνης, ἀδερφὸς τοῦ βασιλέα Δαρείου, εἶναι φίλος μου καὶ κυβερνᾷς ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀσίας μὲ πολὺ στρατὸν καὶ στόλο σημαντικό ». Οἱ Νάξιοι ἀκούγοντας αὐτὰ ἀναθέσανε στὸν Ἀρισταγόρα νὰ κάμη ὅ,τι νομίζει καλύτερο, καὶ δῶρα ἀκόμη νὰ πῆ πώς δίνει, καὶ πώς οἱ ἔδιοι θὰ κάμουνε τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· γιατὶ ἐλπίζουνε πῶς μόλις φτάσουνε στὴ Νάξο, ὅχι μοναχὰ εἶναι ἄξιοι νὰ κυριαρχήσουνε, ὅχι στὴ Νάξο μόνο, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους νησιῶτες τῶν Κυκλαδῶν (ποὺ ὡς τότε κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ νησιά δὲν ἤτανε ὑποταγμένο στὸ Δαρεῖο).

Πηγαίνει λοιπὸν ὁ Ἀρισταγόρας στὶς Σάρδεις καὶ λέει στὸν Ἀρ- 31 ταφέρνη : « Τὸ νησὶ τῆς Νάξου δὲν εἶναι μεγάλο, εἶναι ὅμως ὥραϊο καὶ καρποφόρο καὶ εἶναι κοντὰ στὴν Ἰωνία, ὅπου βρίσκονται καὶ πλούτη πολλὰ καὶ δοῦλοι πολλοί. Λοιπὸν καλὸς εἶναι νὰ ἐκστρατεύσῃς κατὰ τῆς Νάξου καὶ νὰ ἐπαναφέρῃς ἐκεῖ τοὺς ἔξοριστους. Ἄν τὸ κάμης αὐτό, θὰ λάβης ἀπὸ μένα σημαντικὸ ποσὸ χρημάτων καὶ χωριστὰ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· γιατὶ εἶναι δίκιο ἐμεῖς, ποὺ σὲ παρακινοῦμε στὸν πόλεμο, ἐμεῖς νὰ βάλουμε καὶ τὰ χρήματα. Ὅστερα θὰ βάλης κάτω ἀπὸ τὴν ἔξουσία τοῦ βασιλέα μερικὰ νησιά, τὴ Νάξο μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, ποὺ ὑποτάζονται σ' αὐτῇ⁴. Ἀπὸ τὴ Νάξο ἔχεινώντας θὰ προσβάλῃς τὴν Εὔβοια, ποὺ εἶναι νησὶ μεγάλο καὶ πλούσιο, ὅχι μικρότερο ἀπὸ τὴν Κύπρο, καὶ ἡ κατάκτησή τῆς θὰ εἶναι παραπολὺ εὔκολη. Φτάνουν ἐκατὸ πλοῖα γιὰ τὴν ὑποταγὴ ὅλων αὐτῶν τῶν νησιῶν ». Ὁ 'Αρταφέρνης τοῦ ἀποκρίνεται : « Αὐτὰ ποὺ προτείνεις εἶναι ὠφέλιμα στὸ βασιλέα· ὅλα εἶναι σωστά, τὰ πλοῖα ὅμως εἶναι πολὺ λίγα· ὅχι ἐκατό, ἀλλὰ διακόσια θὰ σου ἔτοιμάσω τὴν ἐρχόμενη ἄνοιξη· πρέπει ὅμως πρῶτα νὰ δώσῃ ὁ βασιλέας τὴν ἄδεια⁵.. ».

Ο 'Αρισταγόρας ἀκούγοντας αὐτὰ γύρισε στὴ Μίλητο πολὺ χα- 32 ρούμενος. Ὅστερα ὁ 'Αρταφέρνης ἔστειλε ταχυδρόμο στὰ Σοῦσα καὶ ἀνάφερε ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Ἀρισταγόρας. Ἀφοῦ πῆρε καὶ τοῦ Δαρείου τὴν ἄδεια, παράγγειλε κι ἔτοιμάσανε διακόσιες τριήρεις καὶ πολυάριθμο στρατὸ ἀπὸ Πέρσες καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· στρατηγὸ τοὺς διώρισε τὸ Μεγαβάτη, Πέρση ἀπὸ τοὺς Ἀχαιμενίδες, δικό του ἐξάδερφο καὶ τοῦ Δαρείου, καὶ ποὺ ἀργότερα τὴ θυγατέρα του ἀρραβωνιάστηκε, ἀν εἶναι

νετο, παρεσκευάσατο μὲν διηκοσίας τριήρεας, πολλὸν δὲ κάρτα δμιλον Περσέων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, στρατηγὸν δὲ τούτων ἀπέδεξε Μεγαβάτην ἄνδρα Πέρσην τῶν Ἀχαιμενιδέων, ἐντοῦ τε καὶ Δαρείου ἀνεψιόν, τοῦ Πανσανίης δὲ Κλεομβρότου Λακεδαιμόνιος, εἰ δὴ ἀληθῆς γέ ἔστι δὲ λόγος, ὑστέρῳ χρόνῳ τούτων ἡρμόσατο θυγατέρα, ἔρωτα σκῶν τῆς Ἐλλάδος τύραννος γενέσθαι. ἀποδέξας δὲ Μεγαβάτην στρατηγὸν Ἀρταφέρνης ἀπέστειλε τὸν στρατὸν παρὰ τὸν Ἀρισταγόρην.

33   Παραλαβὼν δὲ δὲ οὐ Μεγαβάτης ἐκ τῆς Μιλήτου τὸν τε Ἀρισταγόρην καὶ τὴν Ἰάδα στρατὴν καὶ τοὺς Ναξίους ἐπλω πρόφασιν ἐπ' Ἑλλησπόντου, ἐπείτε δὲ ἐγένετο ἐν Χίῳ, ἔσκε τὰς νέας ἐς Κανάκασα, ὡς ἐνθεῦτεν βορέῃ ἀνέμῳ ἐς τὴν Νάξον διαβάλοι· καὶ οὐ γὰρ ἔδει τούτῳ τῷ στόλῳ Ναξίους ἀπολέσθαι, πρῆγμα τοιώνδε συνηνείχθη γενέσθαι· περιιόντος Μεγαβάτεω τὰς ἐπὶ τὸν νεῶν φυλακὰς ἐπὶ νεὸς Μύνδιης ἔτυχε οὐδὲνις φυλάσσων δὲ δὲ δεινὸν τι ποιησάμενος ἐκέλευσε τοὺς δορυφόρους ἐξενρόντας τὸν ἄρχοντα ταῦτης τῆς νεός, τῷ οὖνομα ἦν Σκύλαξ, τούτον δῆσαι διὰ θαλαμίης διελόντας τῆς νεὸς κατὰ τοῦτο, ἔξω μὲν κεφαλὴν ποιεῖντας, ἔσω δὲ τὸ σῶμα. δεθέντος δὲ τοῦ Σκύλακος ἐξαγγέλλει τις τῷ Ἀρισταγόρῃ, ὅτι τὸν ξεῖνόν οἱ τὸν Μύνδιον Μεγαβάτης δήσας λυμαίνοιτο. ὁ δὲ ἐλθὼν παραιτέετο τὸν Πέρσην, τυγχάνων δὲ οὐδενὸς τῶν ἐδέετο αὐτὸς ἐλθὼν ἔλυσε. Πυθόμενος δὲ κάρτα δεινὸν ἐποιήσατο δὲ Μεγαβάτης, καὶ ἐσπέρχετο τῷ Ἀρισταγόρῃ δὲ δὲ εἰπε· «Σοὶ δὲ καὶ τούτοις τοῖσι πρήγμασι τί ἔστι; οὕτω σε ἀπέστειλε Ἀρταφέρνης ἐμέο πειθεσθαι καὶ πλώειν τῇ ἀν ἐγώ κελεύω; τί πολλὰ πρήσσεις»; Ταῦτα εἰπε Ἀρισταγόρης· ὁ δὲ θυμωθεὶς τούτοισι, ὡς νὺξ ἐγένετο, ἔπειμπε ἐς Νάξον πλοίῳ ἄνδρας φράσοντας τοῖσι Ναξίοισι πάντα τὰ παρεόντα σφι πρήγματα.

34   Οἱ γὰρ ὃν Νάξοι οὐδὲν πάντως προσεδέκοντο ἐπὶ σφέας τὸν στόλον τοῦτον δρμήσεσθαι· ἐπεὶ μέντοι ἐπύθοντο, αὐτίκα μὲν ἐσηνείκαντο τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ τεῖχος, παρεσκευάσαντο δὲ ὡς πολιορκησόμενοι, καὶ σῆτα καὶ ποτὰ κατὰ τάχος ἐσάχατο. Καὶ οὗτοι μὲν παρεσκευάδατο ὡς παρεσομένου σφι πολέμου, οἱ δὲ ἐπεὶ τε διέβαλον ἐκ τῆς Χίου τὰς νέας ἐς τὴν Νάξον, πρὸς πεφραγμένους προσεφέροντο καὶ ἐπολιόρκεον

ἀλήθεια τὰ λεγόμενα, δὲ Παυσανίας ὁ Λακεδαιμόνιος, ὅταν ἔβαλε στὸ νῦν νὰ γίνη τύραννος τῆς Ἐλλάδας. "Ἐτσι ὁ Ἀρταφέρνης ἔστειλε τὸ Μεγαβάτη μὲ τὸ στράτευμα στὸν Ἀρισταγόρα.

"Οἱ Μεγαβάτης κίνησε ἀπὸ τὴν Μίλητο μαζὶ μὲ τὸν Ἀρισταγόρα, 33 τοὺς Ἰωνες καὶ τοὺς ἔξορίστους, ἀλλὰ ὑποκρινότανε πῶς τραβοῦσε γιὰ τὸν Ἐλλήσποντο· ἄμα ἔφτασε στὴ Χίο, ἔρριξε ἄγκυρα στὰ Καύκασα⁵, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σκοπός του ἦταν, ἄμα πάρη βοριάς, νὰ περάσῃ στὴ Νάξο. Δὲν ἤτανε ὅμως ἀπὸ τὴν μοῖρα νὰ χαθοῦνε οἱ Νάξιοι ἔτσι σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία· καὶ νὰ τί συνέβη. Ἐνῶ δὲ Μεγαβάτης ἐπιθεωροῦσε τοὺς σκοποὺς τῶν πλοίων, ἔτυχε σ' ἕνα πλοῖο ἀπὸ τὴν Μύνδο⁶ νὰ μὴ βρίσκεται σκοπός· θύμωσε τότε καὶ παράγγειλε νὰ πιάσουνε οἱ δορυφόροι του τὸν πλοίαρχο, ποὺ λεγόταν Σκύλακας, νὰ τὸν δέσουνε καὶ νὰ περάσουνε τὸ κεφάλι του ἀπὸ μιὰ Θαλαμία⁷ τοῦ πλοίου σὲ τρόπο ποὺ τὸ κορμί του νὰ εἰναι μέσα στὸ πλοϊο καὶ τὸ κεφάλι του ἔξω. Ἀφοῦ ἔτσι δέθηκε ὁ Σκύλακας, εἰδοποίησε κάποιος τὸν Ἀρισταγόρα γιὰ τὴν μεγάλη προσβολὴ ποὺ ἔκαμε ὁ Μεγαβάτης στὸ Μύνδο, ξένο δικό του. Ὁ Ἀρισταγόρας πῆγε ἀμέσως στὸν Πέρση καὶ τὸν παρακαλοῦσε ν' ἀπολύσῃ τὸν ἀνθρωπό· ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνος δὲν τοῦ ἔκανε τὴν χάρη, πῆγε δὲν ίδιος καὶ τὸν ἔλυσε. Ὁ Μεγαβάτης ταράχτηκε πολὺ ἄμα τὸ ἔμαθε καὶ τὰ εἶχε μὲ τὸν Ἀρισταγόρα. Αὐτὸς ὅμως τοῦ εἶπε: «Τί ἔχεις νὰ κάμης ἐσὺ μ' αὐτὰ τὰ πράματα; Ὁ Ἀρταφέρνης δὲ σοῦ εἶπε ν' ἀκοῦς δ', τι ἔγω σὲ διατάζω, καὶ νὰ πηγαίνης μὲ τὰ πλοῖα δῆπου σοῦ πῶ; Τί ἀνακατεύεσαι στὶς ἄλλες δουλειές; » Ὁ Μεγαβάτης, θυμωμένος, ἄμα νύχτωσε, ἔστειλε στὴ Νάξο πλοῖο μ' ἀνθρώπους του νὰ μαρτυρήσουνε τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ Νάξιοι ὡς ἐκείνη τὴν στιγμὴ βέβαια δὲν ὑπωπτεύανε πῶς δὲν 34 σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἤτανε γιὰ τὸ νησί τους. Καθὼς ὅμως τὸ μάθανε ἀμέσως κουβαλήσανε στὴ χώρα ὅλα τους τὰ πράματα, καὶ ἐπειδὴ προβλέπανε πῶς θὰ πολιορκηθοῦνε, μπάσανε τρόφιμα καὶ πιοτά, καὶ διωρθώσανε καὶ τὸ τεῖχος. Αὐτές τὶς ἐτοιμασίες κάνανε οἱ Νάξιοι. Καὶ οἱ Πέρσες περάσανε ἀπὸ τὴν Χίο στὴ Νάξο καὶ ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση. Τοὺς ηὔρανε ὅμως γερὰ ὡχυρωμένους καὶ ἡ πολιορκία βαστοῦσε τέσσερεις μῆνες· ἐπειδὴ ὅμως ὅλα τὰ χρήματα ποὺ εἶχανε οἱ Πέρσες σωθήκανε, καὶ δὲν ίδιος ὁ Ἀρισταγόρας ξώδεψε πολλά, καὶ ἡ πολιορκία θὰ χρειαζότανε ἀκόμα περισσότερα, χτίσανε ἀπάνω στὸ νησί διάφορα τειχίσματα, ἀφήσανε μέσα σ' αὐτὰ τοὺς ἔξορίστους, καὶ γυρίσανε στὴν Ἀσία σὲ κακὴ κατάσταση.

μῆνας τέσσερας· ὡς δὲ τά τε ἔχοντες ἥλθον χοήματα οἱ Πέρσαι, ταῦτα κα-
ταδεδαπάητό σφι, καὶ αὐτῷ τῷ Ἀρισταγόρῃ προσαναισθμώτο πολλά,
τοῦ πλεῦνός τε ἐδέετο ἡ πολιορκίη, ἐνθαῦτα τείχεα τοῖσι φυγάσι τῶν
Ναξίων οἰκοδομήσαντες ἀπαλλάσσοντο ἐς τὴν ἥπειρον, κακῶς πρήσ-
σοντες.

35   Ἀρισταγόρης δὲ οὐκ εἶχε τὴν ὑπόσχεσιν τῷ Ἀρταφέροντι ἐκπλη-
ρῶσαι· ἄμα δὲ ἐπίειξέ μιν ἡ δαπάνη τῆς στρατιῆς ἀπαιτεομένη, ἀρρώδεε
τε τοῦ στρατοῦ πρήξαντος κακῶς καὶ Μεγαβάτη διαβεβλημένος, ἐδό-
κεε τε τὴν βασιλῆτην τῆς Μιλήτου ἀπαιρεθῆσθαι· ἀρρώδεων δὲ τού-
των ἔκαστα ἐβούλευετο ἀπόστασιν· συνέπιπτε γὰρ καὶ τὸν ἐστιγμένον
τὴν κεφαλὴν ἀπέχει ἐκ Σούσων παρὰ Ἰστιαίον, σημαίνοντα ἀπίστασθαι
Ἀρισταγόρῃ ἀπὸ βασιλέος· διὸ γὰρ Ἰστιαῖος βουλόμενος τῷ Ἀριστα-
γόρῃ σημῆναι ἀποστῆναι ἄλλως μὲν οὐδαμῶς εἶχε ἀσφαλέως σημῆναι
ὅστε φυλασσομένων τῶν ὅδων, διὸ δὲ τῶν δούλων τὸν πιστότατον ἀπο-
ξιρήσας τὴν κεφαλὴν ἔστιξε καὶ ἀνέμεινε ἀναφῦναι τὰς τρίχας. Ὡς δὲ
ἀνέφυσαν τάχιστα, ἀπέπεμπε ἐς Μίλητον ἐντειλάμενος αὐτῷ ἄλλο μὲν
οὐδέν, ἐπεὰν δὲ ἀπίκηται ἐς Μίλητον, κελεύειν Ἀρισταγόρην ἔνορ-
σαντά μιν τὰς τρίχας κατιδέσθαι ἐς τὴν κεφαλήν· τὰ δὲ στίγματα ἔσή-
μαινε, ὡς καὶ πρότερον μοι εἴρηται, ἀπόστασιν. Ταῦτα δὲ ὁ Ἰστιαῖος
ἐποίεε συμφορὴν ποιεύμενος μεγάλην τὴν ἑωυτοῦ κατοχὴν τὴν ἐν Σού-
σοισι· ἀποστάσιος ὧν γινομένης πολλὰς εἶχε ἐπίλιδας μετήσεσθαι ἐπὶ
θάλασσαν, μὴ δὲ νεώτερον τι ποιεύσης τῆς Μιλήτου οὐδαμὰ ἐς αὐτὴν
ἥξειν ἔτι ἐλογίζετο.

37   Οὕτω δὴ ἐκ τοῦ ἐμφανέος διὸ Ἀρισταγόρης ἀπεστήκεε, πᾶν ἐπὶ
Δαρείῳ μηχανώμενος. Καὶ πρῶτα μὲν λόγῳ μετεῖς τὴν τυραννίδα ἴσο-
νομίην ἐποίεε τῇ Μιλήτῳ, ὡς ἂν ἐκόντες αὐτῷ οἱ Μιλήσιοι συναπισταί-
38 ατο, μετὰ δὲ καὶ ἐν τῇ ἀλλῃ Ἰωνίῃ τῶντο τοῦτο ἐποίεε· ...αὐτὸς ἐς Λακε-
δαίμονα τριήρει ἀπόστολος ἐγίνετο· ἔδεε γὰρ δὴ συμμαχίης τινὸς οἱ με-
γάλης ἔξευρεθῆναι.

49   Ἀπικνέεται δ' ὧν διὸ Ἀρισταγόρης διὸ Μιλήτου τύραννος ἐς τὴν Σπάρ-
την Κλεομένεος ἔχοντος τὴν ἀρχήν, τῷ δὴ ἐς λόγους ἦτε· «Κλεόμενες,
σπουδὴν μὲν τὴν ἐμὴν μὴ θωμάσῃς τῆς ἐνθαῦτα ἀπίξιος· τὰ γὰρ κατή-
κοντά ἔστι τοιαῦτα· Ἰώνων παῖδας δούλους εἶναι ἀντ' ἐλευθέρων

‘Ο Ἀρισταγόρας δὲ μποροῦσε νὰ ἔκτελέσῃ ὅσα ὑποσχέθηκε στὸν 35 Ἀρταφέρνη· ἥτανε καὶ στενοχωρεμένος ἀπὸ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας, ποὺ τοῦ ζητούσανε νὰ τὰ πληρώσῃ φοβότανε ἀκόμα καὶ τὸ στράτευμα, δυσαρεστημένο ἀπὸ τὴν ἀποτυχία, καὶ ἀπὸ τὸ μῆσος τοῦ Μεγαβάτη. Ἀρχισε λοιπὸν νὰ ὑποπτεύεται πῶς θὰ χάσῃ καὶ τὴν τυραννία τῆς Μιλήτου. Γι’ αὐτοὺς ὅλους τοὺς φόβους σκέφτηκε νὰ ἀποστατήσῃ. Σ’ αὐτὸν μεταξὺ ἔφτασε ταχυδρόμος ἀπὸ τὰ Σοῦσα φέρνοντας παραγγελία γραμμένη μὲ στίγματα στὸ κεφάλι του· ἡ παραγγελία ἔλεγε ν’ ἀποστάτησῃ ὁ Ἀρισταγόρας ἀπὸ τὸ βασιλέα· καὶ ἥταν αὐτὴ ἀπὸ τὸν Ἰστιαῖο, ποὺ δὲν εἶχε ἄλλον κανέναν τρόπο ἀσφαλῆ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ, γιατὶ οἱ δρόμοι ἥτανε φυλαχμένοι· γι’ αὐτὸν τὸ λόγο εἶχε ξυρίσει τὸ κεφάλι τοῦ πιὸ πιστοῦ δούλου του, ἔγραψε μὲ στίγματα τὸ γράμμα καὶ περίμενε τὶς τρίχες νὰ ξαναφυτρώσουνε. Ἀφοῦ ξαναγίνανε τὰ μαλλιά, τὸν ἔστειλε στὴ Μίλητο χωρὶς νὰ τοῦ παραγγείλη ἄλλο τίποτε, παρὰ μόνο, ἀμα φτάσῃ ἔκει, νὰ πῇ στὸν Ἀρισταγόρα νὰ τοῦ ξυρίσῃ τὶς τρίχες καὶ νὰ κοιτάξῃ ἀπάνω στὸ κεφάλι· καὶ τὰ στίγματα ἔλεγαν «ἀποστασία». Αὐτὰ ἔκαμε ὁ Ἰστιαῖος, γιατὶ νόμιζε μεγάλη συμφορὰ δικῆ του νὰ κρατιέται στὰ Σοῦσα καὶ γιατὶ πολλὲς ἐλπίδες εἶχε πῶς, ἀν γινόταν ἀποστασία, ὁ Δαρεῖος θὰ τὸν ἔστελνε στὴ Θάλασσα νὰ τοῦ φέρῃ τὸν Ἀρισταγόρα. “Οσο ὅμως ἡ Μίλητος δὲν ἀποστατοῦσε, αὐτὸς θαρροῦσε πῶς ποτὲ πιὰ δὲ θὰ ξαναπήγαινε στὸν τόπο του.

Λοιπὸν ὁ Ἀρισταγόρας ἀποστάτησε κι ἔκανε ὃ, τι μποροῦσε κατὰ 37 τοῦ Δαρείου. Καὶ πρῶτα παραιτήθηκε γιὰ τὰ μάτια ἀπὸ τὴν τυραννίδα καὶ κήρυξε ἰσονομία στὴ Μίλητο, γιὰ νὰ κάμη τοὺς Μιλησίους ν’ ἀποστατήσουνε πρόθυμα κι αὐτοί. “Ύστερα κατάλυσε τὶς τυραννίδες καὶ 38 στὴν ἄλλη Ἰωνία. Τότε πῆρε μιὰ τριήρη καὶ τράβηξε γιὰ τὴ Λακεδαιμονική· γιατὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ συμμαχία δυνατή.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΩΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΑΡΔΕΩΝ (498 π. Χ.)

*μερίδια
ελλούσα
ελλούσα*

Ἐρχεται λοιπὸν ὁ Ἀρισταγόρας στὴ Σπάρτη. Εἶχε τότε τὴν ἀρ- 49 χὴ ὁ Κλεομένης καὶ μὲ αὐτὸν ἀνταμώθηκε καὶ τοῦ εἶπε: « Κλεομένη, μὴν παραξενευτῆς ἀν ἥρθα ἐδῶ βιαστικός» ἡ περίσταση μὲ ἀνάγκασε νὰ τὸ κάμω. Τὸ νὰ γίνουνε δοῦλοι οἱ ἐλεύθεροι Ἰωνες εἶναι ντροπή, καὶ πάρα πολὺ μεγάλη λύπη σ’ ἐμᾶς τοὺς Ἰωνες, καὶ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς “Ελληνες περισσότερο σὲ σᾶς τοὺς Σπαρτιάτες, ποὺ εἴσαστε πρωτο-

δῆνειδος καὶ ἄλγος μέγιστον μὲν αὐτοῖσι ήμιν, ἔτι δὲ τῶν λοιπῶν ήμιν, δσω προέστατε τῆς Ἐλλάδος· νῦν δν πρὸς θεῶν τῶν Ἐλληνίων ἐύσασθε "Ιωνας ἐκ δουλοσύνης, ἄνδρας ὀμαίμονας".

50   Κλεομένης δὲ ἀμείβετο τοισίδε· «^τΩ ξεῖνε Μιλήσιε, ἀναβάλλομαι τοι ἐς τρίτην ήμέρην ὑποκρινέεσθαι». Τότε μὲν ἐς τοσοῦτο ἥλασαν, ἐπει τε δὲ ἡ κυρίη ήμέρη ἐγένετο τῆς ὑποκρίσιος καὶ ἥλθον ἐς τὸ συγκείμενον, εἰρετο δ Κλεομένης τὸν Ἀρισταγόρην, δκόσων ήμερέων ἀπὸ θαλάσσης τῆς Ἰώνων ὄδος εἴη παρὰ βασιλέᾳ· δὲ Ἀρισταγόρης τάλλα ἐὼν σοφὸς καὶ διαβάλλων ἐκεῖνον εὖ ἐν τούτῳ ἐσφάλη· χρεών γάρ μιν μὴ λέγειν τὸ ἐόν, βουλόμενόν γε Σπαρτιήτας ἐξαγαγεῖν ἐς τὴν Ἀσίην, λέγει δ' ὃν τριῶν μηνῶν φάς εἶναι τὴν ἄνοδον· δὲ ὑπαρπάσας τὸν ἐπίλοιπον λόγον, τὸν δ Ἀρισταγόρης ὠρμητο λέγειν περὶ τῆς ὄδου, εἰπε· «^τΩ ξεῖνε Μιλήσιε, ἀπαλλάσσο ἐκ Σπάρτης πρὸς δύντος ἥλιον· οὐδένα γὰρ λόγον εὐεπέα λέγεις Λακεδαιμονίοισι, ἔθέλων σφέας ἀπὸ θαλάσσης τριῶν μηνῶν ὄδὸν ἀγαγεῖν».

97   'Εν τούτῳ δὴ τῷ καιρῷ δ Μιλήσιος Ἀρισταγόρης ὑπὸ Κλεομένεος τοῦ Λακεδαιμονίου ἐξελαθεὶς ἐκ τῆς Σπάρτης ἀπίκετο ἐς Ἀθήνας· αὐτῇ γὰρ ή πόλις τῶν λοιπέων ἕδυνάστενε μέγιστον. Ἐπελθὼν δὲ ἐπὶ τὸν δῆμον δ Ἀρισταγόρης ταῦτα ἔλεγε τὰ καὶ ἐν τῇ Σπάρτῃ περὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ καὶ τοῦ πολέμου τοῦ Περσικοῦ, ὡς οὕτε ἀσπίδα οὕτε δόρυ νομίζουσι, εὐπετέες τε χειρωθῆναι εἴησαν· ταῦτά τε δὴ ἔλεγε καὶ πρὸς τοῖσι τάδε, ὡς οἱ Μιλήσιοι τῶν Ἀθηναίων εἰσὶ ἀποικοι, καὶ οἰκός σφεας εἴη δύνεσθαι δυναμένους μέγα· καὶ οὐδὲν δ τι οὐκ ὑπίσχετο οἰλα κάρτα δεόμενος, ἐς δ ἀνέπεισέ σφεας· πολλοὺς γὰρ οἰκε εἶναι εὐπετέστερον διαβάλλειν ή ἔνα, εἰ Κλεομένεα μὲν τὸν Λακεδαιμόνιον μοῦνον οὐκ οἰός τε ἐγένετο διαβαλεῖν, τρεῖς δὲ μυριάδας Ἀθηναίων ἐποίησε τοῦτο. Ἀθηναῖοι μὲν δὴ ἀναπεισθέντες ἐψηφίσαντο εἴκοσι νέας ἀποστεῖλαι βοηθοὺς "Ιωσι, στρατηγὸν ἀποδέξαντες αὐτῶν εἶναι Μελάνθιοιν ἄνδρα τῶν ἀστῶν ἔσντα τὰ πάντα δόκιμον· αὐται δὲ αἱ νέες ἀρχὴ κακῶν ἐγένοντο "Ἐλλήσι τε καὶ βαρβάροισι.

98   'Αρισταγόρης δὲ προπλώσας ἀπίετο ἐς τὴν Μίλητον· ...Οἱ τε Ἀθη-
99 νᾶιοι ἀπίκοντο εἴκοσι νησί, ἀμα ἀγόμενοι 'Ερετριέων πέντε τριήρεας, οἱ οὐ τὴν Ἀθηναίων χάριν ἐστρατεύοντο, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν Μιλη-

στάτες τῆς Ἑλλάδας Λοιπὸν γιὰ τὸ δόνομα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν λυτρώσετε ἀπὸ τὴ δουλεία τοὺς Ἰωνεῖς, ποὺ ἔχουνε τὸ ἵδιο αἷμα μὲ σᾶς».

Στὰ λόγια τοῦ Ἀρισταγόρα δὲ Κλεομένης ἀποκρίθηκε: «“Ω ἔνε 50 Μιλήσιε, σὲ τρεῖς μέρες θὰ σοῦ δώσω ἀπόκριση”». Αὐτοῦ σταμάτησε ἡ διμιùλια τους. “Αμα ἔφτασε ἡ μέρα τῆς ἀπόκρισης καὶ σμίξανε στὸ συμφωνημένο τόπο, ρώτησε δὲ Κλεομένης τὸν Ἀρισταγόρα πόσων ἡμερῶν δρόμος εἶναι νὰ ἀνεβῇ κανεὶς ἀπὸ τὰ Ἰωνικὰ παράλια ὡς τὴν πρωτεύουσα τοῦ βασιλέα. ‘Ο Ἀρισταγόρας, ἀν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πονηρός, σὲ τοῦτο λάθεψε’ γιατί, ἀν ἥθελε νὰ παρασύρῃ τοὺς Σπαρτιάτες ἀπὸ τὴν πατρίδα τους στὴν Ἀσία, δὲν ἔπρεπε νὰ εἰπῇ τὴν ἀλήθεια· δύμως τὴν εἶπε, πῶς εἶναι ἀπόσταση τριῶν μηνῶν. Τότε δὲ Κλεομένης τοῦ ἔκοψε τὸ λόγο καὶ τοῦ εἶπε: «“Ω ἔνε Μιλήσιε, πρὶν βασιλέψῃ ὁ Ἡλιος νὰ βρεθῆς ἔξω ἀπὸ τὴ Σπάρτη· δὲ μολογάς εὔκολα πράματα θέλοντας νὰ τραβήξεις τοὺς Σπαρτιάτες τριῶν μηνῶν πορεία μακριὰ ἀπὸ τὴ Θάλασσα”».

‘Αφοῦ δὲ Ἀρισταγόρας διώχτηκε ἔτσι ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ἥρθε στὴν 97 Ἀθήνα· γιατὶ αὐτὴ ἡ πόλη ἤτανε ἡ πιὸ δυνατὴ ἀπ’ ὅλες. Παρουσιάστηκε στὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ κι ἔλεγε τὰ ἴδια, δσα εἶπε στὴ Σπάρτη, προσθέτοντας ἀκόμα πῶς οἱ Μιλήσιοι εἶναι ἀποικοι τῶν Ἀθηναίων⁸ καὶ πρέπει αὐτοὶ νὰ τοὺς σώσουνε μὲ τὴ μεγάλη δύναμη ποὺ ἔχουνε. Καὶ ἐπειδὴ δὲ Ἀρισταγόρας βρισκότανε στὰ στενά, ἔδινε καθε λογῆς ὑπόσχεση, ὡσπου τέλος τοὺς ἔπεισε. Καὶ φαίνεται, εἶναι ἀλήθεια, πῶς εὔκολώτερο εἶναι νὰ γελάσῃ κανεὶς πολλούς, παρὰ ἐναν ἀνθρώπῳ μοναχῷ, ἀφοῦ ἔνα Σπαρτιάτη δὲ μπρόσεσ ἔκεινος νὰ γελάσῃ, καὶ σὲ τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους⁹ τὸ πέτυχε. Λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι δεχτήκανε νὰ στείλουνε εἴκοσι πλοῖα βοήθεια στοὺς Ἰωνεῖς, καὶ διωρίσανε στρατηγὸ τὸ Μελάνθιο, ἐναν ἀπὸ τοὺς ἔξοχους συμπολίτες τους. Τὰ πλοῖα αὐτὰ σταθήκανε ἡ ἀρχὴ τόσων κακῶν καὶ στοὺς Ἑλληνες καὶ στοὺς βαρβάρους.

‘Ο Ἀρισταγόρας κίνησε πρῶτος καὶ ἔφτασε στὴ Μίλητο· ἐκεῖ 99 φτάσανε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ εἴκοσι πλοῖα καὶ μαζὶ μ’ αὐτὰ πέντε 99 τριήρεις ἀκόμα σταλμένες ἀπὸ τοὺς Ἐρετριεῖς. ‘Ελαβαν αὐτοὶ μέρος στὴν ἐκστρατεία δχι ἀπὸ ἀγάπη στοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ στοὺς ἴδιους Μιλησίους, ποὺ θέλανε νὰ τοὺς ἀνταποδώσουνε κάποια χάρη. Οἱ Μιλήσιοι δηλαδὴ εἶχανε βοηθήσει πρωτύτερα τοὺς Ἐρετριεῖς νὰ βαστάξουνε τὸν πόλεμο ποὺ εἶχανε μὲ τοὺς Χαλκιδεῖς, καὶ οἱ Σάμιοι τότε βοηθούσανε αὐτοὺς καὶ οἱ Μιλήσιοι τοὺς ἄλλους. ‘Αφοῦ λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμμάχους συναχτήκανε στὴ

σίων, ὁφειλόμενά σφι ἀποδιδόντες (οἱ γὰρ δὴ Μιλήσιοι πρότερον τοῖσι Ἐρετριεῦσι τὸν πρὸς Χαλκιδέας πόλεμον συνδιήνεικαν, ὅτε περ καὶ Χαλκιδεῦσι ἀντία Ἐρετριέων καὶ Μιλησίων Σάμιοι ἐβοήθεον), οὗτοι ὡν ἐπεί τέ σφι ἀπίκοντο καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι παρῆσαν, ἐποιέ-ετο στρατήγην ὁ Ἀρισταγόρης ἐς Σάρδις· αὐτὸς μὲν δὴ οὐκ ἐστρα-τεύετο, ἀλλ' ἔμενε ἐν Μιλήτῳ, στρατηγοὺς δὲ ἄλλους ἀπέδεξε Μιλησίων εἶναι, τὸν ἑωντοῦ τε ἀδελφέὸν Χαροπῖνον καὶ τῶν ἄλλων ἀστῶν Ἐρμό-φαντον.

100 Ἀπικόμενοι δὲ τῷ στόλῳ τούτῳ Ἰωνες ἐς Ἐφεσον πλοῖα μὲν κατέλιπον ἐν Κορησσῷ τῆς Ἐφεσίης, αὐτοὶ δὲ ἀνέβαινον χειρὶ πολλῇ ποιεύμενοι Ἐφεσίους ἥγεμόνας· πορευόμενοι δὲ παρὰ ποταμὸν Καν-στριον, ἐνθεῦτεν ἐπεί τε ὑπερβάντες τὸν Τμῶλον ἀπίκοντο, αἰρέ-οντι Σάρδις οὐδενός σφι ἀντιωθέντος, αἰρέοντι δὲ χωρὶς τῆς ἀκο-πόλιος τᾶλλα πάντα· τὴν δὲ ἀκρόπολιν ἐρρύετο αὐτὸς Ἀρταφέρης, ἔχων δύναμιν ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγην.

101 Τὸ δὲ μὴ λεηλατῆσαι ἑλόντας σφέας τὴν πόλιν ἔσχε τόδε· ἥσαν ἐν τῇσι Σάρδισι οἰκλαὶ αἱ μὲν πλεῦνες καλάμιναι, ὅσαι δ' αὐτέων καὶ πλίνθιναι ἥσαν, καλάμον εἰχον τὰς δροφάς· τούτων δὴ μίαν τῶν τις στρα-τιωτέων ὡς ἐνέπορησε, αὐτίκα ἀπ' οἰκίης ἐς οἰκίην ἵὸν τὸ πῦρ ἐπενέ-μετο τὸ ἄστυ πᾶν· καιομένου δὲ τοῦ ἄστεος οἱ Λυδοὶ τε καὶ ὅσοι Περ-σέων ἐνῆσαν ἐν τῇ πόλι, ἀπολαμφθέντες πάντοθεν ὥστε τὰ περιέσχατα νεμομένον τοῦ πυρὸς καὶ οὐκ ἔχοντες ἔξηλυσιν ἐκ τοῦ ἄστεος, συνέρ-θεον ἐς τε τὴν ἀγορὴν καὶ ἐπὶ τὸν Πακτωλὸν ποταμόν... Οἱ δὲ Ἰωνες δρέοντες τοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἀμυνομένους, τοὺς δὲ σὺν πλήθει πολλῷ προσφερομένους ἔξανεχώρησαν δείσαντες πρὸς τὸ οὖρος τὸ Τμῶλον καλεόμενον, ἐνθεῦτεν δὲ ὑπὸ τύκτα ἀπαλλάσσοντο ἐπὶ τὰς νέας.

102 Καὶ Σάρδιες μὲν ἐνεποήσθησαν, ἐν δὲ αὐτῆσι καὶ ἵον ἐπιχωρίης θεοῦ Κυβήβης, τὸ σκηνητόμενοι οἱ Πέρσαι ὕστερον ἀντενεπίμπρασαν τὰ ἐν Ἐλλησι ἵοι. Τότε δὲ οἱ Πέρσαι οἱ ἐντὸς Ἀλυος ποταμοῦ νομοὺς ἔχοντες προπνηθανόμενοι ταῦτα συνηλίζοντο καὶ ἐβοήθεον τοῖσι Λυ-δοῖσι· καὶ κως ἐν μὲν Σάρδισι οὐκέτι ἔόντας τοὺς Ἰωνας εὑρίσκουσι, ἐπόμενοι δὲ κατὰ στίβον, αἰρέοντι αὐτοὺς ἐν Ἐφέσῳ· καὶ ἀντετάχθη-

Μίλητο, ἄρχισε ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σάρδεων. Ὁ ἔδιος δὲ Ἀρισταγόρας δὲν ἔλαβε μέρος σ' αὐτήν ἔμεινε στὴ Μίλητο καὶ διώρισε ἄλλους στρατηγοὺς τῶν Μιλησίων, τὸν ἀδερφό του Χαροπῖνο καὶ ἕναν ἄλλο συμπολίτη του, τὸν Ἐρμόφαντο.

Ἄφοῦ φτάσανε οἱ "Ιωνες μ'" αὐτὸς τὸ στόλο στὴν "Ἐφεσο ἀφῆσανε 100 τὰ πλοῖα στὴν Κορησδό¹⁰ τῆς Ἐφεσίας χώρας, κι αὐτὸι μὲ πολλὲς δυνάμεις ἀνεβαίνανε ἔχοντας ὁδηγοὺς κατοίκους τῆς Ἐφέσου. Ἡ πορεία τους ἀκολουθοῦσε τὸν ποταμὸ Καῦστριο¹¹. Ἀπὸ κεῖ, ἀφοῦ περάσανε τὸν Τμῶλο, φτάνοντας στὶς Σάρδεις, τὶς κυριεύουνε χωρὶς καμιὰν ἀντίσταση, ὅχι ὅμως καὶ τὴν ἀκρόπολη, ποὺ τὴ φύλαχε ὁ ἔδιος δὲ Ἀρταφέρνης μὲ ὅχι λίγη πολεμικὴ δύναμη.

Ἄφοῦ κυριεύσανε τὴν πόλη, ἔνα περιστατικὸ τοὺς ἐμπόδισε νὰ τὴ 101 διαρράσουνε. Τὰ περισσότερα σπίτια στὶς Σάρδεις εἶναι ἀπὸ καλάμια, καὶ ὅσα εἶναι ἀπὸ πλίθρες ἔχουνε κι αὐτὰ καλαμένια τὴ σκεπή. Σ' ἔνα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια κάποιος στρατιώτης ἔβαλε φωτιά· ἀμέσως αὐτὴ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι ἀπλώθηκε παντοῦ. Ἐνῶ ἔτσι καιγότανε ἡ πόλη, οἱ κλεισμένοι στὴν ἀκρόπολη Λυδοὶ καὶ Πέρσες, ὅσοι βρεθήκανε ἔκει, στενεμένοι ἀπὸ τὴ φωτιά, ποὺ ἔφτανε λίσαμε τὰ ἀκρινὰ τῆς πόλης, καὶ μὴ βρίσκοντας διαφυγή, συντρέχανε στὴν ἀγορὰ καὶ στὴν ἀκρη τοῦ ποταμοῦ Πακτωλοῦ. Οἱ "Ιωνες βλέποντας τοὺς ἔχθρούς, ἄλλουσα νὰ ἀντιστέκουνται καὶ ἄλλους, πολὺ πλῆθος, νὰ ἔρχουνται καταπάνω τους, φοβηθήκανε καὶ τραβηγχήκανε στὸν Τμῶλο τὸ βουνό· ἀπὸ κεῖ τὴ νύχτα φύγανε γιὰ τὰ πλοῖα τους.

"Ἔτσι καήκανε οἱ Σάρδεις καὶ μαζὶ μὲ τὴν πόλη κάηκε καὶ ὁ ναὸς 102 κάποιας ἐγχωρίας θεᾶς, τῆς Κυβήβης¹². αὐτὸς τὸ κάψιμο τοῦ ναοῦ εἴχανε πρόφαση ὑστερά οἱ Πέρσες νὰ καῦνε κι αὐτὸι τοὺς ναοὺς στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσες στρατιώτες, ποὺ φυλάγανε τὰ χωριὰ δυτικὰ ἀπὸ τὸν "Αλυ ποταμὸ¹³, μαθαίνοντας αὐτά, συναζόντανε καὶ τρέχανε βοήθεια τῶν Λυδῶν· ἀλλὰ δὲν ἥρανε πιὰ τοὺς "Ιωνες στὶς Σάρδεις, ὅμως ἀκολουθώντας καταπόδι τοὺς προφτάσανε στὴν "Ἐφεσο. Ἐκεῖ οἱ "Ιωνες προβάλλανε ἀντίσταση, ἀλλὰ νικηθήκανε στὴ μάχη καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς σκοτωθήκανε. "Οσοι σωθήκανε, σκορπιστήκανε σὲ διάφορες πολιτεῖες.

"Ὕστερα ἀπ' αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι παραιτήσανε τέλεια τοὺς "Ιωνες, 103 καὶ δὲν ἤθελαν πιὰ τοὺς βοηθήσουνε, ἀν καὶ ὁ Ἀρισταγόρας ἔστελνε ἐπίτηδες καὶ τοὺς παρακαλοῦσε. Οἱ "Ιωνες ὅμως, μ' ὅλο ποὺ χάσανε τὴ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ ὅσα εἶχανε κάμει τοῦ Δαρείου δὲν

σαν μὲν οἱ Ἰωνεῖς, συμβαλόντες δὲ πολλὸν ἐσσώθησαν· καὶ πολλοὺς αὐτῶν οἱ Πέρσαι φονεύοντι... Οἱ δὲ αὐτῶν ἀπέφυγον τὴν μάχην, ἐσκεδάσθησαν ἀνὰ τὰς πόλιας.

103 Τότε μὲν δὴ οὕτω ἡγωνίσαντο, μετὰ δὲ Ἀθηναῖοι μὲν τὸ παράπαν ἀπολιπόντες τοὺς Ἰωνας ἐπικαλεομένον σφέας πολλὰ δι' ἀγγέλων Ἀρισταγόρεω οὐκ ἔφασαν τιμωρήσειν σφίσι. Ἰωνεῖς δὲ τῆς Ἀθηναίων συμμαχίης στερηθέντες (οὕτω γάρ σφι ὑπῆρχε πεποιημένα ἐξ Δαρεῖον) οὐδὲν δὴ ἔσσον τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον ἐσκενάζοντο· πλώσαντες δὲ ἐξ τὸν Ἑλλήσποντον Βυζάντιον τε καὶ τὰς ἄλλας πόλις ἀπάσας τὰς ταύτης ὑπὲρ ἑωντοῖς ἐποιήσαντο, ἐκπλώσαντές τε ἔξω τὸν Ἑλλήσποντον Καρλῆς τὴν πολλὴν προσεκτήσαντο σφίσι σύμμαχον εἶναι· καὶ γὰρ τὴν Καῦνον πρότερον οὐ βούλομέντην συμμαχέειν, ὡς ἐνέπρησαν τὰς Σάρδις, τότε σφι καὶ αὐτῇ προσεγένετο.

105 Βασιλέϊ δὲ Δαρείῳ ὡς ἔξηγγέλθη Σάρδις ἀλούσας ἐμπεπρῆσθαι ὑπὸ τε Ἀθηναίων καὶ Ἰώνων, τὸν δὲ ἡγεμόνα γενέσθαι τῆς συλλογῆς, ὡστε ταῦτα συννφανθῆναι, τὸν Μιλήσιον Ἀρισταγόρην, πρῶτα μὲν λέγεται αὐτόν, ὡς ἐπύθετο ταῦτα, Ἰώνων οὐδένα. λόγον ποιησάμενον, εὖ εἰδότα, ὡς οὗτοί γε οὐ καταπροτίξονται ἀποστάντες, εἴρεσθαι, οἵτινες εἰεν οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ δὲ πυθόμενον αἰτῆσαι τὸ τόξον, λαβόντα δὲ καὶ ἐπιθέντα δῖστὸν ἄνω ἐς τὸν οὐρανὸν ἀπεῖναι, καὶ μιν ἐς τὸν ἥρδα βάλλοντα εἰπεῖν· «Ὥ Ζεῦ, ἐκγενέσθαι μοι Ἀθηναίους τίσασθαι». εἴπαντα δὲ ταῦτα προστάξαι ἐνὶ τῶν θεραπόντων δείπνου προκειμένου αὐτῷ ἐς τρὶς ἐκάστοτε εἰπεῖν· «Δέσποτα, μέμνεο τῶν Ἀθηναίων».

τούς δίνανε πιὰ καμιάν ἐλπίδα γιὰ ν' ἀλλάξουνε διαγωγή, ἔξακολουθούσανε μὲ τὸν ἵδιο ζῆλο τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ βασιλέα. Λοιπὸν στέλλανε πλοῖα στὸν Ἐλλήσποντο καὶ ὑποτάξανε τὸ Βυζάντιο καὶ τὶς ἄλλες ἐκεῖ τριγύρω πόλεις. Ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο ὑποχρεώσανε νὰ μποῦνε στὴ συμμαχία τους τὰ περισσότερα μέρη τῆς Καρίας, ἀκόμα καὶ τὴν πόλη Καῦνο¹⁴, ποὺ ὡς τότε ἀρνιότανε νὰ συμμαχήσῃ· ἀμα δημῶς οἱ Σάρδεις καήκανε, τότε προσχώρησε κι αὐτή.

"Αμα ἕφτασε στὸ βασιλέα Δαρεῖο ἡ εἰδήση πῶς οἱ Σάρδεις εἴ- 105 χανε κυριευθῆ καὶ καήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἰωνες, καὶ πῶς αἵτιος τοῦ κακοῦ ἦταν ὁ Μιλήσιος Ἀρισταγόρας, λένε πῶς γιὰ τοὺς Ἰωνες δὲ φρόντισε καθόλου, βέβαιος πῶς αὐτοὶ δὲ θὰ μένανε ἀτιμώρητοι γιὰ τὴν ἀποστασία τους, ἀλλὰ ρώτησε ποιοί εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀφοῦ τοῦ τὸ εἴπανε, γύρεψε τὸ τόξο του· τὸ πῆρε στὰ χέρια, ἔβαλε ἀπάνω ἔνα βέλος καὶ τὸ τίναξε ψηλὰ στὸν οὐρανό· καὶ ἐνῶ τὸ βέλος ἔσκιζε τὸν ἀέρα, εἶπε: « Ὡ Δία, ἀξίωσέ με νὰ ἐκδικηθῶ τοὺς Ἀθηναίους ». Εἶπε αὐτὰ καὶ ὑστερα παράγγειλε σ' ἔναν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του, ἀμα κάθεται νὰ φάη στὸ τραπέζι, τρεῖς φορὲς νὰ τοῦ λέη: « Ἀφέγητ, μὴ ξεχνᾶς τοὺς Ἀθηναίους ».

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΕΚΤΗ, ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΕΡΑΤΩ

- 7   Οι μὲν δὴ [Πέρσαι] ἐπὶ τὴν Μίλητον καὶ τὴν ἄλλην Ἰωνίην ἐστράτευον, Ἰωνες δὲ πυνθανόμενοι ταῦτα ἔπειταν προθιστόλους σφέων αὐτῶν ἐς Πανιώνιον. Ἀπικομένοισι δὲ τούτοισι ἐς τοῦτον τὸν χῶρον καὶ βουλευομένοισι ἔδοξε πεζὸν μὲν στρατὸν μὴ συλλέγειν ἀντίξοον Πέρσησι, ἀλλὰ τὰ τείχεα δύνεσθαι αὐτοὺς Μιλησίους, τὸ δὲ ναυτικὸν πληροῦν ὑπολειπομένους μηδεμίαν τῶν νεᾶν, πληρώσαντας δὲ συλλέγεσθαι τὴν ταχίστην ἐς Λάδην, προναυμαχήσοντας Μιλήτου· ἥ δὲ Λάδη ἐστὶ νῆσος σμικρὴ ἐπὶ τῇ πόλι τῇ Μιλησίων κειμένη.
- 18   Οἱ δὲ Πέρσαι ἐπεὶ τε τῇ ναυμαχίῃ ἐνίκων τὸν Ἰωνας, τὴν Μίλητον πολιορκέοντες ἐκ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ὑπορύσσοντες τὰ τείχεα καὶ παντοίας μηχανὰς προσφέροντες αἰρέοντι κατ' ἄκρης ἐκτῷ ἔτει ἀπὸ τῆς ἀποστάσιος τῆς Ἀρισταγόρεω, καὶ ἡνδραποδίσαντο τὴν 20 πόλιν... Ἐνθεῦτεν οἱ ζωγρηθέντες τῶν Μιλησίων ἦγοντο ἐς Σοῦσα· βασιλεὺς δέ σφεας Διαρεῖος κακὸν οὐδὲν ἄλλο ποιήσας κατοίκισε ἐπὶ τῇ Ἐρυθρῇ καλεομένῃ θαλάσσῃ, ἐν Ἀμπη πόλι, παρ' ἣν Τίγρης ποταμὸς παραρρέων ἐς θάλασσαν ἔξει... Ἀθηναῖοι δὲ δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθεσθέντες τῇ Μιλήτου ἄλωσι τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῆ, καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δρᾶμα «Μιλήτου ἄλωσιν» καὶ διδάξαντι ἐς δάκρυνά τε ἐπεσε τὸ θέητρον καὶ ἐζημίωσάν μιν ὡς ἀναμνήσαντα οἰκήια κακὰ χιλίησι δραχμῆσι, καὶ ἐπέταξαν μηδένα χρᾶσθαι τούτῳ τῷ δράματι.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΜΙΛΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΗ ΤΗΣ ΙΩΝΙΑΣ

Αφοῦ οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν συνάξανε κι ἐνώσανε τὶς δυ- 7 νάμεις των, ξεκινήσανε κατὰ τῆς Μιλήτου, λιγώτερη ἔγνοια ἔχοντας γιὰ τὶς ἄλλες πόλεις. Ἀκούγοντας αὐτὰ οἱ "Ιωνες ἀποφασίσανε πεζὸ στρατὸ νὰ μὴ συνάξουνε κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ Μιλήσιοι ὅμως νὰ φυ- λᾶνε τὰ τείχη τῆς Μιλήτου ὅσο γιὰ τὸ ναυτικό, νὰ ἐτοιμάσουνε ὅλα τὰ πλοῖα χωρὶς ἔξαιρεση, καὶ ἂμα εἶναι ἔτοιμα, νὰ συναντηθοῦνε τὸ γρηγορώτερο στὴ Λάδη, μὲ σκοπὸ νὰ ναυμαχήσουνε ὑπερασπίζοντας τὴ Μίλητο. Ἡ Λάδη¹⁵ εἶναι μικρὸ νησὶ ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Μιλησίων.

Οἱ Πέρσες νικήσανε στὴ ναυμαχία τοὺς "Ιωνες, κι ἀρχίσανε νὰ 18 πολιορκοῦνε τὴ Μίλητο ἀπὸ ἔηρὰ καὶ ἀπὸ θάλασσα· σκάβοντας ἀπὸ κάτω στὰ τείχη καὶ μὲ διάφορες μηχανὲς κυριεύουν ἐπὶ τέλους τὴν πόλη καὶ πουλοῦν ὡς δούλους τοὺς κατοίκους· αὐτὸς ὁ χρόνος ἤτανε δ ἔκτος ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀρισταγόρα... "Οσους Μι- 20 λησίους πιάσανε ζωντανοὺς τοὺς στείλανε στὰ Σοῦσα. Ὁ βασιλέας Δα- ρεῖος ὅμως, χωρὶς κανένα ἄλλο κακὸ νὰ τοὺς κάμη, τοὺς κατοίκους γύρω στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, κοντὰ στὴν πόλη "Αμπη" ἀπὸ κεῖ περνάει καὶ ὁ Τίγρης ποταμὸς καὶ χύνεται στὴ θάλασσα. Οἱ Ἀθηναῖοι λυπη- 21 θήκανε πολὺ γιὰ τὸ πάρσιμο τῆς Μιλήτου καὶ δείξανε τὴ λύπη τοὺς μὲ πολλοὺς τρόπους· νά ἔνα παράδειγμα· ὅταν ὁ ποιητὴς Φρύνιχος¹⁶ παράστησε τὸ δρᾶμα του «Ἀλωσις τῆς Μιλήτου», τὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ ἔσπασε σὲ κλάματα, καὶ ἡ πόλη καταδίκασε τὸν ποιητὴ σὲ χίλιες δραχμὲς πρόστιμο, γιατὶ τοὺς θύμισε οἰκιακὲς συμφορές, καὶ τοῦ ἀπα- γορέψανε ἄλλη φορὰ τὴν παράσταση τοῦ ἔργου.

31   Ὁ δὲ ναυτικὸς στρατὸς ὁ Περσέων χειμερίσας περὶ Μίλητον τῷ δευτέρῳ ἔτεῖ ὡς ἀνέπλωσε, αἰρέει εὐπετέως τὰς νήσους τὰς πρὸς τῇ 32 ἥπερι ω κειμένας, Χίον καὶ Λέσβον καὶ Τένεδον... Ὡς γὰρ δὴ ἐπεκράτησαν τῶν πολίων... ἐνεπίμπρασαν αὐτοῖσι ἰδοῦσι. Οὕτω δὴ τὸ τρίτον "Ιωνες κατεδουλώθησαν, πρῶτον μὲν ὑπὸ Λυδῶν, δις δὲ ἐπεξῆς τότε ὑπὸ Περσέων.

33   Ἀπὸ δὲ Ἰωνίης ἀπαλλασσόμενος ὁ ναυτικὸς στρατὸς τὰ ἐπ' ἄριστερὰ ἐσπλώντι τοῦ Ἑλλησπόντου αἱρεει πάντα τὰ γὰρ ἐπὶ δεξιὰ αὐτοῖσι [τοῖσι] Πέρσῃσι ὑποχείρια ἦν γεγονότα κατ' ἥπειρον. Εἰσὶ δὲ ἐν τῇ Ἐδρῷ αἴδε τοῦ Ἑλλησπόντου Χερσόνησός τε, ἐν τῇ πόλιες συχναὶ ἔνεισι, καὶ Πέρινθος καὶ τὰ τείχεα τὰ ἐπὶ Θρηίκης καὶ Σηλυβρίη τε καὶ Βυζάντιον.

42   Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο... Ἀρταφέρνης ὁ Σαρδίων ὑπαρχος μεταπεμφάμενος ἀγγέλους ἐκ τῶν πολίων συνθήκας σφίσι αὐτοῖσι τοὺς "Ιωνας ἥναγκασε ποιέεσθαι, ἵνα δωσίδικοι εἰεν καὶ μὴ ἀλλήλους φέροιεν τε καὶ ἄγοιεν. Ταῦτά τε ἥναγκασε ποιέειν, καὶ τὰς χώρας σφέων μετρήσας κατὰ παρασάγγας, τοὺς καλέονται οἱ Πέρσαι τὰ τριήκοντα στάδια, κατὰ δὴ τούτους μετρήσας φόρους ἔταξε ἐκάστοισι, οἵ κατὰ χώρην διατελέονται ἔχοντες ἐκ τούτου τοῦ κρύσταλλου αἱεὶ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ὡς ἐτάχθησαν ἐξ Ἀρταφέρνεος, ἐτάχθησαν δὲ σχεδὸν κατὰ τὰ αὐτὰ τὰ καὶ πρότερον εἰλούν. Καὶ σφι ταῦτα μὲν εἰρηναῖα ἦν.

43   Ἄμα δὲ τῷ ἔαρι τῶν ἄλλων καταλελυμένων στρατηγῶν ἐκ βασιλέος Μαρδόνιος ὁ Γωβρύεω κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν, στρατὸν πολλὸν μὲν κάρτα πεζὸν ἄμα ἀγόμενος, πολλὸν δὲ ναυτικόν, ἡλικίην τε νέος ἐὼν καὶ νεωστὶ [λαβὼν] βασιλέος Δαρείου θυγατέρᾳ Ἀρταζώστρην. Ἅγων δὲ τὸν στρατὸν τοῦτον ὁ Μαρδόνιος ἐπει τε ἐγένετο ἐν τῇ Κιλικίῃ, αὐτὸς μὲν ἐπιβὰς ἐπὶ νεὸς ἐκομίζετο ἄμα τῆσι ἀλλησι νησί, στρατιὴν δὲ τὴν πεζὴν ἄλλοι ἥγεμόνες ἦγον ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Ὡς δὲ παραπλώων τὴν Ἀσίην ἀπίκετο ὁ Μαρδόνιος ἐς τὴν Ἰωνίην... τοὺς τυράννους τῶν Ἰώνων καταπαύσας πάντας δημοκρατίας κατίστα ἐς τὰς πόλιας. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἥπειγετο ἐς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὡς δὲ συνελέχθη μὲν

‘Ο ναυτικὸς στρατὸς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ ξεχείμασε γύρω στὴ Μί- 31
λητο, τὸν ἀκόλουθο χρόνο κάνοντας πανιὰ κυρίεψε εὔκολα τὰ νησιὰ
ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴν ξηρά, τὴ Χίο, Λέσβο καὶ Τένεδο. “Οσες 32
πάλι πόλεις τῆς ξηρᾶς τὶς παίρνανε οἱ Πέρσες μὲ πόλεμο, βάζανε φω-
τιὰ καὶ τὶς καίγανε μαζὶ μὲ τοὺς ναούς των. ”Ετοι τρίτη φορὰ πέσανε
στὴ δουλεία οἱ “Ιωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Λυδούς¹⁷ καὶ δυὸ φορὲς ὕστε-
ρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες¹⁸.

Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ιωνία ὁ ναυτικὸς στρατὸς, ἀρχισε νὰ κυριεύῃ 33
ὅσες πόλεις εἶναι ἀριστερὰ μπαίνοντας στὸν ‘Ελλήσποντο’ οἱ ἄλλες ποὺ
βρίσκονται δεξιὰ κατὰ τὴν Ασία ἥταν ὑποταγμένες στοὺς Πέρσες. ’Απὸ
τὶς ἄλλες πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρώπης ποὺ κυριευτήκανε εἶναι ὅλες οἱ πό-
λεις τῆς Χερσονήσου καὶ ὕστερα ἡ Πέρινθος, τὰ φρούρια τῆς Θράκης,
ἡ Σηγλυβρία καὶ τὸ Βυζάντιο.

Τότε ὁ Ἀρταφέρνης, διοικητὴς τῶν Σάρδεων, παράγγειλε σ’ ὅλες 42
τὶς πόλεις νὰ στείλουνε ἀντιπροσώπους, καὶ τὶς ὑποχρέωσε νὰ κάμου-
νε συνθῆκες μεταξύ τους καὶ νὰ λύσουνε τὶς διαφορές τους, μὲ τὸ νόμο
καὶ ὅχι μὲ τὴ βία. ”Ἐπειτα μέτρησε τὴ γῆ τους μὲ τὸν παρασάγγην,
μέτρῳ περσικὸ ἵσο μὲ 30 στάδια, καὶ ὥρισε φόρους στὴν κάθε πόλη.
Αὐτοὶ οἱ φόροι ὡς τὴν ἐποχὴ μου μένουνε ἀπαράλλαχτοι, ὅπως εἶχανε
βαθῆ ἀπὸ τὸν Ἀρταφέρνη καὶ ἥτανε οἱ ἔδιοι, ποὺ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν
πόλεμο ἥτανε βαλμένοι.. Καὶ ἔτοι ζούσανε εἰρηνικά.

2. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΔΟΝΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (492 π.Χ.)

Τὴν ἀκόλουθη ἄνοιξη ὁ βασιλέας ἔπαυσε κάθε ἀλλο στρατηγὸ¹⁹ 43
κι ἔβαλε στὸν τόπο τους τὸ Μαρδόνιο, γιὸ τοῦ Γωβρύα. Αὐτὸς
κίνησε γιὰ τὰ παραθαλάσσια μὲ πολύσηριθμο πεζικὸ καὶ μὲ ναυτικὸ
στρατὸ. ἥτανε νέος ἀνθρωπὸς καὶ δὲν ἥτανε πολὺς καιρὸς ποὺ εἶχε πάρει
γυναῖκα του τὴν κόρη τοῦ βασιλέα Δαρέιου Ἀρτοζώστρα. Φτάνοντας
στὴν Κυλικία κίνησε μὲ τὸ στόλο καὶ ἔστειλε τὸ στρατὸ διὰ ξηρᾶς
στὸν ‘Ελλήσποντο μὲ ἄλλους ἀρχηγοὺς ποὺ διώρισε. Προχωρώντας στὰ
παράλια τῆς Ασίας ἔπαυσε ὅλους τοὺς τυράννους τῶν Ιώνων καὶ σύ-
σταινε δημοκρατία σὲ κάθε πόλη. ”Τστερα τράβηξε γοργὰ γιὰ τὸν ‘Ελ-
λήσποντο. ”Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐνωθήκανε πεζὸς στρατὸς καὶ ναυτικός, περάσανε
τὸν ‘Ελλήσποντο καὶ πήρανε τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἐρέτρια καὶ τὴν Ἀθήνα²⁰.

χρῆμα πολλὸν νεᾶν, συνελέχθη δὲ καὶ πεζὸς στρατὸς πολλός, διαβάντες τῇσι νηνσὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπορεύοντο διὰ τῆς Εὐρώπης, ἐπορεύοντο δὲ ἐπί τε Ἐρέτριαν καὶ Ἀθήνας.

44 Αὗται μὲν ὡν σφι πρόσχημα ἦσαν τοῦ στόλου, ἀτὰρ ἐν νόῳ ἔχοντες ὅσας ἀν πλείστας δύναντο καταστρέφεσθαι τῶν Ἑλληνίδων πολίων, τοῦτο μὲν δὴ τῇσι νηνσὶ Θασίους οὐδὲ χεῖρας ἀνταειραμένους κατεστρέψαντο, τοῦτο δὲ τῷ πεζῷ Μακεδόνας πρὸς τοῖσι ὑπάρχοντισι δούλους προσεκτήσαντο· τὰ γὰρ ἐντὸς Μακεδόνων ἔθνεα πάντα σφι ἥδη ἣν ὑποχείρια γεγονότα. Ἐκ μὲν δὴ Θάσου διαβαλόντες πέρην ὑπὸ τὴν ἥπειρον ἐκομίζοντο μέχρι Ἀκάγθου, ἐκ δὲ Ἀκάνθου δρμεόμενοι τὸν Ἀθων περιέβαλλον. Ἐπιπεσὼν δέ σφι περιπλώονται βιορῆς ἄνεμος μέγας τε καὶ ἀπορος κάρτας τρηχέως περιέσπε πλήθεϊ πολλὰς τῶν νεᾶν ἐκβάλλων πρὸς τὸν Ἀθων λέγεται γὰρ κατὰ τριηκοσίας μὲν τῶν νεᾶν τὰς διαφθαρείσας εἰναι, ὑπὲρ δὲ δύο μυριάδας ἀνθρώπων· ὥστε γὰρ θηριωδεστάτης ἐούσης τῆς θαλάσσης ταύτης τῆς περὶ τὸν Ἀθων οἱ μὲν ὑπὸ τῶν θηρίων διεφθείροντο ἀρπαζόμενοι, οἱ δὲ πρὸς τὰς πέτρας ἀρασσόμενοι, οἱ δὲ αὐτῶν νέειν οὐκ ἡπιστέατο καὶ κατὰ τοῦτο διεφθείροντο, οἱ δὲ φύγει.

45 Ὁ μὲν δὴ ναυτικὸς στρατὸς οὕτω ἐποησε· Μαρδονίω δὲ καὶ τῷ πεζῷ στρατοπεδευομένῳ ἐν Μακεδονίῃ νυκτὸς Βρύγοι Θρήικες ἐπεχείρησαν· καί σφεων πολλοὺς φονεύοντισι οἱ Βρύγοι, Μαρδόνιον δὲ αὐτὸν τρωματίζοντι. οὐ μέντοι οὐδὲ αὐτοὶ δουλοσύνην διέφυγον πρὸς Περσέων· οὐδὲ γὰρ δὴ πρότερον ἀπανέστη ἐκ τῶν χωρέων τούτων Μαρδόνιος, πρὶν ἡ σφεας ὑποχειρίους ἐποιήσατο· τούτους μέντοι καταστρεφάμενος ἀπῆγε τὴν στρατιὴν ὅπισω, ἀτε· τῷ πεζῷ τε προσπταίσας πρὸς τοὺς Βρύγους καὶ τῷ ναυτικῷ μεγάλως περὶ τὸν Ἀθων. Οὕτος μέν νυν δ στόλος αἰσχρῶς ἀγωνισάμενος ἀπηλλάχθη ἐς τὴν Ἀσίην.

94 Ὁ δὲ [Δαρεῖος] τὸ ἐωτοῦ ἐποίεε ὥστε ἀναμιμήσκοντός τε αἰεὶ τοῦ θεράποντος μεμνῆσθαι μιν τῶν Ἀθηναίων καὶ Πεισιστρατιδέων προσκατημένων καὶ διαβαλλόντων Ἀθηναίον, ἀμα δὲ βουλόμενος δ Ἀρεῖος ταύτης ἐχόμενος τῆς προφάσιος καταστρέφεσθαι τῆς Ἑλλάδος

Αύτές οι δυό πόλεις ήτανε πρόφαση τῆς ἐκστρατείας τῶν Περ- 44 σῶν, ὁ σκοπός τους ὅμως ήτανε νὰ ὑποτάξουνε ὅσο περισσότερες πόλεις ἐλληνικές μπορέσουνε. Πρώτα λοιπὸν μὲ τὸ στόλο τους ὑποτάξανε τὴ Θάσο²¹. Οἱ Θάσιοι οὔτε χέρι σηκωσανε νὰ ἐναντιωθοῦνε. Ἐπειτα μὲ τὸν πεζικὸ στρατὸ ὑποδουλώσανε τοὺς Μακεδόνες καὶ τοὺς προσθέσανε στοὺς ἄλλους ὑπηκόους των^ν τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀνατολικὰ τῆς Μακεδονίας, ητανε ὑποταγμένα στοὺς Πέρσες ἀπὸ πολὺ πρωτύτερα²². Ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Θάσου πλέοντας ἀντίχρυ πηγαίνανε γιαλὸ - γιαλὸ ἵσαμε τὴν "Ακανθο²³", καὶ ἀπὸ κεῖ κινήσανε νὰ περάσουνε τριγύρω ἀπὸ τὸν "Αθωνα²⁴". Ἐνῶ λοιπὸν προχωρούσανε, φύσησε δυνατὸ ἀγριοβόρι, ποὺ τοὺς ἔβλαψε πολὺ τὰ πλοῖα καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ ῥιξες ἔξω. Λένε πῶς πήγανε χαμένα ὡς τριακόσια ἀπ' αὐτά, καὶ ἀνθρωποι ἀπάνω ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες. "Αλλους ἀπ'" αὐτοὺς τοὺς φάγανε τὰ θηρία τῆς θάλασσας καὶ ἄλλοι τσακιστήκανε στὰ βράχια ἄλλοι πνιγήκανε μὴ ξέροντας νὰ κολυμποῦνε καὶ μερικοὶ πεθάνανε ἀπὸ τὸ κρύο. Αὐτὸ ητανε τὸ τέλος τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ.

Στὸ Μαρδόνιο πάλι, ἐκεῖ ποὺ εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδό του σὲ 45 κάποιο μέρος τῆς Μακεδονίας,^ν πέσανε ἀπάνω νύχτα οἱ Βρύγοι²⁵ λαὸς θρακικός, τοῦ σκοτώσανε πολλοὺς καὶ τὸν ἶδιο τὸν πληγώσανε. Δὲ γιντώσανε ὅμως οὔτε αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ὑποδουλώση γιατὶ ὁ Μαρδόνιος ἀποφάσισε νὰ μὴ μιστατοπίσῃ ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἢν δὲν τοὺς ὑποτάξῃ πρῶτα. Ἀφοῦ ὅμως τοὺς ὑπόταξε, ἀρχισε νὰ ἀποτραβιέται πίσω. Γιατὶ καὶ τὸ πεζικό του εἶχε πάθει πολλὰ ἀπὸ τοὺς Βρύγους καὶ τὸ ναυτικό του γύρω - γύρω στὸν "Αθωνα". "Ετσι ὁ Μαρδόνιος μὲ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ στρατοῦ του ἀναγκάστηκε νὰ γυρίση ντροπιασμένος στὴν 'Ασία.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΑΤΗ ΚΑΙ ΑΡΤΑΦΕΡΝΗ.

ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ (490 π.Χ.)

Ο Δαρεῖος ὅμως δὲν παραιτοῦσε τὰ σχέδιά του^ν ὁ ὑπηρέτης του 94 πάντα τοῦ φώναζε²⁶ νὰ θυμάται τοὺς 'Αθηναίους, καὶ οἱ [Πεισιστρατίδες]²⁷, ποὺ ζούσανε στὴν Αὐλή του, καθημερινὰ τοῦ κατηγορούσανε τοὺς παλιοὺς συμπολῖτες τους. Ο Δαρεῖος ὅμως ἤθελε νὰ 'χῃ καὶ μιὰν ἄλλη πρόφαση γιὰ νὰ καθυποτάξῃ τοὺς "Ἐλληνες, πῶς δηλ. δὲν τοῦ

τοὺς μὴ δόντας αὐτῷ γῆν τε καὶ ὕδωρ. Μαρδόνιον μὲν δὴ φλαύρως πρήξαντα τῷ στόλῳ παραλίνει τῆς στρατηγίης, ἄλλους δὲ στρατηγὸνς ἀποδέξας ἀπέστελλε ἐπὶ τε Ἐρέτριαν καὶ Ἀθήνας, Δᾶτίν τε ἐόντα Μῆδον γένος καὶ Ἀρταφέρνεα τὸν Ἀρταφέρνεος παῖδα, ἀδελφιδέον ἔωντο· ἐντελάμενος δὲ ἀπέπεμπε ἔξανδρα ποδίσαντας Ἀθήνας καὶ Ἐρέτριαν ἀγαγεῖν ἑώντῳ ἐς ὅψιν τὰ ἀνδράποδα.

95   ‘Ως δὲ οἱ στρατηγοὶ οὗτοι οἱ ἀποδεχθέντες πορευόμενοι παρὰ βασιλέος ἀπίκοντο τῆς Κιλικίης ἐς τὸ Ἀλήιον πεδίον, ἀμα ἀγόμενοι πεζὸν στρατὸν πολλόν τε καὶ εὐ ἐσκενασμένον, ἐνθαῦτα στρατοπεδευομένοισι ἐπῆλθε μὲν ὁ ναυτικὸς πᾶς στρατὸς ὁ ἐπιταχθεὶς ἐκάστοισι, παρεγένοντο δὲ καὶ αἱ ἵππαγωγοὶ νέες, τὰς τῷ προτέρῳ ἔτει προεῖπε τοῖσι ἑώντοι δασμοφόροισι Δαρεῖος ἐτοιμάζειν.’ Εσβαλόμενοι δὲ τοὺς ἵππους ἐς ταύτας καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν ἐσβιβάσαντες ἐς τὰς νέας ἔπλων ἔξακοσίησι τριήρεσι ἐς τὴν Ἰωνίην, ἐνθεῦτεν δὲ οὐ παρὰ τὴν ἥπειρον εἰχον τὰς νέας θῶν τοῦ τε Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θρητικῆς, ἀλλ’ ἐκ Σάμου δρμεόμενοι παρά τε Ἰκάριον καὶ διὰ νήσων τὸν πλόον ἐποιεῦντο, ὡς μὲν ἐμοὶ δοκέειν, δείσαντες μάλιστα τὸν περίπλοον τοῦ Ἀθω, δτι τῷ προτέρῳ ἔτει ποιεύμενοι ταύτῃ τὴν κομιδὴν μεγάλως προσέπταισαν πρὸς δὲ καὶ ἡ Νάξος σφέας ἡγάγκαζε, πρότερον οὐκ ἀλοῦσσα.

96   ‘Ἐπειδὲ ἐκ τοῦ Ἰκαρίου πελάγεδς προσφερόμενοι προσέμιξαν τῇ Νάξῳ (ἐπὶ ταύτῃ γὰρ δὴ πρώτῃ ἐπεῖχον στρατεύεσθαι οἱ Πέρσαι), μεμνημένοι τῶν πρότερον οἱ Νάξιοι πρὸς τὰ οὔρεα οἰχοντο φεύγοντες οὐδὲ ὑπέμειναν. Οἱ δὲ Πέρσαι ἀνδραποδισάμενοι τοὺς κατέλαβον αὐτῶν, ἐνέπλησαν καὶ τὰ ἵρα καὶ τὴν πόλιν, ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους ἀνήγοντο.

97   ‘Ἐν φύῳ δὲ οὗτοι ταῦτα ἐποίεν, οἱ Δήλιοι ἐκλιπόντες καὶ αὐτοὶ τὴν Δήλον οἰχοντο φεύγοντες ἐς Τῆγνον τῆς δὲ στρατιῆς καταπλωούσης ὁ Δᾶτις προπλώσας οὐκ ἔα τὰς νέας πρὸς τὴν νῆσον προσορμίζεσθαι, ἀλλὰ πέρην ἐν τῇ Ρηνέῃ, αὐτὸς δὲ πυθόμενος ἵνα ἡσαν οἱ Δήλιοι, πέμπων κήρυκα ἡγόρευε σφι τάδε· «Ἄνδρες ἵροι, τί φεύγοντες οἰχεσθε, οὐκ ἐπιτήδεα καταγγόντες κατ’ ἐμεῦ; ἐγὼ γάρ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοσοῦτό

δώσανε γῇ καὶ νερό²⁸. Παύει λοιπὸν τὸ Μαρδόνιο ἀπὸ στρατηγό, ἀφοῦ δὲ στάθηκε τυχερὸς στὴν ἐκστρατεία, διορίζει ἄλλους δυὸς στὸν τόπο του, τὸ Δάτη, Μῆδο στὴν καταγωγή, καὶ τὸν ἀνεψιό του Ἀρταφέρνη, καὶ τοὺς διαιτάζει νὰ ἐκστρατέψουνε στὴν Ἐρέτρια καὶ στὴν Ἀθήνα, μὲ τὸ σκοπὸν νὰ ὑποδουλώσουνε αὐτές τὶς δυὸς πόλεις καὶ νὰ φέρουνε ἔκει ἐμπρός του τ' ἀνδράποδα. *Ειδαθεο-*

αὐτεντ-
ει ειδω
τού με
ρού πολε-

'Αφοῦ οἱ διωρισμένοι αὐτοὶ στρατηγοὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν 95 πεδιάδα τῆς Κιλικίας Ἀλήιο μὲ πολυάριθμο πεζὸς στρατὸ²⁹ καλὰ ὡρα- νωμένο, ἐνώθηκε ἔκει μὲ τὸ στρατόπεδό τους ὅλος ὁ ναυτικὸς στρατός, ποὺ εἶχανε ἑτοιμάσει οἱ διάφορες πόλεις· φτάσανε τὰ φορτηγὰ πλοῖα γιὰ τὴ μετακόμιση ἵππικοῦ, ποὺ δὲ Δαρεῖος τὸν περασμένο χρόνο εἶχε παραγγέλει στοὺς δασμοφόρους του νὰ τὰ ἑτοιμάσουνε. 'Αφοῦ βάλανε λοιπὸν μέσα σ' αὐτὰ τὸ ἵππικό, ἀφοῦ φορτώσανε καὶ τὸ πεζικὸ στὰ πλοῖα, τραβήξανε ὅλες-ὅλες ἔξακόσιες τριήρεις γιὰ τὴν Ἰωνία. Τώρα δύμας δὲν πήρανε τὸ γιαλὸ-γιαλὸ κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τὴ Θράκη, ἀλλὰ ἀφήνοντας πίσω τους τὴ Σάμο καὶ τὴν Ἰκαρία³⁰ περάσανε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ Κυκλαδικὰ νησιά, γιατί, νομίζω, φοβηθήκανε πολὺ τοῦ "Αθωνα τὸ πέρασμα, ποὺ ἐδῶ καὶ δυὸς χρόνια πάθανε ἔκει τόσες ζημιές³¹. "Επειτα εἶχανε κι ἄλλο σκοπό, νὰ χτυπήσουνε τὴ Νάξο, ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχε παραδοθῆ³².

Περνώντας τὸ Ἰκαριακὸ πέλαγος φτάσανε στὴ Νάξο. Οἱ Πέρ- 96 σες ἔκει, μὴ λησμογώντας τὰ περασμένα³³, ἀποφασίσανε νὰ πολεμήσουνε αὐτὸ τὸ νησί. Οἱ Νάξιοι δύμας, χωρὶς νὰ τοὺς περιμένουνε, φύγανε στὰ βουνά. Οἱ Πέρσες πήρανε σκλάβους ὅσους προφτάσανε ἀπ' αὐτούς, κάψανε τοὺς ναοὺς καὶ τὴν πόλη, καὶ ὕστερα τραβήξανε γιὰ τ' ἄλλα τὰ νησιά.

Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ κάτοικοι τῆς Δήλου, παραιτήσανε κι αὐτοὶ 97 τὸ νησί τους καὶ καταφύγανε στὴν Τῆνο. Οἱ Πέρσες τώρα βρισκόντανε στὸ δρόμο γιὰ τὴ Δῆλο. 'Ο Δάτης δύμας, ποὺ μὲ τὸ πλοῦ του τραβοῦσε μπροστινός, ἐμπόδισε ν' ἀράξουνε στὴ Δῆλο, καὶ παράγγειλε νὰ πιάσουνε τὸ ἀντικρυνὸ νησί, στὴ Ρήνεια³⁴. 'Αφοῦ ἔμαθε ποῦ βρισκόντανε οἱ Δήλιοι ἔστειλε κήρυκα καὶ τοὺς εἶπε: «"Ἄνδρες Ἱεροί"³⁵, γιατί ἀφήσατε τὸν τόπο σας; Τέτοια κακὴ γνώμη ἔχετε γιὰ μένα; Κάτι κόβει, κι ἐμένα τὸ κεφάλι, δύμας καὶ δὲ βασιλέας μὲ πρόσταξε νὰ μὴν πειράξω καθόλου τὸν τόπο αὐτόν, δπου εἶναι γεννημένοι οἱ δυὸς θεοί³⁶, μήτε τὴ γῆ μήτε καὶ τοὺς κατοίκους του"³⁷. Λοιπὸν γυρίσετε στὰ σπίτια σας

γε φρονέω καὶ μοι ἐκ βασιλέος ὅδε ἐπέσταλται, ἐν τῇ χώρῃ οἱ δύο θεοὶ ἐγένοντο, ταύτην μηδὲν σίνεσθαι, μήτε αὐτὴν τὴν χώρην μήτε τοὺς οἰκήτορας αὐτῆς. Νῦν ὧν καὶ ἀπίτε ἐπὶ τὰ ὑμέτερα αὐτῶν καὶ τὴν νῆσον νέμεσθε. Ταῦτα μὲν ἐπεκηρυκεύσατο τοῖσι Δηλίοισι, μετὰ δὲ λιβανωτοῦ τριηκόσια τάλαντα κατανήσας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἐθυμίησε.

98 Δᾶτις μὲν δὴ ταῦτα ποιήσας ἔπλωε ἄμα τῷ στρατῷ ἐπὶ τὴν Ἐρέ-
100 τριαν πρῶτα, ἄμα ἀγόμενος καὶ Ἰωνας καὶ Αἰολέας... Ἐρετριέες δὲ πνυ-
θανόμενοι τὴν στρατὸν τὴν Περσικὴν ἐπὶ σφέας ἐπιπλώουσαν Ἀθη-
ναίων ἐδεήθησαν σφίσι βοηθοὺς γενέσθαι. Ἀθηναῖοι δὲ οὐκ ἀπείπαντο
τὴν ἐπικουρίην, ἀλλὰ τὸν τετρακισχιλίονς κληρουχέοντας τῶν ἵππο-
βοτέων Χαλκιδέων τὴν χώρην, τούτους σφι διδοῦσι τιμωρούς· τῶν δὲ
Ἐρετριέων ἦν ἄρα οὐδὲν ὑγιὲς βούλευμα, οὐ μετεπέμποντο μὲν Ἀθη-
ναίους, ἐφρόνεον δὲ διφασίας ἰδέας· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐβούλευντο ἐκλι-
πεῖν τὴν πόλιν ἐς τὰ ἄκρα τῆς Εὐβοίης, ἄλλοι δὲ αὐτῶν ἵδια κέρδεα
προσδεκόμενοι παρὰ τοῦ Πέρσεω οὔσεσθαι προδοσίην ἐσκενάζοντο· μα-
θὼν δὲ τούτων ἐκάτερα ὡς εἶχε Αἰσχίνης ὁ Νόθωνος, ἐών τῶν Ἐρε-
τριέων τὰ πρῶτα, φράζει τοῖσι ἥκουσι τῶν Ἀθηναίων πάντα τὰ παρεόντα
σφι πρήγματα, προσεδέετό τε ἀπαλλάσσεσθαι σφέας ἐς τὴν σφετέρην,
ἵνα μὴ προσαπόλωνται· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ταῦτα Αἰσχίνη συμβούλεύσαντι
πείθονται.

101 Καὶ οὗτοι μὲν διαβάντες ἐς Ὁρωπὸν ἔσωζον σφέας αὐτούς, οἱ δὲ
Πέρσαι πλώοντες κατέσχον τὰς νέας τῆς Ἐρετρικῆς χώρης κατὰ Τα-
μύνας καὶ Χοιρέας καὶ Αἰγίλια, κατασχόντες δὲ ἐς ταῦτα τὰ χωρία
αὐτίκα ἵππους τε ἐξεβάλλοντο καὶ παρεσκενάζοντο ὡς προσοισθενοί
τοῖσι ἐχθροῖσι· οἱ δὲ Ἐρετριέες ἐπεξελθεῖν μὲν καὶ μαχέσασθαι οὐκ
ἐποιεῦντο βούλην, εἴ κως δὲ διαφυλάξαιεν τὰ τείχεα, τούτου σφι ἔμελε
πέρι, ἐπεὶ τε ἐνίκα μὴ ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν· Προσβολῆς δὲ γινομένης
καρτερῆς πρὸς τὸ τείχος ἐπιπτὸν ἐπὶ ἐξ ἡμέρας πολλοὶ μὲν ἀμφοτέρων,
τῇ δὲ ἐβδόμῃ Εὑφορβός τε ὁ Ἀλκιμάχον καὶ Φίλαγρος ὁ Κυνέω· ἄν-
δρες τῶν ἀστῶν δόκιμοι, προδιδοῦσι τοῖσι Πέρσῃσι. Οἱ δὲ ἐσελθόντες
ἐς τὴν πόλιν τοῦτο μὲν τὰ ἴρᾳ συλήσαντες ἐνέπρησαν, ἀποτινύμενοι

καὶ ζῆτε στὸ νησὶ σας». "Τοτέρα κάνοντας ἔνα σωρὸ ἀπὸ τριακόσια τάλαντα³⁸ λιβάνι, τὸ δάναψε διπάνω στὸ βωμό.

"Ο Δάτης ὑστερα ἀπ' αὐτὸ ἐκστράτεψε γιὰ τὴν Ἐρέτρια πρῶτα, 98 ἔχοντας μαζὶ του καὶ "Ιωνες καὶ Αἰολεῖς. Οἱ Ἐρετριεῖς, μαθαίνοντας 100 πῶς ὁ περσικὸς στόλος ἔπλεε ἐναντίον τους, ζητήσανε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀρνηθήκανε τὸ ζήτημά τους, ἀλλὰ τοὺς δώσανε βοήθεια τέσσερεις χιλιάδες κληρούχους³⁹ Ἀθηναίους, ποὺ καλλιεργούσανε τὴ γῆ τῶν πλουσίων Χαλκιδέων γιὰ δικῇ τους. Οἱ Ἐρετριεῖς, ὅμως δὲν ἤτανε καθαροὶ στὸ σκοπὸ τους· ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καλούσανε τοὺς Ἀθηναίους κι ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν ἤτανε μεταξὺ τοὺς σύμφωνοι· ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς ζητούσανε νὰ παραιτήσουνε τὴν πόλη καὶ νὰ φύγουνε στὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας, ἄλλοι, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀπολά- φουνε χωριστὰ ὡφελήματα ἀπὸ τὸ βασιλέα τῶν Περσῶν, μελετούσανε τὴν προδοσία. Αὐτὰ μαθαίνοντας ὁ Αἰσχίνης τοῦ Νόθωνος, ἀπὸ τοὺς προεστοὺς τῆς Ἐρετρίας, μαρτύρησε στοὺς Ἀθηναίους, ποὺ φτάσανε, τὴν κατάσταση καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ φύγουνε στὸν τόπο τους, γιὰ νὰ μὴ χαθοῦνε κι αὐτοί. Ἀκούσανε τὴ συμβουλή του οἱ Ἀθηναῖοι καὶ περάσανε στὸν Ὁρωπό⁴⁰, καὶ ἔτσι γλυτώσανε.

Οἱ Πέρσες ρίζανε ἀγκύρα σὲ τρία σημεῖα τῆς Ἐρετρικῆς χώρας 101 κι ἀρχίσανε τὴν ἀπόβαση. Οἱ Ἐρετριεῖς δὲν εἶχανε σκοπὸ νὰ προβά- λουνε ἀντίσταση καὶ νὰ πολεμήσουνε, ἀλλὰ ὁ νοῦς τους ἤτανε πῶς νὰ μπορέσουνε νὰ φυλάξουνε τὰ τείχη τους, γιατὶ εἶχε νικήσει ἡ γνώμη νὰ μὴν παραιτήσουνε τὴν πόλη. Ἡ ἐπίθεση τῶν Περσῶν ἤτανε πολὺ δυνατὴ γύρω στὰ τείχη. "Εξ ἡμέρες σκοτωνόντανε πολλοὶ κι ἀπὸ τὰ δυό μέρη. Τὴν ἔβδομη ὅμως ἡμέρα ὁ Εὔφορβος τοῦ Ἀλκιμάχου καὶ ὁ Φίλαργος τοῦ Κυνέα, ἀνδρες ἐπίσημοι, προδώσανε τὴν πόλη. Καὶ μπή- κανε οἱ Πέρσες, ξεγυμνώσανε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς κάψανε, γιὰ νὰ ἐκδι- κηθοῦνε τοὺς καμένους δικούς τους ναούς στὶς Σάρδεις, καὶ κάμανε δούλους τοὺς κατοίκους, καθὼς εἶχε διατάξει ὁ Δαρεῖος.

"Αφοῦ ὑποτάξανε τὴν Ἐρέτρια καὶ μείνανε ἐκεῖ λίγες μέρες, κινή- 102 σανε γιὰ τὴν Ἀττικὴ μὲ πολὺ βιὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κάμουνε στοὺς Ἀθηναίους δσα κάμανε καὶ στοὺς Ἐρετριεῖς. [Ο Ἰππιας, γιὸς τοῦ Πεισιστράτου, τοὺς ἔδειξε ὡς τόπο κατάλληλο γιὰ τὸ ἵππικο τὸ Μαρα- θώνα⁴¹, ποὺ ἤτανε καὶ πολὺ κοντὰ στὴν Ἐρέτρια. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀμα τὸ 103 μάθανε, τραβούσανε κι αὐτοὶ γοργὰ στὸ Μαραθώνα. Εἶχανε δέκα στρα- τηγούς καὶ τελευταῖος στὴ σειρὰ ἤταν ὁ Μιλτιάδης, γιὸς τοῦ Κίμωνα.

τῶν ἐν Σάρδισι κατακαυθέντων ἰρᾶν, τοῦτο δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἥνδρα-
ποδίσαντο κατὰ τὰς Δαρείου ἐντολάς.

102   Χειρωσάμενοι δὲ τὴν Ἐρέτριαν καὶ ἐπισχόντες ὅλιγας ἡμέρας ἔ-
πλων ἐς τὴν Ἀττικήν, κατέργοντες τε πολλὸν καὶ δοκέοντες ταῦτα
τοὺς Ἀθηναίους ποιήσειν, τὰ καὶ τοὺς Ἐρετριέας ἐποίησαν, καὶ ἦν γὰρ
ὅ Μαραθὼν ἐπιτηδεώτατον χωρίον τῆς Ἀττικῆς ἐνιππεῖσαι καὶ ἀγχο-
τάτῳ τῆς Ἐρετρίης, ἐς τοῦτο σφι κατηγέετο Ἰππίης ὁ Πεισιστράτον.

103   Ἀθηναῖοι δὲ ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, ἐβοήθεον καὶ ἀντοὶ ἐς τὸν Μαραθῶνα.

105   ἦγον δέ σφεας στρατηγοὶ δέκα, τῶν δέκατος ἦν Μιλτιάδης... Καὶ πρῶτα
μὲν ἔόντες ἔτι ἐν τῷ ἀστεῖ οἱ στρατηγοὶ ἀποπέμπουσι ἐς Σπάρτην κή-
ρυκα Φειδιππίδην, Ἀθηναῖον μὲν ἄνδρα, ἄλλως δὲ ἡμεροδρόμου τε καὶ
τοῦτο μελετῶντα... δευτεραῖος ἐκ τοῦ Ἀθηναίων ἀστεος ἦν ἐν Σπάρτῃ,
ἀπικόμενος δὲ ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας ἔλεγε. «Ὥ Λακεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι
νῦμεν δέονται σφίσι βοηθῆσαι καὶ μὴ περιυδεῖν πόλιν ἀρχαιοτάτην ἐν
τοῖσι Ἑλλησι δουλοσύνῃ περιπεσοῦσαν πρὸς ἄνδρῶν βαρβάρων· καὶ γὰρ
νῦν Ἐρέτριά τε ἥνδραπόδισται καὶ πόλι λογίμῳ ἡ Ἑλλὰς γέγονε ἀσθε-
νεστέρη».

·Ο μὲν δί τι σφι τὰ ἐντεταλμένα ἀπήγγελλε, τοῖσι δὲ ἔαδε μὲν
βοηθέειν Ἀθηναίοισι, ἀδύνατα δέ σφι ἦν τὸ παραντίκα ποιέειν ταῦτα
οὐδὲ βούλομένοισι λύειν τὸν νόμον· ἦν γὰρ ἴσταμένον τοῦ μηνὸς εἰνάτη,
εἰνάτη δὲ οὐκ ἔξελενσεσθαι ἔφασαν μὴ οὐ πλήρεος ἔόντος τοῦ κύκλου.

108   Ἀθηναίοισι δὲ τεταγμένοισι ἐν τεμένεῃ Ἡρακλέος ἐπῆλθον βοη-
θέοντες Πλαταιέες πανδημεῖ· καὶ γὰρ καὶ ἐδεδώκεσαν σφέας ἀντοῖς τοῖ-
σι Ἀθηναίοισι οἱ Πλαταιέες, καὶ πόνους ὑπὲρ αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι
συχνοὺς ἥδη ἀναραιρέατο.

109   Τοῖσι δὲ Ἀθηναίων στρατηγοῖσι ἐγίνοντο δίχα αἱ γνῶμαι, τῶν
μὲν οὐκ ἔόντων συμβάλλειν, δόλιονς γὰρ εἶναι στρατιῇ τῇ Μήδων
συμβαλεῖν, τῶν δὲ καὶ Μιλτιάδεω κελεύοντων ὡς δὲ δίχα τε ἐγίνοντο
καὶ ἐνίκα ἡ χείρων τῶν γνωμέων, ἐνθαῦτα (ἦν γὰρ ἐνδέκατος ψηφι-
δοφόρος δ τῷ κυάμῳ λαχὼν Ἀθηναίων πολεμαρχεῖν, τὸ παλαιὸν
γὰρ Ἀθηναῖοι δύσμηφον τὸν πολέμαρχον ἐποιεῦντο τοῖσι στρατηγοῖσι,
ἦν τε τότε πολέμαρχος Καλλίμαχος Ἀφιδναῖος) πρὸς τοῦτον ἐλθὼν
Μιλτιάδης ἔλεγε τάδε· «Ἐν σοὶ νῦν, Καλλίμαχε, ἐστὶ ἡ καταδουλώ-
σαι Ἀθῆνας, ἡ ἐλευθέρας ποιήσαντα μνημόσυνα λιπέσθαι ἐς τὸν ἄπαν-

Οι στρατηγοί, πρὶν ξεκινήσουνε ἀπὸ τὴν πόλη, στείλανε στὴ Σπάρτη¹⁰⁵ τη κήρυκα τὸ Φειδιππίδη, ἀνθρωπὸ ποὺ ἔκανε τὸν πεζοδρόμο· ὁ Φειδιππίδης ἔκαμε δυὸ μέρες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴ Σπάρτη· φτάνοντας πα-¹⁰⁶ ρουσιάζεται στοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς λέει: «Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι ζητῶνται τὴ βοήθειά σας· μήν ἀφήσετε πόλη τόσο ἀρχαία ἐλληνικὴ νὰ πέσῃ στὰ χέρια τῶν βαρβάρων· φτάνει ποὺ. ὑποδουλώθηκε ἡ Ἐρέτρια καὶ ἡ Ἐλλάδα ἀδυνάτισε μὲ τὸ νὰ ἔχασε μιὰ τόσο ἀξιόλογη πόλη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι ητανε ἀποφασισμένοι νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναῖους· τί νὰ κάμουνε ὅμως ποὺ ητανε μέρα ἐννέα τοῦ μηνός, καὶ ὁ νόμος δὲν ἀφηγει νὰ γίνη ἐκστρατεία, ἀν δὲ γέμιζε πλέρια τὸ φεγγάρι; Καὶ λοιπὸν θὰ περιμένανε τὸ γέμισμα τοῦ φεγγαριοῦ. Στοὺς Ἀθηναῖους ὅμως,¹⁰⁸ ἐκεῖ ποὺ εἶχανε πεταχτῆ κοντὰ στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ⁴², φτάσανε βοήθεια οἱ Πλαταιεῖς μ' ὅλο τὸ στρατό τους· γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς εἶχανε προστατέψει⁴³ καὶ πολλὰ καλὰ εἶχανε κάμει γι' αὐτούς.

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ συμφωνούσανε μεταξύ τους ἄλλοι¹⁰⁹ δὲ θέλανε νὰ μποῦνε σὲ μάχη, λέγοντας πῶς ητανε λίγοι⁴⁴ γιὰ νὰ πιαστοῦνε μὲ τὸ μηδικὸ στρατό, ἄλλοι θέλανε τὴ μάχη, κι ἔνας ἀπ' αὐτοὺς ητανε ὁ Μιλτιάδης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴ διαιρεση ητανε κίνδυνος νὰ νικήσῃ ἡ γνώμη ἡ χειρότερη, ὁ Μιλτιάδης πῆγε στὸν πολέμαρχο⁴⁵. «Ο πολέμαρχος ἐκλεγότανε μὲ κλῆρο, καὶ ἡ ψῆφος του ἐρχότανε ἐνδεκάτη, δηλ. ὕστερα ἀπὸ τῶν δέκα στρατηγῶν τὴν ψῆφο· ἀπὸ τὸν παλαιὸ καιρὸ εἶχε ὁ πολέμαρχος αὐτὸν τὸ δικαιώμα τῆς ψηφοφορίας. Πολέμαρχος τότε ητανε ὁ Καλλίμαχος ὁ Ἀφιδναῖος⁴⁶. Σ' αὐτὸν πῆγε ὁ Μιλτιάδης καὶ τοῦ εἶπε: «Καλλίμαχε, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται ἡ νὰ ὑποδουλώσης τὴν Ἀθήνα ἡ νὰ τὴν κάμης ἐλεύθερη καὶ ν' ἀφήσης αἰώνια μνήμη, δῆτα δὲν ἀφήσανε⁴⁷ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτονας. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουνε στὸν κόσμο, σήμερα βρίσκονται στὸν πιὸ μεγάλο κίνδυνο. Ἀν τσακιστοῦνε ἀπὸ τοὺς Μῆδους, θὰ παραδοθοῦνε στὸν Ἰππία, καὶ τότε ζέρομε τὸ τί ἔχουνε νὰ τραβήξουνε· ἀν νικήσουνε ὅμως, ἡ πόλη αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀξιωθῇ νὰ γίνη ἡ πρώτη τῆς Ἐλλάδας. Τὸ πῶς ὅμως αὐτὸν τὸ πρᾶμα εἰναι δυνατὸ καὶ τὸ πῶς ἀπὸ τὸ χέρι σου περνάει νὰ πετυχῆς ἐσὺ αὐτὸν τὸ σκοπό, τώρα ἀμέσως ἐγὼ θὰ σοῦ τὸ πῶ. Οἱ γνῶμες τῶν στρατηγῶν εἰναι μοιρασμένες σὲ δυὸ ἵσα μέρη· ἄλλοι θέλουνε νὰ μποῦμε στὸ χορὸ κι ἄλλοι δὲ θέλουνε. Ἀν δὲ δώσουμε τώρα τὸ χτύπημα, φοβᾶμαι μήπως πέσουνε σὲ φιλονικίες οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸ φρόνημά τους κλονιστῇ τόσο, ὥστε νὰ μη-

τα ἀνθρώπων βίον, οἷα οὐδὲ Ἀρμόδιος τε καὶ Ἀριστογείτων λείποντι.
νῦν γὰρ δὴ, ἐξ οὗ ἐγένοντο Ἀθηναῖοι, ἐς κίνδυνον ἥκουσι μέγιστον
καὶ ἦν μέν γε ὑποκύψωσι τοῖσι Μήδοισι, δέδεκται τὰ πείσονται παρα-
δεδομένοι· Ἰππίη, ἦν δὲ περιγένηται αὕτη ἡ πόλις, οἵη τέ ἐστι πρώτη
τῶν Ἑλληρίδων πολίων γενέσθαι· καῦς δὲ ταῦτα οὐλά τέ ἐστι γενέ-
σθαι, καὶ καῦς ἐς σέ τοι τούτων ἀνήκει τῶν πρηγμάτων τὸ κῦρος ἔχειν,
νῦν ἔχομαι φράσων ἡμέων τῶν στρατηγῶν ἐόντων δέκα δίκαια γίνον-
ται αἱ γνῶμαι, τῶν μὲν κελευόντων συμβαλεῖν, τῶν δὲ οὓς [συμβαλεῖν].
ἦν μέν νυν μὴ συμβάλωμεν, ἔλπομαί τινα στάσιν μεγάλην ἐμπεσοῦσαν
διασείσειν τὰ Ἀθηναίων φρονήματα ὡστε μηδίσαι, ἦν δὲ συμβάλωμεν
πρότι τι καὶ σαθρὸν Ἀθηναίων μετεξετέρουσι ἐγγενέσθαι, θεῶν τὰ ἵσα
νεμόντων οἰοί τέ είμεν περιγένεσθαι τῇ συμβολῇ. Ταῦτα ὡν πάντα ἐς
σὲ νῦν τείνει καὶ ἐκ σέο ἥρτηται· ἦν γὰρ σὺ γνώμη τῇ ἐμῇ προσθῇ, ἐστι
τοι πατρίς τε ἐλευθέρῃ καὶ πόλις πρώτη τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἦν δὲ τὴν
τῶν ἀποσπευδόντων τὴν συμβολὴν ἔλη, ὑπάρξει τοι τῶν ἐγὼ κατέλεξα
ἀγαθῶν τὰ ἐναντία.

110   Ταῦτα λέγων ὁ Μιλτιάδης προσκτάται τὸν Καλλίμαχον. Προσγε-
νομένης δὲ τοῦ πολεμάρχου τῆς γνώμης ἐκεκύρωτο συμβάλλειν. Μετὰ δὲ
οἱ στρατηγοί, τῶν ἡ γνώμη ἔφερε συμβάλλειν, ὡς ἐκάστου αὐτῶν ἐγί-
νετο προτανητή τῆς ἡμέρης, Μιλτιάδη παρεδίσσαν· ὁ δὲ δεκόμενος
οὕτι κω συμβολὴν ἐποιέτο, πρότι γε δὴ αὐτοῦ προτανητή ἐγένετο.

111   Ὡς δὲ ἐς ἐκεῖνον περιῆλθε, ἐνθαῦτα δὴ ἐτάσσοντο ὡδε Ἀθηναῖοι
ὡς συμβαλέοντες· τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρδος ἡγέετο ὁ πολέμαρχος Καλλί-
μαχος· ὁ γὰρ νόμος τότε εἶχε οὕτω τοῖσι Ἀθηναίοισι, τὸν πολέμαρχον
ἔχειν κέρδας τὸ δεξιόν· ἡγεομένου δὲ τούτου ἐξεδέκοντο ὡς ἥριθμέοντο
αἱ φυλαί, ἔχόμεναι ἀλλήλων· τελευταῖοι δὲ ἐτάσσοντο, ἔχοντες τὸ εὐώ-
νυμον κέρδας, Πλαταιέες· ἀπὸ ταντῆς γάρ σφι τῆς μάχης θυσίας Ἀθη-
ναίων ἀναγόντων καὶ πανηγύριας τὰς ἐν τῇσι πενταετρίσι γινομένας
κατεύχεται δὲ κῆρυξ δ Ἀθηναῖος, ἅμα τε Ἀθηναίοισι λέγων γίνεσθαι
τὰ ἀγαθὰ καὶ Πλαταιεῦσι· Τότε δὲ τασσομένων τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ
Μαραθῶνι ἐγίνετο τοιόνδε τι· τὸ στρατόπεδον ἐξισούμενον τῷ Μηδικῷ
στρατοπέδῳ, τὸ μὲν αὐτοῦ μέσον ἐγίνετο ἐπὶ τάξις ὀλίγας, καὶ ταύτη
ἦν ἀσθενέστατον τὸ στρατόπεδον, τὸ δὲ κέρδας ἐκάτερον ἔρρωτο πλήθεϊ.

δίσουνε. «Αν δύμας πολεμήσουμε, πρὸν ἀκόμα μποῦνε δειλοὶ συλλογισμοὶ στὰ μυαλά μερικῶν Αθηναίων, εἶναι δυνατό, ἂν οἱ θεοὶ ἀγαποῦνε τὴ δικαιοσύνη, νὰ κερδίσουμε τὴ μάχη.» Όλα αὐτὰ εἶναι στὰ χέρια σου κι ἀπὸ σένα εἶναι κρεμασμένη ἡ τύχη μας· ἀν ἔρθης μὲ τὴ γνώμη τὴ δική μου, ἡ πατρίδα μας θὰ μείνη ἐλεύθερη καὶ θὰ γίνη ἡ πρώτη πόλη τῆς Ἐλλάδας· ἀν δύμας προτιμήσῃς τὴ γνώμη ἔκεινῶν, ποὺ βάνουνε τὰ δυνατά τους νὰ ἔμποδίσουνε τὴ μάχη, τότε ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ που σου ἀνάφερα θὰ ἐπιτύχης τὰ ἔναντία».

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Μιλτιάδης τράβηξε μὲ τὸ μέρος του τὸν Καλ- 110 λίμανο, καὶ μὲ τὴν φῆφο τοῦ πολεμάρχου ἀποφασίστηκε ἡ μάχη. «Τσερα κάθε στρατηγὸς ἀπὸ τοὺς πέντε, ποὺ θέλανε τὸν πόλεμο, ἂμα ἔφτανε ἡ σειρά του νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγία, ποὺ ἤτανε ἀρχηγία μιᾶς ἡμέρας μοναχά, παράδινε στὸ Μιλτιάδη τὴ δική του σειρά. Ο Μιλτιάδης δεχότανε κάθε φορὰ τὴν ξένη σειρά, δύμας δὲν ἀρχίζε τὴ μάχη, ἀλλὰ περίμενε νὰ ρθῇ ἡ δική του ἡ μέρα καὶ νὰ 'χῃ τὴν ἀρχηγία μὲ τὸ δικαίωμά του.

Ἐφτασε λοιπὸν ἡ μέρα τοῦ Μιλτιάδη, καὶ τότε ἀρχίσανε νὰ παρα- 111 τάζουνται οἱ Αθηναῖοι μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Στὸ δεξιὸ πλευρὸ ἀρχηγὸς ἤταν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος· γιατὶ τέτοιος ἤτανε ὁ νόμος τῶν Αθηναίων, ὁ πολέμαρχος νὰ κρατῇ τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ μετώπου. Υστερα ἀπὸ τὸν πολέμαρχο ἀκολουθούσανε οἱ φυλές, ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, κατὰ τὴν τάξη τοῦ ἀριθμοῦ των. Τελευταῖοι παραταχτήκανε οἱ Πλαταιεῖς, κρατῶντας τ' ἀριστερὸ πλευρό. Ἀπὸ τὸν καιρὸ αὐτῆς τῆς μάχης, κάθε φορὰ ποὺ οἱ Αθηναῖοι προσφέρουνε θυσία στὴν? Ακρόπολη — κι αὐτὸν γίνεται κάθε πέντε χρόνια στὶς μεγάλες γιορτές τους⁴⁸ — ὁ Αθηναῖος κήρυκας λέει τὴν ἔδια εὐχή: «νὰ χαρίσουνε τ' ἀγαθά τους οἱ θεοὶ στοὺς Αθηναίους καὶ τοὺς Πλαταιεῖς μαζί». Ή παράταξη τῶν Αθηναίων ἔγινε μὲ τρόπο ὥστε τὸ μέτωπο τοῦ στρατοῦ νὰ ἴσωνται μὲ τὸ μέτωπο τὸ μηδικό· δύμας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ κέντρο τους ἤτανε πολὺ ρηχό, ἀπὸ λίγους ἀντρες μοναχά, καὶ γι' αὐτὸν πολὺ ἀδυνατισμένο· τὰ δύο πλευρὰ δύμας εἶχαν ἀρκετὸ βάθος ἀνδρῶν καὶ ἤτανε δυναμωμένα.

Αφοῦ παραταχτήκανε οἱ Αθηναῖοι καὶ οἱ θυσίες φανήκανε καλο- 112 σήμαδες, τότε, μόλις δόθηκε τὸ σύνθημα, οἱ Αθηναῖοι χυθήκανε μ' ὅρμη ἐπάνω στοὺς βαρβάρους. Ή ἀπόσταση ἀνάμεσα στοὺς στρατοὺς δὲν ἤτανε λιγότερη ἀπὸ δύτῳ στάδια. Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες νά

112   ‘Ως δέ σφι διετέτακτο καὶ τὰ σφάγια ἐγίνετο καλά, ἐνθαῦτα ὡς ἀπεί-
θησαν οἱ Ἀθηναῖοι, δρόμῳ ἵεντο ἐς τοὺς βαρβάρους· ἥσαν δὲ στάδιοι
οὐκ ἐλάσσονες τὸ μεταίχμιον αὐτῶν ἦ δύτω. Οἱ δὲ Πέρσαι δρέοντες
δρόμῳ ἐπιόντας παρεσκευάζοντο ὡς δεξόμενοι, μανῆν τε τοῖσι Ἀθη-
ναῖοισι ἐπέφερον καὶ πάγχυ δλεθρόνη, δρέοντες αὐτοὺς ὀλίγους, καὶ
τούτους δρόμῳ ἐπειγομένους οὕτε ἵππον ὑπαρχούσης σφι οὕτε τοξευμά-
των· ταῦτα μέν ννοι οἱ βάρβαροι κατέκαζον, Ἀθηναῖοι δὲ ἐπεὶ τε ἀθροοί¹
προσέμιξαν τοῖσι βαρβάροισι, ἐμάχοντο ἀξίως λόγον· πρῶτοι μὲν γὰρ
Ἐλλήνων πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν δρόμῳ ἐς πολεμίους ἔχρησαντο,
πρῶτοι δὲ ἀνέσχοντο ἐσθῆτά τε Μηδικὴν δρέοντες καὶ τοὺς ἄνδρας ταύ-
την ἐσθημένους· τέως δὲ ἦν τοῖσι “Ἐλλησι καὶ τὸ οὔνομα τὸ Μήδων
φόβος ἀκοῦσαι.

113   Μαχομένων δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι χρόνος ἐγίνετο πολλός· καὶ τὸ
μὲν μέσον τοῦ στρατοπέδου ἐνίκων οἱ βάρβαροι, τῇ Πέρσαι τε αὐτοὶ
καὶ Σάκαι ἐτετάχαστο· κατὰ τοῦτο μὲν δὴ ἐνίκων οἱ βάρβαροι, καὶ ρή-
ξαντες ἐδίωκον ἐς τὴν μεσόγαιαν, τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἐνίκων Ἀθη-
ναῖοι τε καὶ Πλαταιέες. Νικῶντες δὲ τὸ μὲν τετραμένον τῶν βαρβάρων
φεύγειν ἔων, τοῖσι δὲ τὸ μέσον ρήξασι αὐτῶν συναγαγόντες τὰ κέρεα
ἀμφότερα ἐμάχοντο καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι, φεύγοντι δὲ τοῖσι Πέρσῃσι
εἶποντο κόπτοντες, ἐς δὲ ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἀπικόμενοι πῦρ τε αἴτεον
καὶ ἐπελαμβάνοντο τῶν νεῶν.

114   Καὶ τοῦτο μὲν ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ δὲ πολέμαοχος Καλλίμαχος δια-
φθείρεται, ἀνὴρ γενόμενος ἀγαθός, ἀπὸ δ’ ἔθανε τῶν στρατηγῶν Στη-
σίλεως δὲ Θρασύλεω, τοῦτο δὲ Κυνέγειρος δὲ Εὑφορίωνος ἐνθαῦτα ἐπι-
λαβόμενος τῶν ἀφράστων νεός, τὴν χείρα ἀποκοπεὶς πελέκει πίπτει,
τοῦτο δὲ ἄλλοι Ἀθηναίων πολλοί τε καὶ οὐνομαστοί.

115   Ἐπτὰ μὲν δὴ τῶν νεῶν ἐπεκράτησαν τρόπῳ τοιούτῳ Ἀθηναῖοι,
τῇσι δὲ λοιπῆσι οἱ βάρβαροι ἔξανακρουσάμενοι, καὶ ἀναλαβόντες ἐκ
τῆς νήσου, ἐν τῇ ἔλιπον, τὰ ἐξ Ἑρετοίης ἀνδράποδα, περιέπλων Σούνιον,
βουλόμενοι φθῆναι τοὺς Ἀθηναίους ἀπικόμενοι ἐς τὸ ἄστυ. Αἰτίη δὲ
ἔσχε ἐν Ἀθηναίοισι ἐξ Ἀλκμαιωνιδέων μηχανῆς αὐτοὺς ταῦτα ἐπινο-
ηθῆναι· τούτους γὰρ συνθεμένους τοῖσι Πέρσῃσι ἀναδέξαι ἀσπίδα ἐοῦσι
ἥδη ἐν τῇσι νηυσί.

Τωραία περιένδικη η Αθηναϊός

ρχουνται έτσι τρεχάλα έπάνω τους, έτοιμαζόντανε νά τους δεχτούνε. Νομίζανε πώς οι 'Αθηναϊοι είχανε δαιμονιστή, και πώς αυτή τους ή μανία θά τους έφερνε σέ χαλασμό· γιατί ένω ήτανε τέσσο λίγοι και δὲν είχανε ούτε ιππικό ούτε τοξότες, τρέχανε δύμας έτσι άκρατης· αυτά βάνανε στή φαντασία τους οι βάρβαροι. Οι 'Αθηναϊοι δύμας δύλο και ζυγώνανε μὲ τάξη πυκνή και μπαίνανε στὸν πόλεμο μ' ἔξοχη παλληκαριά. Κι ἀλήθεια πρῶτοι οι 'Αθηναϊοι ἀπ' δύλους τους "Ελληνες, δύσι μπορῶ ἔγω νά ξέρω, ἐπιχειρήσανε τόσο δρομαλία ἐπίθεση ἐνάντια στοὺς ἔχθρούς, και πρῶτοι αὐτοὶ ἀκόμα ἀντικρύσανε ἀφοβα τοὺς Μήδους νά φοροῦνε τὴν πολεμική τους φορεσιά. Γιατί ως τότε δύλοι οι "Ελληνες Μήδους ἀκούγανε και τοὺς ἔπιανε φόβος.

'Η μάχη στὸν Μαραθώνα βάσταξε πολύ. Στὸ κέντρο δύλο πολε- 113 μούσανε οι Πέρσες και οι Σάκες⁴⁹, νικούσανε οι βάρβαροι, κι ἀφοῦ σπάσανε τὴ γραμμὴ τῶν ἀντιπάλων, τοὺς πήρανε κυνηγώντας κατὰ τὶς ἀνηφορίες τοῦ κάμπου. Στὰ δύο πλευρὰ νικούσανε οι 'Αθηναϊοι και οι Πλαταιεῖς ἀφοῦ δύμας τσακίσανε τοὺς βαρβάρους τοὺς παρατήσανε στὴ φευγάλα τους, σμίξανε τὰ δύο δικά τους ἄκρα τοῦ στρατοῦ, κι ἀρχίσανε νά χτυπᾶνε τοὺς ἄλλους ποὺ είχανε σπάσει τὸ δικό τους κέντρο. Οι 'Αθηναϊοι τέλος νικήσανε πέρα και πέρα κυνηγώντας τοὺς Πέρσες ἀπὸ κοντὰ σκοτώνανε ἀπ' αὐτούς, ὥσπου τοὺς φτάσανε στὴ θάλασσα, και τότε γυρεύανε φωτιὰ νά βάλουνε στὰ πλοῖα τους.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη σκοτώθηκε ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ἀφοῦ 114 δείχτηκε ἀντρας γενναῖος, και ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς ὁ Στησίλαος τοῦ Θρασύβουλου· ἔπεσε και ὁ Κυναίγειρος τοῦ Εύφορίωνα· αὐτὸς ἀρπάξε ἔνα πλοῖο ἀπὸ τ' ἀφλαστα⁵⁰ και σκοτώθηκε, ἀφοῦ τοῦ κόψανε τὸ χέρι μὲ τὸ τσεκούρι. Ησανε και ἄλλοι πολλοὶ και δύνομαστοι 'Αθηναϊοι.

'Απὸ τὰ πλοῖα κυριέψανε ἔφτά οι 'Αθηναϊοι. Μὲ τὰ ἄλλα οι βάρ- 115 βαροι κάμανε πανιά, κι ἀφοῦ σηκώσανε ἀπὸ τὸ νησί⁵¹ ποὺ τοὺς είχανε ἀφήσει τοὺς δούλους τῆς Ἐρετρίας, κάμανε τὸ γύρο τοῦ Σουνίου μὲ σκοπὸ νά φτάσουνε στὴν πόλη πρὶν ἀπὸ τοὺς 'Αθηναίους. 'Αργότερα σπάρθηκε ἡ κατηγορία ἀνάμεσα στοὺς 'Αθηναίους πώς ἡ πονηρία τῶν Ἀλκμεωνιδῶν⁵² ἔρριξε στοὺς Πέρσες αὐτὴ τὴν ιδέα· δηλ. οι 'Αλκμεωνίδες, κατὰ τὸ σύνθημα ποὺ είχανε δώσει, σηκώσανε ψηλὰ μιὰν ἀσπίδα γιὰ σημεῖο στοὺς βαρβάρους τὴν ὥρα ποὺ ήτανε μπασμένοι αὐτοὶ στὰ πλοῖα τους.

- 116 Οὗτοι μὲν δὴ περιέπλων Σούνιον, Ἀθηναῖοι δέ, ὡς ποδῶν εἰχον, τάχιστα ἐβοήθεον ἐς τὸ ἄστυ, καὶ ἔφθησάν τε ἀπικόμενοι πρὸν ἡ τοὺς βαρβάρους ἥκειν, καὶ ἐστρατοπεδεύσαντο ἀπιγμένοι ἐξ Ἡρακλείου τοῦ ἐν Μαραθῶνι ἐν ἄλλῳ Ἡρακλείῳ τῷ ἐν Κυνοσάργει. Οἱ δὲ βάρβαροι τῆσι νησὶ ὑπεραιωρηθέντες Φαλήρου (τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίνειον τότε τῶν Ἀθηναίων), ὑπέρ τούτου ἀνακωχεύσαντες τὰς νέας ἀπέπλων ὅπισσαντες τὴν Ἀσίνην. Ἐν ταύτῃ τῇ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ ἀπέθανον τῶν βαρβάρων κατὰ ἔξακισχιλίους καὶ τετρακοσίους ἄνδρας, Ἀθηναίων δὲ ἑκατὸν ἐνενήκοντα καὶ ὅδυ.
- 119 Τοὺς δὲ τῶν Ἐρετριέων ἡρῷαποδισμένους Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφέρης, ὡς προσέσχον ἐς τὴν Ἀσίνην πλώοντες, ἀνήγαγον ἐς Σοῦσα. Βασιλεὺς δὲ Δαρεῖος πρὸν μὲν αὐχμαλώτους γενέσθαι τοὺς Ἐρετριέας ἐνεῖχε σφι δεινὸν χόλον οἴα ἀρξάντων ἀδικήης προτέρων τῶν Ἐρετριέων, ἐπει τε δὲ εἰδέ σφεας ἀπαχθέντας παρ' ἐωντὸν καὶ ὑποχειρίους ἐωντῷ ἐόντας, ἐποίησε κακὸν ἄλλο οὐδέν, ἄλλα σφεας τῆς Κισσίης χώρης κατοίκισε ἐν σταθμῷ ἐωντοῦ, τῷ οὖνομά ἔστι Ἀρδέρικκα, ἀπὸ Σούσων δέκα καὶ διηκοσίους σταδίους ἀπέχοντι... Ἐνθαῦτα τοὺς Ἐρετριέας κατοίκισε βασιλεὺς Δαρεῖος, οἵ καὶ μέχοι ἐμέο εἰχον τὴν χώρην ταύτην φυλάσσοντες τὴν ἀρχαίην γλῶσσαν. Τὰ μὲν δὴ περὶ Ἐρετριέας ἔσχε οὕτω, Λακεδαιμονίων δὲ ἥκον ἐς τὰς Ἀθήνας δισχίλιοι μετὰ τὴν πανσέληνον, ἔχοντες σπουδὴν πολλὴν καταλαβεῖν οὕτω, ὥστε τριταῖοι ἐκ Σπάρτης ἐγένοντο ἐν τῇ Ἀττικῇ. "Υστεροὶ δὲ ἀπικόμενοι τῆς συμβολῆς ἴμειροντο ὅμως θηήσασθαι τοὺς Μήδους, ἐλθόντες δὲ ἐς τὸν Μαραθῶνα ἐθηήσαντο· μετὰ δὲ αἰνέοντες Ἀθηναίους καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἀπαλλάσσοντο ὅπισσαντες τὴν Ἀσίνην.
- 120

Στὸν Μαραθ. συστάσιαν 6-100 περού
192 εγγήσεις.

'Ενω οἱ Πέρσες κάνανε τὸ γῦρο τοῦ Σουνίου, οἱ Ἀθηναῖοι, βάνον- 116
τας φτερὰ στὰ πόδια τους, φτάσανε στὴν πόλη πρὶν φανοῦν οἱ βάρβα-
ροι· καὶ ἔτσι ἀφήνοντας τὸ στρατόπεδό τους ἀπὸ τὸ ναὸν τοῦ Ἡρακλῆ⁵⁸
στὸ Μαραθώνα, στρατοπεδέψανε τώρα πάλι σ' ἄλλο ναὸν τοῦ Ἡρακλῆ
στὸ Κυνόσαργες⁵⁹. Οἱ βάρβαροι μὲν τὸ στόλο τους φτάσανε ἀντίκρυ
κι ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὸ Φάληρο, ποὺ τότε τὸ εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι λιμάνι τους,
καὶ ἀφοῦ κρατήσανε τὰ πλοῖα λίγη ὥρα στὰ πανιά, κινήσανε ὕστερα
πίσω γιὰ τὴν Ἀσία. Στὴ μάχη τοῦ Μαραθώνα σκοτωθήκανε ἀπὸ τοὺς 117
βαρβάρους ἐξ χιλιάδες τετρακόσιοι ἀπάνω - κάτω καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθη-
ναίους ἑκατὸν ἐνενήντα δύο.

'Αφοῦ δὲ Δάτης καὶ δὲ Ἀρταφέρνης φτάσανε στὴν Ἀσία, ἀνεβά- 119
σανε τοὺς ὑποδούλωμένους Ἐρετριεῖς στὰ Σοῦσα. Οἱ Δαρεῖος ἤτανε
πολὺ θυμωμένος μ' αὐτούς, γιατὶ πρῶτοι εἶχανε δώσει ἀφορμὴ τοῦ
κακοῦ· τώρα δύμας ποὺ τοὺς εἰδὲ φερμένους ἐμπρός του καὶ στὴν ἔξου-
σία του, δὲν τοὺς ἔβλαψε, ἀλλὰ τοὺς κατοίκισε στὴν Κισσία⁶⁰ χώρα, χώρα Πε-
σὲ δικό του χτῆμα, ποὺ εἶχε τὸ δόνομα Ἀρδέρικκα καὶ ἤτανε μακριὰ
ἀπὸ τὰ Σοῦσα διακόσια δέκα στάδια. Ἐδῶ κατοίκισε ὁ βασιλέας τοὺς
'Ἐρετριεῖς, κι ἐδῶ ζούσανε ὡς τὰ δικά μου χρόνια καὶ μιλούσανε τὴν
παλιά τους γλῶσσα.

"Τοστερα ἀπὸ λίγες μέρες, ἀφοῦ γέμισε τὸ φεγγάρι, φτάσανε δύο 120
χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι στὴν Ἀθήνα· βιαζόντανε τόσο πολὺ νὰ φτά-
σουνε, ποὺ τρεῖς μέρες κάμανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν Σπάρτη ὡς τὴν Ἀττι-
κή. Μ' ὅλο ποὺ δὲν προλάβανε τὴν μάχη, εἶχανε μεγάλη ἐπιθυμία νὰ
ἰδοῦνε τοὺς Μήδους· πήγανε λοιπὸν στὸ Μαραθώνα καὶ τοὺς εἰδάνε.
"Τοστερα, ἀφοῦ συγχαρήκανε τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὸ κατόρθωμά τους,
γυρίσανε στὴ Σπάρτη.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΕΒΔΟΜΗ,

ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΠΟΔΥΜΝΙΑ

1 Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀγγελίη ἀπίκετο περὶ τῆς μάχης τῆς ἐν Μαραθῶνι γενομένης παρὰ βασιλέα Δαρεῖον τὸν Ὅστάσπεος καὶ ποὺ μεγάλως κεχαραγμένον τοῖσι Ἀθηναίοισι διὰ τὴν ἐς Σάρδις ἐσβολήν, καὶ δὴ καὶ τότε πολλῷ τε δεινότερα ἐποίεε καὶ μᾶλλον ὥρμητο στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὐτίκα μὲν ἐπηγγέλλετο πέμπτων ἀγγέλους κατὰ πόλις ἔτοιμάζειν στρατιὴν, πολλῷ πλέω ἐπιτάσσων ἐκάστοισι, ἢ πρότερον παρεῖχον, καὶ νέας τε καὶ ἵππους καὶ σίτον [καὶ πλοῖα]. Τούτων δὲ περιαγγελλομένων ἡ Ἀσίη ἐδονέετο ἐπὶ τρίᾳ ἔτεα καταλεγομένων τε τῶν ἀρίστων ὡς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατευσομένων καὶ παρασκευαζομένων· τετάρτῳ δὲ ἔτεϊ Αἰγυπτιοι ὑπὸ Καμβύσεω δουλωθέντες ἀπέστησαν ἀπὸ Περσέων ἐνθαῦτα δὴ καὶ μᾶλλον ὥρμητο καὶ ἐπ' ἀμφοτέρους στρατεύεσθαι.

5 Ἀποθανόντος δὲ Δαρείου ἡ βασιλητὴ ἀνεχώρησε ἐς τὸν παῖδα τὸν ἐκείνου Ξέρξεα. Ὁ τοίνυν Ξέρξης ἐπὶ μὲν τὴν Ἑλλάδα οὐδαμῶς πρόθυμος ἦν κατ' ἀρχὰς στρατεύεσθαι, ἐπὶ δὲ Αἴγυπτον ἐποιέετο τὴν στρατῆς ἀγερσιν. Παρεὼν δὲ καὶ δυνάμενος πα' αὐτῷ μέγιστον Περσέων Μαρδόνιος δ Γωβρύνεω, δς ἦν Ξέρξη μὲν ἀνεψιός, Δαρείου δὲ ἀδελφεῆς παῖς, τοιούτον λόγον ἔιχετο, λέγων· «Δέσποτα, οὐκ οἰκός ἔστι Ἀθηναίοις ἐργασαμένους πολλὰ ἥδη κακὰ Πέρσας μὴ οὐ δοῦναι δίκας τῶν ἐποίησαν.」 Άλλὰ τὸ μὲν νῦν ταῦτα πρήστοις, τά περ ἐν χερσὶ ἔχεις, ἡμερώσας δὲ Αἴγυπτον τὴν ἐξυβρίσασαν στρατηλάτεε ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἵνα λόγος τέ σε ἔχῃ πρὸς ἀνθρώπων ἀγαθὸς καὶ τις ὑστερον φυλάσσηται ἐπὶ γῆν τὴν στρατεύεσθαι. Οὗτος μὲν οἱ δ λόγος ἦν τιμωρός, τούτου

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

490-487

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΕΗ

1. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ. — Ο ΞΕΡΕΗΣ ΒΑΣΙΛΕΑΣ (485 π. Χ.) ΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

"Αμα ἔφτασε ἡ εἰδηση τῆς μάχης τοῦ Μαραθώνα στὸ βασιλέα 1 Δαρεῖο, ποὺ ἦταν καὶ πρωτύτερα θυμωμένος μὲ τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὴν εἰσβολή τους στὶς Σάρδεις, τότε θύμωσε ἀκόμη περισσότερο, καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ κάμη ἐκστρατεία ὁ Ἰδιος στὴν Ἑλλάδα γίνηκε σφρόδροτερη. "Αρχισε λοιπὸν νὰ στέλνῃ ταχυδρόμους καὶ νὰ παραγγέλνῃ στρατολογίες στὴν κάθε πόλη πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ πρῶτα καὶ σὲ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ καὶ σ' ἄλογα καὶ σὲ τροφές. 'Αφοῦ ἡ προσταγὴ αὐτὴ ἔγινε γνωστὴ παντοῦ, τρία χρόνια⁵⁶ ἡ Ἀσία ἦταν ἄνω - κάτω. 'Ενῶ λοιπὸν οἱ στρατολογίες καὶ οἱ ἄλλες προετοιμασίες βρισκόντανε στὸ δρόμο τους, μπαίνοντας ὁ τέταρτος χρόνος⁵⁷ ἀποστατήσανε ἀπὸ τοὺς Πέρσες οἱ Αἴγυπτοι, ὑποδουλωμένοι σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Καμβύση⁵⁸. Τότε ἀκόμα περισσότερο ἀναψε ὁ ζῆλος τοῦ Δαρείου νὰ κάμη καὶ τὶς δυὸ αὐτὲς ἐκστρατεῖες. "Ενα χρόνο ὅμως ἀπὸ τὴν ἀποστασία τῆς Αἴγυπτου ὁ θάνατος πήρε τὸ Δαρεῖο, ἀφοῦ βασίλεψε τριανταέξ δύλα χρόνια⁵⁹. ἔτσι δὲν ἀξιώθηκε οὔτε τοὺς ἀποστάτες Αἴγυπτίους οὔτε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τιμωρήσῃ.

'Απὸ τὸ Δαρεῖο ἡ βασιλεία πέρασε στὸ γιό του τὸν Ξέρξη. Αὐτὸς 5 στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχε καθόλου ὅρεξη νὰ κάμη ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐτοίμαζε γιὰ τὴν Αἴγυπτο. 'Ο Μαρδόνιος ὅμως, ξάδερφος τοῦ Ξέρξη καὶ γιὸς τῆς ἀδερφῆς τοῦ Δαρείου, ζώντας στὴν Αύλὴ τοῦ βασιλέα καὶ ἔχοντας κοντά του ἐπιτροπὴν πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅλους τοὺς Πέρσες, τοῦ εἶπε: «'Αφέντη μου, δὲν πρέπει οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ κάμανε τόσα κακὰ στοὺς Πέρσες, νὰ μείνουνε ἀτιμώρητοι γι' αὐτά. Τελείωσε ὅμως πρῶτα ὅσα ἔβαλες μπροστά μὲ τὸ νοῦ σου· ἂμα ὑποτάξης ὅμως τὴν Αἴγυπτο ποὺ σοῦ σήκωσε κεφάλι, νὰ ὁδηγήσης ἔπειτα τὸ στρατό σου καὶ καταπάνω στοὺς Ἀθηναίους, γιὰ ν' ἀκουστῇ στὸν κόσμο τ'

δὲ τοῦ λόγου παρενθήκην ποιεέσκετο τίνδε, ὡς ή Εὐρώπη περικαλλῆς χώρῃ, καὶ δένδρεα παντοῖα φέρει τὰ ἥμερα, ἀρετήν τε ἄκρη, βασιλέει τε 6 μούνῳ θυητῶν ἀξίη ἐκτῆσθαι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε οὐα νεωτέρων ἔργων ἐπιθυμητῆς ἐών καὶ ἔθέλων αὐτὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπαρχος εἶναι. Χρόνῳ δὲ 7 κατεργάσατο τε καὶ ἀνέπεισε Ξέρξεα ὥστε ποιέειν ταῦτα.

‘Ως δὲ ἀνεγνώσθη Ξέρξης στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐνθαῦτα δευτέρῳ μὲν ἔτει μετὰ τὸν θάνατον τὸν Δαρείου πρῶτα στρατηγὸν ποιέεται ἐπὶ τοὺς ἀπεστεῶτας. Τούτους μέν νν καταστρεψάμενος καὶ Αἴγυπτον πᾶσαν πολλὰν δουλοτέρην ποιήσας, ἦ ἐπὶ Δαρείου ἦν, ἐπιτράπει Ἀχαιμένεῖ, ἀδελφεῷ μὲν ἑωυτοῦ, Δαρείου δὲ παιδί...

20   ‘Απὸ γὰρ Αἴγυπτον ἀλώσιος ἐπὶ μὲν τέσσερα ἔτεα πλήρεα παρατέτετο στρατιήν τε καὶ τὰ πρόσφορα τῇ στρατιῇ, πέμπτῳ δὲ ἔτει ἀνομένῳ ἐστρατηλέτεε χειρὶ μεγάλῃ πλήθεος· στόλων γὰρ τῶν ἡμεῖς ἕδμεν 21 πολλῷ δὴ μέγιστος οὗτος ἐγένετο... Τί γὰρ οὐκ ἥγαγε ἐκ τῆς Ἀσίης ἔθνος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα Ξέρξης; κοῖνον δὲ πινόμενόν [μιν] ὕδωρ οὐκ ἐπέλιπε, πλὴν τῶν μεγάλων ποταμῶν; οἱ μὲν γὰρ νέας παρείχοντο, οἱ δὲ ἐς πεζὸν ἐτετάχατο, τοῖσι δὲ ἵππος προσετέτακτο, τοῖσι δὲ ἵππαγωγὰ πλοῖα, ἅμα στρατευομένοισι, τοῖσι δὲ ἐς τὰς γεφύρας μακρὰς νέας πα- 22 ρέχειν, τοῖσι δὲ σῆτά τε καὶ νέας... Καὶ τοῦτο μὲν ὡς προσπταισάντων τῶν πρώτων περιπλωόντων περὶ τὸν Ἀθων προετοιμάζετο ἐκ τριῶν ἐτέων κον μάλιστα ἐς τὸν Ἀθων ἐν γὰρ Ἐλαιοῦντι τῆς Χερσονήσου ὠρμεον τριήρεες, ἐνθεῦτεν δὲ ὀρμεόμενοι ὠρυσσον ὑπὸ μαστίγων παντοδαποὶ τῆς στρατιῆς, διάδοχοι δ' ἐφοίτων, ὠρυσσον δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀθων κατοικημένοι.

23   ‘Ωρυσσον δὲ ὥδε· δασάμενοι τὸν χῶρον οἱ βάρβαροι κατὰ ἔθνεα, κατὰ Σάνην πόλιν σχοινοτενές ποιησάμενοι, ἐπειδὴ ἐγένετο βαθέα ἡ διῶρυξ, οἱ μὲν κατώτατα ἐστεῶτες ὠρυσσον, ἐτεροι δὲ παρεδίδοσαν τὸν αἰεὶ ἐξօρυσσόμενον χοῦν ἄλλοισι κατύπερθε ἐστεῶσι ἐπὶ βάθρων, οἱ δ' αὖ ἐκδεκόμενοι ἐτέροισι, ἔως ἀπίκοντο ἐς τὸν ἀνωτάτω, οὗτοι δὲ ἐξεφόρεον τε καὶ ἐξέβαλλον. Τοῖσι μέν νν ἄλλοισι πλὴν Φοινίκων καταρρηγνύμενοι οἱ κρημνοὶ τοῦ δρύγματος πόνον διπλήσιον παρεῖχον· ἄτε γὰρ τοῦ τε ἄνω στόματος καὶ τοῦ κάτω τὰ αὐτὰ μέτρα ποιευμένων

δνομά σου, καὶ νὰ μήν τολμάτη κανεῖς ἄλλη φορὰ νὰ βάνη πόδι στὸ δικό σου βασίλειο». Κι ἀφοῦ ἔτσι τόνε κέντησε γιὰ τὴν ἐκδίκηση, ὕστερα τοῦ πρόσθεσε πῶς ἡ Εὐρώπη εἶναι πολὺ ὥραία χώρα μὲ διάφορα δέντρα ἥμερα, γόνιμη πολύ, καὶ πῶς ἀπ' ὅλους τοὺς θυητοὺς μόνος δι βασιλέας ἀξίζει νὰ εἶναι κάτοχός της. Κι αὐτὰ τὰ λεγε, γιατὶ γύρευε νέες 6 περιπέτειες καὶ φιλοδοξοῦσε νὰ γίνη αὐτὸς διοικητὴς τῆς Ἑλλάδας. Στὸ τέλος καὶ μὲ τὸν καιρὸ κέρδισε μὲ τὸ μέρος του τὸν Ξέρξη καὶ τὸν κατάφερε νὰ κάμη αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία.

'Αφοῦ παραδέχτηκε τὴ γνώμη δι Ξέρξης νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν Ἐλάδα, κίνησε πρῶτα — καὶ ἤτανε ὁ δεύτερος χρόνος ἀπὸ τοῦ Δαρείου τὸ θάνατο — κατὰ τῶν ἀποστατημένων Αἰγυπτίων, τοὺς ὑπόταξε, καὶ ὑπόβαλε σὲ δουλεία πολὺ σκληρότερη τὴν Αἴγυπτο ἀπ' ὅτι ἤτανε στὰ χρόνια τοῦ Δαρείου, καὶ τὴν παράδωσε στὸν Ἀχαιμένη, τὸν ἀδερφό του καὶ γιὰ τοῦ Δαρείου.

Τέσσερα χρόνια ὀλάκερα⁶⁰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς Αἰγύ· 20 πτου καταγινότανε ὁ Ξέρξης στὴν ἑτοιμασία τοῦ στρατοῦ μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα του· τέλος τὸν πέμπτο χρόνο⁶¹ ξεκίνησε μὲ πλῆθος ἀπειρο. Αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία ἤτανε ἡ πιὸ μεγάλη ἀπ' ὅσες ἐγώ γνωρίζω. Γιατὶ 21 καὶ ποιό λαδὸ δὲν κουβάλησε ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Ἐλλάδα δι Ξέρξης; Ποιό νερὸ τρεχούμενο δὲν τὸ στείρεψε δι στρατός του πίνοντας στὸ δρόμο, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποταμούς; "Ἄλλοι δίνανε πλοῖα πολεμικά, ἄλλοι μπαίνανε στὸ πεζικό, ἄλλοι ἑτοιμάζανε ἵππικό, ἄλλοι φορτηγὰ πλοῖα γιὰ τ' ἀλογα, ἄλλοι πλοῖα μακρουλὰ γιὰ τὰ γεφύρια, ἄλλοι τροφές καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρώτη ἐκστρατεία τὰ πλοῖα 22 πάθανε ζημιές μεγάλες περιπλέοντας⁶² τὸν "Αθωνα, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, τρία χρόνια πρὶν ἀρχίσῃ τούτη ἡ ἐκστρατεία, στὸν "Αθωνα γινόντανε ἑτοιμασίες μεγάλες· διάφορα στρατιωτικὰ σώματα πηγαίνανε καὶ σκάβανε μὲ τὴ σειρά τους, μὲ τὴ φοβέρα τῆς μάστιγας ἀπὸ πάνω τους. 'Απὸ τὴν πόλη Ἐλαιοῦντα τῆς Χερσονήσου, ὡς κέντρο αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης, ὅπου ἤταν ἀραγμένες καὶ τριήρεις, ξεκινούσανε αὐτὰ τὰ σώματα τὰ στρατιωτικὰ καὶ πηγαίνανε στὸν κάψιμο. Σκάβανε δμως καὶ οἱ ντόπιοι κάτοικοι γύρω στὸν "Αθωνα. —

Νά πῶς γινότανε ἡ σκαφή : 'Απὸ σημεῖο κοντινὸ τῆς πόλης Σά· 23 νης⁶³ σύρανε οἱ βάρβαροι μιὰν ἴσια γραμμή, καὶ μοιράσανε τὸν τόπο κατὰ ἔθνη στοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ σκάβανε· ἀφοῦ τὸ χαντάκι προχώρησε σὲ βάθος, ἄλλοι σκάβανε κάτω, κι ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι παίρνανε τὸ

ἔμελλέ σφι τοιοῦτο ἀποβήσεσθαι. Οἱ δὲ Φοίνικες σοφίην ἔν τε τοῖσι ἄλλοισι ἔργοισι ἀποδείκνυνται καὶ δὴ καὶ ἐν ἐκείνῳ· ἀπολαχόντες γὰρ μόριον, δσον αὐτοῖσι ἐπέβαλλε, ὕρωσσον, τὸ μὲν ἄνω στόμα τῆς διώρυχος ποιεῦντες διπλήσιον ἢ δσον ἔδει αὐτὴν τὴν διώρυχα γενέσθαι, προβαίνοντος δὲ τοῦ ἔργου συνῆγον αἰεί· κάτω τε δὴ ἐγίνετο καὶ ἐξισοῦτο τοῖσι ἄλλοισι τὸ ἔργον...

25   Ταῦτα μέν νν οὕτω ἐποίεε, παρεσκενάζετο δὲ καὶ δπλα ἐς τὰς γεφύρας βύβλινά τε καὶ λευκολίνου, ἐπιτάξας Φοίνιξί τε καὶ Αἴγυπτίοισι, καὶ σιτία τῇ στρατιῇ καταβάλλειν, ἵνα μὴ λιμήνειε ἡ στρατιῇ μηδὲ τὰ υποζύγια ἔλανόμενα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἀναπυθόμενος δὲ τοὺς χώρους καταβάλλειν ἐκέλευε ἵνα ἐπιτηδεώτατον εἴη, ἄλλον ἄλλῃ ἀγινέοντας ὀλκάσι τε καὶ πορθμητοῖσι ἐκ τῆς Ἀσίης πανταχόθεν. Τὸν δὲ ὅν πλεῖστον ἐς Λευκὴν ἀκτὴν καλεομένην τῆς Θρηίκης ἀγίνεον, οἱ δὲ ἐς Τυρόδιζαν τὴν Περινθίων, οἱ δὲ ἐς Δορίσκον, οἱ δὲ ἐς Ἡίόνα τὴν 26 ἐπὶ Στρυμόνι, οἱ δὲ ἐς Μακεδονίην διατεταγμένοι. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι τὸν προκείμενον πόνον ἔργαζοντο, ἐν τούτῳ δὲ πεζὸς ἄπας συλλελεγμένος ἀμα Ξέρξῃ ἐπορεύετο ἐς Σάρδις, ἐκ Κριτάλλων δομηθεὶς τῶν ἐν Καππαδοκίῃ ἐνθαῦτα γὰρ εἰλητο συλλέγεσθαι πάντα τὸν κατ' ἥπειρον μέλλοντα ἀμα αὐτῷ Ξέρξῃ πορεύεσθαι στρατόν.

32   Απικόμενος δὲ ἐς Σάρδις πρῶτα μὲν ἀπέπεμπε κήρυκας ἐς τὴν Ἑλλάδα αἰτήσοντας γῆν τε καὶ ὕδωρ καὶ προερέοντας δεῖπνα βασιλέῖ παρασκενάζειν· πλὴν οὕτε ἐς Αθήνας οὕτε ἐς Λακεδαιμονα ἀπέπεμπε ἐπὶ γῆς αἰτησιν, τῇ δὲ ἄλλῃ πάντῃ, τῶνδε δὲ ἐνεκεν τὸ δεύτερον ἀπέπεμπε ἐπὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ· δσοι πρότερον οὐκ ἔδοσαν Δαρείω πέμψαντι, τούτους πάγχυν ἐδόκεε τότε δείσαντας δώσειν· βουλόμενος ὅν αὐτὸ τοῦτο ἐκμαθεῖν ἀκριβέως ἐπεμπε.

33   Μετὰ δὲ ταῦτα παρεσκενάζετο ὡς ἔλῶν ἐς Ἀβυδον· οἱ δὲ ἐν τούτῳ τὸν Ἑλλήσποντον ἐζεύγνυσαν ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Ενδρόπην· ἔστι δὲ τῆς Χερσονήσου τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ, Σηστοῦ τε πόλιος μεταξὺ καὶ Μαδύτου, ἀκτὴ τρηχέα ἐς θάλασσαν κατήκουσα Ἀβύδω καταντίον... Ἐς

χῶμα καὶ τὸ παραδίνανε σ' ἐκείνους ποὺ στεκόντανε πιὸ πάνω σὲ σκαλωσίες, κι αὐτοὶ πάλι τὸ παραδίνανε στοὺς ἄλλους, στὴν κορφῇ κι αὐτοὶ τὸ ρίγνανε ἔξω. Σ' αὐτοὺς ποὺ δουλεύανε μέσα, ἀν ἐξαιρέση κανεὶς τοὺς Φοίνικες, ἐπεφταν ἀπάνου τὰ βράχια τοῦ χαντακιοῦ καὶ διπλὰ τοὺς δυσκολεύανε· καὶ φυσικά, γιατὶ τοῦ χαντακιοῦ τὸ ἀπάνω ἄνοιγμα εἶχε τὸ ἔδιο πλάτος μὲ τὸ πάτο του· οἱ Φοίνικες δμως, καθὼς καὶ στὶς ἄλλες τους δουλειὲς εἰν' ἐπιδέξιοι, ἔτσι καὶ σὲ τούτη δεῖξαν τὴν ἀξιότητά τους. Ἀρχίζοντας τὸ σκάψιμο στὸ μέρος ποὺ τοὺς ἐπεσε, σκάβανε τὸ στόμα τοῦ χαντακιοῦ δυὸ φορὲς πλατύτερο ἀπ' ὅ, τι εἶχε δοθῆ ἡ διαταγὴ νὰ γίνη τὸ χαντάκι· δοσο προχωροῦσε ἡ ἐργασία, λίγο - λίγο στενεύανε καὶ τὸ χαντάκι, κι ἀμα φτάνανε κάτω, τὸ μέρος αὐτὸ ἥτανε τόσο πλατύ δοσο ἥτανε καὶ τῶν ἄλλων σκαφτιάδων τὸ δικό τους.

Στοὺς Φοίνικες καὶ τοὺς Αἴγυπτίους ἔδωσε ἀκόμα διαταγὴ ὁ Ξέρης²⁵ νὰ συστήσουνε ἀποθῆκες τροφῶν γιὰ τὸ στρατό του, γιὰ νὰ μὴν πεινάσῃ οὔτε ὁ στρατὸς οὔτε τὰ φορτηγὰ ζῶα, ποὺ ἐκστρατεύανε κι αὐτὰ στὴν Ἐλλάδα. Ἀφοῦ ἔμαθε ποιὰ ἥταν τὰ καταλληλότερα μέρη, ἐκεῖ παράγγειλε ν' ἀποθηκεύουνε τὰ τρόφιμα, κουβαλώντας τὰ ἀπὸ τὴν Ἀσία μὲ πλοια φορτηγὰ μεγάλα καὶ μικρά. Τὶς περισσότερες τροφὲς τὶς μετακομίζανε στὴ Λευκή⁶⁴, καθὼς τὴν ὀνομάζανε, ἀκρογιαλιὰ τῆς Θράκης ἄλλες πάλι τροφὲς τὶς συγκεντρώνανε στὴν Τυρόδιζα⁶⁵ τῆς Περίνθου⁶⁶, ἄλλες στὸ Δορίσκο⁶⁷, ἄλλες κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα, καὶ ἄλλες στὴ Μακεδονία.

2. Ο ΞΕΡΕΗΣ ΣΤΙΣ ΣΑΡΔΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΒΥΔΟ.

ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΥ.— ΜΕΤΡΗΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΣΤΟ ΔΟΡΙΣΚΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

'Ἐνῶ προχωροῦσαν ὅλες αὐτὲς οἱ ἑτοιμασίες, τὸ περσικὸ στράτευμα,²⁶ δοσο εἶχε συναχτῆ, ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Κρίταλα τῆς Καππαδοκίας, κι ἀκολουθοῦσε τὸ δρόμο του γιὰ τὶς Σάρδεις μαζὶ μὲ τὸν Ξέρξη· γιατὶ στὶς Σάρδεις ἥτανε τὸ κέντρο δοσο θὰ συναζέταν ὅλος ὁ στρατός, δοσος θ' ἀκολουθοῦσε τὸν Ξέρξη διὰ ἔηρας.

'Απὸ τὶς Σάρδεις ἔστειλε ὁ Ξέρξης κήρυκες στὴν Ἐλλάδα νὰ ζητησουνε γῆ καὶ νερὸ καὶ νὰ ἑτοιμάσουνε δεῖπνα γιὰ τὸ βασιλέα· στὴν Ἀθήνα⁶⁸ δμως καὶ στὴ Λακεδαίμονα τίποτε δὲν παράγγειλε, παρὰ

ταύτην ὡν τὴν ἀκτὴν ἐξ Ἀβύδου ὁρμέόμενοι ἐγεφύρουν τοῖσι προσεκέτο, τὴν μὲν λευκολίνον Φοίνικες, τὴν δ' ἑτέρην τὴν βυθιλίνην Αἰγύπτιοι· ἔστι δὲ ἐπτὰ στάδιοι ἐξ Ἀβύδου ἐς τὴν ἀπαντίον· καὶ δὴ ἐζευγμένον τοῦ πόρου ἐπιγενόμενος χειμῶν μέγας συνέκοψέ τε ἐκεῖνα πάντα καὶ διέλυσε.

35   ‘Ως δ’ ἐπύθετο Ξέρξης, δεινὰ ποιεύμενος τὸν Ἑλλήσποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπικέσθαι μάστιγι πληγὰς καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδίων ζεῦγος· ἥδη δὲ ἤκουσα, ὡς καὶ στιγέας ἀμα τούτοισι ἀπέπεμψε στίξοντας τὸν Ἑλλήσποντον· ἐνετέλλετο δὴ ὡν ωραῖοντας λέγειν βάρβαρά τε καὶ ἀτάσθαλα: «Ὦ πικρὸν ὕδωρ, δεσπότης τοι δίκην ἐπιτιθεῖ τήνδε, ὅτι μιν ἥδικησας οὐδὲν πρόδες ἐκείνουν ἄδικον παθόν. Καὶ βασιλεὺς μὲν Ξέρξης διαβήσετάι σε, ἵν τε σύ γε βούλῃ ἵν τε μῆ· σοὶ δὲ κατὰ δίκην ἄρα οὐδεὶς ἀνθρώπων θύει ὡς ἐόντι θολεῷ τε καὶ ἀλμυρῷ ποταμῷ». Τήν τε δὴ θάλασσαν ἐνετέλλετο τούτοισι ζημιοῦν, καὶ τῶν ἐπεστεώτων τῇ ζεύξι τοῦ Ἑλλησπόντου ἀποταμεῖν τὰς κεφαλάς.

36   Καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἐποίεον, τοῖσι προσεκέετο αὕτη ἡ ἄχαρις τιμῆ, τὰς δὲ ἄλλοι ἀρχιτέκτονες ἐζεύγνυσαν.

37   ‘Ως δὲ τά τε τῶν γεφυρέων κατεσκεύαστο καὶ τὰ περὶ τὸν Ἀθων, οἵ τε χυτοὶ περὶ τὰ στόματα τῆς διώρυχος, οἵ τῆς ωηχίης εἶνεκεν ἐποιήθησαν, ἵνα μὴ πιμπλῆται τὰ στόματα τοῦ ὁρύγματος, καὶ αὐτὴ ἡ διῶρυξ παντελέως πεποιημένη ἥγγέλλετο, ἐνθαῦτα χειμερίσας, ἀμα τῷ ἔαρι παρεσκευασμένος ὁ στρατὸς ἐκ τῶν Σαρδίων ὠρμᾶτο ἐλῶν ἐς Ἀβύδον.

44   Ἐπεὶ δ' ἐγένοντο ἐν Ἀβύδῳ, ἥθέλησε Ξέρξης ἰδέσθαι πάντα τὸν στρατὸν· καὶ προεπετοίητο γὰρ ἐπὶ κολωνοῦ ἐπίτηδες αὐτοῦ ταύτη προεξέδοη λίθου λευκοῦ (ἐποίησαν δὲ Ἀβυδηροὶ ἐντειλαμένου πρότερον βασιλέος), ἐνθαῦτα ὡς ἵζετο, κατορῶν ἐπὶ τῆς ἥιόνος ἐθηεῖτο καὶ τὸν πεζὸν καὶ τὰς νέας· θηεύμενος δὲ ἴμερθη τῶν νεῶν ἀμιλλαν γινομένην ἰδέσθαι· ἐπεὶ δ' ἐγένετο τε καὶ ἐνίκων Φοίνικες Σιδώνιοι, ἥσθη τε τῇ ἀμίλλῃ καὶ τῇ στρατιῇ.

σ' ὅλα τ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη καὶ ὁ Δαρεῖος εἶχε γραῦγα στείλει νὰ ζητήσῃ, κι ἐκεῖνα εἴχανε ἀρνηθῆ, ὁ Ξέρξης δόμως ἔστειλε καὶ πάλι μὲ τὴν ἰδέα πώς ἀπὸ τὸ φύσιο τους τώρα θὰ δώσουνε. Καὶ ίσα - ίσα γιὰ νὰ δοκιμάσῃ καθαρὰ τὴν γνώμη τους ἔκαμε τὴν ἀποστολή.

Στὸ μεταξὺ ἐτοιμαζότανε νὰ κατεβῇ στὴν "Αβυδο"⁶⁹, ἐνῶ οἱ 33 Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταγινόντανε νὰ γεφυρώσουν τὸν Ἑλλήσποντο ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εὐρώπη. Στὴ Χερσόνησο τοῦ Ἑλλησπόντου βρίσκεται, ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις Σηστὸ καὶ Μάδυτο⁷⁰, ἔνα τραχὺ ἀκρωτήριο ποὺ προχωρεῖ στὴ θάλασσα ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν "Αβυδο". Απ' αὐτὸ τὸ ἀκρωτήριο ἀρχίσανε νὰ κάνουνε τὰ γεφύρια ὃσοι ἤτανε 34 διαταγμένοι γιὰ τὴ δουλειά· τὸ ἔνα γεφύρι τὸ κατασκευάζανε οἱ Φοίνικες ἀπὸ λευκὸ λινάρι⁷¹, καὶ τὸ ἄλλο οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ παπύρι⁷². Ἐφτὰ στάδια χωρίζουνε τὴν "Αβυδο ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ στεριά. Καὶ εἴχανε δεθῆ πιὰ τὰ δύο γεφύρια ὃταν ἔπεσε μεγάλη τρικυμία κι ἔκοψε καὶ διάλυσε ὅλα τὰ δεσμίματα τῶν γεφυριῶν. —

"Αμα τὸ ἔμαθε ὁ Ξέρξης θύμωσε καὶ παράγγειλε νὰ δώσουνε τοῦ 35 Ἑλλησπόντου τριακόσιες χτυπίες μὲ τὸ μαστίγιο καὶ νὰ ρίξουνε στὸ πέλαγος ἔνα ζευγάρι σίδερα. "Ακουσα ἀκόμη πώς ἔστειλε στιγματιστάδες νὰ στιγματίσουνε τὸν Ἑλλήσποντο" καὶ παράγγειλε σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ τὸν ἐδέρνανε νὰ τοῦ λένε λόγια προσβλητικὰ καὶ βάρβαρα: «Ἐσύ, πικρὸ νερό, δ ἀφέντης μας σοῦ κάνει αὐτὴ τὴν τιμωρία γιατὶ τοῦ ἔκανες κακό, χωρὶς αὐτὸς νὰ σὲ ἀδικήσῃ. «Ο βασιλέας Ξέρξης θὰ σὲ περάση, θέλεις ἐσύ ἢ δὲ θέλεις· σωστὰ δόμως κανένας ἀνθρωπος σ' ἐσένα δὲν προσφέρνει θυσίες, γιατὶ εἴσαι ποταμὸς⁷³ δολερὸς καὶ ἀλμυρός». Μ' αὐτὲς τὶς ποινὲς παράγγειλε νὰ τιμωρήσουνε τὴ θάλασσα καὶ νὰ κόψουνε τὰ κεφάλια ἐκεινῶν ποὺ ἐπιστατήσανε στὸ γεφύρωμά της. Καὶ 36 οἱ προσταγές του ἐκτελεστήκανε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἤτανε αὐτὸ τὸ ἔργο τους. "Οσο γιὰ τὰ γεφύρια, ὅλοι ἀρχιτέκτονες λάβανε τὴν προσταγὴ νὰ τὰ κατασκευάσουνε.

'Αφοῦ τελειώσανε τὰ γεφύρια καὶ τὸ χαντάκι τοῦ "Αθωνα μὲ τὰ 37 προχώματα στὰ δύο στόματα τοῦ χαντακιοῦ — αὐτὰ τὰ προχώματα τὰ φτιάσανε γιὰ τὶς πλημμύρες, νὰ μὴν κλείνουνε τὰ στόματα τοῦ χαντακιοῦ — ἔφτάσει εἰδηση στὸν Ξέρξη πώς ἤτανε πιὰ ἐτοιμο καθ' ὅλα καὶ τὸ χαντάκι. Τότε ξεκίνησε ὁ στρατὸς ἀπὸ τὶς Σάρδεις, ὃπου εἶχε-⁷⁴ ξε-⁷⁵ χειμάσει, ἀρχὲς τῆς ἀνοιξης, καλὰ ἐτοιμασμένος, γιὰ νὰ ρθῇ στὴν "Α-βυδο. —

45   “Ως δὲ ὡρα πάντα μὲν τὸν Ἑλλήσποντον ὑπὸ τῶν νεῶν ἀποκεκρυμένον, πάσας δὲ τὰς ἀκτὰς καὶ τὰ ‘Ἄβυδην’ πεδία ἐπίπλεα ἀνθρώπων, ἐνθαῦτα Ξέρξης ἔωντὸν ἐμακάρισε, μετὰ δὲ τοῦτο ἐδάκρυσε. Μαθὼν δέ μιν Ἀρτάβανος ὁ πάτρως, δις τὸ πρῶτον γνώμην ἀπεδέξατο ἐλευθέρως οὐ συμβουλεύων Ξέρξῃ στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, οὗτος ὡνὴρ φρασθεὶς Ξέρξεα δακρύσαντα εἰρετο τάδε· «Ὥ βασιλεῦ, ὡς πολλὸν ἀλλήλων κεχωρισμένα ἐρνάσαο νῦν τε καὶ δλίγῳ πρότερον μακαρίσας γὰρ σεωντὸν δακρύεις». Ο δὲ εἶπε· «Ἐσῆλθε γάρ με λογισάμενον κατοικτεῖραι, ὡς βραχὺς εἴη δι πᾶς ἀνθρώπινος βίος, εἰ τούτων γε ἐόντων τοσούτων οὐδεὶς ἐς ἐκατοστὸν ἔτος περιέσται».

53   Ταῦτα εἴπας.. μετεπέμψατο Ξέρξης Περσέων τοὺς δοκιμωτάτους· ἐπεὶ δέ οἱ παρῆσαν, ἔλεγέ σφι τάδε· «Ὥ Πέρσαι, τῶνδ' ἐγὼ ὑμέων χρητῶν συνέλεξα, ἄνδρας τε γίνεσθαι ἀγαθοὺς καὶ μὴ κατασχύνειν τὰ πρόσθε ἐργασμένα Πέρσησι, ἐόντα μεγάλα τε καὶ πολλοῦ ἄξια, ἀλλ' εἰς τε ἐκαστος καὶ οἱ σύμπαντες προθυμίην ἔχωμεν· ξνὸν γὰρ τοῦτο πᾶσι ἀγαθὸν σπεύδεται. Τῶνδε δὲ εἰνεκεν προαγορεύω ἀντέχεσθαι τοῦ πολέμου ἐντεταμένως· ὡς γὰρ ἐγὼ πνηθάνομαι, ἐπ' ἄνδρας στρατευόμεθα ἀγαθούς, τῶν ἦν κρατήσωμεν, οὐ μή τις ἥμιν ἄλλος στρατὸς ἀντιστῇ κοτὲ ἀνθρώπων. Νῦν δὲ διαβαίνωμεν ἐπενξάμενοι τοῖσι θεοῖσι, οὐ Περσίδα γῆν λελόγχασι».

54   Ταῦτην μὲν τὴν ἡμέρην παρεσκευάζοντο ἐς τὴν διάβασιν, τῇ δὲ ὑστεραιῇ ἀκέμενον τὸν ἥλιον ἐθέλοντες ἰδέσθαι ἀνίσχοντα, θυμιήματά τε παντοῖα ἐπὶ τῶν γεφυρέων καταγίζοντες καὶ μυρσίνησι στοργόντες τὴν ὁδόν. “Ως δ' ἐπανέτελλε δι ἥλιος, σπένδων ἐκ χρυσέης φιάλης Ξέρξης ἐς τὴν θάλασσαν εὔχετο πρὸς τὸν ἥλιον μηδεμίαν οἱ συντυχήτην τουαντην γενέσθαι, ἢ μιν παύσει καταστρέψασθαι τὴν Εὐρώπην πρότερον, ἢ ἐπὶ τέρῳμασι τοῖσι ἐκείνης γένηται. Εὖξάμενος δὲ ἐσέβαλε τὴν φιάλην ἐς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ χρύσεον κρητῆρα καὶ Περσικὸν ξίφος, τὸν ἀκινάκην καλέονται. Ταῦτα οὐκ ἔχω ἀτρεκέως διακρῖναι, οὕτε εἰ τῷ ἥλιῳ ἀνατιθεὶς κατῆκε ἐς τὸ πέλαγος, οὕτε εἰ μετεμέλησέ οἱ τὸν Ἑλλήσποντον μαστιγώσαντι καὶ ἀντὶ τούτων τὴν θάλασσαν ἐδωρέετο.

Φτάνοντας στήν "Αβυδο, θέλησε ό Ξέρξης νὰ ἐπιθεωρήσῃ ὅλο τὸ 44 στρατό του. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ εἶχανε ἔτοιμάσει ἀπὸ πρωτύτερα, ἀπάνω σ' ἔνα λόφο, θρόνο ἀπὸ λευκὸ λιθάρι (τὸν κάμανε οἱ Ἀβυδηνοὶ προδιαταγμένοι ἀπὸ τὸ βασιλέα), ἔκει καθισμένος, κοιτάζοντας κατὰ τὸ ἀκρογιάλι, ἀγνάντευε καὶ τὸ πεζικὸ καὶ τὸ στόλο⁶⁷⁰ θωρώντας ἔτσι, πεθύμησε νὰ ἰδῃ καὶ ἀγώνα τῶν πλοίων. Ἔγινε λοιπὸν ὁ ἀγώνας καὶ νικούσανε οἱ Φοίνικες οἱ Σιδώνιοι. Ὁ βασιλέας πολὺ εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸν ἀγώνα αὐτὸν καὶ ἀπ' ὅλο τὸ στρατό του.

Ο βασιλέας βλέποντας δλάκερο τὸν Ἐλλήσποντο σκεπασμένον 45 ἀπὸ τὰ πλοῖα, κι ὅλα τ' ἀκρογιάλια καὶ τὶς πεδιάδες τῶν Ἀβυδηνῶν γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους, μακάρισε τὸν ἔαυτό του, ἀλλὰ ὑστερα δάκρυσε. Ο θεῖος του Ἀρτάβανος παρατήρησε αὐτὸ τὸ πρᾶμα καὶ εἶπε στὸν Ξέρξη: «Βασιλέα, τώρα καὶ λίγο πρὶν ἔκαμες δυὸ πράματα διαφορετικά: πρῶτα μακάρισες τὸν ἔαυτό σου κι ὑστερα δάκρυσες». Ο Ξέρξης ἀποκρίθηκε: «Συλλογίστηκα πόσο σύντομη εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔνιωσα λύπη στήν ψυχή μου, γιατὶ ἀπ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους σ' ἔκατὸ χρόνια κανεὶς δὲ θὰ ὑπάρχῃ».

Ὑστερα ὁ Ξέρξης κάλεσε τοὺς ἐπισημότερους τῶν Περσῶν· ἀφοῦ 53 ἥρθανε, τοὺς εἶπε: «Πέρσες, σᾶς μάζεψα ἐδῶ, καὶ ἡ θέλησή μου εἶναι νὰ φανῆτε ἀνδρες γενναῖοι, καὶ νὰ μὴ ντροπιάσετε τὰ παλαιὰ κατορθώματα τῶν Περσῶν, κατορθώματα μεγάλα καὶ πολὺ δοξασμένα: ἃς φανοῦμε λοιπὸν καθένας μας χωριστὰ καὶ ὅλοι μαζὶ πρόθυμοι: γιατὶ ἔνα πρᾶμα, ποὺ ὅλοι μας τὸ πιστεύομε καλό, πρέπει καὶ ὅλοι μὲ ζῆλο νὰ τὸ ἐπιτύχουμε. Σᾶς προτρέπω νὰ κάμουμε μὲ καρδιὰ τὸν πόλεμο, γιατί, καθὼς μαθαίνω, δι πόλεμός μας θὰ εἶναι μὲ ἀνδρες γενναῖοις: αὐτοὺς ἀν τὸν νικήσουμε, κανένας ἄλλος στρατὸς στὸν κόσμο δὲ θὰ μᾶς ἀντισταθῇ ποτέ. Καὶ τώρα, ἀφοῦ προσευχηθοῦμε⁶⁸⁰ στοὺς θεούς, τοὺς προστάτες τῆς περσικῆς μας γῆς, ἃς ἀρχίσουμε τὸ πέρασμα».

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα οἱ Πέρσες ἔτοιμαζόντανε γιὰ τὸ πέρασμα. Τὴν 54 ἄλλη αὐγὴ περιμένανε τὸν ἥλιο, νὰ ἴδοινε πρῶτα τὴν ἀνατολή, καιγοντας διάφορα θυμιάματα ἀπάνω σπὸ γεφύρι καὶ στρώνοντας τὸ δρόμο μὲ μυρσίνες. "Αμα βγῆκε ὁ ἥλιος, ὁ Ξέρξης ἔκαμε σπονδές μὲ χρυσὴ φιάλη στὴ θάλασσα καὶ εὐχότανε στὸν ἥλιο νὰ μὴν τοῦ συμβῇ κανένα περιστατικό, ποὺ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Εύρωπη, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φτάσῃ ἵσαμε τὰ πέρατά της. Μετὰ τὴν προσευχὴ ἔρριξε τὴ φιάλη στὸν Ἐλλήσποντο, καὶ μαζὶ μὲ τὴ φιάλη ἔρριξε χρυ-

55   ‘Ως δὲ ταῦτά οἱ ἐπεποίητο, διέβαινον κατὰ μὲν τὴν ἑτέρην τῶν γε-
φυρών τὴν πρὸς τοῦ Πόντου διεζός τε καὶ ἡ ἵππος ἀπασα, κατὰ δὲ
τὴν πρὸς τὸ Αἴγαλον τὰ ὑποξύγια καὶ ἡ θεραπητὴ. Ἡγέοντο δὲ πρῶτα
μὲν οἱ μύριοι Πέρσαι, ἐστεφανωμένοι πάντες, μετὰ δὲ τούτους διάσπα-
κτος στρατὸς παντοίων ἔθνεων. Ταύτην μὲν τὴν ἡμέρην οὗτοι, τῇ δὲ
ὑστεραίῃ πρῶτοι μὲν οὖτε ἵπποται καὶ οἱ τὰς λόγχας κάτω τράποντες·
ἐστεφάνωντο δὲ καὶ οὗτοι· μετὰ δὲ οὖτε ἵπποι οἱ ἵραι καὶ τὸ ἄρμα τὸ
ἱρόν, ἐπὶ δὲ αὐτός τε Ξέρξης καὶ οἱ αἰχμοφόροι καὶ οἱ ἵπποται οἱ χίλιοι,
ἐπὶ δὲ τούτοισι διὰλλος στρατός· καὶ αἱ νέες ἄμα ἀνήγοντο ἐς τὴν ἀπε-
ναντίον· ἥδη δὲ ἥκουσα καὶ ὕστατον διαβῆγαι βασιλέα πάντων.

56   Ξέρξης δὲ ἐπεί τε διέβη ἐς τὴν Εὐρώπην, ἐθηεῖτο τὸν στρατὸν
ὑπὸ μαστίγων διαβαίνοντα. Διέβη δὲ διάσπατος αὐτοῦ ἐν ἐπτὰ ἡμέρησι
58 καὶ ἐν ἐπτὰ εὐφρόνησι, ἐλινύσας οὐδένα χρόνον... Ὁ δὲ ναυτικὸς ἔξω
τὸν Ἑλλήσποντον πλώων παρὰ γῆν ἐκομίζετο, τὰ ἔμπαλιν πρήσσων
τοῦ πεζοῦ· διὰ μὲν γάρ πρὸς ἐσπέρην ἔπλωε, ἐπὶ Σαρπηδονίης ἄκρης
ποιεύμενος τὴν ἀπιξιν, ἐς τὴν αὐτῷ προείρητο ἀπικομένῳ περι-
μένειν, διὰ δὲ κατ’ ἥπειρον στρατὸς πρὸς ἥδη τε καὶ ἡλίου ἀνατο-
λὰς ἐποιέετο τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Χερσονήσου, ἐν δεξιῇ μὲν ἔχων τὸν
“Ἑλλης τάφον τῆς Ἀθάμαντος, ἐν ἀριστερῇ δὲ Καρδίην πόλιν, διὰ μέ-
σης δὲ πορευόμενος πόλιος, τῇ οὖνομα τυγχάνει ἐδὼν Ἀγορή· Ἐνθεῦτεν
δὲ κάμπτων τὸν κόλπον τὸν Μέλανα καλεόμενον καὶ Μέλανα ποταμόν,
οὐκ ἀντισχόντα τότε τῇ στρατιῇ τὸ δέεθρον, ἀλλ’ ἐπιλιπόντα, τοῦτον
τὸν ποταμὸν διαβάσ, ἐπ’ οὖτας διάλοπος οὗτος τὴν ἐπωνυμίην ἔχει,
ἥιε πρὸς ἐσπέρην, Αἰνόν τε πόλιν Αἰολίδα καὶ Στεντορίδα λίμνην παρε-
ξιών, ἐς διάπικετο ἐς Δορίσκον.

59   Ο δὲ Δορίσκος ἐστὶ τῆς Θρητίκης αἰγιαλός τε καὶ πεδίον μέγα,
διὰ δὲ αὐτοῦ δέει ποταμὸς μέγας “Ἐβρος...” Ἐδοξε δν τῷ Ξέρξῃ δ
χῶρος εἶναι ἐπιτήδεος ἐνδιατάξαι τε καὶ ἐξαριθμῆσαι τὸν στρατόν, καὶ
ἐποίεε ταῦτα. Τὰς μὲν δὴ νέας τὰς πάσας ἀπικομένας ἐς Δορίσκον οἱ
ναύαρχοι κελεύσαντος Ξέρξεω ἐς τὸν αἰγιαλὸν τὸν προσεχέα Δορίσκῳ

σὸν κρατήρα καὶ ξίφος περσικὸ ποὺ λέγεται ἀκινάκης. Δὲ μπορῶ νὰ
ξεχωρίσω σωστὰ ἢν ὁ Ξέρξης τά’ ριζε στὸ πέλαγος ὡς ἀφιερώματα
τοῦ ἥλιου, ἢ ἢν εἶχε μετανοίωσε ποὺ μαστίγωσε τὸν Ἐλλήσποντο καὶ
τώρα τοῦ ἔκανε αὐτές τὶς προσφορές γιὰ νὰ τὸν ἔξιλεώσῃ—

’Αφοῦ ἔγιναν αὐτά, ἄρχισε ὁ στρατὸς νὰ περνάῃ. ’Απὸ τὸ ἔνα γε- 55
φύρι κατὰ τὸν Εὔξεινο περνοῦσε τὸ πεζικὸ καὶ δῆλο τὸ ἵππικό, ἀπὸ τὸ
ἄλλο κατὰ τὸ Αἰγαῖο τὰ φορτηγὰ ζῶα καὶ ἡ ἐπιμελητεία. ’Εμπρὸς
προχωρούσανε δέκα χιλιάδες Πέρσες⁷⁴, ὅλοι στεφανωμένοι· ἀπὸ κον-
τά τους ὁ ἀνάκατος στρατὸς ἀπὸ διάφορα ἔθνη. Αὐτοὶ περάσανε τὴν
πρώτη μέρα· τὴν δὲλλη πρῶτο τὸ ἵππικὸ καὶ οἱ λογχοφόροι ποὺ κρατοῦ-
νε τὶς λόγγες γυρισμένες πρὸς τὰ κάτω⁷⁵. ἤτανε κι αὐτοὶ στεφανωμένοι·
ὅτερα ἀπ’ αὐτοὺς τὰ ἱερὰ ἀλογα⁷⁶ καὶ τὸ ἄρμα τὸ ἱερό⁷⁷ κατό-
πιν ὁ ἔδιος ὁ Ξέρξης καὶ οἱ λογχοφόροι του, καὶ οἱ χίλιοι καβαλάρηδες
του, καὶ κατόπιν ὁ ἐπίλοιπος στρατός. Τὸν ἔδιο καιρὸ ἔπλεαν καὶ τὰ
πλοῖα ἀντίκρυ ἀπ’ τὸ στρατό. ’Ακουστὰ δύμως ἔχω πῶς ὁ βασιλέας πέ-
ρασε τελευταῖος ἀπ’ ὅλους.

’Αφοῦ πέρασε ὁ Ξέρξης στὴν Εύρωπη, στάθηκε καὶ παρατηροῦσε 56
τὸ στρατό του ἐνῶ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὴν φοβέρα τοῦ μαστιγώματος.
Τὸ πέρασμα βάσταζε ἑφτὰ μέρες κι ἑφτὰ νύχτες χωρὶς καμιὰ διακοπή.
’Ο στόλος ἔπλεε ἔξω ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο τὸ γιαλὸ - γιαλό, κάνοντας 58
δρόμο ἀντίστροφο μὲ τοῦ πεζικοῦ τὸ δρόμο· γιατὶ αὐτὸς τραβοῦσε δυ-
τικὰ κατὰ τὸ Σαρπηδόνιο⁷⁸ ἀκρωτήριο, ὃπου εἶχε διαταχτῇ φτάνον-
τας νὰ περιμένῃ· ὁ στρατὸς δύμως τῆς ἔηρᾶς ἀντίθετα προχωροῦσε τὸ
δρόμο του ἀνατολικά, μέσα ἀπὸ τὴν Χερσόνησο, ἔχοντας δεξιὰ τὸν τά-
φο τῆς Ἐλλῆς⁷⁹, τῆς κόρης τοῦ Ἀθάμαντα, καὶ ἀριστερὰ τὴν πόλη
Καρδία⁸⁰. ἔπειτα πέρασε ἀπὸ κάποια πόλη μὲ τὸ δύνομα Ἀγορά⁸⁰,
ἀπὸ κεῖ ἔφερε γύρα τὸ Μέλανα κόλπο⁸¹, καὶ ὅτερα διάβηκε τὸ Μέ-
λανα ποταμό, ποὺ τὸ νερό του δὲν ἔφτασε γιὰ τὸ στρατό, ἀλλὰ στείρεψε.
’Αφοῦ διάβηκε αὐτὸν τὸν ποταμὸ (ποὺ ἔδωσε καὶ τὸ δύνομά του στὸν
κόλπο), τραβοῦσε δυτικά, ἀφήνοντας στὸ πλάι τὴν αἰολικὴ πόλη Αἶνο⁸²
καὶ τὴν λίμνη Στεντορίδα⁸³, ὃπου ἔφτασε στὸ Δορίσκο.—

’Ο Δορίσκος εἶναι μέρος παραθαλάσσιο τῆς Θράκης καὶ πεδιάδα 59
μεγάλη· ἀνάμεσα ἀπ’ αὐτὴν τρέχει μεγάλος ποταμός, ὁ Ἐβρος. Αὐτὸς
ὁ τόπος φάνηκε στὸν Ξέρξη καλὸς νὰ παρατάξῃ ἐκεῖ καὶ νὰ μετρήσῃ
τὸ στρατό· καὶ τὸν παράταξε καὶ τόνε μέτρησε. ”Οσο γιὰ τὸ στόλο,
παράγγειλε ὁ Ξέρξης νὰ φέρουν οἱ ναύαρχοι δλα τὰ πλοῖα τὰ φτασμένα

ἐκόμισαν... Ὁ δὲ ἐν τῷ Δορίσκῳ τοῦτον τὸν χρόνον τῆς στρατιῆς ἀριθμὸν ἐποιέετο.

60   Οσον μέν νν ἔκαστοι παρεῖχον πλήθεος ἀριθμόν, οὐκ ἔχω εἶπαι τὸ ἀτρεκὲς (οὐ γὰρ λέγεται πρὸς οὐδαμῶν ἀνθρώπων), σύμπαντος δὲ τοῦ στρατοῦ τοῦ πεζοῦ τὸ πλῆθος ἐφάνη ἐβδομήκοντα καὶ ἔκαστὸν μυριάδες. Ἐξηρίθμησαν δὲ τόνδε τὸν τρόπον συναγαγόντες ἐς ἓν χῶρον μυριάδα ἀνθρώπων, καὶ συννάξαντες ταῦτην ὡς μάλιστα εἰχον, περιέγραφαντες δὲ καὶ ἀπέντες τὸν μυρίους αἵμαστὴν περιέβαλον κατὰ τὸν κύκλον, ὥφος ἀνήκουσαν ἀνδρὶ ἐς τὸν δημφαλόν. Ταῦτην δὲ ποιῆσαντες ἀλλοὺς ἐσεβίβαζον ἐς τὸ περιοικοδομημένον, μέχρι οὗ πάντας τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐξηρίθμησαν. Ἀριθμήσαντες 87 δὲ κατὰ ἔθνεα διέτασσον. Ἀριθμὸς δὲ τῆς ἵππου ἐγένετο δκτὼ μυριάδες, 89 τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι, 97 τριηκόντεροι δὲ καὶ πεντηκόντεροι καὶ κέρκυροι καὶ ἵππαγωγὰ πλοῖα σμικρὰ συνελθόντα ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐφάνη τρισχίλια.

100   Ξέρξης δὲ ἐπεὶ ἡριθμήσε τε καὶ διετάχθη ὁ στρατός, ἐπεθύμησε αὐτός σφεας διεξελάσας θηῆσασθαι. Μετὰ δὲ ἐποίεε ταῦτα, καὶ διεξελάννων ἐπὶ ἄρματος παρὰ ἔθνος ἐν ἔκαστον ἐπινθάνετο, καὶ ἀπέγραφον οἱ γραμματισταί, ἔως ἐξ ἐσχάτων ἐς ἐσχάτα ἀπίκετο καὶ τῆς ἵππου καὶ τοῦ πεζοῦ. Ὡς δὲ ταῦτα οἱ ἐπεποίητο, τῶν νεῶν κατελκυσθεισέων ἐς θάλασσαν ἐνθαῦτα ὁ Ξέρξης μετεκβάς ἐκ τοῦ ἄρματος ἐς νέα Σιδωνίην ἵζετο ὑπὸ σκηνῆς χρυσέῃ καὶ παρέπλωε παρὰ τὰς πρώρας τῶν νεῶν, ἐπειδιωτῶν τε ἔκάστας δμοίως καὶ τὸν πεζὸν καὶ ἀπογραφόμενος. Τὰς δὲ νέας οἱ ναύαρχοι ἀνάγαγόντες δσον τε τέσσερα πλέθρα ἀπὸ τοῦ αἰγαλοῦ ἀνεκώχενον, τὰς πρώρας ἐς γῆν τρέψαντες πάντες μετωπηδὸν καὶ ἔξοπλίσαντες τὸν ἐπιβάτας ὡς ἐς πόλεμον· δ' ἐντὸς τῶν πρωρέων πλώων ἐθηεῖτο καὶ τοῦ αἰγαλοῦ.

101   Ως δὲ καὶ ταύτας διεξέπλωσε καὶ ἐξέβη ἐκ τῆς νεός, μετεπέμψατο Δημάρητον τὸν Ἀρίστωνος συστρατεύμενον αὐτῷ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καλέσας δ' αὐτὸν εἴρετο τάδε· «Ὥ Δημάρητε, νῦν μοὶ σε ἡδὺ ἐστι· ἐπείρεσθαι τὰ ἐθέλω. Σὺ εἰς Ἑλλην τε, καὶ, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι σεῦ τε καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῶν ἐμοὶ ἐς λόγους ἀπικνεομένων, πόλιος οὕτ'

Συριακός > 80.000 20.000 ουρανού περιβόλιο
Συρία > 5.283.220 ανδρες σήμερα 12071
3.000 μητέρες

στὸ Δορίσκο, νὰ τ' ἀραδιάσουνε στ' ἀκρογιάλι κοντὰ στὸ Δορίσκο·
κι ἀφοῦ κάμανε αὐτό, τὰ σύρανε στὴν ξηρὰ νὰ τὰ στεγνώσουνε. Στὸ
μεταξὺ προχωροῦσε τοῦ στρατοῦ τὸ μέτρημα.

Πόσο στρατὸ ἔδινε τὸ κάθε ἔθνος δὲ μπορῶ νὰ πῶ σωστά, γιατὶ 60
κανεὶς δὲν ἀναφέρει τίποτε τὸ πλῆθος δικαιού τοῦ πεζοῦ στρατοῦ
βρέθηκε ἐνα ἑκατομμύριο κι ἐφταχόσιες χιλιάδες.⁸⁴ Ἡ ἀριθμηση ἔγινε
κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: σ' ἐναν τόπο μαζέψανε δέκα χιλιάδες ἀν-
θρώπους, κι ἀφοῦ τοὺς πυκνώσανε καλά, γράψανε κύκλο γύρω τους·
ἀφοῦ βγάλαν ἔξω τὶς δέκα χιλιάδες, φτιάσανε ἀπάνου στὸν κύκλο φρά-
γμα ψηλὸ ἵσαμε τὸν ἀφαλὸ τοῦ ἀνθρώπου. "Τσερα βάζανε κάθε φορά
μέσα στὸ περίφραγμα ἄλλους τόσους, καὶ πάλι ἄλλους, ὥσπου τοὺς
μετρήσανε διλούς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Μετὰ τὸ μετρημὸ τοὺς παρατά-
ξανε κατὰ ἔθνη χωριστά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πεζικὸ εἶχε δι βασιλέας καὶ 87
ἱππικὸ ὡς ὅγδοήντα χιλιάδες. Οἱ τριήρεις φτάνανε ὡς χίλιες διακόσιες 89
ἔφτα, καὶ τὰ μικρότερα πολεμικὰ μαζὶ μὲ τὰ φορτηγὰ πλοῖα τρεῖς 97
χιλιάδες. —

Αφοῦ τελείωσε τὸ μέτρημα καὶ παρατάχτηκε ὁ στρατός, βουλή- 100
θηκε δι Ξέρξης νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ καὶ νὰ τὸν ἐπιθεωρήσῃ. Καὶ νὰ πῶς τὸ
ἔκαμε· ἀνέβηκε στὸ ἄρμα του, καὶ περνώντας ἐμπρὸς ἀπὸ κάθε ἔθνος
ἔκανε ρωτήματα, καὶ οἱ γραμματικοὶ του γράφανε τὶς ἀποκρίσεις, ὥσπου
πέρασε ἀπὸ τὴ μιὰν ἀκρη στὴν ἄλλη καὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ.
Αφοῦ τὸ καμέ αὐτό, ριχτήκανε καὶ τὰ πλοῖα στὴ θάλασσα· τότε μπῆκε
στὴ Σιδωνία τριήρη του, καὶ καθισμένος κάτω ἀπὸ χρυσὴ σκηνὴ περ-
νοῦσε κοντὰ ἀπὸ τὶς πρῶρες τῶν πλοίων καὶ ρωτοῦσε γιὰ τὸ καθένα,
καθὼς εἶχε κάνει καὶ γιὰ τὸ πεζικὸ, καὶ πρόσταζε νὰ γράφουνε τὶς
ἀποκρίσεις. Οἱ ναυάρχοι εἶχανε φέρει τὰ πλοῖα ὡς τέσσερα πλέθρα⁸⁵
μακριὰ ἔξω ἀπὸ τ' ἀκρογιάλι, καὶ τὰ κρατοῦσανε ἔκει μὲ τὶς πρῶρες
γυρισμένες κατὰ τὴν ξηρά, σ' εὐθεῖα γραμμή, καὶ μὲ τοὺς ὄπλιτες
ἔτοιμους τάχα γιὰ πόλεμο. Καὶ δι βασιλέας ἔκανε τὴν ἐπιθεώρησή του
πλέοντας ἀνάμεσα στὶς πρῶρες καὶ στ' ἀκρογιάλι. ✓

3. ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΞΕΡΗΝ ΚΑΙ ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ

Αφοῦ ἐπιθεώρησε δι Ξέρξης καὶ τὸ στόλο καὶ βγῆκε ἀπὸ τὸ πλοῖο 101
στὴν ξηρά, ἔστειλε νὰ φωνάξουνε τὸ Δημάρατο⁸⁶, γιὸ τοῦ Ἀρίστωνα,
ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε στὴν ἐκστρατεία· ἀφοῦ ἦρθε, τοῦ εἶπε: «Δημά-

ρατο, έργοισσώς
εἰδη βεραμη,

έλαχίστης οὕτ' ἀσθενεστάτης. Νῦν δὲ μοι τόδε φράσον, εἰ "Ελληνες ὑπομενόνοι καὶ οἱ λοιποὶ οἱ πρὸς ἐσπέρης οἰκέοντες ἄνθρωποι συλλεχθείσαν, οὐκ ἀξιόμαχοί εἰσι ἐμὲ ἐπιόντα ὑπομεῖναι, μὴ ἔόντες ἀρθμοι." Εθέλω μέντοι καὶ τὸ ἀπὸ σεῦ, ὅκοιόν τι λέγεις περὶ αὐτῶν, πνθέσθαι". Οἱ μὲν ταῦτα εἰρώτα, ὁ δὲ ὑπολαβὼν ἔφη· «Ω βασιλεῦ, κότερα ἀληθείη χρήσωμα πρὸς σὲ ἢ ἥδονῇ»; Οἱ δέ μιν ἀληθείη χρήσασθαι ἐκέλευε, φὰς οὐδὲν οἱ ἀηδέστερον ἔσεσθαι ἢ πρότερον ἦν.

102   "Ως δὲ ταῦτα ἤκουσε Δημάρητος, ἔλεγε τάδε· «Βασιλεῦ, ἐπειδὴ ἀληθείη χρήσασθαι πάντως με κελεύεις ταῦτα λέγοντα, τὰ μὴ ψευδόμενός τις ὑστερον ὑπὸ σεῦ ἀλώσεται, τῇ Ἑλλάδι πενίη μὲν αἱεὶ κοτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἔπακτός ἐστι, ἀπό τε σοφίης κάτεργασμένη καὶ νόμοιν ἴσχυροῦ, τῇ διαχρεομένη ἢ Ἑλλὰς τήν τε πενίην ἀπαμόνεται καὶ τὴν δεσποσύνην· αἰνέω μέν νυν πάντας τοὺς Ἑλληνας τοὺς περὶ ἐκείνους τοὺς Δωρικοὺς χώρους οἰκημένους, ἔρχομαι δὲ λέξων οὐ περὶ πάντων τούσδε τοὺς λόγους, ἀλλὰ περὶ Λακεδαιμονίων μούνων, πρῶτα μὲν δτι οὐκ ἐστι, δκως κοτὲ σοὺς δέξονται λόγους δουλοσύνην φέροντας τῇ Ἑλλάδι, αὗτις δὲ ὡς ἀντιώσονται τοι ἐς μάχην, καὶ ἦν οἱ ἄλλοι Ἑλληνες πάντες τὰ σὰ φρονέωσι. Ἀριθμοῦ δὲ πέρι, μὴ πνθῆ, δσοι τινὲς ἔόντες ταῦτα ποιέειν οἰοί τέ εἰσι. ἦν τε γὰρ τύχωσι ἔξεστρατευμένοι χίλιοι, οὗτοι μαχέσονται τοι, ἦν τε ἐλάσσονες τούτων, ἦν τε καὶ πλεῦνες».

103   Ταῦτα ἀκούσας Ξέρξης γελάσας ἔφη· «Δημάρητε, οἶον ἐφθέγξαο ἔπος, ἄνδρας χιλίους στρατιῆ τοσῆδε μαχέσασθαι. Ἀγε, εἰπέ μοι, σὺ φῆς τούτων τῶν ἀνδρῶν αὐτὸς βασιλεὺς γενέσθαι· σὺ δὲ ἐθελήσεις αὐτίκα μάλα πρὸς ἄνδρας δέκα μάχεσθαι; καίτοι εἰ τὸ πολιτικὸν ὑμῖν πᾶν ἐστι τοιοῦτο, οἷον σὺ διαιρέεις, σέ γε τὸν ἐκείνων βασιλέα πρέπει πρὸς τὸ διπλήσιον ἀντιτάσσεσθαι κατὰ νόμους τοὺς ὑμετέρους· εἰ γὰρ ἐκείνων ἔκαστος δέκα ἀνδρῶν τῆς στρατιῆς τῆς ἐμῆς ἀντάξιος ἐστι, σέ δέ γε δίζημαι εἴκοσι εἰναι ἀντάξιον καὶ οὕτω μὲν ὀρθοῖτ' ἀν δ λόγος ὁ παρὰ σεῦ εἰρημένος· εἰ δὲ τοιοῦτοί τε ἔόντες καὶ μεγάθεα τοσοῦτοι,

ρατε, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω κάτι τι· σὺ εἶσαι "Ελληνας, καὶ καθὼς ἀκούω
κι ἀπὸ ἄλλους" "Ελληνες, ποὺ ἥρθα σὲ ὁμιλία μαζί τους, κατάγεσαι ἀπὸ
πόλη μεγάλη καὶ δυνατή. Πές μου λοιπὸν ἂν οἱ "Ελληνες θὰ τολμή-
σουν νὰ σηκώσουνε ἄρματα κατ' ἐπάνω μου· γιατὶ ἔχω τὴ γνώμη πῶς,
καὶ ὅλοι οἱ "Ελληνες μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ποὺ κατοικοῦνε
δυτικὰ ἀπ' αὐτούς, νὰ συναχτοῦνε, δὲ φτάνουνε ν' ἀντισταθοῦνε στὴν
ὅρμή μου, ἔχωρα ἀν εἰναι ἀγαπημένοι μεταξύ τους. Θέλω λοιπὸν ν'
ἀκούσω κι ἀπὸ σένα τὴ γνώμη σου". Ο Δημάρατος ἀποκρίθηκε: « Ὡ
βασιλέα, τί προτιμᾶς ἀπὸ τὰ δυό, τὴν ἀλήθεια νὰ σου πῶ, η ἐκεῖνο ποὺ
θὰ σ' εὐχαριστήσῃ; » Ο Ξέρενης τοῦ εἶπε νὰ πῆ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ
εἰναι βέβαιος ὅτι δὲ θὰ τὸν ἔχῃ στὴν εὔνοιά του λιγώτερο ἀπὸ πρῶτα.

Αφοῦ ἀκουσε αὐτά, εἶπε ὁ Δημάρατος: « Βασιλέα, ἀφοῦ μὲ διατά- 102
ζεις νὰ σου πῶ τὴν καθαρὴν ἀλήθεια κι ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲ θὰ μὲ βγά-
λουνε ψεύτη ὑστερα μπροστά σου, νά τί σου λέω· οἱ "Ελληνες ἔχουνε
τὴ φτώχεια, ἀπὸ τὰ παλιά, συντρόφισσά τους ἀχώριστη, γεννημένη
ἀνάμεσά τους· ὅμως μὲ τὴν ἀρετὴ δὲν ἔχουνε κάμια συγγένεια φυσική·
τὴν κάνουνε δική τους μὲ τὴν ἔξυπναδά καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νόμου.
Μὲ τῆς ἀρετῆς τὴ βοήθεια νικᾶνε πάντα οἱ "Ελληνες καὶ τὴ φτώχεια
καὶ τὸ δεσποτισμό. "Ολοι οἱ "Ελληνες, ποὺ κατοικοῦνε χῶρες δωρικές,
ἀξίζουν δσο νὰ πῆ κανείς, ἀλλὰ δὲ θὰ κάμω λόγο γι' αὐτούς, παρὰ μο-
νάχα γιὰ τους Λακεδαιμονίους. "Έχω λοιπὸν τὸ θάρρος νὰ σου πῶ,
βασιλέα, πρῶτα πῶς αὐτοὶ ποτὲ δὲ θὰ παραδεχτοῦνε τὶς προτάσεις
σου, ποὺ ἔχουνε σκοπὸ τῆς "Ελλάδας τὴν ὑποδούλωση· ἔπειτα καὶ ἀν
ὅλοι οἱ "Ελληνες ἔρθουνε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό σου, αὐτοὶ θὰ σὲ χτυ-
πήσουνε μὲ πόλεμο. "Οσο ἀποβλέπει τὴν πολεμική τους δύναμη, μὴ
ρωτᾶς πόσοι εἰναι γιὰ νά 'χουνε τὴν τόλμη νὰ κάνουνε τέτοια πράματα·
καὶ χίλιοι νὰ λάβουνε μέρος στὴν ἐκστρατεία, καὶ λιγώτεροι, εἴτε καὶ
περισσότεροι, πάντα αὐτοὶ θὰ σὲ χτυπήσουν".

Ο Ξέρενης ἄμα τ' ἀκουσε αὐτά, γέλασε καὶ εἶπε: « Τί εἰναι αὐτὰ 103
ποὺ λές, Δημάρατε; Χίλιοι ἀνδρες, νὰ πολεμήσουνε τόσον πολὺ στρατό;
"Ελα πές μου, σὲ παρακαλῶ· σὺ ἔχεις κάμει βασιλέας τους, καθὼς λές·
δέχεσαι λοιπόν, ἀμέσως τώρα δά, νὰ χτυπήθης μὲ δέκα; "Αφοῦ οἱ πα-
τριῶτες σου εἰναι τέτοιοι, ὅπως τοὺς λές, σὺ ὡς βασιλέας τους πρέ-
πει, κατὰ τοὺς νόμους⁸⁷ τοὺς δικούς σας, νὰ χτυπιέσαι μὲ δυὸ φορὲς
περισσότερους ἔχθρους· γιατὶ ἀν καθένας ἀπ' αὐτοὺς εἰν" ἄξιος νὰ πο-
λεμάῃ μὲ δέκα δικούς μου στρατιῶτες, τότε ἔγώ ζητῶ ἀπὸ σένα νὰ

δσοι σύ τε καὶ οἱ παρ' ἐμὲ φοιτῶσι Ἐλλήνων ἐς λόγους, αὐχέετε τοσοῦτο, ὅρα, μὴ μάτην κόμπος ὁ λόγος οὗτος ὁ εἰρημένος εἴη· ἐπεὶ φέρε ἵδω παντὶ τῷ οἰκότι κῶς ἀν δυναίτα χίλιοι ἡ καὶ μύριοι ἡ καὶ πεντακισμύριοι, ἔόντες γε ἐλεύθεροι πάντες δύμώις καὶ μὴ ὑπ' ἐνὸς ἀρχόμενοι, στρατῷ τοσῷδε ἀντιστῆναι; ἐπεὶ τοι πλεῦνες περὶ ἕκαστον γινόμεθα ἡ χίλιοι ἔόντων ἐκείνων πέντε χιλιάδων ὑπὸ μὲν γὰρ ἐνὸς ἀρχόμενοι κατὰ τρόπον τὸν ἡμέτερον γενοίατ' ἀν δειμαίνοντες τοῦτον καὶ παρὰ τὴν ἑωντᾶν φύσιν ἀμείνονες, καὶ ἵστιν ἀναγκαῖόμενοι μάστιγι ἐς πλεῦνας ἐλάσσονες ἔόντες, ἀνειμένοι δὲ ἐς τὸ ἐλεύθερον οὐκ ἀν ποιέοιν τούτων οὐδέτερα. Δοκέω δὲ ἔγωγε καὶ ἀνισωθέντας πλήθεϊ χαλεπῶς ἀν Ἐλληνας Πέρσησι μούνοισι μάχεσθαι· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν τοῦτο ἐστι, τὸ σὺ λέγεις, ἐστι γε μέντοι οὐ πολλόν, ἀλλὰ σπάνιον. Εἰσὶ γὰρ Περσέων τῶν ἐμῶν αἰχμοφόρων οἱ ἐθελήσουσι Ἐλλήνων ἀνδράσι τρισὶ δμοῦ μάχεσθαι, τῶν σὺ ἐὼν ἀπειρος πολλὰ φλυνθρέεις».

104 Πρὸς ταῦτα Δημάρητος λέγει· «Ὦ βασιλεῦ, ἀρχῆθεν ἡπιστάμην, διτι ἀληθείῃ χρεόμενος οὐ φίλα τοι ἐρέω, σὺ δὲ ἐπεὶ ἡνάγκασας λέγειν τῶν λόγων τοὺς ἀληθεστάτους, ἐλεγον τὰ κατήκοντα Σπαρτιήτησι· καίτοι ὡς ἐγὼ τυγχάνω τὰ νῦν τάδε ἐστοργώς ἐκείνους, αὐτὸς μάλιστα ἐξεπίστεαι, οἵ με τιμήν τε καὶ γέρεα ἀπελόμενοι πατρῷα ἄπολτν τε καὶ φυγάδα πεποιήκασι, πατήρ δὲ ὁ σὸς ὑποδεξάμενος βίον τέ μοι καὶ οἰκον δέδωκε· οὐκ ἀν οἰκός ἐστι ἀνδρα τὸν σώφρονα εὔνοιαν φαινομένην διωθέεσθαι, ἀλλὰ στέργειν μάλιστα. Ἐγὼ δὲ οὕτε δέκα ἀνδράσι ὑπίσχομαι οἵσις τε εἶναι μάχεσθαι οὕτε δυοῖσι, ἑκάν τε εἶναι οὐδὲ ἀν μουνομαχέοιμι εἰ δὲ ἀναγκαίη εἴη ἡ μέγας τις ὁ ἐποτρύνων ἀγών, μαχοίμην ἀν πάντων ἥδιστα ἐνὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν, οἱ Ἐλλήνων ἕκαστος φησι τριῶν ἄξιος εἶναι· ὡς δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι κατὰ μὲν ἔνα μαχόμενοι οὐδαμῶν εἰσὶ κακίονες ἀνδρῶν, ἀλλές δὲ ἄριστοι ἀνδρῶν ἀπάντων. ἐλεύθεροι γὰρ ἔόντες οὐ πάντα ἐλεύθεροι εἰσι· ἔπεστι γάρ σφι δεσπότης νόμος, τὸν ὑποδειμαίνοντι πολλῷ ἔτι μᾶλλον, ἡ οἱ σοὶ σέ. Ποιεῦσι γῶν τὰ ἀν ἐκείνος ἀνώγη· ἀνώγει δὲ τῶντὸ αἰεί, οὐκ ἐῶν φεύγειν οὐδὲν πλῆθος ἀνθρώπων ἐκ μάχης, ἀλλὰ μένοντας ἐν τῇ τάξι ἐπικρα-

τὰ βγάλης πέρα μὲ εἴκοσι. "Ετσι μοναχὰ ὁ λόγος ποὺ εἴπεις μπορεῖ νὰ βγῇ ἀληθινός. "Αν ὅμως ἔκεινοι εἰναι τόσο δυνατοί, ὅπως τοὺς λέτε σὺ καὶ ὅσοι ἄλλοι "Ελληνες μιλήσανε μαζί μου, τότε πρόσεχε μήπως τὰ λόγια σας αὐτὰ εἰναι μάταια καυχήματα. Γιατὶ ἔλα, ἃς ἔξετάσουμε τὸ πρᾶμα μὲ κάθε καλὴ πίστη· χίλιοι ἡ δέκα χιλιάδες ἢ καὶ πενήντα χιλιάδες, ὅλοι ἄνδρες ἐλεύθεροι, ποὺ δὲν προσκυνῶνται κανένα ἄνθρωπο, πῶς θὰ μπορέσουμε ν' ἀντισταθοῦνται σὲ τόσο πολυάριθμο στρατό; Καὶ πέντε χιλιάδες ἂν εἰναι ἔκεινοι, πάλι ἐμεῖς ἀναλογοῦμε ἀπὸ χίλιοι στὸν καθένα τους. "Αν προσκυνούσανε ἔνα μονάρχη, ὅπως αὐτὸς γίνεται σ' ἐμᾶς, τότε ἀπὸ φόβο στὸν ἀφέντη τοὺς θὰ γινόνται πιὸ παλληκάρια παρὰ ὅτι εἰναι φυσικά· ὅσο κι ἂν εἰναι λίγοι, ἡ μάστιγα θὰ τοὺς ἀνάγκαζε νὰ πέσουν ἀπάνω σὲ πιὸ πολλούς· ἄνθρωποι ὅμως, ποὺ ἡ λευτεριά τοὺς ἀφήνει νὰ κάνουν ὅτι θέλουνται, τίποτα δὲ θὰ καταφέρουνται ἀπ' αὐτά. Θαρρῶ μάλιστα πώς, καὶ ἵσιοι νὰ ἥτανε οἱ "Ελληνες στὸν ἀριθμό, δύσκολα θὰ τὰ βρίσκουνται στὸν πόλεμο μὲ τοὺς Πέρσες μοναχούς. "Ανθρωποι τόσο γενναῖοι σὰν τοὺς "Ελληνες, ποὺ ἐσύ τοὺς παρασταίνεις ἔτσι, βρίσκονται καὶ σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ δὲν εἰναι πολλοί· εἰναι σπάνιοι. "Ανάμεσα στοὺς δικούς μου λογχοφόρους Πέρσες βρίσκονται ἄνδρες ποὺ θὰ δεχτοῦνται νὰ χτυπηθοῦν ἔνας μὲ τρεῖς "Ελληνες μαζί. Αὐτοὺς δὲν τοὺς ξέρεις ἐσύ, καὶ γι' αὐτὸς μιλᾶς τόσα λόγια φλύαρα".

Σ' αὐτὰ ὁ Δημάρατος εἶπε: « Ὡ βασιλέα, τὸ ἥξερα ἀπ' ἀρχῆς 104 πῶς δὲ θὰ σ' εὐχαριστοῦσα μιλῶντας τὴν ἀλήθεια· ἐπειδὴ ὅμως μὲ ἀνάγκασες, εἴπα τί ἄνδρες εἰναι οἱ Σπαρτιᾶτες. Καὶ ὅμως, πόσο ἐγὼ ἀγαπῶ τοὺς πατριῶτες μου, τὸ ξέρεις πολὺ καλά. Αὐτοὶ μοῦ πήραντε τὴ βασιλεία καὶ τὰ πατρικά μου δικαιώματα· αὐτοὶ μὲ κάμανε ἐξόριστο καὶ χωρὶς πατρίδα. Ο πατέρας σου μὲ δέχτηκε καὶ μοῦ χάρισε διατροφὴ καὶ σπίτι. Δὲν εἰναι πρᾶμα ταιριαστὸ στὸ φρόνιμο ἄνθρωπο νὰ ρίχνῃ πέρα τὴ χάρη ποὺ τοῦ δείξανε οἱ εὐεργέτες του, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀναγνωρίζῃ. Ἔγὼ δὲ θέλω νὰ πῶ πῶς εἴμαι δξιος νὰ πολεμήσω μὲ δέκα ἄνδρες, οὔτε μὲ δύο, καὶ ἂν θέλης τὴ γνώμη μου, οὔτε μὲ ἔνα θὰ πολεμοῦσα· ἂν ὅμως βρισκόμουνα σ' ἀνάγκη καὶ σὲ μεγάλον κίνδυνο, μ' ὅλη μου τὴν καρδιὰ θὰ χτυπιόμουνα μ' ἔναν ἀπὸ κείνους ποὺ θαρροῦνται πῶς ἀξίζει ὁ καθένας τρεῖς "Ελληνες. Τὸ ἵδιο καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι πολεμῶντας ἔνας μὲ ἔνα, ἀπὸ κανένα δὲν εἰναι ἀνανδρότεροι, πολεμῶντας ὅμως ὅλοι μαζί, εἰναι οἱ ἀνδρειότεροι ἀπ' ὅλους τοὺς ἄνθρωπους. Ναί, δὲ λέω, εἰναι ἐλεύθεροι, δχι ὅμως νὰ κάνουν ὅτι θέλουν· ἔχουν ἀφέντη

τέειν ή ἀπόλλυσθαι· σοὶ δὲ εἰ φαίνομαι ταῦτα λέγων φλυηρέειν, τάλλα
σιγᾶν ἔθέλω τὸ λοιπόν, νῦν δὲ ἀναγκασθεὶς ἔλεξα. Γένοιτο μέντοι κατὰ
νόσον τοι, βασιλεῦ».

105   ‘Ο μὲν δὴ ταῦτα ἀμείφατο, Ξέρξης δὲ ἐς γέλωτά τε ἔτρεψε καὶ
οὐκ ἐποιήσατο ὁργὴν οὐδεμίαν, ἀλλ’ ἡπίως αὐτὸν ἀπεπέμψατο.

108   Ξέρξης δὲ ἐκ τοῦ Δορίσκου ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, τοὺς δὲ
121 αἱεὶ γινομένους ἐμποδὼν σύστρατεύεσθαι ἥναγκαζε... Ἐκ τῆς Ἀκάν-
θου ἐντειλάμενος τοῖσι στρατηγοῖσι τὸν ναυτικὸν στρατὸν ὑπομένειν
122 ἐν Θέρμῃ ἀπῆκε ἀπ’ ἑωυτοῦ τὰς νέας πορεύεσθαι. ‘Ο μέν νυν ναυτι-
κὸς στρατὸς ὡς ἀπειθὴ ὑπὸ Ξέρξεω καὶ διεξέπλωσε τὴν διώρυχα τὴν
ἐν τῷ Ἀθῷ γενομένην... ἔπλωε ἀπιέμενος ἐς τὸν Θερμαϊὸν κόλπον.

124   Ξέρξης δὲ καὶ ὁ πεζὸς στρατὸς ἐπορεύετο ἐκ τῆς Ἀκάνθου τὴν
μεσόγαιαν τάμνων τῆς δοσοῦ βουλόμενος ἐς τὴν Θέρμην ἀπικέσθαι...
126   Ως δὲ ἐς τὴν Θέρμην ἀπίκετο ὁ Ξέρξης, ἤδρυσε αὐτοῦ τὴν στρα-
τιήν.

131   ‘Ο μὲν δὴ περὶ Πιερίην διέτοιβε ἡμέρας συχνὰς (τὸ γὰρ δὴ οὖρος τὸ
Μακεδονικὸν ἔκειρε τῆς στρατῆς τριτημορίς, ἵνα ταύτη διεξῆη ἄπασα
ἡ στρατὴ ἐς Περραιβούς), οἱ δὲ δὴ κήρυκες οἱ ἀποπεμφθέντες ἐς τὴν
Ἑλλάδα ἐπὶ γῆς αἴτησιν ἀπίκατο, οἱ μὲν κεινοί, οἱ δὲ φέροντες γῆν
τε καὶ ὕδωρ. Τῶν δὲ δόντων ταῦτα ἐγένοντο οἶδε, Θεσσαλοί, Δόλοπες,
Αἰνιῆρες, Περραιβοί, Λοκροί, Μάγνητες, Μηλιέες, Ἀχαιοί οἱ Φθιῆται
καὶ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοὶ πλὴν Θεσπιέων τε καὶ Πλα-
ταιέων.

138   ‘Η δὲ στρατηλασίη ἡ βασιλέος οὕνομα μὲν εἶχε, ὡς ἐπ’ Ἀθήνας
ἔλαύνει, κατίετο δὲ ἐς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Πνυθανόμενοι δὲ ταῦτα πρὸ^τ
πολλοῦ οἱ Ἑλληνες οὐκ ἐν δομοίω πάντες ἐποιεῦντο· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν
δόντες γῆν τε καὶ ὕδωρ τῷ Πέρσῃ εἶχον θάρσος ὡς οὐδὲν πεισόμενοι
ἄχαρι πρὸς τοῦ βαρβάρου, οἱ δὲ οὐ δόντες ἐν δείματι μεγάλῳ κατέ-

τὸ νόμοι καὶ τόνε φοβοῦνται πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο φοβοῦνται ἐσένα οἱ δικοὶ σου ὑπήκοοι· καὶ κάνουνε δλα ὅσα τοὺς προστάζει ὁ νόμος· καὶ ὁ νόμος δὲν ἀλλάζει γνώμη, ἀλλὰ ἔνα πρᾶμα ξέρει νὰ προστάζῃ· καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ φεύγουνε ἀπὸ τὴ μάχη, ὅσο καὶ ἂν εἰναι πολλοὶ οἱ ἀντίπαλοι, ἀλλὰ νὰ στέκουνται στὸν τόπο τους, καὶ νὰ νικοῦνε ἦ νὰ πεθαίνουν. "Αν αὐτὰ τὰ λόγια μου σοῦ φαίνονται φλύαρα, μὲ χαρά μου ἀλλη φορὰ θὰ σωπάινω. Καὶ τώρα μίλησα, γιατὶ ἀναγκάστηκα. Εὔχομαι, ὃ βασιλέα, νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ τὰ πράματα, καθὼς τὰ θέλει· ἡ καρδιά σου".

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀπόκριση τοῦ Δημαράτου. 'Ο Ξέρξης τὴ θεώρησε γε- 105 λοία, ἀλλὰ δὲ θύμωσε καθόλου. Μὲ γλυκὸν τρόπο τοῦ εἶπε νὰ πηγαίνῃ.

4. ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΣΩΤΗΡΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕΤΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΟΥΣ

'Απὸ τὸ Δορίσκο ὁ Ξέρξης ἀκολουθοῦσε τὴν πορεία του κατὰ 108 τὴν Ἐλλάδα, καὶ ὅσους λαοὺς ἀπαντοῦσε στὸ δρόμο τοὺς ἀνάγκαζες νὰ ἐκστρατέψουνε μαζί του. "Ετσι ἔφτασε στὴν "Ακανθο"⁸⁸. ἀπὸ ἐκεῖ 121 ἄφησε τὰ πλοῖα νὰ φύγουνε, καὶ παράγγειλε στοὺς στρατηγοὺς νὰ φέρουνε τὸ στόλο στὴ Θέρμη⁸⁹, κι ἐκεῖ νὰ τὸν περιμένουνε.

'Αφοῦ ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀνεχώρησε μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Ξέρξη 122 καὶ πέρασε τὴ διώρυγα τοῦ "Αθωνα, τραβοῦσε κατὰ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. 'Ο Ξέρξης πάλι μὲ τὸν πεζὸ στρατό, κινώντας ἀπὸ τὴν "Ακανθο", 124 τραβοῦσε τὴ μεσοχώρα, θέλοντας νὰ φτάσῃ διὰ Ἑηρᾶς στὴ Θέρμη. Έκεῖ φτάνοντας ἔστησε τὸ στρατόπεδό του.

Στὴ χώρα Πιερία⁹⁰ ὁ Ξέρξης ξόδεψε κάμποσες ἡμέρες, γιατὶ 131 τὸ ἔνα τρίτο μέρος τοῦ στρατοῦ καταγινότανεν' ἀνοίξη δρόμο ἀνάμεσα στὰ δάση τοῦ βουνοῦ, γιὰ νὰ περάσῃ δλος ὁ στρατὸς ἀπὸ κεῖ στῶν Περραιβῶν τὴ χώρα⁹¹. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔφτασαν καὶ οἱ κήρυκες⁹², οἱ σταλμένοι στὴν Ἐλλάδα νὰ γυρέψουνε γῆ, ἀλλοι μὲ ἄδεια τὰ χέρια, καὶ ἄλλοι φέρνοντας γῆ καὶ νερό. Αὐτοὶ ποὺ δώσανε γῆ καὶ νερὸ ἦτανε οἱ Θεσσαλοί, οἱ Δόλοπες⁹³, οἱ Αἰνιάνες, οἱ Περραιβοί, οἱ Λοκροί, οἱ Μάγνητες, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Φθιώτιδας, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς καὶ Πλαταιεῖς.

'Η ἐκστρατεία τοῦ βασιλέα πρόφαση εἶχε τοὺς Ἀθηναίους, ἀλη- 138 θινὰ δμως εἶχε σκοπὸ δλη τὴν Ἐλλάδα. Αὐτὸ ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ μαθίνανε οἱ "Ελληνες, δὲν εἶχανε δμως δλοι τὶς ἰδιες διαθέσεις· ὅσοι δώ-

στασαν ἄτε οὕτε νεῶν ἐουσέων ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀριθμὸν ἀξιομάχων δέκεσθαι τὸν ἐπιόντα οὕτε βουλομένων τῶν πολλῶν ἀντάπτεσθαι τοῦ πολέμου, μηδιζόντων δὲ προθύμως.

139   Ἐνθαῦτα ἀναγκαίῃ ἔξεργομαι γνώμην ἀποδέξασθαι ἐπίφθονον μὲν πρὸς τῶν πλεόνων ἀνθρώπων, ὅμως δέ, τῇ γ' ἐμοὶ φαίνεται εἰναι ἀληθές, οὐκ ἐπισχήσω. Εἰ 'Αθηναῖοι καταρρωδήσαντες τὸν ἐπιόντα κίνδυνον ἔξελιπον τὴν σφετέρην, ἢ καὶ μὴ ἐκλιπόντες, ἀλλὰ μείναντες ἔδοσαν σφέας αὐτοὺς Ξέρξῃ, κατὰ τὴν θάλασσαν οὐδαμοὶ ἀν ἐπειρῶντο ἀντιεύμενοι βασιλέῖ. Εἰ τοίνυν κατὰ τὴν θάλασσαν μηδεὶς ἤντιοῦτο Ξέρξῃ, κατά γε ἀν τὴν ἥπειρον τοιάδε ἐγίνετο· εἰ καὶ πολλοὶ τειχέων κιθῶνες ησαν ἐληλαμένοι διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ Πελοποννησίου, προδοθέντες ἀν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν συμμάχων οὐκ ἐκόντων ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαῖς, κατὰ πόλις ἀλισκομένων ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ βαρβάρου, ἐμονυνώθησαν, μοννωθέντες δὲ ἀν καὶ ἀποδεξάμενοι ἔργα μεγάλα ἀπέθανον γενναίως· ἡ ταῦτα ἀν ἔπαθον, ἢ πρὸ τοῦ δρέοντες ἀν καὶ τοὺς ἀλλούς "Ελληνας μηδίζοντας δομολογήῃ ἀν ἔχορήσαντο πρὸς Ξέρξεα· καὶ οὕτω ἀν ἐπ' ἀμφότερα ἡ Ἑλλὰς ἐγίνετο ὑπὸ Πέρσησ· τὴν γὰρ ὁφέλειαν τὴν τῶν τειχέων τῶν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐληλαμένων οὐ δύναμαι πιθέσθαι ηῆτις ἀν ἦν βασιλέος ἐπικρατέοντος τῆς θαλάσσης. Νῦν δὲ 'Αθηναίοντος τοῖς τις λέγων σωτῆρας γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἀν ἀμαρτάνοι τάληθεος· οὗτοι γὰρ ἐπὶ δικότερα τῶν πρηγμάτων ἐτράποντο, ταῦτα δέψειν ἔμελλε· ἐλόμενοι δὲ τὴν Ἑλλάδα περιεῖναι ἐλευθέρην, τοῦτο τὸ "Ελληνικὸν πᾶν τὸ λοιπόν, δοσον μὴ ἐμήδισε, αὐτοὶ οὗτοι ησαν οἱ ἐπεγείραντες καὶ βασιλέα μετά γε θεοὺς ἀνωσάμενοι.

175   Οἱ δὲ "Ελληνες ἐπεί τε ἀπίκατο ἐς τὸν Ἰσθμόν, ἐβουλεύοντο τῇ στήσονται τὸν πόλεμον καὶ ἐν οἷοισι χώροισι. Ἡ νικῶσα δὲ γνώμη ἐγένετο τὴν ἐν Θερμοπύλῃσι ἐσβολὴν φυλάξαι· ταύτην ὅν ἐβουλεύσαντο φυλάσσοντες τὴν ἐσβολὴν μὴ παριέναι ἐς τὴν Ἑλλάδα τὸν βάρβαρον, τὸν δὲ ναυτικὸν στρατὸν πλώειν γῆς τῆς Ἰστιαιήτιδος ἐπὶ 'Αρτεμίσιον· ταῦτα γὰρ ἀγχοῦ τε ἀλλήλων ἐστί, ὥστε πυνθάνεσθαι τὰ κατ' ἐκατέρους ἔόντα.

σανε γῇ καὶ νερὸ στὸν Πέρση εἶχανε τὴν ἐλπίδα πώς δὲ θὰ πάθουνε κανένα κακὸ ἀπὸ τὸ βάρβαρο· ὅσοι δὲ δώσανε, σὲ μεγάλο φόβο εἶχανε πέσει. Γιατὶ οὕτε πλοῖα ἀρκετὰ εἶχε ἡ Ἐλλάδα ν' ἀντισταθῆ ἐνάντια στὸ στρατό, οὕτε θέλανε οἱ περισσότεροι νὰ μπερδευτοῦνε στὸν πόλεμο τοῦ Ξέρξη, ἀλλὰ μηδίζανε πρόθυμοι.

'Εδῶ εἴμαι ὑποχρεωμένος νὰ πῶ μιὰ γνώμη, ποὺ μπορεῖ νὰ κι- 139 νήση τὴ ζήλεια τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων, ὅμως ἔκεινο ποὺ πιστεύω ἀληθινὸ δὲ θὰ τὸ κρύψω.

"Αν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ κινδύνου ποὺ πλάκωνε, παραιτούσανε τὸν τόπο τους καὶ φεύγανε, εἴτε ὅχι, δὲ φεύγανε, ὅμως παραδινόντανε στὸν Ξέρξη, κανένας ἄλλος ἀπὸ τὴ θάλασσα δὲ θὰ δοκίμαζε ν' ἀντισταθῆ στὸ βασιλέα· καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας δὲ θὰ παρουσιάζοτανε ἐνάντιος τοῦ Ξέρξη, νά στὴ στεριά τί θὰ γινόταν. "Οσα πολλὰ τείχη κι ἀν χτίζανε στὸν Ἰσθμὸ οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ πάλι οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μένανε μοναχοί τους· θὰ τοὺς ἀφήνανε οἱ σύμμαχοι ὅχι μὲ τὸ θέλημά τους, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τους, γιατὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας θὰ εἶχανε κυριευτῆ οἱ διάφορες πόλεις ἀπὸ τὸ ναυτικὸ στρατὸ τῶν βαρβάρων. Καὶ τότε οἱ Πελοποννήσιοι μένοντας μόνοι θὰ πολεμούσανε γενναῖα καὶ θὰ πεθαίνανε ἔνδοξα· καὶ ἡ θὰ βρίσκανε αὐτὸ τὸ τέλος, ἡ πρὶν φτάσουν ὡς ἔκει, βλέποντας τοὺς ἄλλους "Ἐλληνες νὰ μηδίζουνε, θὰ κάνανε συμβιβασμὸ μὲ τὸν Ξέρξη. Λοιπὸν εἴτε τὸ ἔνα εἴτε τὸ ἄλλο νὰ γινότανε, ἡ Ἐλλάδα θὰ ὑποταχότανε στοὺς Πέρσες. Γιατὶ ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω τί καλὸ μποροῦσε νὰ βγῇ ἀπὸ τὰ τείχη ποὺ θὰ χτίζανε στὸν Ἰσθμό, ἀν ὁ βασιλέας γινότανε κυρίαρχος τῆς θάλασσας. Καὶ τώρα, ἀν εἰπῆ κανεὶς πώς οἱ Ἀθηναῖοι γενήκανε σωτῆρες τῆς Ἐλλάδας, τὴν ἀλήθεια θὰ πη· γιατὶ μὲ ὅποιο μέρος καὶ ἀν ἀποφασίζανε νὰ πάνε, μὲ τοὺς "Ἐλληνες ἡ μὲ τοὺς Πέρσες, ἔκεινοι θὰ βγαίνανε νικητές. Καὶ ἀφοῦ αὐτοὶ προτιμήσανε τὴν ἐλευθερία τῆς Ἐλλάδας, αὐτοὶ δώσανε θάρρος καὶ στοὺς ἄλλους "Ἐλληνες, ὅσοι δὲν εἶχανε μηδίσει. Κι ἔτσι μὲ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν ἀντικρούσανε τὸ βασιλέα.

"Οσοι ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες φροντίζανε νὰ σώσουνε τὴν Ἐλλάδα, 175 συναχτήκανε στὸν Ἰσθμὸ καὶ κάνανε σύσκεψη πῶς καὶ σὲ ποιοὺς τόπους νὰ ἐνεργήσουνε τὸν πόλεμο. Νίκησε ἡ γνώμη, ὁ πεζὸς στρατὸς νὰ φυλάξῃ τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ νὰ μὴν ἀφῆσῃ τὸ βάρβαρο νὰ περάση στὴν Ἐλλάδα, ὁ ναυτικὸς νὰ τραβήξῃ στὸ Ἀρτεμίσιο τῆς

176 Οἱ τε χῶροι οὗτω ἔχουσι· τοῦτο μέν, τὸ Ἀρτεμίσιον, ἐκ τοῦ πελάγεος τοῦ Θρηϊκίου ἐξ εὐρέος συνάγεται ἐς στεινὸν ἔοντα τὸν πόρον τὸν μεταξὺ νήσου τε Σκιάθου καὶ ἡπείρου Μαγνησίης· ἐκ δὲ τοῦ στεινοῦ τῆς Εὐβοίης ἥδη τὸ Ἀρτεμίσιον δέκεται αἰγαλός, ἐν δὲ Ἀρτέμιδος ἰρόν.

Ἡ δὲ αὖ διὰ Τρηχῖνος ἔσοδος ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐστί, τῇ στεινοτάτῃ, ἡμίπλεθρον· οὐδὲ μέντοι κατὰ τοῦτο γ' ἐστὶ τὸ στεινότατον τῆς χώρης τῆς ἄλλης, ἀλλ' ἔμπροσθέ τε Θεομοπυλέων καὶ δύσθε, κατὰ τε Ἀλπηνὸς ὅπισθε ἔοντας ἐσύστα ἀμαξιτὸς μούνη, καὶ ἔμπροσθε κατὰ Φοίνικα ποταμὸν ἀγχοῦ Ἀνθηλῆς πόλιος ἀμαξιτὸς ἄλλη μούνη· τῶν δὲ Θεομοπυλέων τὸ μὲν πρὸς ἑσπέρης οὖρος ἄβατόν τε καὶ ἀπόκρημνον, ὑψηλόν, ἀνατεῖνον ἐς τὴν Οἴτην, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἥδη τῆς ὁδοῦ θάλασσαν ὑποδέκεται καὶ τενάγεα. Ἐστι δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λοντρά, τὰ Χύτρους καλέονται οἱ ἐπιχώριοι, καὶ βωμὸς ἴδρυνται Ἡρακλέος ἐπ' αὐτοῖσι. ἐδέδημητο δὲ τεῖχος κατὰ ταύτας τὰς ἐσβολὰς, καὶ τό γε παλαιὸν πύλαι ἐπῆσαν. ἔδειμαν δὲ Φωκέες τὸ τεῖχος δείσαντες, ἐπεὶ Θεσσαλοὶ ἡλθον ἐκ Θεσπρωτῶν οἰκήσοντες γῆν τὴν Αἰολίδα, τήν περ νῦν ἐκτέαται· ἀτε δὴ πειρωμένων τῶν Θεσσαλῶν καταστρέφεσθαι σφεας τοῦτο προεφυλάξαντο οἱ Φωκέες, καὶ τὸ ὅδωρ τὸ θερμὸν τότε ἐπῆκαν ἐπὶ τὴν ἔσοδον, ὡς ἂν χαραδρωθείη ὁ χῶρος, πᾶν μηχανώμενοι, δικιας μή σφι ἐσβάλοιεν οἱ Θεσσαλοὶ ἐπὶ τὴν χώρην.

Τὸ μέν νυν τεῖχος τὸ ἀρχαῖον ἐκ παλαιοῦ τε ἐδέδημητο, καὶ τὸ πλέον αὐτοῦ ἥδη ὑπὸ χρόνου ἐκέετο. τοῖσι δὲ αὐτις ὁρθώσασι ἔδοξε ταύτῃ ἀπαμόνειν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὸν βάροβαρον· κώμη δέ ἐστι ἀγχοτάτω τῆς ὁδοῦ, Ἀλπηνοὶ οὖνομα· ἐκ ταύτης δὲ ἐπισιτιεῖσθαι ἐλογίζοντο οἱ Ἑλληνες.

177 Οἱ μέν νυν χῶροι οὗτοι τοῖσι "Ἑλλησι εἶναι ἐφαίνοντο ἐπιτίθεοι· ἀπαντα γὰρ προσκεψάμενοι καὶ ἐπιλογισθέντες, δτι οὗτε πλήθεϊ ἔξουσι χρᾶσθαι οἱ βάροβαροι οὕτε ἵππω, ταύτη σφι ἔδοξε δέκεσθαι τὸν ἐπιόντα

Ίστιαίας. Οι Θερμοπύλες καὶ τὸ Ἀρτεμίσιο βρίσκονται κοντὰ μεταξύ τους, ὡστε εὔκολα τὸ ἔνα στράτευμα θὰ μποροῦσε νὰ ἔχῃ συνενόηση μὲ τὸ ἄλλο.

Δίνω ἐδῶ τὴν περιγραφὴν αὐτῶν τῶν τόπων: 'Απὸ τὸ Θρακικὸν 176 πέλαγος, καθὼς εἶναι πλατειὰ ἡ Θάλασσα, στενεύει λίγο - λίγο καὶ σχηματίζει ἀνάμεσα στὴν νῆσο Σκίαθο καὶ στὴν ξηρὰ τῆς Μαγνησίας πορθμό· παρακάτω ἔρχεται ἀμέσως τὸ ἀκρογιάλι τῆς Εύβοίας μὲ τὸ ὄνομα Ἀρτεμίσιο, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Ἀρτεμῆς.' Απὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς τὸ ἔμπασμα στὴν Ἑλλάδα γίνεται ἀπὸ τὴν χώρα τῆς Τραχίνας⁹⁴, ἐκεῖ ὅπου ἡ χώρα στενεύοντας φτάνει τὸ μισὸν πλέθρο⁹⁵ στὸ πλάτος. Αὕτῳ ὅμως τὸ μέρος δὲν εἶναι καὶ τὸ πιὸ στενό· τὸ καθαυτὸ στένωμα βρίσκεται στὰ μπροστινὰ καὶ τὰ πισινὰ τῶν Θερμοπυλῶν πίσω, καὶ κοντὰ στοὺς Ἀλπηνούς, δὲ δρόμος εἶναι πλατύς γιὰ ἔνα ἀμάξι μοναχά, καὶ μπροστά, κοντὰ στὸν ποταμὸ Φοίνικα καὶ στὴν πόλην Ἀνθήλη, δὲ δρόμος στενεύει πάλι γιὰ ἔνα ἀμάξι μοναχά. Δυτικὰ ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες εἶναι βουνὸν ἀπάτητο καὶ ἀπόκρημνο, ποὺ προχωρεῖ ὡς τὴν Οἴτη· ἀνατολικὰ ἔχει ὁ δρόμος βάλτους καὶ θάλασσα. Σ' αὐτὸ τὸ ἔμπασμα τοῦ δρόμου ὑπάρχουν θερμὰ λουτρά, ποὺ οἱ ντόπιοι τὰ δινομάζουνε Χύτρους, καὶ σιμὰ στὰ λουτρὰ εἶναι βωμὸς τοῦ Ἡρακλῆ. Αὕτοι ήτανε χτισμένο κάποτε τεῖχος, ποὺ εἶχε καὶ πύλες στὰ παλιὰ χρόνια. Τὸ τεῖχος αὐτὸ τὸ εἴχανε χτίσει οἱ Φωκεῖς ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Θεσσαλῶν, ποὺ εἴχανε ἔρθει ἀπὸ τὴν Θεσπρωτία⁹⁶ νὰ κατοικήσουνε στὴν Αἰολικὴ χώρα, ποὺ καὶ τώρα τὴν κατέχουνε (τὴν Θεσσαλία). Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Θεσσαλοὶ βάνανε τὰ δυνατά τους νὰ τοὺς ὑποτάξουνε, τὸ χτίσανε τότε οἱ Φωκεῖς γιὰ προφύλαξην. Τότε ἀφήσανε καὶ τὸ ζεστὸ νερὸ νὰ τρέχῃ στὴν μπασιὰ τοῦ στενοῦ γιὰ νὰ γίνη αὐτὸ τὸ μέρος μιὰ χαράδρα, κάνοντας τὸ ἀδύνατα δυνατά νὰ μὴν εἰσβάλουνε Θεσσαλοὶ στὴ χώρα τους. Λοιπὸν τὸ παλαιὸ τεῖχος, χτισμένο ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ήτανε στὸ πιὸ μεγάλο μέρος του πεσμένο ἀπὸ τὴν πολυκαιρία. Τὸ τεῖχος αὐτὸ οἱ "Ἐλληνες ἀποφασίσανε νὰ τὸ χτίσουνε, κι ἐκεῖ νὰ σταθοῦνε καὶ νὰ διεώξουνε τὸ βάρβαρο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ποιὸν κοντὰ στὸ δρόμο εἶναι κάποια κώμη, μὲ τὸ ὄνομα Ἀλπηνοί. 'Απ' αὐτὴ λογαριάζανε οἱ "Ἐλληνες νὰ παίρνουνε τὶς τροφές τους.

Αὕτη ἡ τοποθεσία φαινότανε πρόσφορη στοὺς "Ἐλληνες γιὰ τὸν 177 πόλεμο· ἔτσι, ἀφοῦ συλλογιστήκανε καὶ τὰ λογαριάζανε ὅλα πρῶτα,

επὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὡς δὲ ἐπύθοντο τὸν Πέρσην εόντα ἐν Πιερίῃ, διαλυθέντες ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστρατεύοντο αὐτῶν οἱ μὲν ἐς Θερμοπόλιας πεζῇ, ἄλλοι δὲ κατὰ θάλασσαν ἐπ' Ἀρτεμίσιον.

198   Ταῦτα μὲν τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τὰ ἐν Ἀχαιΐῃ, ἀπὸ δὲ τούτων τῶν χώρων ἡτε ἐς τὴν Μηλίδα παρὰ κόλπον θαλάσσης, ἐν τῷ ἀμπωτίς τε καὶ ὅχηί ἀνὰ πᾶσαν ἥμέρην γίνεται. Περὶ δὲ τὸν κόλπον τοῦτον ἐστι χῶρος πεδινός, τῇ μὲν εὐρύς, τῇ δὲ καὶ κάρτα στεινός· περὶ δὲ τὸν χῶρον οὐρανὸς ὑψηλὰ καὶ ἀβατα περικλητεῖ πᾶσαν τὴν Μηλίδα γῆν, Τρηχίνιαι πέτραι καλεόμεναι. Πρώτη μὲν νῦν πόλις ἐστὶ ἐν τῷ κόλπῳ ἴοντι ἀπ' Ἀχαιΐης Ἀντικύρη, παρ' ἣν ποταμὸς Σπερχειός δέων ἐξ Αἰγαίου ἐς θάλασσαν ἐκδιδοῖ. Ἀπὸ δὲ τούτου διὰ εἴκοσί κον σταδίων ἄλλος ποταμός, τῷ οὔνομα κέεται Δύος, τὸν βοηθέοντα τῷ Ἡρακλέῃ καιομένῳ λόγος ἐστὶ ἀναφανῆναι. Ἀπὸ δὲ τούτου δι' ἄλλων εἴκοσι σταδίων ἄλλος ποταμός ἐστι, δεσ καλέεται Μέλας.

199   Τοηχὶς δὲ πόλις ἀπὸ τοῦ Μέλανος τούτου ποταμοῦ πέντε στάδια ἀπέχει ταύτη δὲ καὶ εὐρύτατόν ἐστι πάσης τῆς χώρης ταύτης ἐκ τῶν οὐρέων ἐς θάλασσαν, κατ' ἣν Τοηχὶς πεπόλισται· δισχίλιά τε γάρ καὶ δισμόνια πλεθθεὶ τοῦ πεδίου ἐστι. Τοῦ δὲ οὐρεος, τὸ περικλητεῖ τὴν γῆν τὴν Τοηχινήν, ἐστι διασφάξ πρὸς μεσαμβρόνην Τοηχίνος, διὰ δὲ τῆς διασφάγος Ἀσωπὸς ποταμὸς δέει παρὰ τὴν ὑπώρεαν τοῦ οὐρεος.

200   Ἔστι δὲ ἄλλος Φοίνιξ ποταμὸς οὐ μέγας πρὸς μεσαμβρόνην τοῦ Ἀσωποῦ, δις ἐκ τῶν οὐρέων τούτων δέων ἐς τὸν Ἀσωπὸν ἐκδιδοῖ. Κατὰ δὲ τὸν Φοίνικα ποταμὸν στεινότατόν ἐστι· ἀμαξιτὸς γάρ μία μούρη δέδμηται· ἀπὸ δὲ τοῦ Φοίνικος ποταμοῦ πεντεκαίδεκα στάδια ἐστι ἐς Θερμοπόλιας· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ Φοίνικος ποταμοῦ καὶ Θερμοπυλέων κώμη τέ ἐστι, τῇ οὔνομα Ἀρθήλη κέεται, παρ' ἣν δὴ παραρρέων διἈσωπὸς ἐς θάλασσαν ἐκδιδοῖ, καὶ χῶρος περὶ αὐτὴν εὐρύς, ἐν τῷ Δήμητρος τε ἰοδὸν Ἀμφικτυνοίδος ἰδονται, καὶ ἔδραι εἰσὶ Ἀμφικτύοις καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀμφικτύονος ἰον.

πώς οἱ βάρβαροι δὲ θὰ μπορέσουνε νὰ ρίξουνε μὲς στὸ στενὸ οὔτε πλῆθος πεζοῦ στρατοῦ οὔτε ἵππικό, πήραν τὴν ἀπόφαση νὰ καρτερέψουνε ἐκειπέρα τὸν ἔχθρο, ποὺ προχωροῦσε γιὰ τὴν Ἐλλάδα. Ἀφοῦ μάθανε λοιπὸν πώς ὁ Πέρσης βρισκόταν στὴν Πιερία κινήσανε ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ καὶ τραβούσανε διὰ ξηρᾶς δόλοι στὶς Θερμοπύλες, κι ἄλλοι διὰ θαλάσσης στὸ Ἀρτεμίσιο.

MAXES TON THERMOPYLON

‘Ο Ξέρξης μὲ τὸν πεζὸ στρατὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλικὴ¹⁹⁸ καὶ τὴν Ἀχαικὴ χώρα τῆς Φθιώτιδας, κατεβαίνανε τὴν Μαλίδα ἀκολουθώντας τὸ γιαλὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, ὃπου μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα γίνεται ἡ γνωστὴ παλίρροια. Γύρω στὸν κόλπο αὐτὸν εἶναι τόπος πεδινός, ἀλλοῦ πλατεὺς καὶ ἀλλοῦ πολὺ στενός· καὶ γύρω πάλι στὸν πεδινὸν αὐτὸν τόπο εἶναι βουνὰ Φηλὰ κι ἀδιάβατα, ποὺ περικλείνουνε τὴ Μαλιακὴ χώρα καὶ ἔχουνε τὸ δόνομα Τραχίνιοι βράχοι. Ἡ πρώτη παραλιακὴ πόλη στὸν κόλπο, ποὺ ἀπαντάει κανεὶς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἀχατα, εἶναι ἡ Ἀντίκυρα, καὶ κοντὰ στὴν πόλη αὐτῆ, κατεβαίνοντας ὁ Σπερχεὶς ποταμὸς ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Αἰγαίων χύνεται στὴ Θάλασσα. Μακριὰ ἀπὸ τὸ Σπερχεὶς ὡς εἴκοσι στάδια εἶναι ἄλλος ποταμός, ὁ Δύρας, ποὺ, καθὼς λένε, φάνηκε μιὰ φορὰ γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἡρακλῆ, ὅταν εἶχε ἀνάψει καὶ καιγόταν. Ἀπ’ αὐτὸν πάλι εἴκοσι στάδια μακριὰ εἶναι τὸ Μαυρονέρι.

‘Απὸ τὸ Μαυρονέρι ἡ πόλη Τραχίνα εἶναι μακριὰ πέντε στάδια¹⁹⁹ εἶναι χτισμένη στὸ πιὸ ἀνοιχτὸ μέρος αὐτῆς τῆς χώρας ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ στὴ θάλασσα· γιατὶ ἡ πεδιάδα εἶναι ὡς εἴκοσι χιλιάδες μέτρα πλατειά. Τὸ βουνὸ δόμως ποὺ κλείνει τὴν Τραχινία χώρα ἔχει χαράδρα κατὰ τὸ Νοτιά, καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ χαράδρα αὐτῆ καὶ κοντὰ στὴν ποδιὰ τοῦ βουνοῦ περνάει ὁ Ἀσωπὸς ποταμός.

Μεσημβρινὰ ἀπὸ τὸν Ἀσωπὸ ὑπάρχει καὶ ἄλλο ποτάμι ὅχι με-²⁰⁰ γάλο, ὁ Φοίνικας, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὰ γύρωθε βουνά καὶ χύνεται στὸν Ἀσωπό. Κοντὰ στὸ Φοίνικα ὁ τόπος στενεύει πολὺ, καὶ ὁ δρόμος ποὺ περνάει ἐκεῖ εἶναι πλατεὺς ὅσο μονάχα γιὰ ἔνα ἀμάξι. Ἀνάμεσα στὸ Φοίνικα καὶ τὶς Θερμοπύλες εἶναι κώμη ποὺ λέγεται Ἀνθήλη· πολὺ κοντὰ σ’ αὐτῆ τὴν κώμη τρέχοντας ὁ ποταμὸς χύνεται στὴ θάλασσα. Τέλος προσθέτω πώς γύρω στὴν Ἀνθήλη βρίσκεται πλατύ-

- 201 Βασιλεὺς μὲν δὴ Ξέρξης ἐστρατοπεδεύετο τῆς Μηλίδος ἐν τῇ Τρηχίνῃ, οἱ δὲ δὴ "Ἐλληνες ἐν τῇ διόδῳ καλέεται δὲ ὁ χῶρος οὗτος ὑπὸ μὲν τῶν πλεόντων Ἐλλήνων Θερμοπύλαι, ὑπὸ δὲ τῶν ἐπιχωρίων καὶ περιοίκων· Πύλαι. Ἐστρατοπεδεύοντο μέν νυν ἑκάτεοροι ἐν τούτοισι τοῖσι χωρίοισι, ἐπεκράτεε δὲ ὁ μὲν τῶν πρὸς βορρᾶν ἄνεμον ἔχόντων πάντων μέχρι Τρηχίνου, οἱ δὲ τῶν πρὸς νότον καὶ μεσαμβρίην φερόντων τὸ ἐπὶ ταύτης τῆς ἥπερι.
- 202 Ἡσαν δὲ οἵδε Ἐλλήνων οἱ ὑπομένοντες τὸν Πέρσην ἐν τούτῳ τῷ χώρῳ. Σπαρτιητέων τε τριηκόσιοι ὀπλῖται καὶ Τεγεητέων καὶ Μαντινέων χίλιοι, ἡμίσεες ἑκατέων, ἐξ Ὀρχομενοῦ τε τῆς Ἀρκαδίης εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίης χίλιοι· τοσοῦτοι μὲν Ἀρκάδων, ἀπὸ δὲ Κορινθοῦ τετρακόσιοι καὶ ἀπὸ Φλιοῦντος διηκόσιοι καὶ Μυκηναίων ὅγδωκοντα· οὗτοι μὲν ἀπὸ Πελοποννήσου παρῆσαν, ἀπὸ δὲ Βοιωτῶν Θεσπιέων τε ἐπτακόσιοι καὶ Θηβαίων τετρακόσιοι.
- 203 Πρὸς τούτοισι ἐπίκλητοι ἐγένοντο Λοκροί τε οἱ Ὀπούντιοι πανστρατιῇ καὶ Φωκέων χίλιοι· αὐτοὶ γάρ σφεας οἱ Ἐλληνες ἐπεκαλέσαντο, λέγοντες δι' ἄγγέλων, ὡς αὐτοὶ μὲν ἥκοιεν πρόδρομοι τῶν ἄλλων, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν συμμάχων προσδόκιμοι πᾶσαν εἰεν ἡμέρην, ἡ θάλασσά τέ σφι εἴη ἐν φυλακῇ ὑπὸ Ἀθηναίων τε φρονοεομένη καὶ Αἰγινητέων καὶ τῶν ἐς τὸν ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντων, καὶ σφι εἴη δεινὸν οὐδέν· οὐ γὰρ θεὸν εἶναι τὸν ἐπιόντα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἄνθρωπον εἶναι δὲ θητὸν οὐδένα οὐδὲ ἕσεσθαι, τῷ κακὸν ἐξ ἀρχῆς γινομένῳ οὐ συνεμίχθη, τοῖσι δὲ μεγίστοισι αὐτῶν μέγιστα· διφεύλειν ᾧν καὶ τὸν ἐπελαύνοντα, ὃς ἐόντα θητόν, ἀπὸ τῆς δόξης πεσεῖν ἄν. Οἱ δὲ ταῦτα πυνθανόμενοι ἐβοήθεον ἐς τὴν Τρηχίνην.
- 204 Τούτοισι ἦσαν μέν νυν καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ κατὰ πόλιας ἐκάστων, ὁ δὲ θωμαζόμενος μάλιστα καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἡγεόμενος
- 205 Λακεδαιμόνιος ἦν Λεωνίδης ὁ Ἀραξιαδρόλεω... Ὅς τότε ἦτε ἐς Θερμοπύλας ἐπιλεξάμενος ἄνδρας τε τοὺς κατεστεῶτας τριηκοσίους, καὶ τοῖσι ἐτύγχανον παῖδες ἐόντες. Παραλαβὼν δὲ ἀπίκετο καὶ Θηβαίων τοὺς ἐς τὸν ἀριθμὸν λογισάμενος εἶπον, τῶν ἐστρατήγες Λεοντιάδης ὁ Εδρυμάχον. Τοῦδε δὲ εἶνεκεν τούτους σπουδὴν ἐποιήσατο Λεωνίδης μού-

χωρο, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Δήμητρας, τῆς Ἀμφικτυονικῆς καὶ καθίσματα γύρω γιὰ τοὺς Ἀμφικτύονες⁹⁷, καὶ ναὸς ἀκόμη τοῦ ἔδιου τοῦ Ἀμφικτύονα⁹⁸.

‘Ο βασιλέας Ξέρξης ἀφοῦ μπῆκε στὴ χώρα τῶν Μαλιέων, ἔρριξε 201 στρατόπεδο στὴν Τραχίνια, ἐνῷ οἱ “Ἐλληνες εἴχανε πιάσει τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ. Τὸ πέρασμα τοῦτο ἀπὸ τοὺς περισσότερους “Ἐλληνες ἔχει τὸ ὄνομα Θερμοπύλες, καὶ ἀπὸ τοὺς ντόπιους καὶ γείτονες λέγεται Πύλες. Αὐτὰ τὰ δύο μέρη κρατούσανε οἱ δυὸ στρατοῖ· ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξη ὅλα τὰ βορεινὰ τῆς Τραχίνιας, καὶ ὁ στρατὸς τῶν Ἐλλήνων τὰ μεσημβρινά.

Οἱ “Ἐλληνες ποὺ καρτερούσανε τοὺς Πέρσες ἐκειπέρα ἦταν τρια- 202 κόσιοι ὀπλῖτες Σπαρτιάτες, πεντακόσιοι Τεγεάτες καὶ πεντακόσιοι Μαντινεῖς, ἐκατὸν εἴκοσι ἀπὸ τὸν Ὁρχομενὸν τῆς Ἀρκαδίας καὶ χίλιοι ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἀρκαδία — αὐτοὶ ἦτανε οἱ Ἀρκάδες ὄλοι - ὄλοι, — τετρακόσιοι ἀπὸ τὴν Κόρινθο, διακόσιοι ἀπὸ τὴ Φλιοῦντα καὶ δύδοιντα ἀπὸ τις Μυκῆνες· τόσοι ἦτανε τὸ ὄλο οἱ Πελοποννήσιοι. “Ηρθανε καὶ ἀπὸ τὴ Βοιωτία ἔφτακόσιοι Θεσπιεῖς καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι.

Κοντὰ σ' αὐτοὺς εἴχε σταλθῆ κάλεσμα καὶ εἴχανε φτάσει· οἱ Ὄπούν- 203 τιοι Λουροὶ μ' ὄλο τὸ στρατό τους καὶ χίλιοι Φωκεῖς. Τοὺς εἴχανε προσκαλέσει βοήθεια οἱ “Ἐλληνες μ' ἀνθρώπους σταλμένους ἐπίτηδες, λέγοντας πώς αὐτοὶ ἦτανε ἡ πρωτοπορία τῶν ἄλλων, καὶ πώς τοὺς ἄλλους συμμάχους τοὺς περιμένανε ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα πώς ἡ θάλασσα ἦτανε φυλαγμένη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Αἰγινῆτες καὶ ἀπ' ὅσους ἄλλους προτιμήσανε τὴ ναυτικὴ ἐκστρατεία, πώς δὲν εἴχανε τίποτε νὰ φοβηθοῦνε, γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε κατεπάνω στὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτανε θεός, παρὰ ἦτανε ἀνθρωπός καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ἀνθρωπός στὸν κόσμο, ποὺ νὰ μὴ τοῦ συμβήκανε ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ γεννήθηκε δυσάρεστα, καὶ μάλιστα στοὺς πιὸ μεγάλους ἀνθρώπους τὰ πιὸ μεγάλα κακά. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κατεβαίνει στὴν Ἑλλάδα δὲ μπορεῖ παρά, σὰν ἀνθρωπός θνητός, γελασμένος νὰ βρεθῇ ἀπὸ τὶς ἐλπίδες του. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἀκούγοντας αὐτὰ τραβούσανε γιὰ τὴν Τραχίνα.

Κάθε σῶμα στρατοῦ εἴχε καὶ δικό του στρατηγό, ἐκεῖνον ποὺ 204 διώρισε ἡ κάθε πόλη· ὁ πιότερο ὄμως ἀπὸ ὄλους τιμημένος, ποὺ εἴχε τὴν ἀρχηγία ὀλάκερου τοῦ στρατοῦ, ἦτανε ὁ βασιλέας τῆς Σπάρτης Λεωνίδας. Αὐτὸς ἤρθε στὶς Θερμοπύλες, ἀφοῦ διάλεξε καὶ πῆρε μαζί 205

νονς Ἐλλήνων παραλαβεῖν, ὅτι σφέων μεγάλως κατηγόρητο μηδίζειν Παρεκάλεε ὃν ἐς τὸν πόλεμον ἔθέλων εἰδέναι, εἴτε συμπέμψουσι εἴτε καὶ ἀπερέοντι ἐκ τοῦ ἐμφανέος τὴν Ἐλλήνων συμμαχίην· οἱ δὲ ἄλλοφροι γένονται ἔπειτα.

206 Τούτονς μὲν τοὺς ἀμφὶ Λεωνίδην πρώτους ἀπέπεμψαν Σπαρτιῆται, ἵνα τούτους δῷσαντες οἱ ἄλλοι σύμμαχοι στρατεύονται, μηδὲ καὶ οὗτοι μηδίσωσι, ἢν αὐτοὺς πυνθάνονται ὑπερβαλλομένους· μετὰ δέ, Κάρνεια γάρ σφι ἦν ἐμποδών, ἔμελλον δρασαντες καὶ φυλακὰς λιπόντες ἐν τῇ Σπάρτῃ κατὰ τάχος βοηθήσειν πανδημεῖ. Ὡς δὲ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν συμμάχων ἐνένοντο καὶ αὐτοὶ ἔτερα τοιαῦτα ποιήσειν ἢν γὰρ κατὰ τώντο Ὀλυμπιὰς τούτοισι τοῖσι πρόγυμασι συμπεσοῦσσα.

207 Οἱ δὲ ἐν Θερμοπύλῃσι Ἐλληνες, ἐπειδὴ πέλας ἐγένετο τῆς ἐσβολῆς δι Πέρσης, καταρρωδέοντες ἐβούλευντο περὶ ἀπαλλαγῆς· τοῖσι μὲν νν ἄλλοισι Πελοποννησίοισι ἐδόκεε ἐλθοῦσι ἐς Πελοπόννησον τὸν Ἰσθμὸν ἔχειν ἐν φυλακῇ, Λεωνίδης δὲ Φωκέων καὶ Λοκρῶν περισπερχεόντων τῇ γνώμῃ ταύτη αὐτοῦ τε μένειν ἐψηφίζετο, πέμπτειν τε ἀγγέλοντος ἐς τὰς πόλιας κελεύοντάς σφι ἐπιβοηθέειν ώς ἐόντων αὐτῶν ὀλίγων στρατὸν τὸν Μήδων ἀλέξασθαι.

208 Ταῦτα βούλευομένων σφέων ἔπειτα Ξέρξης κατάσκοπον ἴππεα ἰδέσθαι, ὁκόσοι τέ εἰσι καὶ δι τι ποιέουσιν ἡκηκόες δὲ ἔτι ἐὼν ἐν Θεσσαλίῃ, ως ἡλισμένη εἴη ταύτη στρατὴ ὀλίγη, καὶ τοὺς ἡγεμόνας ως εἴησαν Λακεδαιμόνιοι τε καὶ Λεωνίδης ἐὼν γένος Ἡρακλείδης. Ὡς δὲ προσήλασε δι ἴππεὺς πρὸς τὸ στρατόπεδον, ἐθηεῖτο τε καὶ κατώρα πᾶν μὲν οὐ τὸ στρατόπεδον τοὺς γὰρ ἔσω τεταγμένους τοῦ τείχεος, τὸ ἀνορθώσαντες εἰλον ἐν φυλακῇ, οὐδὲ οἴλα τε ἢν κατιδέσθαι· δὲ τοὺς ἔξω ἐμάρθανε, τοῖσι πρὸς τοῦ τείχεος τὰ ὅπλα ἐκέετο. Ἐτυχον δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Λακεδαιμόνιοι ἔξω τεταγμένοι. τοὺς μὲν δὴ ὥρᾳ γυμναζομένους τῶν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ τὰς κόμας κτενιζομένους. Ταῦτα δὴ θηώμενος ἐθώμανται καὶ τὸ πλῆθος ἐμάρθανε· μαθὼν δὲ πάντα ἀτρεκέως ἀπήλαυνε διτίσω κατ' ἡσυχίην· οὕτε γάρ τις ἐδίωκε, ἀλογίης τε ἐκύρωσε πολλῆς· ἀπελθὼν δὲ ἔλεγε πρὸς Ξέρξεα τά περ ὅπωπεε πάντα.

του τριακόσιους ἄνδρες στὸν ἀνθὸ τῆς ἡλικίας τους, ποὺ εἴχανε καὶ παιδιά. Περνώντας εἶχε πάρει μαζί του καὶ τοὺς Θηβαίους, ποὺ παραπάνω τους μέτρησα, καὶ στρατηγός τους ἦταν ὁ Λεοντιάδης τοῦ Εὐρυμάχου. Φρόντισε ὁ Λεωνίδας ἀπ' ὅλους τοὺς "Ἐλλήνες νὰ πάρη μοναχὸ τοὺς Θηβαίους, γιατὶ ἤτανε κατηγορημένοι πὼς μηδίζανε. Τοὺς κάλεσε λοιπὸν στὸν πόλεμο γιὰ νὰ τοὺς δοκιμάσῃ, ἢν θὰ στέλνανε βοήθεια ἢ φανερὰ θ' ἀρνιότανε τὴ συμμαχία τῶν Ἐλλήνων. Οἱ Θηβαῖοι ὅμως μ' ὅλο ποὺ εἴχανε ἄλλα στὸ νοῦ, δώσανε τὴ βοήθεια.

Οἱ Σπαρτιάτες στείλανε αὐτὴ τὴ βοήθεια τῶν τριακοσίων μὲ τὸ 206 Λεωνίδα γιὰ νὰ δώσουνε ἀφορμὴ νὰ κινήσουνε καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι βλέποντας αὐτούς, καὶ νὰ μὴν πᾶνε μὲ τοὺς Μήδους, ἢν μαθαίνανε τὴ δική τους ἀργηταὶ ἀργότερα ὅμως (γιατὶ τότε τοὺς ἐμπόδιζε ἡ γιορτὴ τὴ τῶν Καρνείων)⁹⁹, εἴχανε σκοπό, ἀπόγιορτα καὶ ἀφήνοντας φύλακες στὴ Σπάρτη, γλήγορα νὰ φτάσουνε βοήθεια μ' ὅλο τὸ στρατὸ τους. Τὸ ἵδιο καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι εἴχανε σκοπὸ νὰ κάμουνε· γιατὶ ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ περιστατικὰ ἔτυχε νὰ συμπέσουνε καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Οἱ "Ἐλλήνες στὶς Θερμοπύλες, ἀμα φτάσανε κοντὰ οἱ Πέρσες, 207 ἀρχίσανε νὰ δειλιάζουνε καὶ νὰ συλλογίζουνται ν' ἀποτραβηγχτοῦνε. Οἱ Πελοποννήσιοι εἴχανε τὴ γνώμη νὰ γυρίσουνε πίσω καὶ νὰ φυλᾶνε τὸν Ἰσθμό. 'Ο Λεωνίδας ὅμως, ἀμα οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Λοκροὶ δεῖξανε πὼς πειράζονται ἀπ' αὐτὴ τὴ γνώμη, πρότεινε νὰ μείνουνε ὅλοι ἐκεῖ καὶ νὰ στείλουνε κήρυκες σ' ὅλες τὶς πόλεις ζητώντας βοήθεια γιατὶ αὐτοὶ εἶναι λίγοι καὶ δὲ μποροῦνε ν' ἀντικρούσουνε τὸ στρατὸ τῶν Μήδων.

'Ενῶ αὐτὸι βρισκόντανε σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ὁ Ξέρξης ξεκί- 208 νησε ἔναν καβαλάρη νὰ πάη νὰ ἰδῇ πόσοι ἤτανε καὶ τί κάναν ἐκεῖ. Τοῦ εἴχανε εἰπῆ, ἀκόμα κι ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, πὼς λίγος στρατὸς ἤτανε συναγμένος στὰ στενὰ καὶ πὼς ἀρχηγούσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὁ Λεωνίδας, ποὺ κρατοῦσε τὸ γένος του ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ. 'Ο καβαλάρης, φτάνοντας κοντὰ στὸ στρατόπεδο, τὸ ἐξέταζε μὲ προσοχή, ἀλλὰ δὲ μποροῦσε νὰ ἰδῃ ἐκείνους ποὺ βαστούσανε τὴ θέση τους πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος¹⁰⁰ ποὺ χτίσανε καὶ τὸ φυλάγανε. Ξεχώριζε ὅμως ἐκείνους ποὺ ἤτανε στρατοπέδευμένοι ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ τεῖχος· αὐτὴ τὴ θέση ἔτυχε τότε νὰ τὴν κρατοῦνε οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἔβλεπε λοιπὸν ὁ καβαλάρης ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς νὰ γυμνάζουνται, ὅλους νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους¹⁰¹. Αὐτὸ τὸ θέαμα τὸν ξάφνισε· τοὺς μέτρησε πόσοι

209   'Ακούων δὲ Ξέρξης οὐκ εἶχε συμβαλέσθαι τὸ ἐόν, ὅτι παρασκενάζουντο ὡς ἀπολεύμενοί τε καὶ ἀπολέοντες κατὰ δύναμιν· ἀλλ’ αὐτῷ γελῶντα γάρ ἐφαίνοντο ποιέειν, μετεπέμψατο Δημάρχον τὸν Ἀρίστωνος ἔντα ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Ἀπικόμενον δέ μιν εἰρώτα Ξέρξης ἔκαστα τούτων, ἐθέλων μαθεῖν τὸ ποιεύμενον πρὸς τῶν Λακεδαιμονίων· ὁ δὲ εἶπε·

«Ἡκούσας μέν μεν καὶ πρότερον, εὗτε ὠρμῶμεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀκούσας δὲ γέλωτά με ἔθεν λέγοντα τῇ περ ὥρων ἐκβησόμενα πρήγματα ταῦτα· ἐμοὶ γάρ τὴν ἀληθείην ἀσκέειν ἀντία σεῦ, ὃ βασιλεῦ, ἀγὼν μέγιστός ἐστι. Ἀκούσον δὲ καὶ νῦν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπίκαται· μαχεσόμενοι ἡμῖν περὶ τῆς ἐσόδου, καὶ ταῦτα παρασκενάζονται· νόμος γάρ σφι οὕτω ἔχων ἐστί· ἐπεὰν μέλλωσι κινδυνεύειν τῇ ψυχῇ, τότε τὰς κεφαλὰς κοσμέονται. Ἐπίστασο δέ, εἰ τούτους τε καὶ τὸ ὑπομένον ἐν Σπάρτῃ καταστρέψει, ἐστι οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἀνθρώπων, τό σε, βασιλεῦ, ὑπομενέει χειρας ἀνταειδόμενον· νῦν γὰρ πρὸς βασιλητὴν τε καλλίστην τῶν ἐν Ἑλλησι προσφέρει καὶ ἄνδρας ἀρίστους.»

Κάρτα τε δὴ ἀπίστα Ξέρξη ἐφαίνετο τὰ λεγόμενα εἶναι, καὶ δεύτερα ἐπειρώτα, δητινα τρόπον τοσοῦτοι ἐόντες τῇ ἐωντοῦ στρατιῆ μάχέσονται.

‘Ο δὲ εἶπε· «Ὦ βασιλεῦ, ἐμοὶ χρᾶσθαι ὡς ἀνδρὶ ψεύστῃ, ἦν μὴ ταῦτα τοι ταῦτη ἐκβῆ, τῇ ἐγὼ λέγω.»

210   Ταῦτα λέγων οὐκ ἐπειθε τὸν Ξέρξεα. Τέσσερας μὲν δὴ παρεξῆκε ἥμέρας, ἐλπίζων αἰεὶ σφεας ἀποδρήσεσθαι· πέμπτη δέ, ὡς οὐκ ἀπαλλάσσοντο, ἀλλὰ οἱ ἐφαίνοντο ἀναιδείη τε καὶ ἀβούλη διαχρεόμενοι μένειν, πέμπτει ἐπ’ αὐτὸν Μήδους τε καὶ Κισσίους θυμωθείς, ἐντειλάμενός σφεας ζωγρήσαντας ἄγειν ἐς ὅψιν τὴν ἐωντοῦ. ‘Ως δ’ ἐπέπεσον φερόμενοι ἐς τοὺς Ἑλληνας οἱ Μῆδοι, ἔπιπτον πολλοί, ἄλλοι δ’ ἐπεσῆσαν καὶ οὐκ ἀπήλαυνον, καίπερ μεγάλως προσπταίστες· δῆλον δ’ ἐποίειν παντὶ τεω καὶ οὐκ ἥκιστα αντῷ βασιλεῖ, ὅτι πολλοὶ μὲν ἀνθρώποι εἶν, ὀλίγοι δὲ ἄνδρες. Ἐγίνετο δὲ ἡ συμβολὴ δι’ ἥμέρης.

ήτανε, και ἀφοῦ τὰ εἶδε ὅλα μὲ τὴν τάξη, γύρισε πίσω μὲ τὴν ἡσυχία του· γιατὶ κανεὶς δὲν τοῦ πεσε κοντὰ καὶ κανεὶς δὲν ἔδειξε νὰ τὸν προσέχῃ. Ἀφοῦ γύρισε, τὰ εἶπε ὅλα στὸν Ξέρξη.

Ἀκούγοντας αὐτὰ ὁ Ξέρξης δὲ μποροῦσε νὰ καταλάβῃ τί πρᾶμα 209 ἥτανε σωστὸ μέσα σ' ὅλα αὐτά· τὸ πῶς ἐτοιμαζόντανε νὰ πεθάνουνε σκοτώνοντας πρῶτα ὅσους μπορούσανε, τοῦ φαινότανε γελοῖο· παράγγειλε νὰ φέρουν τὸ Δημάρατο τοῦ Ἀρίστωνα, ποὺ ἥτανε στὸ στρατόπεδο, καὶ ὁ Ξέρξης τόνε ρωτοῦσε τί ἥτανε ὅλα αὐτὰ ποὺ κάνανε οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὁ Δημάρατος εἶπε: «Μὲ ἄκουσες καὶ πρωτύτερα νὰ σοῦ μιλῶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὅταν ἔκεινούσαμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα· καὶ μὲ πῆρες μὲ τὰ γέλια ὅταν σοῦ ἔλεγα τὸ πῶς ἐπρόβλεπτα τὸ τέλος αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ἐγὼ ὅμως, βασιλέα, βάνω ὅλα μου τὰ δυνατὰ ἄλλο νὰ μὴν κάνω παρὰ τὴν ἀλήθεια νὰ σοῦ λέω. Ἀκουσε λοιπὸν καὶ τώρα· Οἱ ἀνθρωποι αὐτοὶ ἤρθανε νὰ μᾶς φιλονικήσουνε τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ καὶ γι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται· γιατὶ αὐτὴ ἡ συνήθεια ὑπάρχει σ' αὐτοὺς· ἂμα εἰναι ἡ ὥρα νὰ κινδυνέψουνε τὴ ζωὴ τους, τότε στολίζουνε τὰ κεφάλια τους. Μάθε ὅμως πῶς ἀν ὑποτάξης αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ μείνανε στὴ Σπάρτη δὲν ὑπάρχει ἄλλος λαὸς ποὺ νὰ τολμήσῃ νὰ σηκώσῃ χέρι ἀπάνω σου. Τώρα λοιπὸν ἔχεις νὰ χτυπήθῃς μὲ τὴν πιὸ δοξασμένη Ἑλληνικὴ πολιτεία καὶ μὲ τοὺς πιὸ γενναίους τῶν Ἑλλήνων». Ὁ Απίστευτα πολὺ φαινόντανε στὸν Ξέρξη τὰ λόγια αὐτά· γι' αὐτὸ καὶ πάλι τὸν ἐρωτοῦσε μὲ τὸ τρόπο ἀφοῦ εἰναι τόσοι λίγοι, θὰ κάνουνε τὸν πόλεμο μὲ τὸ δικό του στράτευμα. Ὁ Δημάρατος τοῦ εἶπε: «὾βασιλέα, ψεύτη νὰ μὲ πῆς, ἀν αὐτὰ τὰ λόγια μου δὲ βγοῦν ἀληθινά».

Καὶ μ' ὅλα αὐτὰ δὲν κατάφερνε τὸν Ξέρξη νὰ πιστέψῃ· ἀφησε λοι- 210 πὸν αὐτὸς τέσσερεις μέρες νὰ περάσουνε, μὲ τὴν ἐλπίδα πάντα πῶς θὰ παίρνανε ποδάρι· ἀφοῦ ὅμως δὲν τὸ κουνούσανε, ἀλλὰ μάλιστα ἀπὸ ἀνοησία καὶ θρασυδειλία κρατούσανε τὴ θέση τους, καθὼς νόμιζε ὁ βασιλέας, θύμωσε τότε, καὶ ἔστειλε ἀπάνω τους τὸν Μήδους καὶ τοὺς Κισσίους¹⁰² μὲ τὴν προσταγή, ζωντανοὺς νὰ τοὺς πιάσουνε καὶ νὰ τοὺς φέρουνε μπροστά του. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Μῆδοι τοὺς ριχτήκανε, σκοτωνόντανε ἀπ' αὐτοὺς πολλοί, ἀλλοι παίρνανε τὴ θέση τους, καὶ δὲ γυρίζανε πίσω, ἀν καὶ παθαίνανε μεγάλο χαλασμό. Τότε ἔβλεπε καθένας, καὶ ὁ ἔδιος ὁ βασιλέας, ὅτι οἱ δικοὶ του ἥτανε ἀνθρωποι πολλοὶ ἀλλὰ στρατιῶτες λίγοι. Καὶ βάσταξε ἡ μάχη ὅλη τὴν ἡμέρα.

211   Ἐπεί τε δὲ οἱ Μῆδοι τρηχέως περιείποντο, ἐνθαῦτα οὗτοι μὲν ὑπεξῆσαν, οἱ δὲ Πέρσαι ἐκδεξάμενοι ἐπήϊσαν, τὸν ἀθανάτον ἐκάλεε βασιλεύς, τῶν ἥρως Ὑδάρωντος, ὡς δὴ οὗτοί γε εὐπετέως κατεργασόμενοι. Ὡς δὲ καὶ οὗτοι συνέμισγον τοῖσι "Ἐλλησι", οὐδὲν πλέον ἐφέροντο τῆς στρατιῆς τῆς Μηδικῆς, ἀλλὰ τὰ αὐτά, ἀτε ἐν στεινοπόρῳ τε χώρῳ μαχόμενοι καὶ δούρασι βραχυτέροισι χρεόμενοι ἥπερ οἱ "Ἐλληνες, καὶ οὐκ ἔχοντες πλήθει χρήσασθαι. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐμάχοντο ἀξίως λόγου, ἄλλα τε ἀποδεικνύμενοι ἐν οὐκ ἐπισταμένοισι μάχεσθαι ἐξεπιστάμενοι, καὶ ὅκως ἐντρέψειν τὰ νῦν, ἀλέες φεύγεσκον δῆθεν, οἱ δὲ βάρβαροι δρέοντες φεύγοντας βοῇ τε καὶ πατάγῳ ἐπήϊσαν, οἱ δ' ἄν καταλαμβανόμενοι ὑπέστρεφον ἀντίοι εἶναι τοῖσι βαρβάροισι, μεταστρεφόμενοι δὲ κατέβαλλον πλήθει ἀναριθμήτους τῶν Περσέων ἔπιπτον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Σπαρτιητέων ἐνθαῦτα ὀλίγοι. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἔδυνέτο παραλαβεῖν οἱ Πέρσαι τῆς ἐσόδου πειρέμενοι καὶ κατὰ τέλεα καὶ παντοίως προσβάλλοντες, ἀπήλαννον ὅπισσον.

212   Ἐν ταύτῃσι τῆσι προσόδοισι τῆς μάχης λέγεται βασιλέα θηέμενον τοὺς ἀναδραμεῖν ἐκ τοῦ θρόνου, δείσαντα περὶ τῇ στρατιῇ. Τότε μὲν οὕτω ἡγωνίσαντο, τῇ δ' ὑστεραίῃ οἱ βάρβαροι οὐδὲν ἄμεινον ἀέθλεον ἀτε γὰρ ὀλίγων ἐόντων ἐλπίσαντές σφεας κατατερψματίσθαι τε καὶ οὐκ οἰους τε ἔσεσθαι ἔτι χεῖρας ἀνταείρασθαι συνέβαλλον. Οἱ δὲ "Ἐλληνες κατὰ τάξις τε καὶ κατὰ ἔθνεα κεκοσμημένοι ἥσαν καὶ ἐν μεοεῖ ἔκαστοι ἐμάχοντο, πλὴν Φωκέων οὗτοι δὲ ἐς τὸ οὖρος ἐτάχθησαν φυλάξοντες τὴν ἀτραπόν. Ὡς δὲ οὐδὲν εὑρισκον ἀλλοιότερον οἱ Πέρσαι ἥ τῇ προτεραιή ἐνώρων, ἀπήλαννον.

213   Ἀπορέοντος δὲ βασιλέος, ὃ τι χρήσηται τῷ παρεόντι πρήγματι, Ἐπιάλτης δ Ἐνδρυδήμου ἀνὴρ Μηλιεὺς ἥλθε οἱ ἐς λόγους ὡς μέγα τι παρὰ βασιλέος δοκέων οἴσεσθαι, ἔφρασέ τε τὴν ἀτραπὸν τὴν διὰ τοῦ οὔρεος φέρουσαν ἐς Θερμοπύλας, καὶ διέφθειρε τοὺς ταύτη ὑπομείναντας Ἐλλήνων.

215   Ξέρξης δέ, ἐπεὶ οἱ ἥρεσε τὰ ὑπέσχετο ὃ "Ἐπιάλτης κατεργάσεσθαι, αὐτίκα περιχαρῆς γενόμενος ἔπειμπε Ὑδάρωντος καὶ τῶν ἐστρατήγων Ὑδάρωντος. Ὡρμέατο δὲ περὶ λύχνων ἀφὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου.

Οι Μῆδοι, βλέποντας πώς βρίσκανε δυνατή ἀντίσταση, τραβηγ- 211 χτήκανε, καὶ τὴ θέση τους τὴν πήρανε οἱ Πέρσες, δηλ. τὸ σῶμα ποὺ δὲ βασιλέας τοὺς ἔδινε τὸ δόνομα Ἀθάνατο¹⁰³ καὶ ἀρχηγὸς ἦτανε ὁ Ὑδάρης· καὶ τώρα ἦτανε ὅλοι βέβαιοι πώς τὸ σῶμα αὐτὸς εὔκολα· θὰ νικοῦσε. Ἀφοῦ ὅμως πιαστήκανε κι αὐτοὶ σὲ μάχη μὲ τοὺς "Ἐλληνες, τίποτε περισσότερο δὲν καταφέρανε ἀπὸ τοὺς Μῆδους· γιατὶ καὶ τὰ δόρατά τους ἦτανε κοντύτερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, καὶ πολεμώντας σὲ στενότοπο, δὲ μπορούσανε νὰ πολεμήσουνε ὅλοι μαζὶ. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως πολεμούσανε γενναῖα καὶ δείχνανε μὲ πολλοὺς τρόπους τί μποροῦνε νὰ κάμουνε ἄνθρωποι γυμνασμένοι στὰ πολεμικὰ πολεμώντας μ' ἀνθρώπους ἀγύμναστους. Κάμανε καὶ κάτι ἄλλο· γυρίσανε τὶς πλάτες ἔαφνικά καὶ κάνανε πώς εἰχανε δοθῆ σὲ φυγή. Οἱ βάρβαροι βλέποντάς του νὰ φεύγουνε, μὲ φωνὲς καὶ θόρυβο πολὺ τοὺς ριχτήκανε, κι ἀφοῦ φτάσανε πολὺ κοντά, γυρίσανε ἐκεῖνοι πίσω καὶ τότε σκοτώσανε πλῆθος ἀμέτρητο ἀπ' αὐτοὺς· πέσανε ὅμως καὶ λίγοι ἀπ' τοὺς Σπαρτιάτες ἐκεῖ. Τέλος τραβηγχτήκανε οἱ Πέρσες, ἀφοῦ δὲ μπορούσανε νὰ πάρουνε τὸ στενό, ἀν καὶ κάμανε τὴν ἔφοδό τους πότε χωρισμένοι σὲ λόχους καὶ πότε πολεμώντας ὅλοι μαζὶ.

"Οσο βαστούσανε αὐτὰ τὰ στάδια τῆς μάχης, λένε πώς δὲ βασιλέας, 212 ἀγναντεύοντας, τρεῖς φορὲς τινάχτηκε ἀπὸ τὸ θρόνο του, φοβισμένος γιὰ τὴν τύχη τοῦ στρατοῦ του. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔγινε ὁ πόλεμος τότε· καὶ τὴν ἄλλη μέρα οἱ βάρβαροι δὲν πολεμήσανε καλύτερα· γιατὶ ἀφοῦ βλέπανε τοὺς "Ἐλληνες τόσο λίγους ἐλπίζανε πώς θὰ ἦτανε τόσο καταπληγωμένοι καὶ δὲ θὰ μπορούσανε πιὰ νὰ σηκώσουνε ὅρματα κατεπάνω τους καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα ἀρχίσανε τὴ μάχη. Οἱ "Ἐλληνες ὅμως μὲ λαμπρὴ τάξη καὶ μὲ τὴ σειρά του κάθε ἔθνος πολεμούσανε· οἱ Φωκεῖς μονάχοι δὲ λάβανε μέρος γιατὶ ἦτανε βαλμένοι νὰ φυλᾶνε τοῦ βουνοῦ τὸ μονοπάτι. Ἀφοῦ τέλος οἱ Πέρσες βλέπανε πώς τίποτε δὲν εἶχε ἀλλάξει στῶν Ἐλλήνων τὸ μέτωπο ἀπὸ τὴν περασμένη μέρα, καὶ πάλι τραβηγχτήκανε.

'Εκεῖ λοιπὸν ποὺ δὲ βασιλέας βρισκότανε σὲ ἀπορία τί νὰ κάμη, 213 δὲ Ἐφιάλτης τοῦ Εὔρυδήμου, ἄνθρωπος τοῦ τόπου, παρουσιάστηκε στὸ βασιλέα, ἐλπίζοντας νὰ πάρῃ μεγάλη πληρωμή, καὶ τοῦ μαρτυράει τὸ μονοπάτι, ποὺ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ βουνό ἔφερνε στὶς Θερμοπύλες.

Στὸν Ξέρξη ἀρέσανε δσα δὲ Ἐφιάλτης τοῦ ὑποσχότανε. Μὲ με- 215 γάλη χαρὰ στέλνει ἀμέσως τὸν Ὑδάρην μαζὶ μὲ τὸ σῶμά του· καὶ

217   Κατὰ ταύτην δὴ τὴν ἀτραπὸν καὶ οὕτω ἔχονσαν οἱ Πέρσαι, τὸν Ἀσωπὸν διαβάντες, ἐπορεύοντο πᾶσαν τὴν νόκτα, ἐν δεξιῇ μὲν ἔχοντες οὔρεα τὰ Οἰταίων, ἐν διστερῷ δὲ τὰ Τρηχινίων. Ὅταν τε δὴ διέφανε, καὶ ἐγένοντο ἐπ’ ἀκρωτηρίῳ τοῦ οὔρεος· κατὰ δὲ τοῦτο τοῦ οὔρεος ἐφύλασσον, ὡς καὶ πρότερον μοι δεδήλωται, Φωκέων χίλιοι δπλῖται, ὁνόμενοί τε τὴν σφετέρην χώρην καὶ φρουρέοντες τὴν ἀτραπὸν ἥ μὲν γάρ κάτω ἐσβολὴ ἐφυλάσσετο ὑπ’ ὅν εἰρηται, τὴν δὲ διὰ τοῦ οὔρεος ἀτραπὸν ἐθελονταί Φωκέες ὑποδεξάμενοι Λεωνίδη ἐφύλασσον.

218   Ὑμαθον δέ σφεας οἱ Φωκέες ὥδε ἀναβεβηκότας· ἀναβαίνοντες γὰρ ἐλάνθανον οἱ Πέρσαι τὸ οὔρος πᾶν ἐὸν δρυῶν ἐπίπλεον ἦν μὲν δὴ τηνεμίῃ, ψόφου δὲ γινομένου πολλοῦ, ὡς οἰκός ἦν φύλλων ὑποκεχυμένων ὑπὸ τοῖσι ποστί, ἀνά τε ἕδραμον οἱ Φωκέες καὶ ἐνέδυντον τὰ δπλα, καὶ αὐτίκα οἱ βάρβαροι παρῆσαν. Ὡς δὲ εἶδον ἄνδρας ἐνδυομένους δπλα, ἐν θώνματι ἐγένοντο· ἐπλόμενοι γὰρ οὐδέν σφι φανήσεσθαι ἀντίξουν, ἐνεκύρωσαν στρατῷ. Ἐνθαῦτα Ὑδάρης καταρρωδήσας, μὴ οἱ Φωκέες ἔωσι Λακεδαιμόνιοι, εἰρητο τὸν Ἐπιάλτην, δποδαπός εἴη δ στρατός, πυθόμενος δὲ ἀτρεκέως διέτασσε τοὺς Πέρσας ὡς ἐς μάχην. Οἱ δὲ Φωκέες ὡς ἐβάλλοντο τοῖσι τοξεύμασι πολλοῖσι τε καὶ πυκνοῖσι, οἰχοντο φεύγοντες ἐπὶ τοῦ οὔρεος τὸν κόρυμβον, ἐπιστάμενοι, ὡς ἐπὶ σφέας ὠρμήθησαν ἀρχήν, καὶ παρεσκενάδατο ὡς ἀπολεόμενοι. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἐφρόνεν, οἱ δὲ ἀμφὶ Ἐπιάλτην καὶ Ὑδάρηα Πέρσαι Φωκέων μὲν οὐδένα λόγον ἐποιεῦντο, οἱ δὲ κατέβαινον τὸ οὔρος κατὰ τάχος.

219   Τοῖσι δὲ ἐν Θερμοπύλῃσι ἐοῦσι Ἐλλήνων πρῶτον μὲν ὁ μάντις Μεγιστίης ἐσιδὼν ἐς τὰ ἵρα ἔφρασε τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι ἄμα ἥστη σφι θάνατον· ἐπὶ δὲ καὶ αὐτόμολοι ἥσται οἱ ἔξαγγειλαντες τῶν Περσέων τὴν περίοδον· οὗτοι μὲν ἔτι νυκτὸς ἐσήμηναν, τρίτοι δὲ οἱ ἡμεροσκόποι καταδραμόντες ἀπὸ τῶν ἄκρων ἥδη διαφαινούσης ἡμέρης. Ἐνθαῦτα ἐβούλεύνοτο οἱ Ἐλλῆνες, καὶ σφεαν ἐσχίζοντο αἱ γνῶμαι· οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔων τὴν τάξιν ἐκλιπεῖν, οἱ δὲ ἀντέτεινον. Μετὰ δὲ τοῦτο διακριθέντες οἱ μὲν ἀπαλλάσσοντο καὶ διασκεδασθέντες κατὰ πόλις ἔκαστοι ἐτράποντο, οἱ δὲ αὐτῶν ἄμα Λεωνίδη μένειν αὐτοῦ παρεσκενάδατο.

αὐτὸς ξεκίνησε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο μόλις ἄρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ.

’Απ’ αὐτὸ τὸ μονοπάτι οἱ Πέρσες, ἀφοῦ περάσανε τὸν Ἀσωπό, 217 περπατούσανε ὅλη τὴ νύχτα ἀφήνοντας δεξιὰ τὰ βουνὰ τῶν Οἰταίων καὶ ἀριστερὰ τῶν Τραχινίων· ἄρχισε πιὰ νὰ χαράζῃ ὅταν φτάσανε στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ. Σ’ αὐτὸ τὸ σημεῖο φυλάγανε, καθὼς εἶπα, χίλιοι Φωκεῖς ὀπλιτες, ποὺ ὑπερασπίζανε καὶ τὸ δικό τους τόπο, φυλάγανε ὅμως καὶ τὸ μονοπάτι· γιατὶ τὸ κάτω πέρασμα τὸ φυλάγανε ἐκεῖνοι ποὺ ἀνέφερα: τοῦ βουνοῦ ὅμως τὸ μονοπάτι τὸ φυλάγανε οἱ Φωκεῖς κατὰ τὸ λόγο που εἶχανε δώσει στὸ Λεωνίδα.

Οἱ Πέρσες ἀνεβαίνανε ἀπαρατήρητοι, γιατὶ τοὺς κρύβανε τὰ δέν- 218 τρα, ποὺ σκεπάζουν ὅλο τὸ βουνό. Οἱ Φωκεῖς ὅμως τοὺς πήρανε εἴδηση, γιατὶ δὲ φυσοῦσε δέρας, κι ἀκούσανε τὸ θόρυβο ἀπὸ τὰ πεσμένα φύλλα ποὺ πατούσανε οἱ ἔχθροι· τιναχτήκανε λοιπὸν ἀπάνω, κι ὥσπου νὰ φορέσουνε τ’ ἀρματά τους, νάτοι, φανήκανε καὶ οἱ βάρβαροι· καὶ καθὼς εἴδανε ἄντρες ν’ ἀρματώνουνται, μείνανε μ’ ἀνοιχτὸ στόμα. Κι ἐνῶ ἐλπίζανε πώς κανένα ἐμπόδιο δὲ θὰ βρίσκανε μπροστά τους, πέσανε ἀπάνω σὲ στρατό. Τότε ὁ Ὑδάρηνς τρομαγμένος μήπως εἴχε νὰ κάνῃ μὲ Λακεδαιμονίους, ρώτησε τὸν Ἐφιάλτη ἀπὸ ποῦ ἤτανε αὐτὸς ὁ στρατός, κι ὅμα ἀκούσε πώς ἤτανε Φωκεῖς, ἀμέσως ἔβαλε τοὺς Πέρσες σὲ τάξη μάχης. Οἱ Φωκεῖς, βλέποντας νὰ πέφτουν ἀπάνω τους ἀμέτρητα τὰ βέλη, πήρανε φευγάλα κατὰ τοῦ βουνοῦ τὸ φρύδι μὲ τὴν ἴδεα πώς τῶν Περσῶν ὁ πόλεμος ἤτανε γι’ αὐτούς, καὶ νομίζανε τὸν ἕαυτό τους χαμένο. Αὐτὴ τὴ φαντασία εἶχανε οἱ Φωκεῖς, ἀλλὰ οἱ Πέρσες μὲ τὸν Ὑδάρην καὶ τὸν Ἐφιάλτη, αὐτοὺς οὕτε τοὺς λογαριάζανε καθόλου, ἀλλὰ γοργὰ κατεβαίνανε τὸ βουνό.

’Ο μάντης Μεγιστίας ἀφοῦ κοιτάξε τὰ σπλάχνα τῶν σφαγίων, 219 πρῶτος αὐτὸς εἴπε στοὺς “Ἐλληνες ποὺ κρατούσανε τὸ στενὸ πῶς τὴν ἄλλη μέρα θὰ πεθαίνανε. Φτάσανε ὕστερα, πρὶν ἀκόμα ξημερώσῃ, καὶ αὐτόμοιοι καὶ τοὺς δώσανε τὴν εἰδῆση πώς ἤτανε περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Τρίτοι τοὺς εἰδόποιούσανε οἱ ξημεροσκόποι¹⁰⁴, ποὺ κατεβήκανε τρέχοντας ἀπὸ τὶς κορφὲς τῶν βουνῶν, ὅμα ἄρχιζε νὰ ξημερώνη. Τότε κάμανε σύσκεψη οἱ “Ἐλληνες, ἀλλὰ οἱ γνῶμες τους ἤτανε μοιρασμένες· ἄλλοι λέγανε νὰ παραιτηθούνε τὴ θέση ποὺ εἶχανε πιασμένη, καὶ ἄλλοι ἀντιστεκόντανε σ’ αὐτό. Τέλος χωριστήκανε, καὶ μερικοὶ φύγανε γιὰ τὸν τόπο τους, ἄλλοι πάλι μὲ τὸ Λεωνίδα μαζὶ ἀρχίσανε νὰ ἔτοιμάζουνται μ’ ἀπόφαση νὰ μείνουνε ἐκεῖ.

220 Αέγεται δὲ καὶ, ὡς αὐτός σφεας ἀπέπεμψε Λεωνίδης, μὴ ἀπόλωνται κηδόμενος· αὐτῷ δὲ καὶ Σπαρτιητέων τοῖσι παρεοῦσι οὐκ ἔχειν εὐπρεπέως ἐκλιπεῖν τὴν τάξιν, ἐς τὴν ἥλιθον φυλάξαντες ἀρχήν. Ταῦτη καὶ μᾶλλον τῇ γνώμῃ πλεῖστος εἰμι, Λεωνίδην, ἐπεί τε αἴσθετο τοὺς συμμάχους ἐόντας ἀπροθύμους καὶ οὐκ ἐθέλοντας συνδιακινδυνεύειν, κελεῦσαι σφεας ἀπαλλάσεσθαι, αὐτῷ δὲ ἀπιέναι οὐ καλῶς ἔχειν· μένοντι δὲ αὐτοῦ κλέος μέγα ἐλεῖπετο, καὶ ἡ Σπάρτης εὐδαιμονίη οὐκ ἔξηλείρετο· ἐκέχρηστο γάρ υπὸ τῆς Πυθίης τοῖσι Σπαρτιήτησι χρεομένοισι περὶ τοῦ πολέμου τούτου αὐτίκα κατ' ἀρχὰς ἐγειρομένον, ἢ Λακεδαιμονία ἀνάστατον γενέσθαι υπὸ τῶν βαρβάρων, ἢ τὸν βασιλέα σφέων ἀπολέσθαι, ταῦτα δέ σφι ἐν ἐπεσι ἔξαμέτροισι χρᾶ... Ταῦτά τε δὴ ἐπιλεγόμενον Λεωνίδην, καὶ βούλόμενον κλέος καταθέσθαι μούνων Σπαρτιητέων, ἀποπέμψαι τοὺς συμμάχους μᾶλλον ἢ γνώμη διενειχθέντας οὕτω ἀκόσμως οἰχεσθαι τοὺς οἰχομένοντας.

222 Οἱ μέν ννν σύμμαχοι οἱ ἀποπεμπόμενοι οἰχοντό τε ἀπιόντες καὶ ἐπείθοντο Λεωνίδη, Θεσπιέες δὲ καὶ Θηβαῖοι κατέμειναν μοῦνοι παρὰ Λακεδαιμονίουσι τούτων δὲ Θηβαῖοι μὲν ἀέκοντες ἔμενον καὶ οὐ βούλόμενοι (κατεῖχε γάρ σφεας Λεωνίδης ἐν ὁμήρων λόγῳ ποιεύμενος), Θεσπιέες δὲ ἐκόντες μάλιστα, οἱ οὐκ ἔφασαν ἀπολιπόντες Λεωνίδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀπαλλάξεσθαι, ἀλλὰ καταμείναντες συναπέθανον. Ἐστρατήγες δὲ αὐτῶν Δημόφιλος Διαδρόμεω.

223 Ξέρξης δὲ ἐπεὶ ἦλιον ἀνατείλαντος σπονδὰς ἐποιήσατο, ἐπισχὼν χρόνον ἐς ἀγορῆς κον μάλιστα πληθώρην πρόσσοδον ἐποιέετο· καὶ γὰρ ἐπέσταλτο ἐξ Ἐπιάλτεω οὕτω· ἀπὸ γὰρ τοῦ οὖρος ἢ κατάβασις συντομωτέρη τέ ἐστι καὶ βραχύτερος δ ἕδρας πολλὸν ἥπερ ἢ περίοδός τε καὶ ἀνάβασις· οἱ τε δὴ βάρβαροι οἱ ἀμφὶ Ξέρξεα προσῆσαν, καὶ οἱ ἀμφὶ Λεωνίδην Ἑλληνες, ὡς τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἔξοδον ποιεύμενοι, ἥδη πολλῷ μᾶλλον ἢ κατ' ἀρχὰς ἐπεξήσαν ἐς τὸ εὐρύτερον τοῦ αὐχένος· τὸ μὲν γὰρ ἔρυμα τοῦ τείχεος ἐφυλάσσετο, οἱ δὲ ἀνὰ τὰς προτέρας ἡμέρας ὑπεξίοντες ἐς τὰ στεινόπορα ἐμάχοντο, τότε δὲ συμμίσγοντες ἔξω τῶν στεινῶν ἐπιπτον πλήθεϊ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ὅπισθε γὰρ οἱ ἡγεμόνες τῶν τελέων ἔχοντες μάστιγας ἐρράπιζον πάντα ἄνδρα, αἰεὶ ἐς τὸ πρόσω ἐποτύνοντες. Πολλοὶ μὲν δὴ ἐσέπιπτον αὐτῶν ἐς τὴν θάλασσαν καὶ διεφθεί-

Λένε πώς δὲ Λεωνίδας εἶπε νὰ φύγουνε οἱ ἄλλοι, μὴ θέ- 220 λοντας νὰ πᾶνε χαμένοι ὁ Λεωνίδας ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιάτες ποὺ ἤτανε μαζί του νομίζανε πώς δὲν τοὺς ταίριαζε νὰ παραιτήσουνε τὴ θέση ποὺ πρῶτοι ἀπὸ ὅλους ἥρθανε νὰ τὴ φυλάξουνε. Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη κλίνω πολὺ καὶ ἐγώ· ὁ Λεωνίδας δηλαδή, ἀφοῦ κατάλαβε πώς οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχανε καρδιὰ νὰ μείνουνε καὶ νὰ κινδυνέψουνε μαζί του, τοὺς εἶπε νὰ πᾶνε στὸ καλό, ὁ Λεωνίδας ὅμως δὲν τὸ νόμιζε σωστὸ νὰ φύγῃ. Μένοντας αὐτὸς ἔκει, ἔπαιρνε μεγάλη δόξα, καὶ δὲ ντρόπιαζε τῆς Σπάρτης τὸ ἀρχαῖο δνομα. Γιατὶ ἡ Πιθία εἶχε δώσει χρησμὸ στοὺς Σπαρτιάτες ἀμα τὴ ρωτήσανε, στὴν ἀρχὴ μόλις ἀρχιζε ὁ πόλεμος, πώς ἔνα ἀπὸ τὰ δυό, ἢ ἡ Σπάρτη θὰ χαλαστῇ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἢ ὁ βασιλέας της θὰ σκοτωθῇ. Κι αὐτὰ τοὺς τὰ παραγγείλε μ' ἔξαμετρο χρησμό. "Εγώ λοιπὸν τὴν ίδεα πώς ὁ Λεωνίδας αὐτὸν τὸ χρησμὸ εἶχε στὸ νοῦ του καὶ ἦθελε νὰ πάρουνε τὴ δόξα μόνοι οἱ Σπαρτιάτες, καὶ γι' αὐτὸ δειωξε τοὺς συμμάχους, παρὰ δὲν οἱ σύμμαχοι μαλώσανε καὶ φύγανε ἔτσι ντροπιασμένα.

Οἱ σύμμαχοι λοιπὸν ὑπακούσανε στὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ δὲν τοὺς 222 ἦθελε, καὶ φύγανε· οἱ Θεσπιεῖς ὅμως καὶ οἱ Θηβαῖοι μείνανε αὐτοὶ μονάχοι, μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ Θηβαῖοι μείνανε θέλοντας μὴ θέλοντας, γιατὶ ὁ Λεωνίδας τοὺς εἶπε πώς τοὺς κρατεῖ ὡς ὅμήρους. Οἱ Θεσπιεῖς ὅμως μείνανε μ' ὅλη τὴν καρδιὰ τους, λέγοντας πώς δὲ θὰ πᾶνε πουθενὰ καὶ δὲ θ' ἀφήσουνε τὸ Λεωνίδα. Μείνανε καὶ πεθάνανε μαζί του. Στρατηγός τους ἦταν ὁ Δημόφιλος τοῦ Διαδρόμου.

Ο Ξέρξης, ἀμα βγῆκε δὲ ήλιος, ἔκανε σπονδές, καὶ ἀφοῦ πλησίαζε 223 τὸ μεσημέρι ἀρχισε νὰ προχωρῇ· ἔτσι εἶχε παραγγείλει ὁ Ἐφιάλτης· γιατὶ τὸ κατέβασμα ἀπὸ τὸ βουνὸ γίνεται πολὺ πἰδ σύντομα παρὰ τὸ ἀνέβασμά του δλόγυρα. Οἱ βάρβαροι λοιπὸν μὲ τὸν Ξέρξη ἤτανε κοντά, καὶ οἱ "Ελλήνες μὲ τὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ ὁ ἀγώνας τους θὰ ἤτανε θανάσιμος, προχωρήσανε στὸ πλατύτερο μέρος τοῦ ζυγοῦ περισσότερο ἀπὸ πρῶτα· ὅμως τὸ ὀχύρωμα τοῦ τείχους τὸ κρατούσανε ἄλλοι φυλαγμένο, καὶ ἀπὸ αὐτούς, δοσοὶ συνηθίζανε νὰ στήνουνε κρυφὸ καρτέρι κάθε μέρα, πολεμούσανε καὶ τώρα μέσα στὴ στενοποριά. Τώρα ὅμως ἡ καθαυτὸ μάχη γινόταν ἔξω ἀπὸ τὰ στενά, κι ἔπεφτε πολὺ πλῆθος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους· γιατὶ ἀπὸ πίσω τους οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων, κρατώντας μάστιγες στὰ χέρια, τοὺς χτυπούσανε καὶ τοὺς παρακινούσανε ὅλο κι ἐμπρός νὰ προχωροῦν. "Ετσι πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς πέφτανε

ροντο, πολλῷ δ' ἔτι πλεῦνες κατεπατέοντο ζωοὶ ὑπ' ἀλλήλων· ἦν δὲ λόγος οὐδεὶς τοῦ ἀπολλυμένου ἄτε γὰρ ἐπιστάμενοι τὸν μέλλοντά σφι ἔσεσθαι θάνατον ἐκ τῶν περιόντων τὸ οὖρος, ἀπεδέκνυντο δύμης δσον εἶχον μέγιστον ἐς τὸν βαρβάρους, παραχρεόμενοί τε καὶ ἀτέοντες.

224 Δούρατα μέν νυν τοῖσι πλέοσι αὐτῶν τηνικαῦτα ἐτύγχανε κατεηγότα ἥδη, οἱ δὲ τοῖσι ξέφεσι διεργάζοντο τὸν Πέρσας· καὶ Λεωνίδης τε ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ πίπτει ἀνὴρ γενόμενος ἄριστος, καὶ ἔτεροι μετ' αὐτοῦ οὐνομαστοὶ· Σπαρτιῆτέων, τῶν ἐγὼ ὡς ἀνδρῶν ἀξίων γενομένων ἐπινθόμην τὰ οὐνόματα· ἐπινθόμην δὲ καὶ ἀπάντων τῶν τριηκοσίων καὶ δὴ καὶ Περσέων πίπτουσι ἐνθαῦτα ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ οὐνομαστοί, ἐν δὲ δὴ καὶ Δαρείου δύο παιδες, Ἀβροκόμης τε καὶ Ὑπεράνθης.

225 Ξέρξεώ τε δὴ δύο ἀδελφοὶ ἐνθαῦτα πίπτουσι μαχόμενοι ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ τοῦ Λεωνίδεω, Περσέων τε καὶ Λακεδαιμονίων ὁθισμὸς ἐγένετο πολλὸς ἐς δὲ τοῦτον τε ἀρετῇ οἱ "Ελληνες ὑπεξείρυσαν καὶ ἐτρέψαντο τὸν ἐναντίους τετράκις. Τοῦτο δὲ συνεστήκεε μέχρι οὗ οἱ σὺν Ἐπιάλτῃ παρεγένοντο. "Ως δὲ τούτους ἥκειν ἐπύθοντο οἱ "Ελληνες, ἐνθεῦτεν ἥδη ἐτεροιοῦτο τὸ νεῖκος· ἐς τέ γὰρ τὸ στεινὸν τῆς ὁδοῦ ἀνεχώρεον ὀπίσω, καὶ παραμειψάμενοι τὸ τεῖχος, ἐλθόντες ἵζοντο ἐπὶ τὸν κολωνὸν πάντες ἀλλες οἱ ἄλλοι πλὴν Θηβαίων· δὲ κολωνός ἐστι ἐν τῇ ἐσόδῳ, δικον νῦν δὲ λίθινος λέων ἔστηκε ἐπὶ Λεωνίδῃ. "Ἐν τούτῳ σφέας τῷ χώρῳ ἀλεξομένους μαχαίρησι, τοῖσι αὐτῶν ἐτύγχανον ἔτι περιεοῦσαι, καὶ χερσὶ καὶ στόμασι κατέχωσαν οἱ βάρβαροι βάλλοντες, οἱ μὲν ἐξ ἐναντίης ἐπισπόμενοι καὶ τὸ ἔρυμα τοῦ τείχεος συγχώσαντες, οἱ δὲ περιελθόντες πάντοθεν περισταδόν.

226 Λακεδαιμονίων δὲ καὶ Θεσπιέων τοιούτων γενομένων, ὅμως λέγεται ἄριστος ἀνὴρ γενέσθαι Σπαρτιῆτης Διηνέκης, τὸν τόδε φασὶ εἰπεῖν τὸ ἔπος πρὸν ἦ συμμιτεῖαι σφέας τοῖσι Μήδοισι, πυθόμενον πρός τε τῶν Τορχινίων, ὡς ἐπεὰν οἱ βάρβαροι ἀπίλωσι τὰ τοξεύματα, τὸν ἥλιον ὑπὸ τοῦ πλήθεος τῶν διῆστῶν ἀποκρύπτουσι· τοσοῦτό τι πλῆθος αὐτῶν εἶναι· τὸν δὲ οὐκ ἐκπλαγέντα τούτοισι εἰπεῖν, ἐν ἀλογίῃ ποιεύμενον τὸ τῶν Μήδων πλῆθος, ὡς πάντα σφι ἀγαθὰ ὁ Τορχίνιος ἔεινος ἀγγέλ-

στὴ θάλασσα καὶ πνιγόντανε, ἐνῷ ἄλλους περισσοτέρους τοὺς καταπατούσανε ζωντανούς οἱ δικοὶ τους, ἀλλὰ κανένας δὲ φρόντιζε ποιός ζοῦσε καὶ ποιός πέθαινε. "Οσο γιὰ τοὺς Σπαρτιάτες, ἀφοῦ καρτερούσανε τὸ θάνατό τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ κατεβαίνανε γύρω ἀπὸ τὸ βουνό, βάνανε τὴν πιὸ μεγάλη δύναμή τους κατὰ τῶν βαρβάρων ἀψηφώντας τὴν ζωὴν καὶ κάνοντας ἀπίστευτες παλληκαριές.

Τῶν περισσοτέρων ἀπ' αὐτοὺς τὰ δόρατα ἦταν σπασμένα πιά, 224 καὶ σκοτώνανε μὲ τὰ σπαθιὰ τοὺς Πέρσες. "Ἐπεσε καὶ ὁ Λεωνίδας στὸν ἀγώνα αὐτόν, δείχνοντας πώς ἦταν παλληκάρι ἀταίριαστο, πέσανε μαζί του καὶ ἄλλοι Σπαρτιάτες διαλεχτοί· τὰ ὄνόματά τους ἐγώ, σὰν ἄνδρες ἄξιοι ποὺ φανήκανε, ρώτησα καὶ τά μαθα, ἔμαθα καὶ τῶν τριακοσίων τὰ ὄνόματα. Πέσανε καὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες ἐκεῖ πολλοὶ ἄλλοι ὄνομαστοί, ἀνάμεσα ὅμιλος σ' αὐτοὺς καὶ δυὸ γιοὶ τοῦ Δαρείου, ὁ Ἀβροκόμης καὶ ὁ Ὑπεράνθης.

Οἱ δυὸ λοιπὸν αὐτοὶ ἀδερφοὶ τοῦ Ξέρξη πέσανε ἐκεῖ· γιὰ τὸ νεκρὸ 225 τοῦ Λεωνίδα ἔγινε σῶμα μὲ σῶμα ἐκεῖ μεγάλη συμπλοκή, ὡσπου οἱ "Ελληνες, ἀφοῦ ἀποκρούσανε τέσσερεις φορές τοὺς Πέρσες, κερδίσανε τὸ νεκρὸ μὲ τὴν παλληκαριά τους. Αὐτὰ ὅλα γινόντανε ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ φτάσανε οἱ ἄλλοι μὲ τὸν Ἐφιάλτη. Ἀφοῦ μάθανε οἱ "Ελληνες τὸ φτάσμιό τους, τότε ὁ ἀγώνας ἄλλαξε μορφή· γιατὶ τραβηγχήκανε ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ δρόμου, καὶ ἀφοῦ περάσανε μέσα ἀπὸ τὸ τεῖχος, πήγανε καὶ καθήσανε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ἀπάνω, ὅλοι μαζί, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Θηβαίους· αὐτὸς ὁ λόφος εἶναι στὸ ἔμπασμα τοῦ στενοῦ, ὃπου τώρα τὸ λίθινο λιοντάρι εἶναι στημένο στὸ Λεωνίδα. Σ' αὐτὸν τὸ λόφο ἀπάνω πολεμώντας μὲ μαχαίρια, ὅσα τοὺς εἶχανε ἀπομείνει, μὲ χέρια καὶ μὲ στόματα, τοὺς πλακώσανε οἱ βάρβαροι μὲ τὶς πέτρες, ἄλλοι ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ τείχους, ποὺ τραβώντας μὲ τὰ χέρια τὸ εἶχανε γκρεμίσει, καὶ οἱ ἄλλοι ὀλόγυρα, ὅσοι εἶχανε κατεβῆ ἀπὸ τὸ βουνό.

Τέτοιοι φανήκανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἀπ' ὅλους 226 ὅμιλος ὁ ἀνδρειότερος λένε πώς ἦταν ὁ Σπαρτιάτης Διηγέκης. Λένε πώς αὐτός, πρὶν ἀρχίσῃ ἡ συμπλοκὴ μὲ τοὺς Μήδους, εἴπε τὰ παρακάτω λόγια· ἔνας ἀπὸ τοὺς Τραχινίους τοῦ ἔλεγε πώς ὅταν οἱ βάρβαροι ρίχνουνε τὰ βέλη τους, ἀπὸ τὸ πλῆθος τὸ πολὺ ὁ ἥλιος σκοτίζεται· ὁ Διηγέκης, γιὰ νὰ δείξῃ πόσο δὲ λογάριασε τὸ πλῆθος τῶν Μήδων, εἰπε· «Ο Τραχινίος φίλος μας ὅλο καλές εἰδήσεις μᾶς φέρνει, ἀφοῦ οἱ

λοι, εὶς ἀποκρυπτόντων τῶν Μήδων τὸν ἥλιον ὑπὸ σκιῇ ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη καὶ οὐκ ἐν ἥλιῳ. Ταῦτα μὲν καὶ ἄλλα τοιουτότοπα ἐπεάφασι Διηνέκεα τὸν Λακεδαιμόνιον λιπέσθαι μημόσινα.

227 Μετὰ δὲ τοῦτον ἀριστεῖσαι λέγονται Λακεδαιμόνιοι δύο ἀδελφοί, Ἀλφεός τε καὶ Μάρων Ὁρσιφάντον παῖδες. Θεσπιέων δὲ εὐδοκίμες μάλιστα τῷ οὖνομα ἦν Διθύραμβος Ἀρματίδεω.

228 Θαφθεῖσι δέ σφι αὐτοῦ ταύτῃ, τῇ περ ἐπεσον, καὶ τοῖσι πρότερον τελευτήσασι ἡ ὑπὸ Λεωνίδεω ἀποπεμφθέντας οἰχεσθαι, ἐπιγέγραπται γράμματα λέγοντα τάδε·

Μυριάσιν ποτὲ τῇδε τριηκοσίαις ἐμάχοντο
ἐκ Πελοποννάσου χιλιάδες τέτορες.

Ταῦτα μὲν δὴ πᾶσι ἐπιγέγραπται, τοῖσι δὲ Σπαρτιήτησι ἰδίῃ·

Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, δτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.

Λακεδαιμονίοισι μὲν δὴ τοῦτο, τῷ δὲ μάντι τόδε·

Μνῆμα τόδε κλειτοῦ Μεγιστίᾳ, ὃν ποτε Μῆδοι
Σπερχειὸν ποταμὸν κτεῖναν ἀμειψάμενοι,
μάντιος, δς τότε Κῆρας ἐπερχομένας σάφα εἰδὼς
οὐκ ἔτλη Σπάρτης ἡγεμόνας προλιπεῖν.

Ἐπιγράμμασι μέν νν καὶ στήλῃσι, ἔξω ἡ τὸ τοῦ μάντιος ἐπίγραμμα,
Ἀμφικτύονές εἰσὶ σφεας οἱ ἐπικοσμήσαντες, τὸ δὲ τοῦ μάντιος Μεγιστίεω Σιμωνίδης δ Λεωπρέπεος ἐστι κατὰ ξεινίηρ δ ἐπιγράφας.

229 Δύο δὲ τούτων τῶν τριηκοσίων λέγεται Εὔρυτόν τε καὶ Ἀριστόδημον, παρεὸν αὐτοῖσι ἀμφοτέροισι κοινῷ λόγῳ χοησαμένοισι ἡ ἀποσωθῆναι διοδὸς ἐς Σπάρτην, ὡς μεμετιμένοι τε ἦσαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὑπὸ Λεωνίδεω καὶ κατεκέατο ἐν Ἀλπηνοῖσι δρθαλμιῶντες ἐς τὸ ἔσχατον, ἡ εἴ γε μὴ ἐβούλοντο νοστῆσαι, ἀποθανεῖν ἅμα τοῖσι ἄλλοισι, παρεὸν σφι τούτων τὰ ἔτερα ποιέειν οὐκ ἐθελῆσαι διοφρονέειν, ἀλλὰ γνώμη διενειχθέντας Εὔρυτον μὲν πυθόμενον τὴν τῶν Περσέων περίοδον, αἰτήσαντά τε τὰ διπλα καὶ ἐνδύντα, ἄγειν αὐτὸν κελεῦσαι τὸν εἶλλωτα

Μῆδοι θὰ κρύβουνε τὸν ἥλιο καὶ ἡ μάχη θὰ γίνεται στὴ σκιά». Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια λόγια ἀφησε ὁ Διηγένης, λόγια ἔξια νὰ τὰ θυμᾶται κανεῖς.

“Τστερα ἀπ’ αὐτὸν ἔχωρίσανε στὴ μάχη δυὸς ἀδερφοὶ Λακεδαιμό-²²⁷νιοι, ὁ Ἀλφεὸς καὶ ὁ Μάρωνας, τοῦ Ὁρσιφάντη παιδιά. Ἀπὸ τοὺς Θε-σπιεῖς δείχτηκε ἔξαιρετικὸς ὁ Διθύραμβος τοῦ Ἀρματίδη.

Σ’ ὅλους αὐτούς, ποὺ θαφτήκανε ἐκεῖ ὅπου εἶχανε πέσει, καὶ στοὺς ²²⁸ἄλλους ποὺ σκοτωθήκανε πρὶν τοὺς ἀφῆσῃ νὰ φύγουνε ὁ Λεωνίδας, εἴναι χαραγμένα αὐτὰ τὰ ἐπιγράμματα:

Πολεμώντας μὲ τριακόσιες μυριάδες
τέσσερες χιλιάδες ἀπ’ τὴν Πελοπόννησο
ἔδω κοίτονται.

Αὐτὰ τὰ λόγια εἴναι σ’ αὐτοὺς ἀφιερωμένα, καὶ χωριστὰ στοὺς Σπαρτιάτες εἴναι τὰ παρακάτω:

Διαβάτη, πήγαινε νὰ πῆς στοὺς Λακεδαιμονίους·
ἔδω στοὺς νόμους των πιστοὶ βρισκόμαστε θαμμένοι.

Καὶ στὸ μάντη Μεγιστίᾳ αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα:

Τὸ μνῆμα τοῦτο, ποὺ θωρεῖς, εἴναι τοῦ Μεγιστίᾳ,
τοῦ μάντη, ποὺ, τὸ Σπερχειὸ διαβαίνοντας οἱ Μῆδοι,
τοῦ πῆραν τὴ ζωὴ·

τοῦ μάντη, ποὺ ἂν κι ὁ θάνατος στεκότανε μπροστά του,
δὲ θέλησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Σπάρτης νὰ προδώσῃ.

Ξέχωρα ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μεγιστίᾳ, ποὺ εἴναι ἔργο τοῦ Σι-μωνίδη, γραμμένο ἀπὸ φιλία σ’ ἐκεῖνον, τὰ ἄλλα ἐπιγράμματα καὶ τὶς στῆλες οἱ Ἀμφικτύονες τὰ εἶχανε κάμει ὡς ἀφιερώματα τιμητικά.

Δυὸς ἀπ’ αὐτούς τοὺς τριακόσιους Σπαρτιάτες, ὁ Εὔρυτος καὶ ὁ ²²⁹Ἀριστόδημος, λένε πῶς μπορούσανε μὲ τὴν ἵδια πρόφαση ἢ νὰ σωθοῦ-νε γυρίζοντας στὴ Σπάρτη (γιατὶ ὁ Λεωνίδας τοὺς εἶχε διώξει ἀπὸ τὸ στρατόπεδο καὶ βρισκόντανε ἀφρωστοὶ βαριὰ ἀπὸ τὰ μάτια τους στοὺς Ἀλπηνοὺς) ἢ νὰ πεθάνουνε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους· ἐνῶ λοιπὸν μπορούσανε νὰ διαλέξουνε ἔνα ἀπὸ τὰ δυό, δὲ συμφωνήσανε στὴν ἵδια γνώμη, καὶ ὁ Εὔρυτος, μαθαίνοντας τῶν Περσῶν τὸ κύκλωμα, φόρεσε τὰ ὅπλα του καὶ εἶπε στὸν Εἵλωτά¹⁰⁶ του νὰ τὸν ὁδηγήσῃ στοὺς ἄλλους ποὺ πολεμού-

ἐς τὸν μαχομένους, ὅκως δὲ αὐτὸν ἥγαγε, τὸν μὲν ἀγαγόντα οἰχεσθαι φεύγοντα, τὸν δὲ ἐσπεσόντα ἐς τὸν δυμιλον διαφθαρῆναι, Ἀριστόδημον δὲ λειποψυχέοντα λειφθῆναι. Εἰ μέν ννυ μοῦνον Ἀριστόδημον ἀλγήσαντα ἀπονοστῆσαι ἐς Σπάρτην, ἢ καὶ δομοῦ σφέων ἀμφοτέρων τὴν κομιδὴν γενέσθαι, δοκέειν ἐμοὶ οὐκ ἄν σφι Σπαρτιήτας μῆνιν οὐδεμίαν προσθέσθαι, νννὶ δὲ τοῦ μὲν αὐτῶν ἀπολομένου, τοῦ δὲ τῆς μὲν αὐτῆς ἔχομένου προφάσιος, οὐκ ἐθελήσαντος δὲ ἀποθνήσκειν, ἀναγκαίως σφι ἔχειν μηνῖσαι μεγάλως Ἀριστόδημῳ.

230 Οἱ μέν ννυ οὕτω σωθῆναι λέγονται Ἀριστόδημον ἐς Σπάρτην καὶ διὰ πρόφασιν τοιήρδε, οἱ δὲ ἄγγελον πεμφθέντα ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἐξεόνταντον αὐτῷ καταλαβεῖν τὴν μάχην γινομένην, οὐκ ἐθελῆσαι, ἀλλ’ ὑπομείναντα ἐν τῇ ὁδῷ περιγενέσθαι, τὸν δὲ συνάγγελον αὐτοῦ ἀπικόμενον ἐς τὴν μάχην ἀποθανεῖν.

231 Ἀπονοστήσας δὲ ἐς Λακεδαιμονία δ’ Ἀριστόδημος ὄντειδός τε εἶχε καὶ ἀτιμίην πάσχων δὲ τοιάδε ἡτίμωτο· οὕτε οἱ πῦρ οὐδεὶς ἔναντε Σπαρτιτέων οὕτε διελέγετο, ὄντειδός τε εἶχε δὲ τρέσας Ἀριστόδημος καλεόμενος· ἀλλ’ διὰ μὲν ἐν τῇ ἐν Πλαταιῇσι μάχῃ ἀνέλαβε πᾶσαν τὴν ἐπενεχθεῖσάν οἱ αἰτίην.

Λέγεται δὲ καὶ ἄλλον ἀποπεμφθέντα ἄγγελον ἐς Θεσσαλίην τῶν τριηκοσίων τούτων περιγενέσθαι, τῷ οὖνομα εἶναι Παντίτην· νοστήσαντα δὲ τοῦτον ἐς Σπάρτην, ὡς ἡτίμωτο, ἀπάγξασθαι.

233 Οἱ δὲ Θηβαῖοι, τῶν δὲ Λεοντιάδης ἐστρατίγεε, τέως μὲν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐόντες ἐμάχοντο ὑπὲρ ἀναγκαίης ἔχόμενοι πρὸς τὴν βασιλέος στρατιήν, ὡς δὲ εἶδον κατυπέρτερα τῶν Περσέων γινόμενα τὰ πρόγυματα, οὕτω δὴ τῶν σὺν Λεωνίδῃ Ἑλλήνων ἐπειγομένων ἐπὶ τὸν κολωνὸν ἀποσχισθέντες τούτων χειράς τε προέτεινον καὶ ἥισαν ἀσπον τῶν βαρβάρων, λέγοντες τὸν ἀληθέστατον τῶν λόγων, ὡς καὶ μηδίζοντι καὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ ἐν πρώτοισι ἔδοσαν βασιλέϊ, ὑπὸ δὲ ἀναγκαίης ἔχόμενοι ἐς Θερμοπύλας ἀπικούτα, καὶ ἀναίτιοι εἰεν τοῦ τρόματος τοῦ γεγονότος βασιλέϊ· ὡς τε ταῦτα λέγοντες περιεγίνοντο· εἶχον γὰρ καὶ Θεσσαλοὺς τῶν λόγων τούτων μάρτυρας. Οὐδὲ μέντοι τά γε πάντα ἐντύχησαν· ὡς γὰρ

σανε' ἀφοῦ δὲ Εἴλωτας τὸν ἔφερε ἐκειπέρα, αὐτὸς ἔψυγε τρεχάλα, καὶ δὲ Εύρυτος ἔπεισε μέσα στὸ σωρὸ καὶ σκοτώθηκε. 'Ο Αριστόδημος δὲ μως δείλιασε καὶ ἔμεινε στοὺς Ἀλπηνούς. "Αν λοιπὸν μονάχος δὲ Ἀριστόδημος τύχαινε νέον ἄρρωστήσῃ καὶ γύριζε στὴ Σπάρτη, ἢ καὶ οἱ δυὸς ἄρρωστοι γυρίζανε μαζί, μοῦ φαίνεται πῶς καμιὰ ἀφορμὴ κατηγορίας δὲ θὰ εἰχανε γι' αὐτοὺς οἱ Σπαρτιᾶτες. Τώρα δὲ μως, ἀφοῦ δὲνας ἔχαθηκε, καὶ δὲ ἄλλος, μ' ὅλο ποὺ εἶχε τὴν ίδια πρόφαση μὲ τὸν πρῶτο, δὲν προτίμησε τὸ θάνατο, ἐξ ἀνάγκης οἱ Σπαρτιᾶτες δείξανε μεγάλο τὸ θυμό τους στὸν Ἀριστόδημο.

Λένε μερικοὶ πῶς δὲ Ἀριστόδημος μὲ τέτοια δικαιολογία καὶ μὲ 230 τέτοιον τρόπο σώθηκε καὶ πῆγε στὴ Σπάρτη· ἄλλοι λένε πῶς σταλμένος ἀπὸ τὸ στρατόπεδο ὡς ταχυδρόμος, ἐνῷ μποροῦσε νὰ προλάβῃ τὴ μάχη, δὲ θέλησε, ἄλλαξ ἔμεινε παραπίσω στὸ δρόμο καὶ γλύτωσε, δὲ μως δὲνας δελφός του ταχυδρόμος πρόλαβε τὴ μάχη καὶ σκοτώθηκε.

'Αφοῦ γύρισε στὴ Λακεδαίμονα δὲ Ἀριστόδημος, ζοῦσε μὲ μεγάλη 231 ντροπὴ καὶ καταφρόνησῃ κανεὶς δὲν τοῦ ἔδινε φωτὶδε ν' ἀνάψη, οὕτε τοῦ μιλοῦσε, καὶ δῆλοι τοῦ κάνανε προσβολές κράζοντάς τον μὲ τὸ δόνομα δὲ Φοβιτσιάρης. "Ομως στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν ξέπλυνε τὴν κατηγορία αὐτῆς.

Λένε πῶς καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς τριακοσίους σταλμένος τα- 232 χυδρόμος στὴ Θεσσαλία γλύτωσε· τὸ δόνομά του ήτανε Παντίτης· αὐτὸς ἄμα γύρισε στὴ Σπάρτη, ἀφοῦ νομιζότανε ἀτιμος, κρεμάστηκε.

Οἱ Θηβαῖοι μὲ ἀρχηγὸ τους τὸ Λεοντιάδη, δόσο βρισκότανε μαζὶ 233 μὲ τοὺς ἄλλους "Ελληνες, δὲ μπορούσανε παρὰ νὰ πολεμᾶνε μὲ τὸ στρατὸ τοῦ βασιλέα. "Αμα δὲ μως εἶδανε τὰ πράματα τοῦ βασιλέα νὰ παίρνουνε τὴν ἀπάνω μεριά, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ ἄλλοι μὲ τὸ Λεωνίδα τρέχανε κατὰ τὸ λόφο, χωριστήκανε ἀπ' αὐτοὺς καὶ τρέχανε μ' ἀπλωμένα τὰ χέρια κατὰ τοὺς βαρβάρους, φωνάζοντας πῶς—ήτανε κι ἀλήθεια—καὶ μὲ τὸ μέρος τους εἶναι, καὶ γῆ καὶ νερὸ δώσανε στὸ βασιλέα πρῶτοι, καὶ πῶς ἀπ' ἀνάγκη τὸ κάμανε νὰ ρθοῦνε στὶς Θερμοπύλες, καὶ ήτανε ἀθῶοι γιὰ τὴ ζημιὰ ποὺ εἶχε πάθει δὲ βασιλέας. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ σωθήκανε, ἀφοῦ εἶχανε καὶ πολλοὺς Θεσσαλοὺς μάρτυρες τους. "Ομως δὲν ήτανε τυχεροὶ ἴσαμε τὸ τέλος· γιατί, ἄμα τοὺς βάλανε στὸ χέρι οἱ βάρβαροι, ἄλλους τοὺς σκοτώσανε, καθὼς ἐρχόντανε κοντά τους, ἄλλαξ τοὺς περισσοτέρους κατὰ διαταγὴ τοῦ Ξέρξη τοὺς στίξανε μὲ βασιλικὰ σημάδια, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τους Λεοντιάδη.

αὐτοὺς ἔλαβον οἱ βάρβαροι ἐλθόντας, τοὺς μέν τινας καὶ ἀπέκτειναν προσιόντας, τοὺς δὲ πλεῦνας αὐτῶν κελεύσαντος Ξέρξεω ἔστιζον στίγματα βασιλῆια, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ Λεοντιάδεω.

238 Ξέρξης [δὲ] διεξήγει διὰ τῶν νεκρῶν, καὶ Λεωνίδεω, ἀκηκοώς ὅτι βασιλεύς τε ἦν καὶ στρατηγὸς Λακεδαιμονίων, ἐκέλευσε ἀποταμόντας τὴν κεφαλὴν ἀνασταριῶσαι. Δῆλα μοι πολλοῖσι μὲν καὶ ἄλλοισι τε κυμητοῖσι, ἐν δὲ καὶ τῷδε οὖν ἥκιστα γέγονε, ὅτι βασιλεὺς Ξέρξης πάντων δὴ μάλιστα ἀνδρῶν ἐθυμώθη ζώοντι Λεωνίδῃ· οὐ γὰρ ἂν κοτε ἐς τὸν νεκρὸν ταῦτα παρενόμησε, ἐπεὶ τιμᾶν μάλιστα νομίζουσι τῶν ἐγώ οἶδα ἀνθρώπων Πέρσαι ἀνδρας ἀγαθοὺς τὰ πολέμια.

Αφοῦ τελείωσε ή μάχη, ὁ Ξέρξης πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς νεκροὺς 238 καὶ τὸ Λεωνίδα μαζὶ τους· ἐπειδὴ εἶχε ἀκούσει πώς ἤτανε βασιλέας καὶ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων, παράγγειλε νὰ τοῦ κόψουνε τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὸ στήσουνε ἀπάνω σὲ παλούκι. Καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα δείγματα καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτὴ τὴν πράξη φάνηκε πώς ὁ βασιλέας Ξέρξης, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀνθρωπο ζωντανό, εἶχε στὴν ὄργη του τὸ Λεωνίδα· γιατὶ ἀλλιῶς ποτὲ δὲ θά' κανε ἀπάνω στὸ νεκρὸ τέτοια ἀνομη πράξη, ἀφοῦ ἐγὼ ξέρω πώς περισσότερο ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο οἱ Πέρσες συνηθᾶνε νὰ σέβουνται τοὺς γενναῖοὺς ἀνδρες στὸν πόλεμο.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΟΓΔΟΗ
ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΟΥΡΑΝΙΑ

- 1   Οι δὲ Ἐλλήνων ἐς τὸν ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντες ἥσαν οἴδε· Ἀθηναῖοι μὲν νέας παρεχόμενοι ἐπτὰ καὶ ἕπκοσι καὶ ἑκατόν· ὑπὸ δὲ ἀρετῆς τε καὶ προθυμίης Πλαταιέες, ἄπειροι τῆς ναυτικῆς ἔόντες, συνεπλήρουν τοῖσι Ἀθηναίοισι τὰς νέας· Κορίνθιοι δὲ τεσσεράκοντα νέας παρείχοντο, Μεγαρέες δὲ ἕπκοσι καὶ Χαλκιδέες ἐπλήρουν εἴκοσι Ἀθηναίων σφι παρεχόντων τὰς νέας, Αἰγινῆται δὲ ὀκτωκαίδεκα, Σικυώνιοι δὲ δυώδεκα, Λακεδαιμόνιοι δὲ δέκα, Ἐπιδαύριοι δὲ ὀκτώ, Ἐρετριέες δὲ ἐπτά, Τροιζήνιοι δὲ πέντε, Στυρέες δὲ δύο καὶ Κεῖοι δύο τε νέας καὶ πεντηκοντέρους δύο. Λοκροὶ δέ σφι οἱ Ὁπούντιοι ἐπεβοήθεον πεντηκοντέρους ἔχοντες ἐπτά.
- 2   Τὸν δὲ στρατηγὸν τὸν τὸ μέγιστον κράτος ἔχοντα παρείχοντο Σπαρτῖται Εὐρυβιάδεα τὸν Εὐρυκλείδεων οἱ γὰρ σύμμαχοι οὐκ ἔφασαν, ἦν μὴ διάλακον ἡγεμονεύη, Ἀθηναίοισι ἔφεσθαι ἡγεμένοισι, ἀλλὰ λύσειν τὸ μέλλον ἔσεσθαι στράτευμα... Ἀντιβάντων δὲ τῶν συμμάχων εἰκονοὶ Ἀθηναῖοι, μέγα πεποιημένοι περιεῖναι τὴν Ἑλλάδα, καὶ γνόντες, εἰ στασιάσουσι περὶ τῆς ἡγεμονίης, ὡς ἀπολέεται ἡ Ἑλλάς, δῷθα νοεῦντες...
- 4   Τότε δὲ οὗτοι οἱ καὶ ἐπ' Ἀρτεμίσιον Ἐλλήνων ἀπικόμενοι ώς εἶδον νέας τε πολλὰς καταχθείσας ἐς τὰς Ἀφετὰς καὶ στρατιῆς ἄπαντα πλέα, ἐπεὶ αὐτοῖσι παρὰ δόξαν τὰ πρήγματα τῶν βαρβάρων ἀπέβαινε ἢ ώς αὐτοὶ κατεδόκεον, καταρρωδήσαντες δογματὸν ἐβούλεύοντο ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίσιου ἔσω ἐς τὴν Ἑλλάδα. Γνόντες δέ σφεας οἱ Εὐβοέες ταῦτα βούλευομένους ἐδέοντο Εὐρυβιάδεω προσμεῖναι χρόνον διλύγον, ἔστιν αὐτοὶ τέκνα τε καὶ τοὺς οἰκέτας ὑπεκθέωνται. Ὡς δέ οὐκ ἔπειθον,

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΕΕΡΕΗ

1. ΝΑΥΜΑΧΙΕΣ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΑΡΤΕΜΙΣΙΟ (480 π. Χ.)

Οι "Ελληνες ποὺ καταταχτήκανε¹⁰⁷" στὸ ναυτικό, ἥτανε οἱ παρακά-₁
τῷ· οἱ 'Αθηναῖοι μὲ ἐκατὸν εἴκοσι ἔφτὰ πλοῖα· οἱ Πλαταιεῖς, ἀν καὶ
ἥταν ἀπειροὶ στὰ ναυτικά, ἀπογεμίζανε τὰ πλοῖα τῶν 'Αθηναίων· οἱ
Κορίνθιοι προσφέρανε σαράντα πλοῖα· οἱ Μεγαρεῖς εἴκοσι· οἱ Χαλκι-
δεῖς πληρώματα γιὰ εἴκοσι πλοῖα, ποὺ τοὺς δώσανε οἱ 'Αθηναῖοι· οἱ
Αἰγινῆτες δεκαοχτὼ πλοῖα· οἱ Σικουώνιοι δώδεκα· οἱ Λακεδαιμόνιοι
δέκα· οἱ 'Επιδαύριοι ὅχτώ· οἱ 'Ερετριεῖς ἔφτα· οἱ Τροιζήνιοι πέντε· οἱ
Στυρεῖς¹⁰⁸ δύο, καὶ οἱ Κεῖοι¹⁰⁹ δύο καὶ δύο πεντηκοντόρους¹¹⁰. Πρόθυ-
μοι ἀκόμα ἔρχόντανε βοήθειά τους οἱ 'Οπούντιοι Λοχροὶ μὲ ἔφτὰ πεν-
τηκοντόρους.

Τὸ ναύαρχο ποὺ εἶχε τὴν ἀνώτερη διοίκηση τὸν ἔδωσαν οἱ Σπαρ-₂
τιάτες· αὐτὸς ἥταν ὁ Εύρυβιάδης τοῦ Εύρυκλείδη· γιατὶ οἱ σύμμαχοι
εἴπανε ὅτι, ἀν δὲν ἔχῃ τὴ διοίκηση Λάκωνας ἀρχηγός, δὲ θὰ θελήσουνε
ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς 'Αθηναίους¹¹¹, ἀναγνωρίζοντας τὴ διοίκησή τους,
ἀλλὰ θὰ διαλύσουνε τὸ στράτευμα ποὺ ἔτοιμάζανε. Οἱ 'Αθηναῖοι ὑπο-₃
χωρήσανε στὴν ἀντίσταση τῶν συμμάχων ἔχοντας τὴ γνώμη πώς τὸ
πρώτιστο ἥτανε ἡ 'Ελλάδα νὰ νικήσῃ καὶ πώς, ἀν φιλονικούσανε οἱ "Ελ-
ληνες γιὰ τὴν ἀρχηγία, ἡ 'Ελλάδα θὰ χανότανε.

Λοιπὸν οἱ "Ελληνες, ὅσοι εἴχανε συναχτῆ στὸ 'Αρτεμίσιο¹¹², κα-₄
θώς εἴδανε πολλὰ πλοῖα περσικὰ παραταγμένα στὶς 'Αφετές¹¹³ καὶ ὅλα
στρατὸ γεμάτα, καὶ καταλάβανε πώς τὰ πράματα τῶν βαρβάρων ἥτανε
ἀλλιώτικα ἀπὸ δ, τι αὐτοὶ περιμένανε, φοβηθήκανε πολὺ καὶ συλλογι-
ζόντανε νὰ φύγουνε ἀπὸ τὸ 'Αρτεμίσιο πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς 'Ελλάδας.
Καθὼς ὅμως οἱ Εύβοεῖς τοὺς καταλάβανε τέτοια νὰ συλλογίζουνται,

μεταβάντες τὸν Ἀθηναίων στρατηγὸν πείθονσι Θεμιστοκλέα ἐπὶ μισθῷ τριήκοντα ταλάντοισι, ἐπ' ᾧ τε καταμείναντες πρὸ τῆς Εὐβοίης ποιήσονται τὴν ναυμαχίην.

5   Ο δὲ Θεμιστοκλέης τοὺς Ἑλληνας ἐπισχεῖν ὅδε ποιέει Εὐρυβιάδῃ τούτων τῶν χρημάτων μεταδιδοῖ πέντε τάλαντα ὡς παρ' ἔωντοῦ δῆθεν διδούς· ὡς δὲ οἱ οὗτος ἀνεπέπειστο, Ἀδείμαντος γὰρ οἱ Ὁκνότου Κορινθίων στρατηγὸς τῶν λοιπῶν ἥσπαιρε μοῦνος, φάμενος ἀποπλώσεσθαι τε ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίσιου καὶ οὐ παραμενέειν, πρὸς δὴ τοῦτον εἴπει ὁ Θεμιστοκλέης ἐπομόσας· «Οὐ σύ γε ἡμέας ἀπολείψεις, ἐπεὶ τοι ἐγὼ μέζω δῶρα δῶσω, ἢ βασιλεὺς ἄν τοι ὁ Μήδων πέμψει ἀπολιπόντι τοὺς συμμάχους». Ταῦτά τε ἄμα ἥγρονε καὶ πέμπει ἐπὶ τὴν νέα τὴν Ἀδειμάντου τάλαντα ἀργυρίου τρία οὗτοί τε δὴ πληγέντες δώρουσι ἀναπεπιεισμένοι ἦσαν, καὶ τοῖσι Εὐβοεῦσι ἐκεχάριστο, αὐτός τε ὁ Θεμιστοκλέης ἐκέρδητε, ἐλάνθανε δὲ τὰ λοιπὰ ἔχων, ἀλλ' ἡπιστέατο οἱ μεταλλύτες τούτων τῶν χρημάτων, ἐκ τῶν Ἀθηνέων ἐλθεῖν ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ τὰ χρήματα.

6   Οὕτω δὴ κατέμεινάν τε ἐν τῇ Εὐβοίῃ καὶ ἐναυμάχησαν. Ἐγένετο δὲ ὅδε ἐπει τε δὴ ἐς τὰς Ἀφετὰς περὶ δείλην πρωτῆν γινομένην ἀπίκατο οἱ βάρβαροι, πυθόμενοι μὲν ἔτι καὶ πρότερον περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυλοχέειν νέας Ἐλληνίδας δλίγας, τότε δὲ αὐτοὶ ἰδόντες, πρόθυμοι ἦσαν ἐπιχειρέειν, εἴ κως ἔλοιεν αὐτάς· ἐκ μὲν δὴ τῆς ἀντίης προσπλώειν οὖκ ἡ σφι ἐδόκεε τῶνδε εἰνεκεν, μή κως ἰδόντες οἱ Ἐλληνες προσπλώοντας ἐς φυγὴν δρμήσειαν, φεύγοντάς τε εὐφρόνη καταλάβοι· καὶ ἐμελλον δῆθεν ἐκφεύξεσθαι, ἐδεε δὲ μηδὲ πυρφόρον τῷ ἐκείνων λόγῳ ἐκφυγόντα περιγενέσθαι.

7   Πρὸς ταῦτα ὅν τάδε ἐμηχανέοντο· τῶν νεῶν ἀπασέων ἀποκρίναντες διηκοσίας περιέπεμπον ἔξωθεν Σκιάθου, ὡς ἀν μὴ δρθέωσι ὑπὸ τῶν πολεμίων περιπλώονσαι Εὐβοιαν κατά τε Καφηρέα καὶ Γεραιστὸν ἐς τὸν Εὔριπον, ἵνα δὴ περιλάβοιεν, οἱ μὲν ταντῇ ἀπικόμενοι καὶ φράξαντες αὐτῶν τὴν δπίσω φέρονταν ὄδόν, σφεῖς δὲ ἐπισπόμενοι ἐξ ἐναντίης. Ταῦτα βουλευσάμενοι ἀπέπεμπον τῶν νεῶν τὰς ταχθείσας, αὐτοὶ οὖκ

παρακαλούσανε τὸν Εὔρυβιάδη νὰ μείνη λίγον καιρό, ὥσπου αὐτοὶ νὰ ἀποσύρουνε τοὺς ἀνθρώπους των, παιδιά καὶ σκλάβους. Ἀφοῦ δέως δὲν τὸν κάμανε νὰ τοὺς ἀκούσῃ, πήγανε στὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸ Θεμιστοκλῆ καὶ μὲ πληρωμὴ τριάντα ταλάντων¹¹⁴ τὸν καταφέρανε στὴ συμφωνία, μένοντας νὰ δώσουνε τὴν ναυμαχίαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Εὔβοια.

Ο Θεμιστοκλῆς λοιπόν, γιὰ νὰ κρατήσῃ ἔκει τοὺς "Ελληνες, νὰ 5 τὶ κάνει· στὸν Εύρυβιάδη δίνει πέντε τάλαντα, τάχα ἀπὸ δικά του χρήματα· ἀφοῦ κατάπεισε τὸν Εύρυβιάδη, τότε—ἔπειδη ὁ Ἀδείμαντος, ἔνας ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Κορινθίων, μόνος αὐτὸς ἀπ' ὅλους νὰ φύγῃ λαχταροῦσε, λέγοντας πῶς θὰ κάμη πανιά ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο καὶ δὲν ἔννοει ποτὲ νὰ μείνῃ—πήγε σ' αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, κι ἀφοῦ τὸν ὄρκισε, τοῦ εἶπε· «Οχι, ἐσύ δὲ θὰ τὸ κάμης αὐτό, δὲ θὰ μᾶς παραιτήσης, καὶ θὰ ιδῆς ἐγώ, θὰ σοῦ χαρίσω δῶρα μεγαλύτερα ἀπὸ ἔκεινα ποὺ θὰ σοῦ χάριζε ὁ βασιλέας τῶν Μήδων, ἀν ἀφηγης τοὺς συμμάχους». Αὐτὰ τοῦ τά λέγε καὶ τὰ ξανάλεγε καὶ μαζὶ ἔστελνε στὸ πλοϊο τοῦ Ἀδείμαντου τάλαντα ἀργυρὰ τρία. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ δύο, θαμπωμένοι ἀπὸ τὰ δῶρα, ὑποχωρήσανε καὶ κάμανε τὴ χάρη στοὺς Εὔβοεῖς, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμεινε κερδισμένος, χωρὶς νὰ τὸ ξέρη κανεῖς· καὶ ὅσοι πήραν χρήματα νομίζανε πῶς αὐτὰ εἴχανε δοθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους γι' αὐτὸν τὸ σκοπό. Ἔτσι οἱ "Ελληνες μείνανε στὴν Εὔβοια καὶ πολεμήσα- 6 νε· καὶ νὰ πῶς ἔγινε ἡ ναυμαχία. Ἀμέσως μετὰ τὸ μεσημέρι ποὺ οἱ Βάρβαροι εἴχανε φτάσει στὶς Ἀφετές καὶ εἴδανε μὲ τὰ μάτια τους τὰ πλοϊα τὰ ἑλληνικὰ νὰ εἰναι λίγα, καθὼς καὶ πρωτύτερα τὸ εἴχανε ἀκουστά, εἴχανε προθυμία ἀμέσως νὰ ἐπιτεθοῦνε, μήπως καὶ τὰ κυριέψουνε. Ἀντιμέτωποι δέως νὰ τοὺς πᾶνε δὲν τοὺς φαινότανε σωστό, μήπως, βλέποντάς τους οἱ "Ελληνες νά ρχουνται καταπάνω τους, δοθοῦνε στὴ φυγή, καὶ ἡ νύχτα ἔπειτα τοὺς βοηθήση στὸ δρόμο τους, καὶ ἔτσι τοὺς ξεφύγουνε μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τους, ἐνῶ κατὰ τὸ λόγο τους δὲν ἔπρεπε ψυχὴ νὰ τοὺς γλυτώσῃ.

Νά λοιπὸν τί μηχανευτήκανε γιὰ τὸ σκοπό· ἀπ' ὅλα τὰ πλοϊα χω- 7 ρίσανε διακόσια καὶ τὰ στείλανε ἀπάνω ἀπὸ τὴ Σκίαθο γιὰ νὰ μὴν τὰ ἰδοῦν οἱ ἔχθροι, καθὼς θὰ ταξιδεύανε γύρω ἀπὸ τὴν Εὔβοια πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καφηρέα καὶ τοῦ Γεραιστοῦ¹¹⁵ ἵσαμε τὸν Εὔριπο¹¹⁶, καὶ φτάνοντας ἔκει θὰ τοὺς ἀποκλείνανε, φράζοντας τὸ δρόμο τους πρὸς τὰ ὄπιστα, ἐνῶ αὐτοὶ χτυπώντας τους κατὰ μέτωπο θὰ τοὺς τραβούσανε τὴν προσοχή. Ἀφοῦ λάβανε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, στείλανε τὰ ὠρισμένα πλοϊα,

ἐν νόῳ ἔχοντες ταύτης τῆς ἡμέρης τοῖσι "Ελλησι ἐπιθήσεσθαι, οὐδὲ πρότερον ἢ τὸ σύνθημά σφι ἔμελλε φανήσεσθαι παρὰ τῶν περιπλωόντων ὡς ἡκόντων. Ταύτας μὲν δὴ περιέπεμπον, τῶν δὲ λοιπέων νεῶν ἐν τῇσι Ἀφετῆσι ἐποιεῦντο ἀριθμόν.

8   'Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἐν τῷ οὗτοι ἀριθμὸν ἐποιεῦντο τῶν νεῶν (ἢ γὰρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τούτῳ Σκυλλίης Σκιωναῖος δύτης τῶν τότε ἀνθρώπων ἀριστος, δς καὶ ἐν τῇ ναυηγίῃ τῇ κατὰ τὸ Πήλιον γενομένη πολλὰ μὲν ἔσωσε τῶν χρημάτων τοῖσι Πέρσῃσι, πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς περιεβάλετο), οὗτος δ Σκυλλίης ἐν νόῳ μὲν εἶχε ἄρα καὶ πρότερον αὐτομολήσειν ἐς τὸνς "Ελληνας, ἀλλ' οὐ γὰρ οἱ παρέσχε ως τότε. "Οτε φαμὲν δὴ τρόπῳ τὸ ἐνθεῦτεν ἔτι ἀπίκετο ἐς τὸνς "Ελληνας, οὐκ ἔχω εἰπαι ἀτρεκέως, θαυμάζω δέ, εἰ τὰ λεγόμενά ἔστι ἀληθέα· λέγεται γάρ, ως ἐξ Ἀφετέων δὺς ἐς τὴν Θάλασσαν οὐ πρότερον ἀνέσχε, ποὶν ἢ ἀπίκετο ἐπὶ τὸ 'Αρτεμίσιον, σταδίους μάλιστά κῃ τούτους ἐς ὁγδώκοντα διὰ τῆς θαλάσσης διεξελθών. Λέγεται μέν νυν καὶ ἄλλα φενδέσι ἵκελα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, τὰ δὲ μετεξέτερα ἀληθέα. Περὶ μέντοι τούτου γνώμη μοι ἀποδεδέχθω πλοίῳ μιν ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸ 'Αρτεμίσιον ως δὲ ἀπίκετο, αὐτίκα ἐσήμηντε τοῖσι στρατηγοῖσι τίν τε ναυηγίην ως γένοιτο, καὶ τὰς περιπεμφθείσας τῶν νεῶν περὶ Εὖβοιαν.

9   Τοῦτο δὲ ἀκούσαντες οἱ "Ελληνες λόγον σφίσι αὐτοῖσι ἐδίδοσαν. Πολλῶν δὲ λεχθέντων ἐνίκα τὴν ἡμέρην ἐκείνην αὐτοῦ μείναντάς τε καὶ αὐλισθέντας, μετέπειτεν νύκτα μέσην παρέντας πορεύεσθαι καὶ ἀπαντᾶν τῇσι περιπλωούσῃ τῶν νεῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο, ως οὐδεὶς σφι ἐπέπλωε, δείλην ὄφίην γινομένην τῆς ἡμέρης φυλάξαντες αὐτοὶ ἐπανέπλωον ἐπὶ τὸνς βαρβάρους, ἀπόπειραν αὐτῶν ποιήσασθαι βουλόμενοι τῆς τε μάχης καὶ τοῦ διεκπλόου.

10   'Ορέοντες δέ σφεας οἱ τε ἄλλοι στρατιῶται οἱ Ξέρξεω καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐπιπλώοντας τηνσὶ δλίγησι, πάγχυ σφι μανίην ἐπενείκαντες ἀνῆγον καὶ αὐτοὶ τὰς νέας, ἐλπίσαντές σφεας εὐπετέως αἰρήσειν, οἰκότα κάρτα ἐλπίσαντες· τὰς μέν γε τῶν 'Ελλήνων ὅρέοντες δλίγας νέας, τὰς δὲ ἐσωτῶν πλήθετ τε πολλαπλησίας καὶ ἄμεινον πλωούσας, καταφρονήσαντες

χωρίς ὅμως νά χουνε σκοπὸ αὐτὴ τὴν ἵδια ἡμέρα νὰ κάνουνε τὴν ἐπίθεση στοὺς "Ἐλληνες οὗτε ἄλλη φορά, πρὶν τοὺς δοθῆ τὸ σύνθημα, ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ κάνανε τὸ γύρο, πώς εἴχανε φτάσει. Καὶ στὸ μεταξὺ κάνανε ἐπιθεώρηση τῶν ἄλλων πλοίων ποὺ εἴχανε μείνει στὶς Ἀφετές.

Οἱ Πέρσες καταγινόντανε σ' αὐτὴ τὴν ἐπιθεώρηση· ἔτυχε ὅμως 8 μέσα στὸ στόλο νὰ βρίσκεται κάποιος Σκυλλίας Σκιωναῖος¹¹⁷, βουτηχτής ἀπὸ τοὺς πρώτους τοῦ καιροῦ του· αὐτὸς καὶ κατὰ τὸ ναυάγιο¹¹⁸ ποὺ εἴχε γίνει κοντὰ στὸ Πήλιο ἔβγαλε ἀπὸ τὴ θάλασσα μὲ τὴν τέχνη του πολλὰ χρήματα τῶν Περσῶν, ὅμως καὶ ὁ ἴδιος ξράτησε πολλά· λοιπὸν αὐτὸς ὁ Σκυλλίας ἀπὸ καιρὸ πρωτύτερα εἴχε βάλει στὸ μυαλό του νὰ λιποταχτῇση στοὺς "Ἐλληνες, ἀλλὰ καμιὰ εὐκαιρία ὡς τότε δὲν τοῦ εἴχε δοθῆ. Μὲ τί ὅμως τρόπο ἀργότερα αὐτὸς κατάφυγε στοὺς "Ἐλληνες δὲν ξέρω νὰ πῶ μὲ ἀκρίβεια, θαυμάζω ὅμως μὲ τὰ λεγόμενα, ἂν εἶναι ἀληθινά. Λένε δηλαδὴ πώς ἀπὸ τὶς Ἀφετές βουτώντας δὲ βγῆκε στὴν ἐπιφάνεια, παρὰ ἅμα ἔφτασε στὸ Ἀρτεμίσιο, ἀφοῦ πέρασε στάδια ὡς ὅγδοήντα¹¹⁹ κολυμπώντας βουτηχτά. Ἡ δική μου γνώμη εἶναι, πώς μὲ πλοϊο ἔφτασε στὸ Ἀρτεμίσιο. Καὶ μόλις ἔφτασε, ἀμέσως ἀνάφερε στοὺς στρατηγοὺς τὸ ναυάγιο πῶς ἔγινε καὶ τῶν πλοίων τὸ ταξίδι γύρω ἀπὸ τὴν Εὔβοια.

"Αμα τὸν ἀκούσανε οἱ "Ἐλληνες, ἀρχίσανε ν' ἄλλάζουνε τὶς γνῶμες 9 τους· καὶ ἀφοῦ εἴπανε πολλά, νικοῦσε ἡ γνώμη νὰ μείνουνε αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἐκεῖ καὶ κατὰ τὰ μεσάνυχτα σηκωνόντας ἄγκυρα νὰ τραβᾶνε νὰ συναπαντήσουνε τὰ ἄλλα πλοῖα, ποὺ κάνανε τὸ γύρο. "Τστερα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, ἀφοῦ κανεὶς δὲν πήγαινε νὰ τοὺς ἐπιτεθῆ κι ἀφοῦ φυλάξανε τὴν ὥρα, ἀργὰ τὸ ἀπόγεμα, ἀρχίσαν ἔφοδο καταπάνω στοὺς βαρβάρους θέλοντας νὰ τοὺς δοκιμάσουνε καὶ στὴ μάχη καὶ στοὺς χειρισμούς τους.

Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες στρατιῶτες, οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἴδιος 10 ὁ Ξέρξης νὰ κάνουνε τὴν ἔφοδο μὲ τόσο λίγα πλοῖα, θαρρούσανε πώς χωρὶς ἄλλο εἴχανε χάσει τὸ νοῦ τους, κι ἀνοιγόντανε κι αὐτοὶ μὲ τὰ πλοῖα, ἐλπίζοντας πώς εὔκολα θὰ τοὺς παίρνανε· καὶ φυσικὰ πολλοὶ εἴχανε αὐτές τὶς ἐλπίδες, ἀφοῦ τοὺς βλέπανε τόσο λιγοστούς καὶ τὰ δικά τους πλοῖα πολὺ περισσότερα καὶ καλύτερα ἐφωδιασμένα. Μ' αὐτὴ τὴν ἴδεα ἀρχίσανε νὰ τοὺς βάνουνε στὴ μέση. Τότε δοι ἀπὸ τοὺς "Ιωνες συμπαθούσανε τοὺς "Ἐλληνες καὶ λαβαίνανε μέρος στὴν ἐκστρατεία ἀθέλητα, θαρρούσανε δική τους συμφορὰ μεγάλη βλέποντάς τους νὰ περικυ-

ταῦτα ἐκυκλοῦντο αὐτοὺς ἐς μέσον. "Οσοι μὲν νν τῶν Ἰώνων ἦσαν εὑ-
νοοι τοῖσι Ἐλλησι, ἀέκοντες τε ἐστρατεύοντο, συμφορήν τε ἐποιεῦντο
μεγάλην, δρόντες περιεχομένους αὐτοὺς καὶ ἐπιστάμενοι ὡς οὐδεὶς
αὐτῶν ἀπονοστήσει· οὕτω ἀσθενέα σφι ἐφαίνετο εἶναι τὰ τῶν Ἐλλήνων
πρόγιματα. "Οσοισι δὲ καὶ ἥδομένουσι ἦν τὸ γινόμενον, ἀμιλλαν ἐποιεῦν-
το, ὅκως αὐτὸς ἔκαστος πρῶτος νέα Ἀττικὴν ἐλὼν δῶρα παρὰ βασιλέος
λάμψεται. Ἀθηναίων γάρ αὐτοῖσι λόγος ἦν πλεῖστος ἀνά τὰ στρατόπεδα.

11   Τοῖσι δὲ Ἐλλησι ὡς ἐστίμηνε, πρῶτα μὲν ἀντίτρῳροι τοῖσι βαρ-
βάροισι γενόμενοι ἐς τὸ μέσον τὰς πρύμνας συνιγγαγον, δεύτερα δὲ ση-
μίγναντος ἔργου εἰχοντο, ἐν δὲ λίγῳ περ ἀπολαμφθέντες καὶ κατὰ στόμα.
Ἐνθαῦτα τριήκοντα νέας αἱρέονται τῶν βαρβάρων... Πρῶτος δὲ Ἐλλήνων
νέα τῶν πολεμίων• ἐλλε ἀνήρ Ἀθηναῖος Ανκομήδης Αἰσχραίον, καὶ τὸ
ἀριστήϊον ἔλαβε οὗτος. Τοὺς δ' ἐν τῇ ναυμαχίῃ ταύτη ἐτεραλκέως ἀγω-
νιζομένους νὺξ ἐπελθοῦσα διέλυσε. Οἱ μὲν δὴ Ἐλληνες ἐπὶ τὸ Ἀρτεμί-
σιον ἀπέπλωον, οἱ δὲ βάρβαροι ἐς τὰς Ἀφετάς, πολλὸν παρὰ δόξαν ἀγω-
νιζάμενοι.

12   Ως δὲ εὐφρόνη ἐγεγόνεε, ἢν μὲν τῆς ὥρης μέσον θέρος, ἐγίνετο δὲ
ἄνδρος τε ἄπλετον διὰ πάσης τῆς νυκτὸς καὶ σκληραὶ βρονταὶ ἀπὸ τοῦ Πη-
λίον· οἱ δὲ νεκροὶ καὶ τὰ ναυγίγια ἔξεφορδέοντο ἐς τὰς Ἀφετάς, καὶ περὶ
τε τὰς πρώρας τῶν νεῶν εἴλεοντο καὶ ἐτάρασσον τοὺς ταρσοὺς τῶν κω-
πέων. Οἱ δὲ στρατιῶται οἱ ταύτη ἀκούοντες ταῦτα ἐς φόβον κατιστέα-
το, ἐλπίζοντες πάγχυν ἀπολέεσθαι ἐς οἴλα κακὰ ἥκον.

13   Καὶ τούτοισι μὲν τοιαύτῃ νὺξ ἐγίνετο, τοῖσι δὲ ταχθεῖσι αὐτῶν
περὶπλώειν Εὑβοιαν ἡ αὐτή περ ἐοῦσα νὺξ πολλὸν ἦν ἔτι ἀγριωτέῃ, το-
σούτῳ ὅσῳ ἐν πελάγει φερομένοισι ἐπέπιπτε, καὶ τὸ τέλος σφι ἐγίνετο
ἄχαρι· ὃς γάρ δὴ πλώονται αὐτοῖσι χειμών τε καὶ τὸ ὄντα ἐπεγίνετο
ἐοῦσι κατὰ τὰ Κοῖλα τῆς Εὑβοίης, φερόμενοι τῷ πνεύματι καὶ οὐκ εἰ-
δότες τῇ ἐφέροντο, ἔξεπιπτον πρὸς τὰς πέτρας. Ἐποιέετο τε πᾶν ὑπὸ τοῦ
θεοῦ, ὅκως ἀν ἔξισθείη τῷ Ἐλληνικῷ τῷ Περσικὸν μηδὲ πολλῷ πλέον εἴη.

14   Οὗτοι μέν νν περὶ τὰ Κοῖλα τῆς Εὑβοίης διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐν
Ἀφετῆσι βάρβαροι, ὡς σφι ἀσμένοισι ἡμέρῃ ἐπέλαμψε, ἀτρέμας τε εἰ-
χον τὰς νέας, καὶ σφι ἀπεχράτο κακῶς πρήσσονται ἡσυχίην ἄγειν ἐν τῷ

κλώνουνται καὶ πιστεύοντας πώς κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲ θὰ ζεφύγῃ τόσο τοὺς φαινόντανε ξεπεσμένα τὰ πράματα τὰ ἐλληνικά. "Οσοι ὅμως μὲ χαρά τους βλέπανταν τὴν κατάσταση, παραβγαίνανε ποιός πρῶτος θὰ κυριέψῃ πλοϊοῦ ἀθηναϊκὸ γιὸς νὰ πάρῃ χαρίσματα ἀπὸ τὸ βασιλέα. Γιατὶ τὴν περισσότερη φήμη μέσα στὸ στρατόπεδο τὴν εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι.

Οἱ "Ἐλληνες λοιπόν, μόλις ἀκούστηκε τὸ πρόσταγμα, στὴν ἀρχὴ¹¹ ἄμα ἀντικρύσανε τοὺς βαρβάρους, γυρίσανε τὶς πρύμνες πρὸς τὸ κέντρο τους· ὕστερα μὲ τὸ δεύτερο πρόσταγμα ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση ἀν καὶ πειραρισμένοι σὲ μικρὸ χῶρο, καὶ ἀπὸ πολὺ κοντά. Τότε κυριεύουνται προϊστορικά. Πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Λυκομήδης, γιὸς τοῦ Αἰσχραίου, κυρίεψε πλοϊοῦ ἔχθρικὸ καὶ πῆρε τὸ ἀριστεῖο· ἡ μάχη ὅμως ἔξακολουθοῦσε ἀμφίβολη καὶ φτάνοντας ἡ νύχτα τοὺς χώρισε. Καὶ οἱ "Ἐλληνες γυρίσανε στὸ Ἀρτεμίσιο καὶ οἱ βάρβαροι στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ πολεμήσανε πολὺ ἀλλιώτικα ἀπ' ὅ,τι ἐλπίζανε.

"Ητανε μέσα τοῦ καλοκαιριοῦ· ἄμα βράδυντες, ἀκράτητη βροχὴ¹² ἀρχισε νὰ πέφτη δῆλη τὴ νύχτα, καὶ βροντὲς ποὺ ξεκουφαίνανε φτάνανε ἀπ' τὸ Πήλιο. Τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ ναυάγια τοὺς ξερνοῦσε τὸ κῦμα κατὰ τ' ἀκρογιάλι τῶν Ἀφετῶν καὶ τά 'κανε νὰ μπλέκουνται στὶς πρῷρες καὶ νὰ χτυπᾶνε στὶς ἄκρες τῶν κουπιῶν. Καὶ οἱ στρατιῶτες ἀκούγοντας αὐτοὺς τοὺς κρότους τρέμανε ἀπὸ τὸ φόβο τους, περιμένοντας χωρὶς ἄλλο νὰ χαθοῦν.

"Ετοι περάσανε τὴ νύχτα ἐκείνη· ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, ποὺ θὰ κάνα-¹³ νε τὸ γύρο τῆς Εὐβοίας, ἡ ἴδια αὐτὴ νύχτα ἤτανε πολὺ ἀγριώτερη· τοὺς ηὗρε στὸ ἀνοιχτὸ πέλαγος καὶ τὸ τέλος τους ἤτανε πολὺ ἀτυχοῖ· γιατὶ ἐνῶ ταξιδεύανε κοντὰ στὰ Κοῦλα¹²⁰ τῆς Εὐβοίας, τοὺς πλάκωσε ἡ κακοκαιρία καὶ ἡ βροχὴ, καὶ ὁ ἀνεμος τοὺς ἔσερνε καὶ δὲν ξέρανε ποὺ βρίσκονται, καὶ τότε πέφτανε στὰ βράχια ἀπάνω. "Ολα αὐτὰ ἤτανε ἀπὸ θεοῦ Θέλημα, γιὰ νὰ γίνη τὸ περσικὸ ναυτικὸ ἰσάριθμο μὲ τὸ ἐλληνικὸ κι ὅχι πιὰ παραπολὺ ἀνώτερο.

"Ετοι χαθήκανε κι αὐτοὶ κοντὰ στὰ Κοῦλα. Οἱ ἄλλοι βάρβαροι ποὺ¹⁴ ἤτανε στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ εἴδανε μὲ χαρά τους νὰ φέξῃ ἡ μέρα, κρατούσανε τὰ πλοῖα ἀκίνητα, καὶ μέναν εὐχαριστημένοι ἀνάμεσα σ' αὐτά τους τὰ δεινά, νὰ βρίσκουνε κάποια ἡσυχία τώρα. Τότε στοὺς "Ἐλληνες ἔφτασε βοήθεια ἀπὸ πενήντα τρεῖς τριήρεις ἀττικές καὶ θάρρος τοὺς δώσανε τὰ πλοῖα αὐτά, ἄμα φτάσανε, κι ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἔκαμε καρδιὰ ἡ εἰδηση πώς οἱ βάρβαροι ὅσοι κάνανε τὸ γύρο τῆς Εὐβοίας

παρεόντι. Τοῖσι δὲ Ἔλλησι ἐπεβοήθεον νέες τρεῖς καὶ πεντήκοντα Ἀττικαί· αὗται τε δὴ σφεας ἐπέρρωσαν ἀπικόμεναι, καὶ ἄμα ἀγγελή ἐλθοῦσα ὡς τῶν βαρβάρων οἱ περιπλώοντες τὴν Εὐβοιαν πάντες εἴησαν διεφθαρμένοι ὑπὸ τοῦ γενομένου χειμῶνος· φυλάξαντες δὴ τὴν αὐτὴν ὥρην πλώοντες ἐπέπεσον τηνσὶ Κιλίσσησι, ταύτας δὲ διαφθείραντες, ὡς εὐφρόνη ἐγένετο, ἀπέπλωον ὅπισσα ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον.

15   Τοίτη δὲ ἡμέρῃ δεινόν τι ποιησάμενοι οἱ στρατηγοὶ τῶν βαρβάρων νέας οὕτω σφι δλίγας λημαίνεσθαι καὶ τὸ ἀπὸ Ξέρξεω δειμαίνοντες οὐκ ἀνέμειναν ἔτι τοὺς Ἐλληνας μάχης ἀρξαί, ἀλλὰ παρακελευσάμενοι κατὰ μέσον ἡμέρης ἀνῆγον τὰς νέας· συνέπιπτε δὲ ὥστε τῇσι αὐτῇσι ἡμέρῃσι τὰς ναυμαχίας γίνεσθαι ταύτας καὶ τὰς πεζομαχίας τὰς ἐν Θερμοπύλῃσι· ἦν δὲ πᾶς ὁ ἀγὼν τοῖσι κατὰ θάλασσαν περὶ τοῦ Ενδόπου, ὥσπερ τοῖσι ἀμφὶ Λεωνίδην τὴν ἐσβολὴν φυλάσσειν. Οἱ μὲν δὴ παρεκελεύοντο ὅκως μὴ παρήσουσι ἐς τὴν Ἐλλάδα τοὺς βαρβάρους, οἱ δ' ὅκως τὸ Ἀλητικὸν στράτευμα διαφθείραντες τοῦ πόρου κρατήσουσι.

16   Ὡς δὲ ταξάμενοι οἱ Ξέρξεω ἐπέπλωον, οἱ Ἐλληνες ἀτρέμας εἶχον πρὸς τῷ Ἀρτεμισίῳ. Οἱ δὲ βάρβαροι μηνοειδὲς ποιήσαντες τῶν νεῶν ἐκυκλέοντο, ὡς περιλάβοιεν αὐτούς. Ἐνθεῦτεν οἱ Ἐλληνες ἐπανέπλωόν τε καὶ συνέμισγον· ἐν ταύτῃ τῇ ναυμαχίᾳ παραπλήσιοι ἀλλήλοισι ἐγένοντο. Ὁ γὰρ Ξέρξεω στρατὸς ὑπὸ μεγάθεος τε καὶ πλήθεος αὐτὸς ὑπὸ ἐπιπτε, ταρασσομένων τε τῶν νεῶν καὶ περιπιπτούσεων περὶ ἀλλήλας· ὅμως μέντοι ἀντεῖχε καὶ οὐκ εἰκὲ· δεινόν γὰρ χρῆμα ἐποιεῦντο ὑπὸ νεῶν δλίγων ἐς φυγὴν τράπεσθαι. Πολλαὶ μὲν δὴ τῶν Ἐλλήνων νέες διεφθείροντο, πολλοὶ δὲ ἄνδρες, πολλῷ δ' ἔτι πλεῦνες νέες τε τῶν βαρβάρων καὶ ἄνδρες. Οὕτω δὲ ἀγωνιζόμενοι διέστησαν χωρὶς ἐκάτεροι.

19   Νόψ δὲ λαβὼν δὲ Θεμιστοκλέης, ὡς εἰ ἀπορραγείη ἀπὸ τοῦ βαρβάρου τό τε Ἰωνικὸν φῦλον καὶ τὸ Καισικόν, οἰοί τε εἴησαν τῶν λοιπῶν κατέπεθε γενέσθαι, ἐλαυνόντων τῶν Εὐβοέων πρόβατα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ταύτῃ συλλέξας τοὺς στρατηγοὺς ἔλεγέ σφι, ὡς δοκέοι ἔχειν τινὰ παλάμην, τῇ ἐλπίζοι τῶν βασιλέος συμμάχων ἀποστήσειν τοὺς ἀρίστους. Ταῦτα μέν νν ἐς τοσοῦτο παρεγύμνουν, ἐπὶ δὲ τοῖσι κατήκοντι πρήγμα-

όλοι ήταν χαμένοι από τήν τρικυμία. Καὶ μὲ τὸ θάρρος αὐτό, ἀφοῦ περιμένανε νὰ περάσῃ τὸ μεσημέρι, πέσανε ἀπάνω στὴ ναυτικὴ μοῖρα τῶν Κιλίκων, κι ἀφοῦ τὴν καταστρέψανε, γυρίσανε πίσω στὸ Ἀρτεμίσιο μόλις ἄρχιζε νὰ νυχτώνῃ.

Τὴν τρίτη μέρα οἱ στρατηγοὶ τῶν βαρβάρων, μὲ τὴν ἴδεα πῶς ἦτα- 15 νε πρᾶμα ἀνυπόφορο γι' αὐτοὺς τόσα λίγα πλοῖα νὰ τοὺς κάνουνε τόσο πολὺ κακό, ἔχοντας καὶ τὸ φόβο τοῦ Εέρξη, δὲν περιμένανε πιὰ τοὺς "Ελληνες νὰ κάμουνε τὴν ἄρχη, ἀλλὰ δίνοντας θάρρος ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλο σηκώσανε ἄγκυρα κατὰ τὸ μεσημέρι. Καὶ ἦταν σύμπτωση, καὶ οἱ ναυμαχίες καὶ οἱ πεζομαχίες τῶν Θερμοπυλῶν νὰ γίνουνται αὐτές τὶς ἔδιες μέρες· καὶ καθὼς ὁ σκοπὸς τοῦ Λεωνίδα μὲ τοὺς δικούς του ἦταν νὰ μὴν περάσουνε οἱ βάρβαροι στὴν "Ελλάδα, ἔτσι καὶ ὁ ναυτικὸς ἀγώνας, νὰ μὴ μποῦνε στὸν Εὔριπο· λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴν μιὰ μερὶδα οἱ "Ελληνες εἰχανε τὴν φιλοδοξία νὰ μὴν ἀφήσουνε νὰ μποῦνε οἱ βάρβαροι, ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτοὶ νὰ χαλάσουνε τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ τότε νὰ τοὺς κυριέψουνε τὰ περάσματα.

"Ἐνῶ λοιπὸν τὰ πλοῖα τοῦ Εέρξη προχωρούσανε μὲ τάξη, οἱ "Ελ- 16 ληνες μένανε ἀκίνητοι σιμὰ στὸ Ἀρτεμίσιο· οἱ βάρβαροι κάνοντας μὲ τὰ πλοῖα σχῆμα μισοφέγγαρου τοὺς περικυκλώνανε γιὰ νὰ τοὺς κόψουνε κάθε φυγή. Τότε οἱ "Ελληνες βγήκανε κι αὐτοὶ ἀνοιχτὰ κι ὄρχισε ἡ συμπλοκή. Σ' αὐτὴ τὴ ναυμαχία βγήκανε ἵσπαλοι καὶ οἱ δυό· γιατὶ ὁ στόλος τοῦ Εέρξη ἀπὸ τὸ πῆλθος τὸ μεγάλο, ἀπὸ τὸν ταραχμὸ τῶν πλοίων, ποὺ πέφτανε τὸ ἔνα ἀπάνω στ' ἄλλο, ὁ ἔδιος γινότανε πρόσκομμα στὰ ἔδια του κινήματα, ὅμως βαστοῦσε τὴν ἀντίσταση καὶ δὲν ὑποχωρούσε· γιατὶ τὸ εἰχανε ντροπὴ μεγάλη, σὲ τόσο λίγα πλοῖα νὰ δείξουνε τὶς πλάτες τους. Πολλὰ λοιπὸν πλοῖα ἑλληνικὰ χαθήκανε καὶ πολλοὶ "Ελληνες, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα πλοῖα βαρβαρικὰ καὶ βάρβαροι. "Τσερα ἀπὸ τέτοιον ἵσπαλο ἀγώνα χωριστήκανε τὰ δύο μέρη. ✓

2. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ ΚΑΤΑΠΛΕΕΙ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΦΗΝΟΥΝ ΕΡΗΜΗ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥΣ. Η ΑΘΗΝΑ ΚΥΡΙΕΥΕΤΑΙ ΚΑΙ Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΠΑΡΑΔΙΝΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΦΛΟΓΕΣ

"Ο Θεμιστοκλῆς ἔβανε στὸ νοῦ του πῶς, ἀν μποροῦσε νὰ τραβήξῃ 19 ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τὸν Ἰωνικὸ καὶ τὸν Καρικὸ λαό, θὰ μπορούσανε οἱ "Ελληνες νὰ γίνουνε ἀπὸ κείνους δυνατώτεροι. "Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Εύβοεῖς

σι τάδε ποιητέα είναι σφι ἔλεγε· τῶν τε προβάτων τῶν Εὐβοϊκῶν ὅσα τις ἐθέλοι καταθύειν (κρέσσον γὰρ είναι τὴν στρατιὴν ἔχειν ἢ τὸν πολεμίον) παραίνετε προειπεῖν τοῖσι ἑωντῶν ἐκάστους πῦρ ἀνακαίειν· κομιδῆς δὲ πέρι τὴν ὥρην αὐτῷ μελήσειν ὥστε ἀσινέας ἀπικέσθαι ἐς τὴν Ἑλλάδα. Ταῦτα ἥρεσέ σφι ποιέειν καὶ αὐτίκα πῦρ ἀνακανσάμενοι ἐτράποντο πρὸς τὰ πρόβατα.

21 Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐπρήσσον, παρῆν δὲ ὁ ἐκ Τορχῆνος κατάσκοπος... Οἱ δὲ ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, οὐκέτι ἐς ἀναβολὰς ἐποιεῦντο τὴν ἀποχώρησιν, ἐκομίζοντο δὲ ὡς ἐκαστοι ἐτάχθησαν, Κορίνθιοι ποῶτοι, ὕστατοι δὲ Ἀθηναῖοι.

22 Ἀθηναίων δὲ νέας τὰς ἄριστα πλωούσας ἐπιλεξάμενος Θεμιστοκλέης ἐπορεύετο περὶ τὰ πότιμα ὅδατα, ἐντάμνων ἐν τοῖσι λίθοισι γράμματα, τὰ "Ιωνες ἐπελθόντες τῇ ύστεροι ἡμέρῃ ἐπὶ τῷ Ἀρτεμίσιον ἐπελέξαντο. Τὰ δὲ γράμματα τάδε ἔλεγε· «"Ἄρδες Ιωνες, οὐ ποιέετε δίκαια ἐπὶ τοὺς πατέρας στρατευόμενοι καὶ τὴν Ἑλλάδα καταδολούμενοι· ἀλλὰ μάλιστα μὲν πρὸς ἡμέων γίνεσθε· εἰ δὲ ὑμῖν ἐστὶ τοῦτο μὴ δυνατὸν ποιῆσαι, ὑμεῖς δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐκ τοῦ μέσου ἡμῖν ἔζεσθε καὶ αὐτοί, καὶ τῶν Καρῶν δέεσθε τὰ αὐτὰ ὑμῖν ποιέειν· εἰ δὲ μηδέτερον τούτων οἶν τε γίνεσθαι, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαῖης μέζονος κατέζευχθε ἢ ὥστε ἀπίστασθαι, ὑμεῖς γε ἐν τῷ ἔργῳ, ἐπεὰν συμμίσγωμεν, ἔθελοκακέετε, μεμνημένοι ὅτι ἀπ' ἡμέων γεγόνατε καὶ ὅτι ἀρχῆθεν ἡ ἔχθρη πρὸς τὸν βάρβαρον ἀπ' ὑμέων ἡμῖν γέγονε. Θεμιστοκλέης δὲ ταῦτα ἔγραψε, δοκέειν ἐμοί, ἐπ' ἀμφότερα νοέων, ἵνα ἢ λαθόντα τὰ γράμματα βασιλέας Ιωνας ποιήσῃ μεταβαλεῖν καὶ γενέσθαι πρὸς ἑωντῶν, ἢ ἐπεί τε ἀνενειχθῇ καὶ διαβληθῇ πρὸς Ξέρξεα, ἀπίστονς ποιήσῃ τοὺς Ιωνας καὶ τῶν ναυμαχέοντων αὐτοὺς ἀπόσχῃ.

23 Θεμιστοκλέης μὲν ταῦτα ἐνέγραψε, τοῖσι δὲ βαρβάροισι αὐτίκα μετὰ ταῦτα πλοιώ ἤλθε ἀνὴρ Ἰστιαεὺς ἀγγέλλων τὸν δρησμὸν τὸν ἀπ' Ἀρτεμισίου τῶν Ἑλληνων. Οἱ δ' ὑπ' ἀπιστήης τὸν μὲν ἀγγέλλοντα εἰχον ἐν φυλακῇ, νέας δὲ ταχεας ἀπέστειλαν προκατοφομένας. Ἀπαγγειλάντων

βόσκανε τὰ πρόβατά τους στὸ παραθαλάσσιο, ἐκεῖ συνάζοντας τοὺς στρατηγοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς τοὺς εἶπε, πώς μὲ κάποιον τρόπον, ποὺ καθὼς πιστεύει, μηχανεύτηκε, εἰχε τὴν ἐλπίδα νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ βασιλέα τοὺς καλύτερους συμμάχους του. "Ισαμε κεῖ δῆμως ἔφησε τὸ συλλογισμό του νὰ φανῇ ὅσο γιὰ τὴν τωρινὴ κατάσταση, εἶπε, νά τι ἔπρεπε νὰ κάμουνε: νὰ πέσουνε ἀπάνω στὰ πρόβατα τὰ εὐβοϊκὰ καὶ νὰ σφάξῃ καθένας ὅσα θέλει, γιατὶ καλύτερα νὰ τὰ φάη τὸ δικό τους στράτευμα, παρὰ νὰ τ' ἀρπάξουνε οἱ ἔχθροι: ἔδινε καὶ τὴ συμβουλὴ στὸν κάθηστρο στρατηγό, νὰ προστάξῃ καθένας τοὺς δικούς του ν' ἀνάψουνε φωτιές: ὅσο γιὰ τὸ γυρισμό τους στὴν πατρίδα, αὐτὸς θὰ φυλάξῃ τὴ στιγμὴ γιὰ νὰ γυρίσουνε ἄβλαβοι. Αὐτὰ τοὺς φανήκανε ἀρεστὰ νὰ τὰ κάμουνε κι ἀμέσως ἀνάβοντας φωτιές ριχτήκανε στὰ πρόβατα.

'Ενω συνέβαιναν αὐτά, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Τραχίνα ταχυδρόμος καὶ 21 ἔκαμε γνωστὰ τὰ περιστατικὰ τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ στρατοῦ του. Τότε αὐτοί, μαθαίνοντας τὰ νέα, καμιὰν ἀναβολὴ πιὰ δὲ θέλανε νὰ κάμουνε, κι ἀρχίσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι μὲ τὴν τάξη τους, πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἀθηναῖοι.

"Ο Θεμιστοκλῆς, διαλέγοντας τὰ πιὸ γρήγορα πλοῦτα τῶν Ἀθηναίων, 22 ἔπιανε σὲ κάθε μέρος ποὺ βρισκότανε πηγὴ νεροῦ, κι ἐκεῖ χάραξε ἀπάνω στοὺς βράχους γράμματα: τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ἄλλη μέρα φτάνοντας οἱ Ἰωνεῖς ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο τὰ διαβάσανε: καὶ νά τὸ νόημά τους: «'Ανδρες Ἰωνεῖς, δὲν εἶναι δίκαιο αὐτὸ ποὺ κάνετε στὴ μνήμη τῶν προγόνων σας, θέλοντας μὲ τὴν ἐκστρατεία σας αὐτὴ νὰ ὑποδουλώσετε τὴν Ἑλλάδα: κάμετε τὸ ἀντίθετο λοιπὸν κι ἐλάτε μὲ τὸ μέρος μας. 'Αν δῆμως τὸ πρᾶμα δὲ σᾶς εἶναι δυνατό, τὸ ἐλάχιστο, καὶ τώρα ἀκόμα τραβηγχτῆτε ἀπὸ τὴ μέση σεῖς, παρακαλέσετε καὶ τοὺς Κᾶρες νὰ κάνουνε τὸ ἔδιο. 'Αν δῆμως οὔτε τὸ ἔνα οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι δυνατὸ νὰ γίνη, γιατὶ ἄλλη ἀνάγκη δυνατώτερη δὲ σᾶς ἀφήνει ν' ἀποστατήσετε, φανῆτε κάν, ἀμα σμίζουμε στὴ μάχη, θεληματικὰ ἀνεργοὶ καὶ θυμηθῆτε ὅτι κατάγεσθε ἀπὸ μᾶς καὶ πώς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἔχθρας μὲ τὸ βάρβαρο ἀπὸ ἐσᾶς προῆλθε». Ο Θεμιστοκλῆς τὰ γράφει αὐτά, καθὼς νομίζω, μὲ δίβουλο σκοπό: ἡ χωρὶς νὰ τὸ μάθῃ ὁ βασιλέας νὰ κάμουνε τοὺς Ἰωνεῖς ν' ἀλλάξουνε γνώμη καὶ νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος τους, ἥ, ἀν τὸ πρᾶμα καταγγελθῇ στὸ βασιλέα, νὰ νομίση αὐτὸς ἀπιστους τοὺς Ἰωνεῖς καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὶς ναυμαχίες.

Αὐτὰ χάραξε ὁ Θεμιστοκλῆς στοὺς βράχους. "Αξαφνά μιὰ μέρα 23

δὲ τούτων τὰ ἦν, οὕτω δὴ ἄμα ἡλίφ σκιδναμένῳ πᾶσα ἡ στρατιὴ ἔπλωε ἀλλὶς ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Ἐπισχόντες δὲ ἐν τούτῳ τῷ χώρῳ μέχρι μέσου ἡμέρης, τὸ ἀπὸ τούτου ἔπλωον ἐς Ἰστιαίαν ἀπικόμενοι δὲ τὴν πόλιν ἔσχον τῶν Ἰστιαίων, καὶ τῆς Ἑλλοπίης μοίρης, γῆς δὲ τῆς Ἰστιαιήτιδος τὰς παραθαλασσίας κώμας πάσας ἐπέδραμον.

40   Ο δὲ Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου Ἀθηναίων δεηθέντων ἐς Σαλαμῖνα κατίσχει τὰς νέας· τῶνδε δὲ εἰνεκεν προσεδείθησαν αὐτῶν σχεῖν πρὸς Σαλαμῖνα Ἀθηναῖοι, ἵνα αὐτοὶ παῖδας τε καὶ γυναικας ὑπεξαγάγωνται ἐκ τῆς Ἀττικῆς, πρὸς δὲ καὶ βούλευσανται τὸ ποιητέον αὐτῷσι ἔσται· ἐπὶ γὰρ τοῖσι κατίκουσι πρήγμασι βούληται ἔμελλον ποιήσεσθαι ὡς ἐψευσμένοι γνώμης· δοκεόντες γὰρ εὐρήσειν Πελοποννησίους πανδημεῖ ἐν τῇ Βοιωτίῃ ὑποκατημένους τὸν βάρβαρον τῶν μὲν ενδρον οὐδὲν ἔόν, οἱ δὲ ἐπυνθάνοντο τὸν Ἰσθμὸν αὐτοὺς τειχέοντας, τὴν Πελοπόννησον περὶ πλείστον τε ποιευμένους περιεῖναι καὶ ταύτην ἔχοντας ἐν φυλακῇ, τὰ δὲ ἄλλα ἀπιέναι. Ταῦτα πινθανόμενοι οὕτω δὴ προσεδείθησάν σφεων σχεῖν πρὸς τὴν Σαλαμῖνα.

41   Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι κατέσχον ἐς τὴν Σαλαμῖνα, Ἀθηναῖοι δὲ ἐς τὴν ἔωντῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἄπιξιν κήρυγμα ἐποίησαντο, Ἀθηναίων τῇ τις δύναται σώζειν τὰ τέκνα τε καὶ τὸν οἰκέτας.² Ἐνθαῦτα οἱ μὲν πλεῖστοι ἐς Τροιζῆνα ἀπέστειλαν, οἱ δὲ ἐς Αἴγιναν, οἱ δὲ ἐς Σαλαμῖνα. Ἐσπενσαν δὲ ταῦτα ὑπεκθέσθαι τῷ χορηγοφίῳ τε βούλόμενοι ὑπηρετέειν καὶ δὴ καὶ τοῦδε εἰνεκεν οὐκ ἥκιστα· λέγοντοι δὴν μέγαν φύλακον τῆς Ἀκροπόλιος ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν τῷ ἴδῳ· λέγοντοι τε ταῦτα καὶ δὴ καὶ ὡς ἔόντι ἐπιμήνια ἐπιτελέοντι προτιθέντες· τὰ δ' ἐπιμήνια μελιτόεσσά ἔστι. Αὕτη δ' ἡ μελιτόεσσα ἐν τῷ πρόσθε αἰεὶ χρόνῳ ἀναισιμούμενη τότε ἦν ἄφανστος· σημηνάσης δὲ ταῦτα τῆς ἰρείης μᾶλλον τι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ προθυμότερον ἐξέλιπον τὴν πόλιν ὡς καὶ τῆς θεοῦ ἀπολελουπνής τὴν ἀρρόπολιν. Ὡς δέ σφι πάντα ὑπεξεκέετο, ἔπλωον ἐς τὸ στρατόπεδον.

42   Ἐπεὶ δὲ οἱ ἀπὸ Ἀρτεμισίου ἐς Σαλαμῖνα κατέσχον τὰς νέας, σύνέρρεε καὶ δὲ λοιπὸς πινθανόμενος δὲ τῶν Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἐκ

κάποιος ἀπὸ τὴν Ἰστιαία¹²¹ ἔφτασε μὲ πλοῖο στοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν εἰδησην τῆς φυγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο. Αὐτοὶ μὴν πιστεύοντας τὸν ἄνθρωπο, τὸν κρατήσανε καὶ στείλανε γρήγορα πλοῖα μπροστὰ νὰ παρατηρήσουν· ἀφοῦ βεβαιώσανε τὰ πλοῖα τὴν ἀλήθεια, τότε ἀμέσως, μόλις ἔλαμψε ὁ ἥλιος, ὅλος ὁ στόλος συναγμένος τράβηξε γιὰ τὸ Ἀρτεμίσιο· σταματήσανε ἐκεῖ ὡς τὸ μεσημέρι καὶ τραβήξανε ἔπειτα γιὰ τὴν Ἰστιαία. Φτάνοντας κάμανε κατοχὴ τῆς πόλης τῶν Ἰστιαίων καὶ διαρπάζανε ὅλες τὶς παραλιακὲς κῶμες τῆς Ἐλλοπίας¹²², ποὺ εἶναι μέρος γῆς ἀπὸ τὴν Ἰστιαία.

Τῶν Ἑλλήνων λοιπὸν ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, κατὰ 40 παράκληση τῶν Ἀθηναίων ἔπιασε στὴ Σαλαμίνα. Ἡ αἰτία, ποὺ ζητήσανε οἱ Ἀθηναῖοι τὴν χάρην ν' ἀράξῃ ὁ στόλος στὴ Σαλαμίνα, ἤτανε γιὰ νὰ σηκώσουνε κι αὐτοὶ τὰ γυναικόπαιδά τους ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν, κι ἀκόμα νὰ σκεφτοῦνε ὅλοι μαζὶ τὶς πρέπει νὰ κάμουνε. Καὶ ἡ σύσκεψή τους ἔπρεπε νὰ γίνη γιὰ τὴν τωρινὴ τους κατάσταση, ἀφοῦ βγήκανε γελασμένοι στὶς ἐλπίδες τους. Ἔνω δῆλ. περιμένανε νὰ βροῦνε τοὺς Πελοποννησίους μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τους στὴ Βοιωτία καὶ νὰ φυλᾶνε ἐκεῖ καρτέρι τοὺς βαρβάρους, ἀπ' αὐτοὺς δὲ βρήκανε κανέναν, ἀλλὰ μάθανε πῶς ὧχυρώνανε τὸν Ἰσθμό, θέλοντας πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ Πελοπόννησος νὰ γλυτώσῃ καὶ τὴν Πελοπόννησο νὰ φυλᾶνε, καὶ ἀς πᾶνε χαμένα τὰ ἄλλα μέρη. Αὐτὰ μαθαίνοντας οἱ Ἀθηναῖοι παρακαλέσανε τὸ στόλο νὰ κρατήσουνε στὴ Σαλαμίνα.

Ἐτσι οἱ ἄλλοι "Ελλήνες πιάσανε ἐκεῖ, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι περάσανε⁴¹ στὸν τόπο τους. Μετὰ τὸ φτάσιμό τους βγάλανε κήρυγμα, ὅπως μπορεῖ καθένας νὰ κοιτάξῃ τοὺς δικοὺς του. Τότε οἱ περισσότεροι τοὺς στείλανε στὴν Τροιζήνα, ἄλλοι στὴν Αἴγινα κι ἄλλοι στὴ Σαλαμίνα. Ἡ σπουδὴ τους αὐτὴ γιὰ τὴ μεταφορὰ ἤτανε γιατὶ θέλανε ν' ἀκούσουνε τὸ χρησμό¹²³, καὶ γιὰ τὴν παρακάτω αἰτία ἀκόμα πιὸ πολὺ λένε οἱ Ἀθηναῖοι πῶς ἔνα μεγάλο φίδι ζῆ μέσα στὸ ναό¹²⁴, φύλακας τῆς Ἀκρόπολης· καὶ δὲν τὸ λένε μοναχὰ πῶς τάχα ὑπάρχει, παρὰ τοῦ κάνουνε κάθε μῆνα προσφορά, μιὰ πίτα μὲ μέλι ζυμωμένη. Ός αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἡ πίτα βρισκότανε φαγωμένη, τώρα ὅμως ἔμενε ἀνέγγιχτη· μόλις ἡ ίέρεια τὸ ἔκαμε γνωστό, οἱ Ἀθηναῖοι ὅλο καὶ γοργότερα παραιτούσανε τὴν πόλη, ἀφοῦ καὶ ἡ θεᾶ¹²⁵ εἶχε παραιτήσει τὴν Ἀκρόπολη. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλα τὰ εἴχανε μετακομίσει, πηγαίνανε κι αὐτοὶ στὸ στρατόπεδο.

'Αφοῦ οἱ ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο κρατήσανε τὰ πλοῖα στὴ Σαλαμίνα, τό- 42

Τροιζῆνος· ἐς γὰρ Πώγωνα τὸν Τροιζηνίων λιμένα προείσητο συλλέγεσθαι συνελέχθησάν τε δὴ πολλῷ πλεῦνες νέες ἢ ἀπ' Ἀρτεμισίῳ ἐναυμάχεον, καὶ ἀπὸ πολίων πλεύνων. Νανάρχος μέν των ἐπῆν ὅντὸς ὃς περ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ, Εὐδρυβιάδης Εὐδρυκλείδεω ἀνὴρ Σπαρτιήτης, οὐδὲν τοῖς
48 γένεος γε τοῦ βασιλῆτον ἐών... Ἀριθμὸς δὲ ἐγένετο δὲ πᾶς τῶν νεῶν, πάρεξ τῶν πεντηκοντέρων, δκτὼ καὶ ἐβδομήκοντα καὶ τριηκόσιαι.

49   Ως δὲ ἐς τὴν Σαλαμῖνα συνῆλθον οἱ στρατηγοὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων πολίων, ἐβουλεύοντο προθέντος Εὐδρυβιάδεω γνώμην ἀποφαίνεσθαι τὸν βουλόμενον, ὅκου δοκέοι ἐπιτηδεύτατον εἶναι ναυμαχίην ποιέεσθαι τῶν αὐτοὶ χωρέων ἐγκρατέες εἰσί· ἢ γὰρ Ἀττικὴ ἀπεῖτο ἥδη, τῶν δὲ λοιπέων πέρι προετίθεε. Αἱ γνῶμαι δὲ τῶν λεγόντων αἱ πλεῖσται συνεξέπιπτον πρὸς τὸν Ἰσθμὸν πλώσαντας ναυμαχέειν πρὸ τῆς Πελοποννήσου, ἐπιλέγοντες τὸν λόγον τόνδε, ὡς ἦν νικηθέωσι τῇ ναυμαχίῃ, ἐν Σαλαμῖνι μὲν ἐόντες πολιορκήσονται ἐν νήσῳ, ἵνα σφι τιμωρή οὐδεμίᾳ ἐπιφανήσεται, πρὸς δὲ τῷ Ἰσθμῷ ἐς τὸν ἑωντῶν ἐξοίσονται.

50   Ταῦτα τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου στρατηγῶν ἐπιλεγομένων ἐληλύθεε ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἀγγέλλων ἥκειν τὸν βάρφαρον ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ πᾶσαν αὐτὴν πυρπολέεσθαι· δὲ γὰρ διὰ Βοιωτῶν τραπόμενος στρατὸς ἄμα Ξέρξη, ἐμποίησας Θεσπιέων τὴν πόλιν αὐτῶν ἐκλελοιπότων ἐς Πελοπόννησον καὶ τὴν Πλαταιέων ὁσαύτως, ἥκει τε ἐς τὰς Ἀθίρας καὶ πάντα ἐκεῖνα ἐδῆτον ἐνέποησε δὲ Θέσπειάν τε καὶ Πλάταιαν πυθόμενος Θηβαίων, ὅτι οὐκ ἐμήδιζον... Καὶ αἰρέοντις ἐρῆμον τὸ ἄστυ, καὶ τινας ὀλίγους ενδρίσκουσι τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ ἰρῷ ἐόντας, ταμίας τε τοῦ ἰροῦ καὶ πένητας ἀνθρώπους, οἱ φραξάμενοι τὴν ἀκρόπολιν θύρωσί τε καὶ ξύλουις ἡμένοντο τοὺς ἐπιόντας, ἄμα μὲν ὑπὲρ ἀσθενεῖταις βίου οὐκ ἐκχωρήσαντες ἐς Σαλαμῖνα, πρὸς δὲ αὐτοὶ δοκέοντες ἐξενρηκέναι τὸ μαντήιον, τὸ δὲ Πνυθίη ἔχοντες, τὸ ξύλινον τεῖχος ἀνάλωτον ἐσεσθαι, καὶ αὐτὸς δὴ τοῦτο εἶναι τὸ κορησφύγετον κατὰ τὸ μαντήιον, καὶ οὐ τὰς νέας.

52   Οἱ δὲ Πέρσαι ἵζόμενοι ἐπὶ τὸν καταντίον τῆς ἀκροπόλιος ὅχθον, τὸν Ἀθηναῖον καλέοντις Ἀρήιον πάγον, ἐποιιόρκεον τρόπον τοιόνδε. ὅκως στυπεῖον περὶ τοὺς ὅιστοὺς περιθέντες ἄψειαν, ἐτόξενον ἐς τὸ φρά-

τε καὶ ὁ ἄλλος ναυτικὸς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἤτανε στὴν Τροιζήνα, μαθαίνοντας αὐτὸς συναχότανε κι αὐτὸς ἔκει· γιατὶ ἡ πρώτη συνενόηση ἤτανε νὰ συναχτοῦνε δῆλοι στὸν Πώγωνα, λιμάνι τῶν Τροιζηνίων· τώρα λοιπὸν τὰ συναγμένα πλοῖα γενήκανε πολὺ περισσότερα ἀπὸ κεῖνα ποὺ ναυμαχούσανε στὸ Ἀρτεμίσιο. Ναύαρχος ἀπάνω σ' ὅλους ἤτανε ὁ Ἰδιος ποὺ ἤτανε καὶ στὸ Ἀρτεμίσιο, ὁ Εὔρυβιάδης τοῦ Εύρυκλείδη, Σπαρτιάτης, ἢν καὶ δὲν κρατοῦσε ἀπὸ βασιλικὴ γενιά. Τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἤτανε τρια- 48 κόσια ἐβδομήντα δχτῶ τὸ ὅλο· ἀπ' αὐτὰ ἐκατὸν δγδοήντα ἤτανε ἀθηναϊκά.

Οἱ ναύαρχοι δῆλοι κάμανε συνέλευση γιὰ ν' ἀποφασίσουνε. 'Ο Εὔ- 49 ρυβιάδης πρόβαλε νὰ λέγῃ ἐλεύθερα ὁ καθένας τὴ γνώμη του, σὲ ποιό μέρος ἀπὸ ὅσες χῶρες εἴχανε στὴν ἔξουσία τους νόμιζε πῶς ἤτανε τὸ πὺλ πρόσφορο γιὰ νὰ δώσουνε μάχη· καὶ ἀφοῦ ἡ Ἀττικὴ εἶχε ἐγκαταλειφθῆ, γιὰ τὶς ἄλλες χῶρες ἤτανε ἡ πρότασή του. Οἱ γνῶμες τῶν περιστοτέρων συμφωνούσανε σ' αὐτὸν νὰ πᾶνε στὸν Ἰσθμὸ κι ἔκει νὰ ναυμαχήσουνε ἐμπρὸς στὴν Πελοπόννησο, προσθέτοντας τὴν πρόφαση, πώς, ἀν ναυμαχήσουνε στὴ Σαλαμίνα καὶ νικηθοῦνε, θὰ πολιορκηθοῦνε μέσα στὸ νησὶ κι ἔκει καμιὰ βοήθεια δὲ θὰ ἔχῃ νὰ τοὺς ἔλθῃ· ἀν δύμως ναυμαχήσουνε κοντὰ στὸν Ἰσθμό, θὰ βροῦνε, βγαίνοντας ἀπὸ τὰ πλοῖα, καταφύγιο στοὺς δικούς τους.

'Ενῶ σ' αὐτὸν τὸ συμπέρασμα φτάσανε οἱ Πελοποννήσιοι στρατη- 50 γοί, ἥρθε ἔνας Ἀθηναῖος μὲ τὴν εἰδήση πῶς οἱ βάρβαροι μπήκανε στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴν καίγανε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Γιατὶ ὁ στρατὸς μὲ τὸν Ξέρξη, περνώντας μέσα ἀπ' τὴ Βοιωτία, ἀφοῦ ἔκαψε τὶς Θεσπιές, παραιτημένες ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ποὺ εἴχανε φύγει στὴν Πελοπόννησο, καὶ τὸ Ἄδιο ἔκαμε στὶς Πλαταιές, ἔφτασε καὶ στὴν Ἀθήνα· καὶ ὅλα τὰ παράδωσε στὴν ἀρπαγῆ. "Ἐκαψε δύμως τὶς δύο πόλεις ποὺ εἶπα, γιατὶ εἴχε μάθει ἀπὸ τοὺς Θηβαίους πῶς αὐτὲς δὲν εἴχανε προσκυνήσει.

Καὶ πήρανε ἔτσι τὸ ἄστυ τῆς Ἀθήνας ἔρημο, καὶ μοναχὸς λίγους 51 ηὔρανε ἔκει Ἀθηναίους μέσα στὸ ἱερὸν κλεισμένους· καὶ ἤτανε δῆλοι τους ταμίεις τοῦ ναοῦ¹²⁶ καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἀνθρώποι φτωχοὶ· καὶ αὐτοὶ δῆλοι ἀφοῦ φράξανε¹²⁷ μὲ ξύλα τὶς θύρες τῆς Ἀκρόπολης, χτυπούσανε τοὺς ἔχθρούς αὐτοὶ δὲ φύγανε στὴ Σαλαμίνα, γιατὶ ἤτανε πολὺ φτωχοί, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά νομίζανε πῶς σωστότερα ἔξηγγήσανε τὸ χρησμὸν τῆς Πυθίας, πῶς τὸ ξύλινο τεῖχος θὰ εἶναι ἀπαρτό· κατὰ τὸ μαντεῖο λοιπόν, τὸ δικό τους καταφύγιο κι ὅχι τὰ πλοῖα ἤτανε τὸ ξύλινο τεῖχος.

Οἱ Πέρσες κρατώντας τὸ λόφο ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ποὺ 52

γμα. Ἐνθαῦτα Ἀθηναίων οἱ πολιορκεόμενοι ὅμως ἡμύνοντο, καίπερ ἐξ τὸ ἔσχατον κακοῦ ἀπιγμένοι καὶ τοῦ φράγματος προδεδωκότος οὐδὲ λόγους τῶν Πεισιστρατιδέων προσφερόντων περὶ δμολογίης ἐνεδέκοντο, ἀμυνόμενοι δὲ ἄλλα τε ἀντεμηχανέοντο καὶ δὴ καὶ προσιόντων τῶν βαρβάρων πρὸς τὰς πύλας ὀλοιτρόχονς ἀπίεσαν ὥστε Ξέρξεα ἐπὶ χρόνον συχνὸν ἀπορίησι ἐνέχεσθαι οὐδὲνάμενόν σφεας ἐλεῖν.

53   Χρόνῳ δ' ἐκ τῶν ἀπόρων ἐφάνη δῆ τις ἐσόδος τοῖσι βαρβάροισι· ἔδεε γάρ κατὰ τὸ θεοπόριον πᾶσαν τὴν Ἀττικὴν τὴν ἐν τῇ ἡπείρῳ γενέσθαι ὑπὸ Πέρσησ. Ἐμπροσθε ὡν πρὸ τῆς ἀκροπόλιος, ὅπισθε δὲ τῶν πυλέων καὶ τῆς ἀνόδου, τῇ δὴ οὕτε τις ἐφύλασσε οὔτ' ἀν ἥπλισε μή κοτέ τις κατὰ ταῦτα ἀναβαίη ἀνθρώπων, ταύτῃ ἀνέβησάν τινες κατὰ τὸ ἵρὸν τῆς Κέκροπος θυγατρὸς Ἀγλαύρου, καίτοι περὶ ἀποκρήμνου ἐόντος τοῦ χώρου. Ὡς δὲ εἰδον αὐτὸνς ἀναβεβηκότας οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, οἱ μὲν ἐργάζοντες ἐωντοὺς κατὰ τοῦ τείχεος κάτω καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐς τὸ μέγαρον κατέφευγον. Τῶν δὲ Περσέων οἱ ἀναβεβηκότες πρῶτον μὲν ἐτράποντο πρὸς τὰς πύλας, ταύτας δὲ ἀνοίξαντες τὸν ἵκετας ἐφόνευνον· ἐπεὶ δέ σφι πάντες κατέστρωντο, τὸ ἵρὸν συλήσαντες ἐνέπρησαν πᾶσαν τὴν ἀκρόπολιν.

54   Σχὼν δὲ παντελέως τὰς Ἀθήνας Ξέρξης ἀπέπεμψε ἐς Σοῦσα ἀγγελον ἵππεα Ἀρταβάνῳ ἀγγελέοντα τὴν παρεοῦσάν σφι εὑπρηξίην. Ἀπὸ δὲ τῆς πέμψιος τοῦ κήρυκος δευτέρῃ ἡμέρῃ συγκαλέσας Ἀθηναίων τοὺς φυγάδας, ἔωντῷ δὲ ἐπομένοντι, ἐκέλευε τῷ σφετέρῳ θῦσαι τὰ ἵρᾳ ἀναβάντας ἐς τὴν ἀκρόπολιν, εἴτε δὴ ὃν δὴν τινὰ ἰδὼν ἐνυπνίον ἐνετέλλετο ταῦτα, εἴτε καὶ ἐνθύμιον οἱ ἐγένετο ἐμπρήσαντι τὸ ἵρον. Οἱ δὲ φυγάδες τῶν Ἀθηναίων ἐποίησαν τὰ ἐντεταλμένα.

56   Οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖν "Ελλῆνες, ὡς σφι ἐξηγγέλθη, ὡς ἔσχε τὰ περὶ τὴν Ἀθηνέων ἀκρόπολιν, ἐς τοσοῦτον θόρυβον ἀπίκοντο, ὥστε ἔνιοι τῶν στρατηγῶν οὐδὲ κυρωθῆναι ἔμενον τὸ προκείμενον πρῆγμα, ἀλλ' ἐς τε τὰς νέας ἐσέπιπτον καὶ ἴστια ἡείροντο ὡς ἀποθενσόμενοι· τοῖσι τε ὑπολειπομένοισι αὐτῶν ἐκνρῶθη πρὸ τοῦ Ἰσθμοῦ ναυμαχέειν· νύξ τε ἐγίνετο, καὶ οἱ διαλυθέντες ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐσέβαινον ἐς τὰς νέας.

λέγεται "Αρειος πάγος¹²⁸, νά μὲ τὶ τρόπο κάμανε τὴν πολιορκία· ἀφοῦ βάνανε στουπὶ ἀναμμένο γύρω στὰ βέλη, τὰ ρίχνανε κατὰ τὸ φράχτη. Οἱ πολιορκημένοι δῆμως Ἀθηναῖοι ἐπιμένανε στὴν ἀντίσταση, ἂν καὶ εἴχανε φτάσει στὰ τελευταῖα τους καὶ ὁ φράχτης πιὰ δὲν τοὺς βοηθοῦσε. Οὔτε τὶς προτάσεις ποὺ τοὺς κάνανε οἱ Πεισιστρατίδες¹²⁹ περὶ συνθήκης θέλανε νὰ τὶς δεχτοῦνε, καὶ γιὰ ὑπεράσπισή τους, μαζὶ μ' ἄλλους τρόπους ποὺ μηχανεύονταν, κάνανε κι αὐτό· καθὼς οἱ βάρβαροι πλησιάζανε στὶς πύλες, κυλούσανε ἀπάνω τῶν λιθάρια στρογγυλά, ὥστε ὁ Ξέρξης πολὺν καιρὸν βρισκότανε σ' ἀπορία μὴ μπορώντας νὰ τοὺς καταβάλῃ.

Τέλος στὰ στενὰ ποὺ βρεθήκανε οἱ βάρβαροι φάνηκε κάποιο πέ- 53
ρασμα. Κατὰ τὸ χρησμὸν ὅλη ἡ Ἀττική, ὅση εἶναι στεριά, ἔμελλε νὰ πέ-
ση στῶν Περσῶν τὰ χέρια. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη¹³⁰, ἀλλὰ παρα-
πίσω ἀπὸ τὶς πύλες καὶ ἀπὸ τὸν ἀνήφορο, ἐκεῖ οὔτε φύλαγε κανεὶς οὐ-
τε ἤτανε φόβος μὴν περάσῃ ἀπ' αὐτὸν τὸ μέρος ἀνθρωπος· ἀπ' αὐτὸν τὸ
μέρος, σιμὰ στὸ ναὸ τῆς Ἀγλαύρου¹³¹, κόρης τοῦ Κέχροπα, περάσανε
καμπόσοι βάρβαροι, ἀν καὶ ὁ τόπος ἤτανε γκρεμός. Καθὼς τοὺς εἰδανε
ἀνεβασμένους οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλοι ἀπ' αὐτοὺς πέφτανε ἀπὸ τὸ τεῖχος κά-
τω καὶ σκοτωνόντανε, ἄλλοι καταφεύγανε μέσα στὸ ναό. Οἱ Πέρσες, ποὺ
εἴχανε ἀνεβῆ, πρῶτα ριχτήκανε στὶς πύλες τοῦ ναοῦ, κι ἀφοῦ τὶς ἀνοί-
ξανε σκοτώνανε τοὺς ἱκέτες· κι ἀφοῦ τοὺς στρώσανε ὅλους κατὰ γῆς
νεκρούς, διαρπάξανε τὸ ναὸ καὶ πυρπολήσανε τὴν Ἀκρόπολη.

"Αμα πῆρε δλάκερη πιὰ τὴν Ἀθήνα ὁ Ξέρξης, ἔστειλε στὰ Σοῦσα 54
ταχυδρόμο καβαλάρη ν' ἀναγγείλη στὸν Ἀρταβανο¹³² τὴν λαμπρὴ ἐπιτυ-
χία του. Τὴν δεύτερη μέρα ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τοῦ κήρυκα συγκάλεσε τοὺς
ἔξορίστους Ἀθηναίους, ποὺ ἤτανε στὴν ἀκολουθία του, καὶ τοὺς παράγ-
γελνε κατὰ τὰ δικά τους ἔθιμα νὰ προσφέρουνε θυσίες ἀπάνω στὴν Ἀκρό-
πολη· καὶ τὴν προσταγὴν αὐτὴ τὴν ἔκανε εἴτε γιατὶ εἶδε κάποιο ὄνειρο
εἴτε καὶ γιατὶ θυμήθηκε τοῦ ναοῦ τὸ κάψιμο. Καὶ οἱ ἔξορίστοι Ἀθηναῖοι
ἐκτελέσανε τὶς προσταγές του.

3. ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οἱ "Ελληνες ἀφοῦ μάθανε στὴ Σαλαμίνα τῆς Ἀκρόπολης τὰ περι- 59
στατικά, φτάσανε σὲ τόση ταραχή, ὥστε μερικοὶ στρατηγοὶ οὐδὲ περι-
μείνανε τὴν ἀπόφαση ποὺ θά βγαινε ἀπάνω στὸ θέμα τῆς συζήτησης, ἀλ-
λὰ πηδήσανε μέσα στὰ πλοῖα καὶ σηκώσανε πανιά, ἔτοιμοι νὰ φεύγουνε.

57   'Ενθαῦτα δὴ Θεμιστοκλέα ἀπικόμενον ἐπὶ τὴν νέα εἴρετο Μηνσίφι-
λος ἀνὴρ Ἀθηναῖος, ὃ τι σφι εἴη βεβουλευμένον· πυθόμενος δὲ πρὸς αὐ-
τοῦ, ὡς εἴη δεδογμένον ἀνάγειν τὰς νέας πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ πρὸ τῆς
Πελοποννήσου ναυμαχέειν, εἶπε· «Οὐ τοι ἄρα, ἦν ἀπαείρωσι τὰς νέας ἀπὸ
Σαλαμῖνος, οὐδὲ περὶ μιῆς ἔτι πατοίδος ναυμαχήσεις· κατὰ γὰρ πόλις
ἔκαστοι τρέφονται, καὶ οὕτε σφέας Εὑρυβιάδης κατέχειν δυνήσεται οὐ-
τε τις ἀνθρώπων ἄλλος ὥστε μὴ οὐδὲ διασκεδασθῆναι τὴν στρατίην, ἀπο-
λέεται τε ἡ Ἑλλὰς ἀβουλίησι· ἀλλ᾽ εἰ τις ἔστι μηχανή, θύι καὶ πειρῶ δια-
χέαι τὰ βεβουλευμένα, ἦν κως δύνῃ ἀναγνῶσαι Εὑρυβιάδεα μεταβούλεύ-
σασθαι ὥστε αὐτὸῦ μενέειν».

58   Κάρτα δὴ τῷ Θεμιστοκλέῃ ἥρεσε ἡ ὑποθήκη, καὶ οὐδὲν πρὸς ταῦτα
ἀμειψάμενος ἦγε ἐπὶ τὴν νέα τὴν Εὑρυβιάδεων ἀπικόμενος δὲ ἔφη ἐθέ-
λειν οἱ κοινόν τι πρῆγμα συμμιτᾶν· δὸς δὲ αὐτὸν ἐς τὴν νέα ἐκέλευε ἐσβάντα
λέγειν, εἴ τι ἐθέλοι. ²Ἐνθαῦτα ὁ Θεμιστοκλέης παριζόμενός οἱ καταλέγει
ἐκεῖνά τε πάντα, τὰ ἤκουσε Μηνσιφίλον, ἐωτοῦ ποιεύμενος, καὶ ἄλλα
πολλὰ προστιθείς, ἐς δὸν ἀνέγνωσε χρητίζων ἐκ τε τῆς νεὸς ἐκβῆναι συλλέ-
59   ξαὶ τε τοὺς στρατηγοὺς ἐς τὸ συνέδριον. ³Ως δὲ ἄρα συνελέχθησαν, πρὸν
ἡ τὸν Εὑρυβιάδεα προθεῖναι τὸν λόγον τῶν εἰνεκεν συνήγαγε τοὺς στρα-
τηγούς, πολλὸς ἦν ὁ Θεμιστοκλέης ἐν τοῖσι λόγοισι οἴα κάρτα δεόμενος.
Λέγοντος δὲ αὐτοῦ ὁ Κορίνθιος στρατηγὸς Ἀδείμαντος δὸς Ὁκύτονος εἶπε·
«⁴Ω Θεμιστόκλεες, ἐν τοῖσι ἀγῶσι οἱ προεξανιστάμενοι δαπάζονται». ⁵Ο δὲ
ἀποινόμενος ἔφη· «Οἱ δὲ γε ἐγκαταλειπόμενοι οὐ στεφανεῦνται».

60   Τότε μὲν ἡπίως πρὸς τὸν Κορίνθιον ἀμείψατο, πρὸς δὲ τὸν Εὑρυ-
βιάδεα ἔλεγε ἐκείνων μὲν οὐδέτερον τῶν πρότερον λεχθέντων, ὡς ἐπεὰν
ἀπαείρωσι ἀπὸ Σαλαμῖνος, διαδρήσονται παρεόντων γὰρ τῶν συμμάχων
οὐκ ἔφερε οἱ κόσμον οὐδέτερα κατηγορέειν· δὸς δὲ ἄλλον λόγον εἰχετο, λέγων
τάδε· «Ἐν σοὶ νῦν ἔστι σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, ἦν ἐμοὶ πείθη ναυμαχήν
αὐτοῦ μένων ποιέεσθαι, μηδὲ πειθόμενος τούτων τοῖσι λέγοντι άναζεύξῃς
πρὸς τὸν Ἰσθμὸν τὰς νέας· ἀντίθετος γαρ ἐκάτερον ἀκούσας· πρὸς μὲν τῷ
Ἰσθμῷ συμβάλλων ἐν πελάγει ἀναπεπταμένῳ ναυμαχήσεις, ἐς τὸ ἥκιστα

Οι άλλοι πού είχανε άπομείνει έπικυρώσανε τη γνώμη νά ναυμαχήσουνε μπρός στὸν Ἰσθμό. Καὶ ἔγινε νύχτα, καὶ ὅλοι, ἀφοῦ λύσανε τὴ συνεδρία, ἀρχίσανε νά μπαίνουνε στὰ πλοῖα.

Τότε, καθὼς δὲ Θεμιστοκλῆς ἔμπαινε στὸ δικό του πλοῖο, ὁ Μνησί- 57 φιλος, ἄνδρας Ἀθηναῖος, τὸν ἐρώτησε τί εἶχε ἀποφασιστῇ, καὶ ἀφοῦ ἔμα- θε πῶς ἡ ἀπόφαση ἦτανε νά φέρουνε τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμὸ καὶ κεῖ νά ναυμαχήσουνε, εἶπε: «Λοιπὸν νά τό χῆς βέβαιο πώς, ἂν σηκώσουμε πα- νιὰ ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα, γιὰ καμιὰ πατρίδα πιὰ δὲ θά χῆς νά ναυμαχήσῃς· γιατὶ καθένας θὰ τραβήξῃ στὸν τόπο του, καὶ οὕτε ὁ Ἰδιος ὁ Εὔρυβιάδης οὐ- τε ἄλλος ἄνθρωπος στὸν κόσμο θὰ σταθῇ ἄξιος νά τους ἔμποδίσῃ, ὥστε ὁ στόλος νά μὴ σκορπιστῇ καὶ ἡ Ἑλλάδα θὰ χαθῇ ἀπὸ ἀνοησία τους. Ἄν ὑπάρχῃ λοιπὸν κανένας τρόπος, τρέξε καὶ προσπάθησε νά χαλάσῃς τὰ ἀποφασισμένα, καὶ ἂν μπορέσῃς ν' ἀλλάξῃς τὴ γνώμη τοῦ Εύρυβιά- δη, ὥστε ἐδῶ νά μείνουμε».

Παραπολὺ ἄρεσε τοῦ Θεμιστοκλῆ τούτη ἡ συμβουλὴ καὶ χωρὶς νά 58 βγάλῃ λόγο ἀπὸ τὸ στόμα του τραβήξε γιὰ τὸ πλοῖο τοῦ Εύρυβιάδη, καὶ φτάνοντας εἶπε πῶς ζήθεις γιὰ δημόσια ὑπόθεση νά τοῦ μιλήσῃ. Ἐκεῖ- νος τοῦ εἶπε νά μητῇ στὸ πλοῖο καὶ νά του εἰπῇ ὅ, τι θέλει. Τότε ὁ Θε- μιστοκλῆς, ἀφοῦ κάθησε κοντά του, τοῦ εἶπε μὲ τὴ σειρὰ ὡς δικά του λόγια ὅσα εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ Μνησίφιλο, καὶ πρόσθεσε καὶ ἄλλα πολ- λά, ὥστου τοῦ γύρισε τὴ γνώμη καὶ τὸν ἔκαμε νά βγῃ ἀπὸ τὸ πλοῖο καὶ νά καλέσῃ σὲ συμβούλιο τους στρατηγούς.

Ἄφοῦ συναχτήκανε οἱ στρατηγοί, πρὶν ἀκόμα ὁ Εύρυβιάδης ἔξηγή- 59 ση τὴν αἵτια ποὺ τοὺς συγκάλεσε, ἀρχισε δὲ Θεμιστοκλῆς μὲ πολλὰ λό- για νά μιλῇ, ἀφοῦ εἶχε καὶ μεγάλη ἀνάγκη· κι ἐνῶ αὐτὸς μιλοῦσε, ὁ στρα- τηγὸς τῶν Κορινθίων Ἀδείμαντος τοῦ Ὁκυτή εἶπε: «Ὦ Θεμιστοκλῆ, στοὺς ἀγῶνες ὅποιος ξεκινάει πρὶν ἀπὸ τὸ σύνθημα τρώει ξύλο». Καὶ δὲ Θεμιστοκλῆς γι' ἀπολογία τοῦ εἶπε: «Οσοι ὅμως μένουνε παραπίσω, δὲν παίρνουνε στεφάνι».

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ μίλησε στὸν Κορίνθιο τόσο μαλακά· στὸν Εύρυ- 60 βιάδη ὅμως δὲν ἔλεγε τίποτε ἀπὸ ὅσα πρωτύτερα τοῦ εἶχε ἀναπτύξει, πῶς δηλαδὴ ἀν τοὺς φύγουν ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα θὰ σκορπιστοῦν, καὶ τὰ παρό- μοια· γιατὶ μπρός στοὺς συμμάχους τὸ νόμιζε ντροπὴ νά κατηγορήσῃ κα- νέναν· πιάστηκε λοιπὸν ἀπὸ ἄλλο ἐπιχείρημα καὶ εἶπε: «Εύρυβιάδη, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται νά σώσης τὴν Ἑλλάδα, ἂν μ' ἀκούσης, μένοντας ἐδῶ, καὶ δὲν παραδεχτῆς τὰ λόγια τῶν ἄλλων φέρνοντας τὰ πλοῖα στὸν

ἡμῖν σύμφροδόν ἐστι νέας ἔχονσι βαρυτέρας καὶ ἀριθμὸν ἐλάσσονας, τοῦτο δὲ ἀπολέεις Σιλιμῆνά τε καὶ Μέγαρα καὶ Αἴγιναν, ἦν περ καὶ τὰ ἄλλα εἰνυχίσωμεν· ἅμις γὰρ τῷ ναυτικῷ αὐτῶν ἔφεται καὶ ὁ πεζὸς στρατός· καὶ οὕτω σφέας αὐτὸς ἀξεῖς ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον, κινδυνεύσεις τε ἀπάση τῇ Ἑλλάδι. "Ἡν δὲ τὰ ἐγώ λέγω ποιήσης, τοσάδε ἐν αὐτοῖσι χρηστὰ εὑρησεις· πρῶτα μὲν ἐν στεινῷ συμβάλλοντες νησὶ διληγησο πρὸς πολλάς, ἦν τὰ οἰκότα ἐκ τοῦ πολέμου ἐκβαίνη, πολλὸν ιρατήσομεν,— τὸ γὰρ ἐν στεινῷ ναυμαχέειν πρὸς ἡμέων ἐστί, ἐν εὐρυχωρῇ δὲ πρὸς ἐκείνων,— αὐτὶς δὲ Σαλαμῖς περιγίνεται, ἐξ τὴν ἡμῖν ὑπεκκέεται τέκνα τε καὶ γυναικες· καὶ μὴν καὶ τόδε ἐν αὐτοῖσι ἔνεστι, τοῦ καὶ περιέχεσθε μάλιστα· ὅμοιώς αὐτοῦ τε μένων προναυμαχήσεις Πελοποννήσου καὶ πρὸς τῷ Ἰσθμῷ, οὐδέ σφεας, εἴ περ εὖ φρονέεις, ἀξεῖς ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον. "Ἡν δέ γε καὶ τὰ ἐγώ ἐλπίζω γένηται καὶ νικήσωμεν τῇσι νησίσι, οὕτε ὑμῖν ἐς τὸν Ἰσθμὸν παρέσονται οἱ βάρβαροι οὔτε προβήσονται ἐκαστέρω τῆς Ἀττικῆς, ἀπίστι τε οὐδενὶ κόσμῳ, Μεγάροισι τε κερδανέομεν περιεοῦσι καὶ Αἰγαίην καὶ Σαλαμῖνι, ἐν τῇ ἡμῖν καὶ λόγιον ἐστι τῶν ἐχθρῶν κατύπερθε γενέσθαι· οἰκότα μέν ννν βουλευομένοισι ἀνθρώποισι ως τὸ ἐπίπαν ἐθέλει γίνεσθαι, μὴ δὲ οἰκότα βουλευομένοισι οὐκ ἐθέλει οὐδὲ ὁ θεὸς προσκωφέειν πρὸς τὰς ἀνθρωπήτας γνώμας".

61   Ταῦτα λέγοντος Θεμιστοκλέος αὐτὶς ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος ἐπεφέρετο, σιγᾶν τε κελεύων τῷ μή ἐστι πατρίς, καὶ Εὐρυβιάδεα οὐκ ἐῶν ἐπιψηφίζειν ἀπόλι ἀνδρὶ· πόλιν γὰρ τὸν Θεμιστοκλέα παρεχόμενον οὕτω ἐκέλευε γνώμας συμβάλλεσθαι. Ταῦτα δέ οἱ προέφερε, ὅτι ἡλώκεσάν τε καὶ κατείχοντο αἱ Ἀθῆναι. Τότε δὴ ὁ Θεμιστοκλέης ἐκεῖνόν τε καὶ τοὺς Κορινθίους πολλά τε καὶ κακὰ ἔλεγε, ἔωντοῖσι τε ἐδήλων λόγω ως εἴη καὶ πόλις καὶ γῆ μέζων ἥπερ ἐκείνοισι, ἔστ' ἀν διηκόσιαι νέες σφι ἔσωσι πεπληρωμέναι· οὐδαμοὺς γὰρ Ἑλλήνων αὐτοὺς ἐπιόντας ἀποκρούσεσθαι.

62   Σημαίνων δὲ ταῦτα τῷ λόγῳ διέβαινε ἐς Εὐρυβιάδεα, λέγων μᾶλλον ἐπεστραμμένα· «Σὺ εὶς μενέεις αὐτοῦ καὶ μένων ἔσεαι ἀνὴρ ἀγαθός· εὶς δὲ μή, ἀνατρέψεις τὴν Ἑλλάδα. Τὸ πᾶν γὰρ ἡμῖν τοῦ πολέμου φέρονται

Ίσθιμό. Κάμε λοιπὸν τὴ σύγκριση, ἀφοῦ ἀκούστης καὶ τὴ μιὰ γνώμη καὶ τὴν ἄλλην ἢν χτυπηθῆς μὲ τὸν ἔχθρον κοντά στὸν Ίσθιμό, ἡ ναυμαχία θὰ γίνη σὲ ἀνοιχτῷ πέλαγος, πρᾶμα ποὺ σὲ μᾶς καθόλου δὲ συμφέρει, γιατὶ ἔχουμε βαρύτερα πλοῖα καὶ λιγώτερα στὸν ἀριθμό: ἀπὸ τὴν ἄλλην μεριά, καὶ ἀντὶ ἔχουμε κάποιαν ἐπιτυχία, θὰ γάσουμε δύμας τὴ Σαλαμίνα, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Αἴγινα, καὶ τότε ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων θ' ἀκολουθήσῃ τὸ ναυτικό τους. "Ετοι θὰ τοὺς φέρης σὺ ὁ Ἰδιος στὴν Πελοπόννησο καὶ θὰ βάλης σὲ κίνδυνο ὅλη τὴν Ἐλάσδα. "Αν κάμης δσα λέω ἐγώ, νά πόσα θὰ ἔχης ὡφελήματα. Πρῶτα πολεμώντας μέσα σὲ στενὸ μὲ λίγα πλοῖα ἐνάντια σὲ πολλά, ἀν ὁ πόλεμος λάβη τὸ λογικό του τέλος, θὰ ὑπερτερήσουμε πολὺ, γιατὶ ἡ ναυμαχία μέσα σὲ στένωμα θὰ εἶναι μὲ τὸ δικό μας μέρος, καὶ σ' εὐρυχωρίᾳ μὲ τὸ δικό τους ἔπειτα, δική μας μένει ἡ Σαλαμίνα, ὅπου εἶναι φυλαγμένα τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναικες τῶν Ἀθηναίων· καὶ τελευταῖο μέσα σ' ὅλα τ' ὅλα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔσεις οἱ Πελοποννήσιοι πολὺ ἐπιμένετε σ' αὐτό: τὸ Ἰδιο δηλαδή, κι ἐδῶ μένοντας εἴτε στὸν Ίσθιμό, ἡ ναυμαχία θὰ γίνη ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκείνους (τοὺς βαρβάρους), ἀν τὸ συλλογιστῆς καλά, δὲ θὰ τοὺς φέρης στὴν Πελοπόννησο. "Αν λοιπὸν γίνουνε δσα ἐγώ ἐλπίζω καὶ νικήσουμε τοὺς βαρβάρους στὴ θάλασσα, οὔτε στὸν Ίσθιμὸ θὰ σᾶς παρουσιαστοῦν οἱ βάρβαροι οὔτε θὰ προχωρήσουνε πέρα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ἀλλὰ θὰ φύγουνε μὲ πολλὴ ντροπή τους, καὶ τέλος θὰ ἔχουμε κέρδος τὴ σωτηρία τῶν Μεγάρων, τῆς Αἴγινας καὶ τῆς Σαλαμίνας, ὅπου κάποιος χρησμὸς δικός μας λέει: πώς θὰ καταβάλουμε τοὺς ἔχθρους. Στοὺς ἀνθρώπους ποὺ σκέπτονται λογικὰ τὶς περισσότερες φορὲς ὁ θεὸς τοὺς δίνει τὸ καλό· τὶς γνώμες τῶν ἀνθρώπων, ἀμα εἶναι ἀνόητες, οὔτε ὁ θεὸς τὶς βοηθάει".

'Ενῶ ὁ Θεμιστοκλῆς μιλοῦσε, πάλι ὁ Ἀδείμαντας τὸν ἀντίκοφτες 61 λέγοντάς του νὰ σωπάίνῃ, ἀφοῦ ἥτανε ἀνθρώποις χωρὶς πατρίδα, καὶ δὲν ἄφηνε τὸν Εὐρυβιάδην νὰ πηγαίνῃ μὲ τὴ γνώμη ἀνθρώπου ἀπατοῦ: ἀν ἔδειχνε ποιᾶς πόλης ἥτανε ἀντιπρόσωπος, τότε μοναχὰ μποροῦσε νὰ συμβάλῃ κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του. Καὶ δλες αὐτὲς τὶς προσβολές τὶς ἔκανε, γιατὶ τῶν Ἀθηνῶν ἡ πόλη ἔλεγε κυριευθῆ καὶ ἥτανε στὰ χέρια τῶν βαρβάρων. Τότε πιὰ ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ τὸν Ἰδιο τὸν Ἀδείμαντο καὶ τοὺς συμπολῦτες του Κορινθίους ἀρχισε νὰ τοὺς χτυπάῃ πολὺ κακά, καὶ τοὺς ἔδειχνε μ' δσα ἔλεγε πώς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πόλη καὶ γῆ μεγαλύτερη ἔχουνε ἀπ' αὐτοὺς, δσο βρίσκονται στὴν ἔξουσία τους διακόσια πλοῖα μὲ τὰ πλη-

αὶ νέες. Ἀλλ' ἔμοι πείθεο. Εἰ δὲ ταῦτα μὴ ποιήσεις, ἡμεῖς μέν, ώς ἔχομεν, ἀναλαβόντες τοὺς οἰκέτας κομιεύμεθα ἐς Σέριν τὴν ἐν Ἰταλίῃ, ἢ περ ἡμετέρην τέ ἐστι ἐκ παλαιοῦ ἔτι, καὶ τὰ λόγια λέγει ύπ' ἡμέων αὐτὴν δέειν κτισθῆναι· ὑμεῖς δὲ συμμάχων τοιῶνδε μουνωθέντες μεμνήσεσθε τῶν ἐμῶν λόγων».

63 Ταῦτα δὲ Θεμιστοκλέος λέγοντος ἀνεδιδάσκετο Εὐρυβιάδης· δοκέειν δέ μοι, ἀρρωδήσας μάλιστα τὸν Ἀθηναίον ἀνεδιδάσκετο, μή σφεας ἀπολίπωσι, ἢν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἀνάγῃ τὰς νέας· ἀπολιπόντων γὰρ Ἀθηναίων οὐκέτι ἐγίνοντο ἀξιόμαχοι οἱ λοιποί. Ταύτην δὲ αἰρέεται τὴν γνώμην αὐτοῦ μένοντὸς διαναμαχέειν.

64 Οὕτω μὲν οἱ περὶ Σαλαμῖνα ἔπεισι ἀκροβολισάμενοι, ἐπεί τε Εὐρυβιάδη ἔδοξε, αὐτοῦ παρεσκενάζοντο ώς ναυμαχήσοντες· ἡμέρῃ τε ἐγίνετο καὶ ἄμα τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι σεισμὸς ἐγένετο ἐν τε τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ. Ἔδοξε δέ σφι εὑξασθαι τοῖσι θεοῖσι καὶ ἐπικαλέσασθαι τὸν Ἀλακίδας συμμάχονς· ώς δέ σφι ἔδοξε, καὶ ἐποίειν ταῦτα· εὐδέξαμενοι γὰρ πᾶσι τοῖσι θεοῖσι αὐτόθεν μὲν ἐκ Σαλαμῖνος Αἴαντά τε καὶ Τελαμῶνα ἐπεκαλέοντο, ἐπὶ δὲ Αἰακὸν καὶ τὸν ἄλλους Αἰακίδας νέα ἀπέστελλον ἐς Αἴγιναν.

66 Οἱ δὲ ἐς τὸν Ξέρξεω ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντες, ἐπειδὴ ἐκ Τορχῖνος θησάμενοι τὸ τρῶμα τὸ Λακωνικὸν διέβησαν ἐς τὴν Ἰστιαίαν, ἐπισχόντες ἡμέρας τρεῖς ἐπλωον δι' Εὐρίπον, καὶ ἐν ἑτέρῃσι τρισὶ ἡμέρῃσι ἐγένοντο ἐν Φαλήρῳ.

67 Ἡνθαῦτα κατέβη αὐτὸς Ξέρξης ἐπὶ τὰς νέας, ἐθέλων σφι συμμιξαί τε καὶ πυθέσθαι τῶν ἐπιπλωόντων τὰς γνώμας· ἐπεὶ δὲ ἀπικόμενος προτίζετο, παρῆσαν μετάπεμπτοι οἱ τῶν ἐθνέων τῶν σφετέρων τύρannoi καὶ ταξίαρχοι ἀπὸ τῶν νεῶν, καὶ ἵζοντο ὡς σφι βασιλεὺς ἐκάστῳ τιμὴν ἐδεδώκεε, πρῶτος μὲν ὁ Σιδώνιος βασιλεύς, μετὰ δὲ ὁ Τύριος, ἐπὶ δὲ ὥλλοι. Ὡς δὲ κόσμῳ ἐπεξῆς ἵζοντο, πέμψας Ξέρξης Μαρδόνιον εἰρώτα, ἀποπειρώμενος ἐκάστον, εἰ ναυμαχήην ποιέοιτο.

ρώματά τους· καὶ δὲν ὑπάρχουνε "Ελληνες μὲ τόση δύναμη ποὺ ν' ἀποκρούσουνε τὴ δική τους.

Καὶ ἀφήνοντας ἔκεινον, γύρισε κι ἔλεγε στὸν Εὐρυβιάδη μὲ περισ- 62
σότερη ἔμφαση: «Σὲ σένα ἥθελα νὰ πῶ, πὼς ἀν μείνης ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ νὰ
μείνης μοναχὰ θὰ φανῆς ἄνδρας γενναῖος, εἰδεμὴ θὰ ἀναποδογυρίσῃς τὴν
‘Ελλάδα· ὅλο τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου κρέμεται ἀπὸ τὰ πλοῖα.» Ακου-
σε λοιπὸν ἐμένα. "Αν ὅμως δὲν τὸ κάμης αὐτό, ἐμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι, ἔτσι
ὅπως βρισκόμαστε, μὲ τὸ στόλο μας καὶ μὲ τὶς οἰκογένειές μας, θὰ φύ-
γουμε γιὰ τὴν πόλη Σίρη τῆς Ἰταλίας, ποὺ εἶναι δική μας ἀπὸ τὰ παλιά,
καὶ οἱ χρησμοὶ λένε πῶς ἀπὸ μᾶς μιὰ μέρα θὰ κατουκηθῇ· καὶ σεῖς, ἀφοῦ
μείνετε ὀρφανοὶ ἀπὸ τέτοιους συμμάχους σὰν ἐμᾶς, θὰ θυμηθῆτε τὰ λό-
για μου μιὰ μέρα.

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ ὁ Εὐρυβιάδης ἀλλαξε γνώμη 63
καὶ νομίζω ὅτι τὸ 'καμε ἀπὸ φόβο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς παραιτήσου-
νε, ἀν δόληγήσῃ τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμό· καὶ ἀν τοὺς παραιτούσανε οἱ Ἀθη-
ναῖοι, δὲ θὰ ἥτανε πιὰ ἀξιόμαχοι οἱ λοιποί. Προτίμησε λοιπὸν τὴ γνώμη
τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἔκει νὰ μείνουνε καὶ νὰ βγάλουνε πέρα τὸν ἀγώνα.

"Ετσι λοιπὸν οἱ "Ελληνες στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα, ἀφοῦ μὲ λόγια 64
δώσανε μεταξύ τους τὸν πρῶτον ἀκροβολισμό, δοθήκανε νὰ ἐτοιμάζουν-
ται γιὰ μάχη, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Εὐρυβιάδη. Καὶ ἀρχισε νὰ
φέγγη ἡ μέρα, καὶ μόλις ὁ ἥλιος ἔβγαινε, ἔγινε σεισμὸς καὶ στὴν ἔηρα
καὶ στὴ θάλασσα· γι' αὐτὸ τοὺς φάνηκε καλὸ νὰ προσευχηθοῦνε στοὺς
θεοὺς καὶ νὰ καλέσουνε συμμάχους τοὺς Αἰακίδες¹³³. Τὸ εἴπανε καὶ τὸ
κάμανε· ἀφοῦ προσευχηθήκανε σ' ὅλους τοὺς θεούς, ὕστερα ζητήσανε καὶ
τὴ βοήθεια ἀπὸ τὸν Αἴαντα καὶ τὸν Τελαμώνα, τοὺς Σαλαμινίους ἥρωες,
καὶ ὅσο γιὰ τὸν Αἴακὸ καὶ τοὺς ἄλλους Αἰακίδες στείλανε πλοῖο ἐπίτηδες
στὴν Αἴγινα.

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

'Αφοῦ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξη πήγανε νὰ 66
ἰδοῦνε μὲ τὰ μάτια τους στὴν Τραχίνα τὸ χαλασμὸ τῶν Σπαρτιατῶν¹³⁴,
περάσανε μὲ τὸ στόλο στὴν Ἰστιαία, μείνανε ἔκει τρεῖς μέρες, προχωρή-
σανε μέσα ἀπὸ τὸν Εὔριπο καὶ σ' ἄλλες τρεῖς μέρες φτάσανε στὸ Φάληρο.

'Εκεῖ ὁ Ξέρξης μοναχός του κατέβηκε κοντὰ στὰ πλοῖα, θέλοντας 67
νὰ ἀνταμωθῇ μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ν' ἀκούσῃ τὶς γνῶμες τους· φτάνον-

68   'Επεὶ δὲ περιμὸν εἰρώτα ὁ Μαρδόνιος ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Σιδωνίου,
οἱ μὲν δὴ ἄλλοι κατὰ τῶντὸ γνώμην ἐξεφέροντο, κελεύοντες ναυμαχίην
69 ποιέσθαι... 'Επεὶ δὲ ἀνηνείχθησαν αἱ γνῶμαι ἐς Ξέρξεα, κάρτα τε ἥσθη
τῇ γνώμῃ καὶ πολλῷ μᾶλλον αἴνεε.

70   'Επειδὴ δὲ παρηγγελλον ἀναπλώειν, ἀνῆγον τὰς νέας ἐπὶ τὴν Σαλα-
μῖνα, καὶ παρεκρίθησαν διαταχθέντες κατ' ἥσυχίην. Τότε μέν νυν οὐκ ἐξέ-
χονσέ σφι ἡ ἡμέρᾳ τανυμαχίην ποιήσασθαι, νῦν γάρ ἐπεγένετο, οἱ δὲ παρε-
σκευάζοντο ἐς τὴν ύστεραίην. Τοὺς δὲ "Ἐλληνας εἶχε δέος τε καὶ ἀρρωδίη,
οὐκ ἥκιστα δὲ τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου" ἀρρωδεον δέ, διτὶ αὐτοὶ μὲν ἐν
Σαλαμῖνι κατήμενοι ὑπὲρ γῆς τῆς Ἀθηναίων τανυμαχέειν μέλλοιεν, νι-
κηθέντες τε ἐν νήσῳ ἀπολαμφθέντες πολιορκήσονται, ἀπέντες τὴν ἔωντῶν
ἀφρύλακτον.

71   Τῶν δὲ βαρβάρων ὁ πεζὸς ὑπὸ τὴν παρεοῦσαν νύκτα ἐπορεύετο ἐπὶ
τὴν Πελοπόννησον καίτοι τὰ δυνατὰ πάντα ἐμεμηχάνητο, δκως κατ'
ἥπειρον μὴ ἐσβάλοιεν οἱ βάρβαροι. 'Ως γὰρ ἐπόθυοντο τάχιστα Πελοπον-
νήσιοι τοὺς ἀμφὶ Λεωνίδην ἐν Θερμοπύλῃσι τετελευτηκέναι, συνδραμόν-
τες ἐκ τῶν πολιών ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἵζοντο, καὶ σφι ἐπῆν στρατηγὸς Κλεόμ-
βροτος ὁ Ἀραξανδρίδεω, Λεωνίδεω δὲ ἀδελφεός· ἵζομενοι δὲ ἐν τῷ Ἰσθμῷ
καὶ συγχώσαντες τὴν Σκιρωνίδα ὁδόν, μετὰ τοῦτο ὡς σφι ἔδοξε βουλευο-
μένοισι, οἰκοδόμεον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος· ἀτε δὴ ἐουσέων μνιάδων πολ-
λέων καὶ παντὸς ἀνδρὸς ἐργαζομένου ἥμετο τὸ ἔργον καὶ γὰρ λίθοι καὶ
πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ φρομοὶ ψάμμου πλήρεες ἐσεφορέοντο, καὶ ἐλίνον
οὐδένα χρόνον οἱ βοηθήσαντες ἐργαζόμενοι, οὕτε νυκτὸς οὔτε ἡμέ-
ρης.

72   Οἱ δὲ βοηθήσαντες ἐς τὸν Ἰσθμὸν πανδημεὶ οἴδε ἦσαν Ἐλλήνων,
Λακεδαιμόνιοι τε καὶ Ἀρκάδες πάντες καὶ Ἡλεῖοι καὶ Κορίνθιοι καὶ
Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι καὶ Φλιάσιοι καὶ Τροιζῆνοι καὶ Ἐρμιονέες·
οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ βοηθήσαντες καὶ ὑπεραρρωδέοντες τῇ Ἐλλάδι κινδυ-
νεούσῃ, τοῖσι δὲ ἄλλοισι Πελοποννησίοισι ἔμελε οὐδέν. Ὁλόμυτια δὲ καὶ
Κάρονεια παροιχώκεε ἥδη.

τας ἑκεῖ, κάθησε στὸ θρόνο του· τότε φτάσανε καλεσμένοι ἀπὸ τὰ πλοῖα
ὅτι διάφοροι τύραννοι τῶν ἐθνῶν τοῦ κράτους του καὶ οἱ ταξίαρχοι τῶν
πλοίων καὶ καθήσανε κι αὐτοὶ κατὰ τὴ σειρὰ ποὺ ἤθελε τὸν καθένα νὰ
τιμήσῃ ὁ βασιλέας· πρῶτος κάθησε ὁ Σιδώνιος, ὕστερα ὁ Τύριος καὶ κα-
τόπι οἱ ἄλλοι. Καθὼς ἤτανε καθισμένοι μὲ τάξη καὶ μὲ σεβασμό, ἔστει-
λε ὁ Ξέρξης τὸ Μαρδόνιο καὶ ρωτοῦσε τὴ γνώμη τους ἂν ἔπειπε νὰ κά-
μη ναυμαχία.

'Ενῶ λοιπὸν ὁ Μαρδόνιος, φέρνοντας γύρο, ρώτησε πρῶτο τὸ Σιδώ- 68
νιο, καὶ μὲ τὴ γνώμη τοῦ Σιδωνίου συμφωνούσανε καὶ οἱ ἄλλοι, λέγον- 69
τας νὰ γίνη ναυμαχία, ἀρεσε καὶ στὸν Ξέρξη αὐτὴ ἡ γνώμη καὶ παράγγει-
λε νὰ τὴν ἀκολουθήσουνε. 'Αφοῦ δοθήκανε οἱ κατάλληλες διαταγές, ξε- 70
κινήσανε ἀπὸ τὸ Φάληρο γιὰ τὴ Σαλαμίνα καὶ, φτάνοντας ἑκεῖ, μὲ ἥσυ-
χια μπήκανε σὲ παράταξη. Τότε ὅμως ἡ μέρα δὲν τοὺς ἔφτανε νὰ ναυ-
μαχήσουνε, γιατὶ ἡ νύχτα πλάκωνε· ἐτοιμαζόντανε ὅμως γιὰ τὴν ἄλλη
μέρα. Φόβος καὶ τρόμος ἔπιασε τοὺς 'Ελληνες, καὶ μάλιστα τοὺς Πελο-
ποννήσιους, γιατὶ μένοντας ἑκεῖ θὰ ναυμαχούσανε γιὰ τῶν 'Αθηναίων τὴ
χώρα· ἀν ὅμως νικηθοῦνε, θὰ μείνουνε ἀποκλεισμένοι καὶ θὰ πολιορκηθοῦ-
νε στὸ νησί, ἀφήνοντας τὸ δικό τους τόπο ἀφύλαχτο.

5. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΝΑ ΝΑΥΜΑΧΗΣΟΥΝΕ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Τὴν ἔδια νύχτα ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων κίνησε γιὰ τὴν Πε- 71
λοπόννησο· ὅμως ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα εἰχανε παρθῆ νὰ μὴν περάσουνε
οἱ βάρβαροι διὰ ἔηρᾶς. Γιατὶ μόλις εἰχανε μάθει οἱ Πελοποννήσιοι τὸ θά-
νατο τοῦ Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες, συναχτήκανε μὲ βίᾳ καὶ στρατο-
πεδέψανε στὸν 'Ισθμό· στρατηγός τους ἤτανε ὁ Κλεόμβροτος τοῦ 'Αλε-
ξανδρίδη, ἀδερφὸς τοῦ Λεωνίδα· ἑκεὶ στρατοπεδεύμενοι ἀποκλείσανε τὸ
δρόμο¹³⁵ ποὺ περνάει ἀπὸ τὶς Σκιρωνίδες πέτρες· ὕστερα, ἀφοῦ τὸ συζη-
τήσανε καὶ τὸ ἀποφασίσανε πρῶτα, ἀρχίσανε νὰ χτίζουνε τεῖχος ἀπὸ τοῦ
'Ισθμοῦ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη· καὶ ἐπειδὴ δουλεύανε πολλὲς μυριάδες
χωρὶς ἔξαρτεση, τὸ ἔργο προχωροῦσε· γιατὶ καὶ πέτρες καὶ πλίθρες καὶ
ξύλα καὶ καλάθια ἄρμα γεμάτα κουβαλούσανε, καὶ δὲν παύανε στιγμὴ τὴ
δουλειά, μέρα καὶ νύχτα.

Οἱ συναγμένοι 'Ελληνες στὸν 'Ισθμὸ ἤταν αὐτοί· Λακεδαιμόνιοι καὶ 72
ὅλοι οἱ 'Αρκάδες, 'Ηλεῖοι καὶ Κορίνθιοι, Σικυώνιοι καὶ 'Επιδαύριοι,
Φλιάσιοι, Τροιζήνιοι καὶ 'Ερμιονεῖς. Αὐτοὶ ἤτανε ὅλοι ποὺ τρέζανε ἑκεῖ

- 74   *Oī μὲν δὴ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τοιούτῳ πόνῳ συνέστασαν, ἄτε περὶ τοῦ παντὸς ἥδη δρόμου θέοντες καὶ τῆσι νησὶ οὐκ ἐλπίζοντες ἐλλάμψεσθαι· οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖνι δμως ταῦτα πινθανόμενοι ἀρρώδεον, οὐκ οὕτω περὶ σφίσι αὐτοῖσι δειμαίνοντες, ως περὶ τῇ Πελοποννήσῳ τέως μὲν δὴ αὐτῶν ἀνὴρ ἀνδρὶ παραστὰς σιγῇ λόγον ἐποιέτο, θῶνμα ποιεύμενοι τὴν Εὐρυβιάδεω ἀβουλίην, τέλος δὲ ἐξερράγη ἐς τὸ μέσον. Σύλλογός τε δὴ ἐγίνετο, καὶ πολλὰ ἐλέγετο περὶ τῶν αὐτῶν, οἱ μέν, ως ἐς τὴν Πελοπόννησον χρεὼν εἴη ἀποπλώειν καὶ περὶ ἐκείνης κινδυνεύειν, μηδὲ πρὸ χώρης δοριαλώτου μένοντας μάχεσθαι, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Αἰγινῆται καὶ Μεγαρέες αὐτοῦ μένοντας ἀμύνασθαι.*
- 75   *'Ενθαῦτα Θεμιστοκλέης ως ἐσσοῦτο τῇ γνώμῃ ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων, λαθὼν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ συνεδρίου, ἐξελθὼν δὲ πέμπει ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ Μήδων ἄνδρα πλοιώ, ἐντειλάμενος τὰ λέγειν χρεών, τῷ οὐνομα μὲν ἦν Σίκυννος, οἰκέτης δὲ καὶ παιδαγωγὸς ἦν τῶν Θεμιστοκλέος παίδων, τὸν δὴ ὑστερον τούτων τῶν προηγμάτων Θεμιστοκλέης Θεσπιέα τε ἐποίησε, ως ἐπεδέκοντο οἱ Θεσπιέες πολιήτας, καὶ χρήμασι ὅλβιον δις τότε πλοιώ ἀπικόμενος ἔλεγε πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν βαρβάρων τάδε· «Ἐπεμψέ με στρατηγὸς δ' Ἀθηναίων λάθοη τῶν ἄλλων Ἑλλήνων (τινχάνει γὰρ φρονέων τὰ βασιλέος καὶ βουλόμενος μᾶλλον τὰ ὑμέτερα κατόπερθε γίνεσθαι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρήγματα) φράσοντα, διτὶ οἱ Ἑλληνες δοησμὸν βονλεύονται καταρρωδηκότες, καὶ νῦν παρέχει κάλιστον ὑμέας ἔργον ἀπάντων ἐξεργάσασθαι, ἦν μὴ περιῆδητε διαδράντας αὐτούς· οὕτε γάρ ἀλλήλοισι δμοφρονέουσι οὔτ' ἔτι ἀντιστήσονται νῦν, πρὸς ἑωντούς τε σφέας ὅψεσθε νανμαχέοντας τοὺς τὰ ὑμέτερα φρονέοντας καὶ τὸν μῆ.*
- 76   *'Ο μὲν ταῦτα σφι σημήνας ἐκποδὸν ἀπαλλάσσετο, τοῖσι δὲ ως πιστὰ ἐγίνετο τὰ ἀγγελθέντα, τοῦτο μὲν ἐς τὴν νησῖδα τὴν Ψυττάλειαν, μεταξὺ Σαλαμῖνός τε κειμένην καὶ τῆς ἡπείρου, πολλοὺς τῶν Περσέων ἀπεβίβασαν, τοῦτο δέ, ἐπειδὴ ἐγίνοντο μέσαι τόποις, ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ' ἐσπέροης κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, ἀνῆγον δὲ οἱ ἀμφὶ τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσουραν τεταγμένοι, κατεῖχόν τε μέχρι Μονυχίης*

βοήθεια ἀπὸ μεγάλο φόβο γιὰ τῆς Ἑλλάδας τὸν κίνδυνο. Οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἔμειναν ἀδιάφοροι. Καὶ οἱ γιορτὲς τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν Καρνείων¹³⁶ εἶχαν περάσει πιά.

Ἐπία γι' αὐτοὺς ποὺ βρισκόντανε στὸν Ἰσθμό, σὲ τί ἐργασία κατα- 74 γινόντανε, ἀφοῦ ὁ κίνδυνος ἤτανε γιὰ ὅλα κι ἀπὸ τὰ πλοῖα δὲν ἐλπίζανε νὰ ἰδοῦνε σωτηρία. "Οσοι βρισκόντανε στὴ Σαλαμίνα μαθαίνοντας αὐτὰ καὶ πάλι εἶχαν φόβο ὅχι γιὰ τὸν Ἱδιον ἑαυτό τους, ὅσο γιὰ τὴν τύχη τῆς Πελοποννήσου. Στὴν ὀρχὴ σμίγοντας ἄντρας μὲ ἄντρα μιλούσανε σιγὰ κι ἀπορούσανε γιὰ τὴν ἀβουλία τοῦ Εύρυθιαδή τέλος τὸ πρᾶμα ζέσπασε. Καὶ ἔγινε τότε συμβούλιο, καὶ πολλὰ λόγια λεγόντανε καὶ ξαναλεγόντανε, ἄλλοι πώς ἔπειτε, φεύγοντας γιὰ τὴν Πελοπόννησο, γι' αὐτὴ καὶ νὰ πολεμήσουνε καὶ ὅχι νὰ μείνουνε καὶ νὰ κάμουνε πόλεμο γιὰ χώρα κυριεύμένη οἱ Ἀθηναῖοι πάλι καὶ οἱ Αἰγινῆτες καὶ οἱ Μεγαρεῖς, ἐκεῖ νὰ μείνουνε κι ἔκει νὰ πολεμήσουνε.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς βλέποντας πώς νικοῦσε ἡ γνώμη τῶν Πελο- 75 ποννήσιων, βγαίνει κρυφὰ ἀπὸ τὸ συμβούλιο καὶ στέλνει ἀνθρωπὸ μὲ πλοῖο στῶν Μήδων τὸ στρατόπεδο καὶ παραγγέλνει νὰ τοὺς πῇ ὅσα ἤτανε ἀνάγκη· ὁ ἀνθρωπὸς αὐτός, Σίκιννος τὸ ὄνομά του, ἤτανε δοῦλος καὶ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Θεμιστοκλῆ. Ἀργότερα ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἔκαμε πολίτη Θεσπιέα, ὃταν ἡ πόλη αὐτὴ δεχότανε ξένους πολίτες, καὶ τὸν ἐφόρτωσε μὲ χρήματα. Αὐτὸς λοιπὸν τότε φτάνοντας στοὺς στρατηγοὺς τῶν Βαρβάρων, τοὺς εἶπε: «Μὲ ἔστειλε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων — ἐπειδὴ ἔχει φρονήματα φιλικὰ πρὸς τὸ βασιλέα καὶ θέλει τὰ δικά σας πράγματα νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ κι ὅχι τὰ ἑλληνικὰ — νὰ σᾶς πῶ πώς οἱ Ἑλληνες τρομαγμένοι ἀρχίσανε νὰ βάνουνε στὸ νοῦ φευγάλα· τώρα λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς σᾶς δίνει εὐκαιρία νὰ καταφέρετε ἔργο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λαμπρό, ἀν δὲν τοὺς ἀφήσετε νὰ σᾶς ξεφύγουνε· γιατὶ οὕτε εἶναι μεταξύ τους σύμφωνοι οὔτε καὶ θὰ ἀντισταθοῦνε πιά, ἀλλὰ θὰ τοὺς ἴδητε νὰ πολεμᾶνε μεταξύ τους αὐτούς, ποὺ εἶναι μὲ τὰ δικά σας τὰ φρονήματα, μὲ τοὺς ἄλλους, ποὺ εἶναι ἐναντίοι σας». 'Ο Σίκιννος, ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, ἔψυγε τρεχάλα.

Στοὺς Πέρσες τὰ λόγια τοῦτα φανήκανε ἀξιόπιστα· πρῶτα λοιπὸν 76 ρίξανε ἀπάνω στὸ νησὶ Ψυτάλεια¹³⁷, τὸ ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ στὴν ξηρά, ἔνα πολυάριθμο σῶμα. Ἐπειτα, φτάνοντας τὰ μεσάνυχτα, ἀναπτύξανε τὸ δυτικό τους πλευρὸ σὲ κύκλο πρὸς τὴ Σαλαμίνα, ἀνοιχτήκανε σὲ μάχη οἱ ἄλλοι ποὺ ἤτανε παραταγμένοι κοντὰ στὴν Κέο καὶ τὴν Κυνό-

πάντα τὸν πορθμὸν τῆσι νηνσί. Τῶνδε δὲ εἶνεκεν ἀνῆγον τὰς νέας, ἵνα δὴ τοῖσι Ἐλλησι μηδὲ φυγεῖν ἐξῆ, ἀλλ' ἀπολαμψθέντες ἐν τῇ Σαλαμῖνι δοτεν τίσιν τῶν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ἀγωνισμάτων. Ἔς δὲ τὴν νησῖδα τὴν Ψυντάλειαν καλεομένην ἀπεβίβαζον τῶν Περσέων τῶνδε εἶνεκεν, ὡς ἐπεὰν γένηται ναυμαχίη, ἐνθαῦτα μάλιστα ἐξοισομένων τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν ναυηγίων (ἐν γὰρ δὴ πόρῳ τῆς ναυμαχίης τῆς μελλούσης ἔσεσθαι ἐκέετο ἡ νῆσος), ἵνα τοὺς μὲν περιποιῶσι, τοὺς δὲ διαφθείρωσι· ἐποίεν δὲ σιγῇ ταῦτα, ὡς μὴ πυνθανοίατο οἱ ἐναντίοι. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα τῆς νυκτὸς οὐδὲν ἀποκοιμηθέντες παραρτέοντο.

- 78   Τῶν δὲ ἐν Σαλαμῖνι στρατηγῶν ἐγίνετο ὀθίσμος λόγων πολλός· ἥδεσαν δὲ οὐκω, ὅτι σφέας περιεκυλέοντο τῆσι νηνσὶ οἱ βάρβαροι, ἀλλ' ὥσπερ τῆς ἡμέρης ὥρεον αὐτοὺς τεταγμένους, ἐδόκεον κατὰ χώρην εἶναι.
- 79   Συνεστηκότων δὲ τῶν στρατηγῶν ἐξ Αἰγαίης διέβη Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχον, ἀνὴρ Ἀθηναῖος μέν, ἐξωστρακισμένος δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου, τὸν ἐγὼ νενόμικα, πυνθανόμενος αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἄριστον ἄνδρα γενέσθαι ἐν Ἀθήνησι καὶ δικαιότατον. Οὗτος ὧντὸς στὰς ἐπὶ τὸ συνέδριον ἐξεκαλέετο Θεμιστοκλέα, ἐόντα μὲν ἐωντῷ οὐ φίλον, ἐχθρὸν δὲ τὰ μάλιστα· ὑπὸ δὲ μεγάθεος τῶν παρεόντων κακῶν λήθην ἐκείνων ποιεύμενος ἐξεκαλέετο, ἐθέλων αὐτῷ συμμιξαί· προανηρόσες δέ, ὅτι σπεύδοιεν οἱ ἀπὸ Πελοποννήσου ἀνάγειν τὰς νέας πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Ὡς δὲ ἐξῆλθέ οἱ Θεμιστοκλέης, ἔλεγε Ἀριστείδης τάδε· «Ἡμέας στασιάζειν χρεών ἐστι ἐν τῷ ἄλλῳ καιῷ καὶ δὴ καὶ ἐν τῷδε περὶ τοῦ ὀκότερος ἡμέων πλέω ἀγαθὰ τὴν πατρίδα ἐργάσεται. Λέγω δέ τοι, ὅτι ἵσον ἐστὶ πολλά τε καὶ ὀλίγα λέγειν περὶ ἀποπλόου τοῦ ἐνθεῦτεν Πελοποννησίοις· ἐγὼ γὰρ αὐτόπτης τοι λέγω γενόμενος, ὅτι νῦν οὐδὲ ἦν ἐθέλωσι Κορίνθιοί τε καὶ αὐτὸς Ἑρρνιβιάδης οἰοί τε ἔσονται ἐκπλῶσαι· περιεχόμεθα γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων κύκλῳ. Ἀλλ' ἐσελθών σφι ταῦτα σήμηνον».
- 80   Ο δ' ἀμείβετο τοισίδε· «Κάρτα τε χρηστὰ διακελεύει καὶ εὖ ἥγγειλας τὰ γὰρ ἐγὼ ἐδεόμην γενέσθαι, αὐτὸς αὐτόπτης γενόμενος ἥκεις· ἵσθι γὰρ ἐξ ἐμέο τὰ ποιεύμενα ὑπὸ Μήδων· ἔδει γάρ, ὅτε οὐκ ἐκόντες ἥθελον εἰς μάχην κατίστασθαι οἱ Ἐλληνες, ἀέκοντας παραστήσασθαι. Σὸ δὲ

σουρα¹³⁸, καὶ τέλος κρατούσανε μὲ τὰ πλοῖα τους γραμμὴ ὅλον τὸν πορθμὸν ἵσαμε τὴν Μουνυχία¹³⁹. Αὐτὴ τὴν παράταξην τὴν κάμανε μὲ σκοπὸν νὰ μὴ μπορέσουνε οἱ "Ἐλληνες ὅχι νὰ φύγουνε, ἀλλὰ ἀποκλεισμένοι στὴ Σαλαμίνα νὰ πληρώσουνε ὅλα τους τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀρτεμισίου. Στὴν Ψυττάλεια πάλι κάμανε τὴν ἀπόβασην μὲ σκοπὸν πώς, ἀν γίνη ναυμαχία, ἐκεῖ χωρὶς ἄλλο θὰ ριχτοῦνε ἄνθρωποι καὶ ναυάγια, καὶ τοὺς δικούς τους ἐκεῖ θὰ τοὺς βοηθοῦνε, ἐνῶ θὰ σκοτώνουνε τοὺς ἔχθρούς. "Ολα αὐτὰ τὰ κάνανε μὲ ἡσυχία γιὰ νὰ μὴν τοὺς πάρουνε εἰδῆση οἱ ἔχθροι. Καὶ ὅτη τὴν νύχτα, χωρὶς νὰ κλείσουνε μάτι, ἔτοιμαζόντανε.

Οἱ στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα ἔξακολουθούσανε νὰ λογοφέρνουνε, 78 ὅμως δὲν ἔρανε πώς οἱ βάρβαροι τοὺς περιζώνανε μὲ τὰ πλοῖα, ἀλλὰ νομίζανε πώς κρατούσανε τὶς θέσεις, ποὺ καὶ τὴν ἡμέρα τοὺς βλέπανε νὰ τὶς κρατοῦνε.

Καὶ ἐνῶ βρισκόντανε ἀκόμα στὸ συμβούλιο, ἕφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγι- 79 να¹⁴⁰ ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος ἔξωρισμένος¹⁴¹ ἀπὸ τὸ δῆμο, ἄνθρωπος ὅμως ποὺ ἐγώ, ἀφοῦ ἐρώτησα καὶ ἔμαθα τὸ χαραχήρα του, σχημάτισα τὴ γνώμη πώς ὑπῆρξε ὁ πιὸ ἐνάρετος καὶ ὁ πιὸ δίκαιος μέσα στὴν πόλη. Αὐτός, ἀφοῦ πῆγε ἀπόξεω στὸ συνέδριο, φώναξε τὸ Θεμιστοκλῆ νὰ βγῆ, ἀν καὶ ἤτανε ὅχι φίλος, ἀλλὰ μεγάλος ἔχθρος του· ἀπὸ τὴν αἰτία ὅμως τῆς τωρινῆς συμφορᾶς ποὺ πλησίαζε, λησμόνησε τὴν περασμένη ἔχθρα θέλοντας νὰ τὸν ἀνταμώσῃ. Εἶχε ἀκούσει ἀπὸ πρωτύτερα πώς οἱ Πελοποννήσιοι βιαζόντανε νὰ φύγουνε μὲ τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμό. Ἄφοῦ βγῆκε ἔξω ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦ εἶπε ὁ Ἀριστείδης: «Ἐμεῖς ἤτανε γραφτό μας, καὶ τὸν περασμένον καιρὸν καὶ τώρα μάλιστα νὰ φιλονικάμε ποιός ἀπὸ τοὺς δύο μας μεγαλύτερο καλὸ νὰ κάμη στὴν πατρίδα. Σοῦ λέω λοιπὸν πώς, καὶ πολλὰ νὰ ποῦνε καὶ λίγα οἱ Πελοποννήσιοι γιὰ τὴν ἀναχώρησή τους ἀπ' ἐδῶ, εἶναι τὸ ἔδιο. Γιατὶ ἐγώ εἰδα μὲ τὰ μάτια μου, καὶ σὲ βεβαιώνω πώς τώρα καὶ νὰ θέλουνε ὁ Εύρυβιάδης καὶ οἱ Κορίνθιοι δὲ θὰ φύγουνε, ὅσο καὶ νὰ θέλουνε· εἴμαστε κλεισμένοι ὀλόγυρα ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς. Ἐμπρός λοιπὸν ἔμπτα καὶ πές τους τα».

Ο Θεμιστοκλῆς ἀποκρίθηκε: «Καλῶς ἥρθες μὲ τὶς καλές σου συμ- 80 βουλὲς καὶ τὶς ἐπίκαιρες εἰδήσεις σου· γιατὶ ἔκεινα ποὺ παρακαλοῦσα ἐγώ νὰ γίνουνε, αὐτὰ τὰ εἰδεῖς ἐσύ μὲ τὰ μάτια σου, καθὼς ἐρχόσουνα. Μάθε λοιπὸν τὰς ὅτι κάνουν οἱ Μῆδοι ἀπὸ δική μου αἰτία τὸ κάνουν. Ἐσύ ὅμως ὁ ἔδιος, ποὺ φέρνεις τὶς καλές εἰδήσεις, φέρε τες σ' αὐτοὺς καὶ μοναχός σου. Γιατί, ἀν ἐγώ τους τὰ πῶ, θὰ νομιστῶ πώς τὰ ἀπλασα

έπει περ ἥκεις χρηστὰ ἀπαγγέλλων, αὐτός σφι ἄγγειλον· ἦν γὰρ ἐγὼ αὐτὸς λέγω, δόξω πλάσας λέγειν καὶ οὐ πεισω ὡς οὐ ποιεύντων τῶν βαρβάρων ταῦτα. Ἀλλά σφι σήμηνον αὐτὸς παρελθών, ὡς ἔχει· ἐπεὰν δὲ σημήνης, ἦν μὲν πειθωνται, ταῦτα δὴ τὰ κάλλιστα, ἦν δὲ αὐτοῖσι μὴ πιστὰ γένηται, ὅμοιον ἥμīν ἔσται· οὐ γάρ ἔτι διαδρήσονται, εἰ περ περιεχόμεθα πανταχόθεν, ὡς σὺ λέγεις».

- 81 Ταῦτα ἔλεγε παρελθὼν δὲ Ἀριστείδης, φάμενος ἐξ Αἰγαίης τε ἥκειν καὶ μόγις ἐκπλῶσαι λαθὼν τοὺς ἐπορμέοντας· περιέχεσθαι γὰρ πᾶν τὸ στρατόπεδον τὸ Ἐλληνικὸν ὑπὸ τῶν νεῶν τῶν Ξέρξεω· παραρτέεσθαι τε συνεβούλευε ὡς ἀλεξησομένους. Καὶ δὸς μὲν ταῦτα εἴπας μετεστήκεε, τῶν δὲ αὐτὶς ἐγίνετο λόγων ἀμφισβασίη· οἱ γὰρ πλεῦνες τῶν στρατηγῶν οὐκ ἐπείθοντο τὰ ἔξαγγελθέντα.
82 Ἀπιστεόντων δὲ τούτων ἥκει τριήρης ἀνδρῶν Τηνίων αὐτομολέονσα, τῆς ἥρχε ἀνὴρ Παραίτιος δὲ Σωσμένεος, ἦν περ δὴ ἔφερε τὴν ἀληθείην πᾶσαν· διὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔργον ἐνεγράφησαν Τίγριοι ἐν Δελφοῖσι ἐς τὸν τρίποδα ἐν τοῖσι τὸν βάρβαρον κατελοῦσι.
83 Τοῖσι δὲ Ἐλλησι ὡς πιστὰ δὴ τὰ λεγόμενα ἦν τῶν Τηνίων δῆματα, παρεσκενάζοντο ὡς ναυμαχήσοντες· ἥώς τε δὲ διέφαινε, καὶ οἱ σύλλογοι τῶν ἐπιβατέων ποιησάμενοι, προηγόρευε εὖ ἔχοντα μὲν ἐκ πάντων Θεμιστοκλέης, τὰ δὲ ἔπεια ἦν πάντα κρέσσω τοῖσι ἔσσοσι ἀντιτιθέμενα· ὅσα δὲ ἐν ἀνθρώποιν φύσι καὶ καταστάσι ἐγγίνεται, παραινέσας δὴ τούτων τὰ κρέσσων αἰρέεσθαι, καὶ κατατλέξας τὴν δῆσιν, ἐσβαίνεν ἐκέλευε ἐς τὰς νέας. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ ἐσέβαινον, καὶ ἥκει ἦν ἀπ' Αἰγαίης τριήρης, ἦν κατὰ τοὺς Αἰακίδας ἀπεδήμησε. Ἐνθαῦτα ἀνῆγον τὰς νέας ἀπάσας οἱ Ἐλληνες.
84 Ἀναγομένοισι δέ σφι αὐτίκα ἐπεκέατο οἱ βάρβαροι. Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι Ἐλληνες [ἐπὶ] πρόμνην ἀνεκρούοντο καὶ ὕκελλον τὰς νέας, Ἀμεινίης δὲ Παλληνεὺς ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἐξαναχθεὶς τῇ ἐμβάλλει. Συμπλακείσης δὲ τῆς νεός καὶ οὐ δυναμένων ἀπαλλαγῆναι, οὕτω δὴ οἱ ἄλλοι Ἀμεινίῃ βοηθέοντες συνέμισγον. Ἀθηναῖοι μὲν οὕτω λέγουσι τῆς ναυμαχίης γενέσθαι τὴν ἀρχήν, Αἰγαίηται δὲ τὴν κατὰ τοὺς Αἰακίδας ἀποδημήσασαν ἐς Αἴγιναν, ταύτην εἶναι τὴν ἀρχασαν. Λέγεται δὲ καὶ τάδε, ὡς φάσμα

μοναχός μου και δὲ θὰ τοὺς πείσω πώς ἀλήθεια εἶναι αὐτὰ ἔργα τῶν βαρ-βάρων· ἔλα λοιπόν, παρουσιάσου μοναχός σου και διηγήσου πῶς εἶναι τὰ πράματα. Ἐφοῦ τοὺς τὰ πῆς, ἀν σὲ πιστέψουνε, πάει καλά· ἀν δύνας δὲν τοὺς φανοῦνε πιστευτά, γιὰ μᾶς τὸ ἔδιο κάνει· γιατὶ δὲ θὰ ξεφύγου-νε, ἀφοῦ, καθὼς ἐσύ τὸ λές, εἴμαστε κυκλωμένοι ἀπ' ὅλες τὶς μερές».

Ο Ἀριστείδης παρουσιάστηκε καὶ τὰ εἴπε· πῶς δῆλ. ἔφτασε ἀπὸ 81 Αἴγινα καὶ παρὰ τρίχα ζέψυγε, χωρὶς νὰ τὸν καταλάβουν τ' ἀραγμένα πλοῖα· λοιπὸν δὲ τὸ στρατόπεδο τὸ ἐλληνικὸν εἶναι ζωσμένο ἀπὸ τὸ στόλο τοῦ Ξέρξη· νὰ ἐτοιμάζουνται λοιπόν, τοὺς συμβούλευε, γιὰ ν' ἀπο-κρούσουνε τὸν ἔχθρόν· και ἀφοῦ τὰ εἴπε αὐτά, τραβήχτηκε. Καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχίσανε πάλι τὶς φιλονικίες, γιατὶ οἱ περισσότεροι στρατηγοὶ δὲν πι-στεύανε στὰ νέα αὐτὰ ποὺ μάθανε.

Καὶ ἐνῶ αὐτὸι ἐπιμένανε νὰ μὴν πιστεύουν, ἔφτασε πλοῖο αὐτόμο- 82 λο μὲ πλήρωμα καὶ μὲ κυβερνήτη Τηνιακό, τὸν Παναίτιο τοῦ Σωσι-μένη, καὶ τὸ πλοῖο αὐτό, στὸ τέλος, ἔφερε ὅλη τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τὸ κατόρ-θωμα τοῦτο τὸ δόνομα τῶν Τηνίων εἶναι γραμμένο στοὺς Δελφούς ἀπά-νω στὸν τρίποδα¹⁴² μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα δόνόματα τῶν νικητῶν τοῦ βαρβάρου.

6. ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ (480 π.Χ.).

Αφοῦ λοιπὸν οἱ "Ελληνες δεχτήκανε ὡς ἀληθινὰ τὰ λόγια τῶν 83 Τηνίων, ἐτοιμάζόντανε γιὰ ναυμαχία· καὶ ἀρχιζε νὰ χαράζῃ ἡ αὔγῃ· καὶ οἱ στρατηγοὶ ἀφοῦ συνάξανε τὰ πληρώματα, πρῶτος μίλησε ὁ Θεμιστο-κλῆς καὶ εἴπε ἀπ' ὅλους τὰ σωστότερα, κάνοντας σύγκριση τί εἶναι τὸ καλύτερο καὶ τί εἶναι τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅσα πράματα φυσικὰ καὶ περι-στατικὰ συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἀφοῦ τοὺς παρακίνησε νὰ προτιμήσουνε τὰ καλύτερα, ἔκοψε τὸ λόγο του καὶ παράγγειλε νὰ μπαί-νουνε στὰ πλοῖα. Καὶ ἀμέσως αὐτὸι ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε· ὅπου, ἔφτα-σε καὶ ἡ τριήρης ποὺ ἤτανε σταλμένη στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες. Τότε λοιπὸν οἱ "Ελληνες ἀνοιγόντανε μ' ὅλα τὰ πλοῖα τους.

Καὶ ἐνῷ προχωρούσανε, ἀμέσως οἱ βάρβαροι ἀρχίσανε τὴν ἐπί- 84 θεση. Καὶ οἱ ἄλλοι "Ελληνες τραβιόντανε πίσω μὲ τὴν πρύμνη πολὺ κον-τὰ κατὰ τ' ἀκρογιάλι· ὁ Ἀμεινίας δύμας ἀπὸ τὴν Παλλήνη, Ἀθηναῖος, ὥρμησε ἔξω ἀπὸ τὴν γραμμὴ καὶ χτύπησε μὲ τὸ ἔμβολο ἕνα ἔχθρικὸ πλοῖο. Καὶ ἐπειδὴ τὰ δυὸ πλοῖα ἔτσι μπλεγμένα δὲ μπορούσανε νὰ χω-ριστοῦνε, τότε λοιπὸν τρέχοντας βοήθεια τοῦ Ἀμεινία οἱ ἄλλοι, ἀρχίσα-νε τὴν συμπλοκή. "Ετσι λένε οἱ Ἀθηναῖοι πώς κάμανε τὴν ἀρχὴ τῆς ναυ-

σφι γυναικὸς ἐφάνη, φανεῖσαν δὲ διακελεύσασθαι ὥστε καὶ ἄπαν ἀκοῦσαι τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδον ὀνειδίσασαν πρότερον τάδε· «Ὥ δαιμόνιοι, μέχρι κόσου ἔτι πρόμνην ἀνακρούεσθε»;

85   Κατὰ μὲν δὴ Ἀθηναίους ἐτετάχατο Φοίνικες (οὗτοι γὰρ εἶχον τὸ πρός Ἐλευσῖνός τε καὶ ἑσπέρης κέρας) κατὰ δὲ Λακεδαιμονίους Ἰωνες· οὗτοι δ’ εἶχον τὸ πρός τὴν ἥδι τε καὶ τὸν Πειραιέα ἡθελοκάκεον μέντοι αὐτῶν κατὰ τὰς Θεμιστοκλέος ἐντολὰς δλίγοι, οἱ δὲ πλεῦνες οὐδὲ ἔχω μέν νυν συχνῶν οὐνόματα τριηράρχων καταλέξαι τῶν νέας Ἑλληνίδας ἐλόντων, χρήσομαι δὲ αὐτοῖσι οὐδὲν πλὴν Θεομήστορός τε τοῦ Ἀνδροδάμαντος καὶ Φυλάκον τοῦ Ἰστιαίου, Σαμίων ἀμφοτέρων. Τοῦδε δὲ εἰνεκεν μέμνημαι τούτων μούνων, ὅτι Θεομήστωρ μὲν διὰ τοῦτο τὸ ἔργον Σάμου ἐτιράννευσε καταστησάντων τῶν Περσέων, Φύλακος δὲ ἐνεργέτης βασιλέος ἀνεγράφη καὶ χώρῃ οἱ ἐδωρήθη πολλή.

86   Περὶ μέν νυν τούτους οὕτω εἶχε, τὸ δὲ πλῆθος τῶν νεῶν ἐν τῇ Σαλαμῖνι ἐκεραΐζετο, αἱ μὲν ὑπ' Ἀθηναίων διαφθειρόμεναι, αἱ δὲ ὑπὸ Αἰγανητέων ἄτε γὰρ τῶν μὲν Ἑλλήνων σὺν κόσμῳ ναυμαχεόντων κατὰ τάξιν, τῶν δὲ βαρβάρων οὐ τεταγμένων ἔτι οὕτε σὺν νόῳ ποιεόντων οὐδέν, ἔμελλε τοιοῦτό σφι συνοίσεσθαι, οἷόν περ ἀπέβη· καίτοι ἥσάν γε καὶ ἐγένοντο ταύτην τὴν ἡμέρην μακρῷ ἀμείνονες αὐτοὶ ἐωντῶν ἡ πρὸς Εὐβοίη, πᾶς τις προθυμεόμενος καὶ δειμαίνων Ξέρξεα, ἐδόκεε τε ἔκαστος ἐωντὸν θηήσεσθαι βασιλέα.

87   Κατὰ μὲν δὴ τοὺς ἄλλους οὐκ ἔχω μετεξετέρους εἰπεῖν ἀτρεκέως ὡς ἔκαστοι τῶν βαρβάρων ἡ τῶν Ἑλλήνων ἡγωνίζοντο, κατὰ δὲ Ἀρτεμισίην τάδε ἐγένετο, ἀπ' ᾧν ενδοκίμησε μᾶλλον ἔτι παρὰ βασιλέῃ· ἐπειδὴ γὰρ ἐς θόρυβον πολλὸν ἀπίκετο τὰ βασιλέος πρήγματα, ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἡ νηῦς ἡ Ἀρτεμισίης ἐδιώκετο ὑπὸ νεὸς Ἀττικῆς· καὶ ἡ οὐκ ἔχονσα διαφυγεῖν, ἔμπροσθε γὰρ αὐτῆς ἥσαν ἄλλαι νέες φίλιαι, ἡ δὲ αὐτῆς πρὸς τῶν πολεμίων μάλιστα ἐτύγχανε ἐοῦσα, ἔδοξέ οἱ τόδε ποιῆσαι, τὸ καὶ συνήνεικε ποιησάσῃ· διωκομένη γὰρ ὑπὸ τῆς Ἀττικῆς φέρονσα ἐνέβαλε τηῦ φιλίη ἀνδρῶν τε Καλυνδέων καὶ αὐτοῦ ἐπιπλάνοντος τοῦ Καλυνδέων βασιλέος Δαμασιθύμου· εἰ μὲν καί τι νεῖκος πρὸς αὐτὸν ἐγεγό-

μαχίας· οι Αἰγινῆτες ὅμως λένε πώς ἡ τριήρης, ποὺ εἶχε πάει στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες, αὐτὴ ἥτανε ποὺ ἔκαμε τὴν ἀρχὴ. Λέγεται ἀκόμα κι αὐτό, πώς φάντασμα γυναικάς παρουσιάστηκε καὶ τοὺς παρακίνησε μὲ τόσο δυνατὴ φωνή, ὥστε τὴν ἄκουσε ὅλο τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων ν' ἀρχίζῃ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τὰ δινειδιστικὰ τὴν προτροπή της: «Ἄθλιοι ἄνθρωποι, ὡς πόσο πιὰ θὰ ὑποχωρῆτε;»

'Αντικρὺ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἥτανε παραταγμένοι οἱ Φοίνικες 85 (κρατούσανε αὐτοὶ τὸ δυτικὸ πλευρὸ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα) καὶ ἀντικρὺ τῶν Λακεδαιμονίων οἱ Ἰωνες (αὐτοὶ κρατούσανε τὸ ἀνατολικὸ πλευρὸ κατὰ τὸν Πειραιᾶ). Ἀπὸ τοὺς Ἰωνες ὅμως λίγοι δειχνόντανε τάχα δειλοὶ κατὰ τὴν ὑπόδειξη ποὺ δὲ Θεμιστοκλῆς¹⁴³ τοὺς εἶχε κάμει, οἱ περισσότεροι ὅμως ὅχι. Καὶ μπορῶ πολλὰ δύνοματα Ἰώνων τριηράρχων ν' ἀραδιάσω, ποὺ κυριέψανε πλοῖα ἑλληνικά, ὅμως δὲ θὰ τοὺς κάμω αὐτὴ τὴ χάρη, μόνο θὰ ἔξαρισσω τὸ Θεομήστορα γιὸ τοῦ Ἀνδροδάμαντα καὶ τὸ Φύλακο τοῦ Ἰστιαίου, Σαμίους καὶ τοὺς δύο. Καὶ θ' ἀναφέρω αὐτοὺς μονάχους γιὰ τὸ λόγο πώς δὲ Θεομήστορας γι' αὐτό του τὸ κατόρθωμα διωρίστηκε ἀπὸ τοὺς Πέρσες τύραννος τῆς Σάμου, καὶ ὁ Φύλακος εὐεργέτης τοῦ βασιλέα ἀνακηρύχτηκε καὶ γῇ ἀπ' αὐτὸν ἔλαβε μεγάλη;

Τὰ περισσότερα πλοῖα τῶν Περσῶν βυθιστήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθη- 86 νάιους καὶ τοὺς Αἰγινῆτες, καὶ δὲ μπορούσανε παρ' αὐτὸν νὰ πάθουνε ποὺ πάθανε, ἀφοῦ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ναυμαχούσανε μὲ τέχνη καὶ μὲ τάξη, ἐνῶ οἱ βάρβαροι οὔτε τάξη φυλάξανε οὔτε μὲ προσοχὴ κάνανε τὰ κινήματά τους, ἀν καὶ ἐκείνη τὴν ἡμέρα φανήκανε πολὺ ἀνδρείστεροι παρὰ ὅσο πρωτύτερα στὴν Εὔβοια, καθένας βάνοντας τὰ δυνατά του καὶ τρέμοντας ἀπὸ τὸν Ξέρξη· γιατὶ τοῦ φαινότανε πώς ἥτανε μπροστά του δὲ βασιλέας καὶ τὸν ἀγνάντευε¹⁴⁴.

Γιὰ δόλους τοὺς ἄλλους, βαρβάρους ἡ "Ἐλληνες, πῶς ἀγωνίστηκε 87 καθένας χωριστά, δὲ μπορῶ νὰ πῶ τὴν κάθε ἀλήθεια· ὅσο γιὰ τὴν Ἀρτεμισία¹⁴⁵, θὰ πῶ δσα ἐπραξεῖ, καὶ πῶς μεγαλύτερη χάρη ἀπόβητσε γι' αὐτὰ κοντὰ στὸ βασιλέα. Ἔνῳ σὲ μεγάλη σύγχυση βρισκότανε δὲ στόλος τοῦ βασιλέα, ἔτυχε στὸ μεταξὺ πλοῖο ἀθηναϊκὸ νὰ κυνηγάτη τὴν Ἀρτεμισία καὶ τότε αὐτὴ βλέποντας πώς δὲ θὰ γλυτώσῃ, γιατὶ ἄλλα φιλικὰ πλοῖα ἥτανε μπροστά της καὶ τὸ δικό της πολὺ πρὸς τὸ μέρος τῶν ἔχθρῶν, νὰ τί τῆς κατέβηκε στὸ νοῦ νὰ κάμη, καὶ τῆς βγῆκε σὲ καλό. Καθὼς τὴν κυνηγοῦσε τὸ ἀττικό, ρίχτηκε μὲ τὸ ἐμβολὸ σὲ φιλικὸ πλοῖο τῶν Καλυνδέων¹⁴⁶, ὅπου βρισκότανε καὶ ὁ βασιλέας τους Δαμασίθυμος.

νεες ἔτι περὶ Ἑλλήσποντον ἐόντων, οὐ μέντοι ἔγωγε ἔχω εἰπεῖν, οὕτε εἰ ἐκ προνοίης αὐτὰ ἐποίησε, οὕτε εἰ συνεκύρησε ἡ τῶν Καλυνδέων κατὰ τύχην παραπεσοῦσα νῆσος· ὡς δὲ ἐνέβαλε τε καὶ κατέδυσε, εὐτυχίῃ χρησαμένη διπλόα ἑωυτὴν ἀγαθὴν ἐργάσατο· ὅ τε γὰρ τῆς Ἀττικῆς νεὸς τριήραρχος ὡς εἰδέ μιν ἐμβάλλουσαν νηὶ ἀνδρῶν βαρβάρων, νομίσας τὴν νέαν τὴν Ἀρτεμισίης ἥ Ἐλληνίδα εἶναι ἥ αὐτομολέειν ἐκ τῶν βαρβάρων καὶ αὐτοῖσι ἀμύνειν, ἀποστρέψας πρὸς ἄλλας ἐτράπετο.

88 Τοῦτο μὲν τοιοῦτο αὐτῇ συνήρεικε γενέσθαι διαφυγεῖν τε καὶ μὴ ἀπολέσθαι, τοῦτο δὲ συνέβη ὥστε κακὸν ἐργασαμένην ἀπὸ τούτων αὐτὴν μάλιστα εὐδοκιμῆσαι παρὰ Ξέρξῃ λέγεται γὰρ βασιλέα θηεύμενον μαθεῖν τὴν νέαν ἐμβαλοῦσαν καὶ δή τινα εἶπαι τῶν παρεόντων· «Δέσποτα, δοῦς Ἀρτεμισίην, ὡς εὖ ἀγωνίζεται καὶ νέα τῶν πολεμίων κατέδυσε»; Καὶ τὸν ἐπείοεσθαι, εἰς ἀληθέως ἐστὶ Ἀρτεμισίης τὸ ἔργον, καὶ τὸν φάγαι σαφέως τὸ ἐπίσημον τῆς νεὸς ἐπισταμένους· τὴν δὲ διαφθαρεῖσαν ἡπιστέατο εἶναι πολεμήντα τά τε γὰρ ἄλλα, ὡς εἰρηται, αὐτῇ συνήρεικεν ἐς εὐτυχίην γενόμενα καὶ τὸ τῶν ἐκ τῆς Καλυνδικῆς νεὸς μηδένα ἀποσθέντα κατίγορον γενέσθαι. Ξέρξην δὲ εἶπαι λέγεται πρὸς τὰ φραζόμενα· «Οἱ μὲν ἄνδρες γεγόναστι μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες». Ταῦτα μὲν Ξέρξην φασὶ εἶπαι.

89 Ἐν δὲ τῷ πόνῳ τούτῳ ἀπὸ μὲν ἔθανε ὁ στρατηγὸς Ἀριαβίγνης ὁ Δαρείου, Ξέρξεω ἐὼν ἀδελφεός, ἀπὸ δὲ ἄλλοι πολλοί τε καὶ οὐνομαστοὶ Περσέων καὶ Μίδων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, ὀλίγοι δέ τινες καὶ Ἐλλήνων· ἀτε γὰρ νέειν ἐπιστάμενοι, τοῖσι αἱ νέεις διεφθείροντο, καὶ μὴ ἐν χειρῶν νόμῳ ἀπολλύμενοι ἐς τὴν Σαλαμῖνα διένεον· τῶν δὲ βαρβάρων οἱ πολλοὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ διεφθάρησαν, νέειν οὐκ ἐπιστάμενοι. Ἐπεὶ δὲ αἱ πρῶται ἐς φυγὴν ἐτράποντο, ἐνθαῦτα αἱ πλεῖσται διεφθείροντο· οἱ γὰρ ὅπισθε τεταγμένοι, ἐς τὸ πρόσθε τῆσι νησὶ παριένται πειρώμενοι ὡς ἀποδεξόμενοί τι καὶ αὐτοὶ ἔργον βασιλέϊ, τῆσι σφετέρῃσι νησὶ φευγούσησι περιέπιπτον.

90 Ἐγένετο δὲ καὶ τόδε ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ· τῶν τινὲς Φοινίκων, τῶν αἱ νέεις διεφθάρατο, ἐλθόντες παρὰ βασιλέα διέβαλλον τὸν Ἰωνας, ὡς

"Αν ουδηρχε καὶ καμιὰ αἰτία φιλονικίας μ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ἤτανε οἱ δύο τους στὸν Ἑλλήσποντο δὲν ἔχω τίποτα νὰ βεβαιώσω, οὔτε ἂν ἡ Ἀρτεμισία τὸ ἔκαμε τώρα μὲ σκοπό, ἢ κατὰ τύχη βρέθηκε μπροστά της τὸ πλοϊο τῶν Καλυνδέων. Καθὼς ὅμως χτύπησε τὸ πλοῖο καὶ τὸ βύθισε, ἀπ' αὐτὴ τὴν καλή της τύχη ὡφελήθηκε διπλά· γιατὶ καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀττικοῦ πλοίου βλέποντάς τη νὰ προσβάλῃ πλοῖο Βαρβαρικό, νόμισε τὸ δικό της εἴτε γιὰ πλοῖο ἐλληνικὸ εἴτε γιὰ βαρβαρικό, ποὺ ἤρθε καὶ πολεμοῦσε μὲ τὸ μέρος τους, καὶ γυρίζοντας τὴν πλώρη τότε ρίχτηκε σ' ἄλλα ἐχθρικὰ πλοῖα.

Αὐτὸν περιστατικὸ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ τὴν βοήθησε νὰ ξεφύγῃ καὶ 88 νὰ μὴ χαθῇ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐνῶ εἶχε κάμει κακό, ἀπ' αὐτὸν ἵσα - ἵσα τὸ κακὸ βρῆκε μεγάλη χάρη κοντά στὸν Ξέρξη. Λένε δηλαδὴ πώς, ἐκεῖ ποὺ ὁ βασιλέας ἀγνάντευε, εἶδε τὸ πλοϊο της ποὺ χτυποῦσε τὸ ἄλλο, καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς γύρω σ' αὐτὸν εἶπε: «Βλέπεις, ἀφέντη, τὴν Ἀρτεμισία πόσο παλληκαρίσια πολεμάει καὶ βύθισε πλοῖο ἐχθρικό;» Καὶ ὁ βασιλέας ρώτησε ἂν ἀλήθεια ἤτανε αὐτὸν τῆς Ἀρτεμισίας κατόρθωμα· καὶ οἱ ἄλλοι γύρω του τὸ βεβαιώσανε, λέγοντας πώς ξεχωρίζουνε καθαρὰ τὸ πλοῖο ἀπὸ τὸ σῆμα του καὶ πώς τὸ βυθισμένο πλοῖο ἤτανε ἐχθρικό. Καὶ δὲ φτάνανε τ' ἄλλα περιστατικὰ ποὺ συμπέσανε γιὰ τὸ καλό της, ἄλλα καὶ ἀπὸ τὸ καλυνδικὸ πλοϊο κανένας δὲ γλύτωσε ἀπὸ τὸ ναυάγιο γιὰ νὰ τὴν κατηγορήσῃ. Καὶ λένε πώς ὁ Ξέρξης ἀποκρίθηκε σ' αὐτά: «Οἱ ἄνδρες ἐδωπέρα γυναικες ἔχουνε γίνει καὶ οἱ γυναικες ἄνδρες».

Σ' αὐτὴ τὴν μάχη σκοτώθηκε ὁ Ἀριαβίγηνος, γιὸς τοῦ Δαρείου καὶ 89 ἀδερφὸς τοῦ Ξέρξη, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀκόμα δύναμαστοὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, τοὺς Μῆδους καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες ὅμως ποὺ λίγοι, γιατὶ ζέροντας νὰ κολυμποῦν, ἀμα βουλιάζανε τὰ πλοῖα τους, δσοὶ δὲν πεθαίνανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν ἐχθρῶν, κολυμπώντας περνούσανε στὴ Σαλαμίνα. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς βαρβάρους χαθήκανε στὴ θάλασσα, γιατὶ δὲν ζέρανε νὰ κολυμποῦν. Καὶ μόλις τὰ πλοῖα τῆς πρώτης γραμμῆς δοθήκανε σὲ φυγή, τότε γίνηκε ἡ μεγάλη τους καταστροφή. Γιατὶ δσοὶ ἤτανε ἀπὸ πίσω, θέλοντας μὲ τὰ πλοῖα τους νὰ περάσουν ἐμπρός, γιὸς νὰ δείξουνε κι αὐτοὶ κάποια Νηρεσία στὸ βασιλέα πέφτανε μὲ τὰ πλοῖα τους ἀπάνω στ' ἄλλα ποὺ φεύγανε.

"Εγινε καὶ κάτι ἄλλο σ' αὐτὴ τὴν ταραχή· ἀπὸ τοὺς Φοίνικες μερικοὶ 90 ποὺ τὰ πλοῖα τους εἶχανε χαθῆ, πήγανε στὸ βασιλέα καὶ κατηγορούσανε τοὺς "Ιωνες, πώς ἔξ αἰτίας τους ἔγινε ὁ χαμός τῶν πλοίων ἐπειδὴ

δι' ἔκεινους ἀπολοίατο αἱ νέες, ὡς προδόντων. Συνήκεικε ὅν οὕτω ὥστε 'Ιώνων τε τοὺς στρατηγὸνς μὴ ἀπολέσθαι, Φοινίκων τε τοὺς διαβάλλοντας λαβεῖν τοιόνδε μισθόν· ἔτι τούτων ταῦτα λεγόντων ἐνέβαλε τη̄ Ἀττικῇ Σαμοθρη̄ϊκήν τη̄ν· ἢ τε δὴ Ἀττικῇ κατεδύετο, καὶ ἐπιφερομένῃ Αἰγιναίῃ τη̄ν· κατέδυσε τῶν Σαμοθρη̄ϊκων τὴν νέα· ἄτε δὴ ἐόντες ἀκοντισταὶ οἱ Σαμοθρη̄ϊκες τοὺς ἐπιβάτας ἀπὸ τῆς καταδυσάσης νεὸς βάλλοντες ἀπήραξαν καὶ ἐπέβησάν τε καὶ ἔσχον αὐτήν. Ταῦτα γενόμενα τοὺς 'Ιωνας ἐρρύσατο· ὡς γὰρ εἰδέ σφεας Ξέρξης ἔργον μέγα ἐργασμένους, ἐτράπετο πρὸς τοὺς Φοινικας οἷα ὑπερολυπεόμενός τε καὶ πάντας αἰτιώμενος, καὶ σφεων ἐκέλευσε τὰς κεφαλὰς ἀποταμεῖν, ἵνα μὴ αὐτοὶ κακοὶ γενόμενοι τοὺς ἀμείνονας διαβάλλωσι· ὅκως γάρ τινα ἴδοι Ξέρξης τῶν ἐωντοῦ ἔργον τι ἀποδεικνύμενον ἐν τῇ ναυμαχῇ, κατήμενος ὑπὸ τῷ οὔρεῃ τῷ ἀντίον Σαλαμῖνος, τὸ καλέεται Αἰγάλεως, ἀνεπυνθάνετο τὸν ποιήσαντα, καὶ οἱ γραμματισταὶ ἀνέγραφον πατρόθεν τὸν τριήραρχον καὶ τὴν πόλιν· πρὸς δὲ τι καὶ προσεβάλετο φίλος ἐών 'Αριαζάμνης ἀνὴρ Πέρσης παρεὼν τούτου τοῦ Φοινικῆτον πάθεος.

91 Οἱ μὲν δὴ πρὸς τοὺς Φοινικας ἐτράποντο, τῶν δὲ βαρβάρων ἐς φυγὴν τραπομένων καὶ ἐκπλωάντων πρὸς τὸ Φάληρον Αἰγινῆται ὑποστάντες ἐν τῷ πορθμῷ ἔργα ἀπεδέξαντο λόγον ἄξια. Οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ θορύβῳ ἐκεράζον τάς τε ἀντισταμένας καὶ τὰς φενγούσας τῶν νεῶν, οἱ δὲ Αἰγινῆται τὰς ἐκπλωούσας· ὅκως δέ τινες τοὺς Ἀθηναίους διαφύγοιεν, φερόμενοι ἐσέπιπτον ἐς τοὺς Αἰγινῆτας.

93 Ἐν δὲ τῇ ναυμαχῇ ταύτῃ ἥκουσαν Ἐλλήνων ἄριστα Αἰγινῆται, ἐπὶ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀνδρῶν δὲ Πολύκριτός τε ὁ Αἰγινῆτης καὶ Ἀθηναῖοι Εὑμένης τε ὁ Ἀνάγυράσιος καὶ Ἀμεινῆς ὁ Παλληνεύς, δις καὶ Ἀρτεμισίην ἐπεδίωξε· εἰ μέν νυν ἔμαθε, ὅτι ἐν ταύτῃ πλώοι Ἀρτεμισίη, οὐκ ἀν ἐπαύσατο πρότερον ἢ εἰλέ μιν ἢ καὶ αὐτὸς ἥλω· τοῖσι φὰρ Ἀθηναίων τριηράρχοισι παρεκεκέλευστο, πρὸς δὲ καὶ ἄεθλον ἐκέετο μύραιι δραχμαῖ, δις ἀν μιν ζωὴν ἔλῃ· δεινὸν γάρ τι ἐποιεῦντο γινναῖκα ἐπὶ τὰς Ἀθήνας στρατεύεσθαι. Αὕτη μὲν δὴ, ὡς πρότερον εἴρηται, διέφυγε, ἥσαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι, τῶν αἱ νέες περιεγεγόνεσαν, ἐν τῷ Φαλήρῳ.

ἥτανε προδότες. Συνέπεσε ὅμως τὸ πρᾶμα ἔτσι, ὥστε καὶ τῶν Ἰώνων οἱ στρατηγοὶ νὰ μὴ χαθοῦνε καὶ οἱ κατήγοροί τους Φοίνικες νὰ πάρουνε τὴν πληρωμή τους· ἐνῶ αὐτοὶ μιλούσανε ἀκόμη, πλοῖο σαμοθρακικὸν χτύπησε ἄλλο ἀθηναϊκό, καὶ τὸ ἀθηναϊκὸν βυθίστηκε, καὶ τότε πλοῖο αἰγινητικὸν ρίχτηκε καὶ βούλιαξε τὸ σαμοθρακικό. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σαμοθρακες¹¹⁷ εἶναι καλοὶ στὸ ἀκόντιο, χτυπώντας τὸν στρατιῶτες τοῦ πλοίου, ποὺ ἔκαμε τὴν ἐπίθεση στὸ δικό τους, τοὺς ρίξανε στὸ νερὸν καὶ μπήκανε καὶ κυριέψανε τὸ πλοῖο τους. Αὐτὸν τὸ κατόρθωμα ἔσωσε τοὺς Ἰωνες· γιατὶ καθὼς τοὺς εἶδε ὁ βασιλέας νὰ κάνουνε τόσο μεγάλη πράξη, γύρισε πρὸς τὸ μέρος τῶν Φοινίκων, πολὺ λυπημένος καὶ σὰ νὰ τοῦ φταιγγανε ὅλοι, καὶ παράγγειλε νὰ τοὺς κόψουνε τὰ κεφάλια γιὰ νὰ μὴν κατηγοροῦνε τοὺς καλυτέρους των, ἀφοῦ οἱ ἰδιοὶ φανήκανε δειλοί. Καθε φορὰ ποὺ ἔβλεπε ὁ Ξέρξης κανέναν ἀπὸ τοὺς δικούς του νὰ δείχνῃ καμιὰ γενναίᾳ πράξη στὴ ναυμαχία, ἔστελνε νὰ ρωτήσῃ ἀπὸ τὴν θέση ποὺ καθόταν, χαμηλότερα ἀπὸ τὸ βουνό τοῦ Αἰγαίου, ἀντικρὺ στὴ Σαλαμίνα, καὶ μάθαινε τ' ὄνομά του, καὶ οἱ γραμματικοί του σημειώνανε τὸν πλοίαρχο μὲ τὸ ἐπώνυμο καὶ μὲ τὴν πόλη του. Στὸ πάθημα τῶν Φοινίκων ἔτυχε παρὸν καὶ ὁ Ἀριαράμνης, Πέρσης φίλος τῶν Ἰώνων, καὶ βοήθησε κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του.

'Ἐνῶ γινόντανε αὐτὰ μὲ τοὺς Φοίνικες, οἱ βάρβαροι δοθήκανε σὲ φυγὴ θέλοντας νὰ ξεφύγουνε κατὰ τὸ Φάληρο· οἱ Αἰγινῆτες τότε πιάνοντας τὸν πορθμὸν τοὺς κόψανε τὸ δρόμο, κι ἔκει πράξαν ἔργα λαμπρά. Γιατὶ, ἐνῶ οἱ ἀθηναῖοι μέσα στὴ σύγχυση βυθίζανε μὲ τὰ ἔμβολα καὶ ὅσα πλοῖα τοὺς ἀντιστεκόντανε καὶ ὅσα τοὺς δείχνανε τὶς πλάτες, οἱ Αἰγινῆτες εἴχανε τὴν προσοχὴ σ' ἔκεινα ποὺ θέλανε νὰ ξεφύγουνε ἀπὸ τὸν πορθμό· ἔτσι ὅσοι γλυτώνανε ἀπὸ τοὺς ἀθηναίους πέφτανε ἀπάνω στοὺς Αἰγινῆτες.

Σ' αὐτὴ τὴν ναυμαχία ἀπ' ὅλους τοὺς "Ελληνες κερδίσανε τὴν πρώτη⁹³ δόξα οἱ Αἰγινῆτες καὶ ἔπειτα οἱ ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνδρες φανήκανε ξεχωριστοὶ ὁ Πολύκριτος ὁ Αἰγινῆτης καὶ οἱ ἀθηναῖοι Εύμενης ἀπὸ τὸν Ἀναγυροῦντα καὶ ἀμεινίας ἀπὸ τὴν Παλλήνη· ὁ τελευταῖος κυνήγησε καὶ τὸ πλοῖο τῆς Ἀρτεμισίας δὲν ἤξερε ὅμως ὅτι ἥτανε μέσα ἡ Ἀρτεμισία, εἰδεμὴ δὲ θὰ σταματοῦσε πρὶν τὴν πιάση εἴτε καὶ πιαστῇ ὁ ἰδιος. Εἶχε κηρυχτῆ διαταχὴ στοὺς πλοιάρχους τῶν ἀθηναίων καὶ βραχεῖο μαζὶ δραχμές δέκα χιλιάδες γιὰ δόπιοιν τὴν ἔπιανε ζωντανή· γιατὶ τοὺς φαινότανε πρᾶμα βαρύ, γυναίκα νὰ ἐκστρατέψῃ ἐναντίον τῆς ἀθήνας.

95   'Αριστείδης δὲ ὁ Λυσιμάχον ἀνὴρ Ἀθηναῖος, τοῦ καὶ δλίγω τι πρότερον τούτων ἐπεμνήσθην ὡς ἀνδρὸς ἀρίστου, οὗτος ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ τῷ περὶ Σαλαμῖνα γενομένῳ τάδε ἐποίεε· παραλαβὼν πολλοὺς τῶν δύπλιτέων, οἵ παρατεάχατο παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Σαλαμινῆς χώρης, γένος ἔόντες Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν Ψυττάλειαν νῆσον ἀπέβησε ἄγων, οἵ τοὺς Πέρσας τοὺς ἐν τῇ νησίδι ταύτῃ κατεφόνευσαν πάντας.

97   Ξέρξης δὲ ὡς ἔμαθε τὸ γεγονός πάθος, δείσας, μή τις τῶν Ἰάνων ὑπόθηται τοῖσι "Ελλησι ἦ αὐτοὶ νοήσωσι πλώειν ἐς τὸν Ἐλλήσποντον λύσοντες τὰς γεφύρας καὶ ἀπολαμψθεὶς ἐν τῇ Εὔρωπῃ ἀπολέσθαι κινδυνεύσῃ, δοησμὸν ἐβούλευε· ἐθέλων δὲ μὴ ἐπίδηλος εἴναι μήτε τοῖσι "Ελλησι μήτε τοῖσι ἑωτοῦ ἐς τὴν Σαλαμῖνα χῶμα ἐπειρᾶτο διαχοῦν, γαυλούς τε Φοινικῆτος συνέδεε, ἵνα ἀντί τε σχεδῆς ἔωσι καὶ τείχεος, ἀρτέετό τε ἐς πόλεμον ὡς ναυμαχήν ἄλλην ποιησόμενος. Ὁρέοντες δέ μιν πάντες οἱ ἄλλοι ταῦτα πρήσσοντα εν ἡπιστέατο, ὡς ἐκ παντὸς νόου παρεσκεύασται μένων πολεμήσειν Μαρδόνιον δ' οὐδὲν τούτων ἐλάνθανε ὡς μάλιστα ἔμπειρον ἔόντα τῆς ἐκείνου διανοίης. Ταῦτά τε ἄμα Ξέρξης ἐποίεε, καὶ ἐπεμπε ἐς Πέρσας ἀγγελέοντα τὴν παρεοῦσάν σφι συμφορήν.

98   Τούτων δὲ τῶν ἀγγέλων ἔστι οὐδὲν ὃ τι θᾶσσον παραγίνεται θητὸν ἔόν· οὕτω τοῖσι Πέρσῃσι ἔξενρηται τοῦτο· λέγοντι γάρ, ὡς δσων ἄν ἡμερέων ἥ ἥ πᾶσα ὁδός, τοσοῦτοι ἵπποι τε καὶ ἄνδρες διεστᾶσι, κατὰ ἡμερησίην ὁδὸν ἐκάστην ἵππος τε καὶ ἀνὴρ τεταγμένος, τοὺς οὐτε νιφετός, οὐκ ὅμβρος, οὐ καῦμα, οὐ νὺξ ἔργει μὴ οὐ κατανύσαι τὸν προκείμενον ἑωτῶν δρόμον τὴν ταχίστην· ὃ μὲν δὴ πρῶτος δραμῶν παραδιδοῖ τὰ ἐντεταλμένα τῷ δευτέρῳ, ὃ δὲ δευτέρος τῷ τρίτῳ· τὸ δὲ ἐνθεῦτεν ἥδη κατ' ἄλλον διεξέρχεται παραδιδόμενα, κατά περ "Ελλησι ἥ λαμπαδηφορόη, τὴν τῷ Ἡφαίστῳ ἐπιτελέοντι.

99   'Η μὲν δὴ πρώτη ἐς Σοῦσα ἀγγελή ἀπικομένη, ὡς ἔχοι Ἀθῆνας Ξέρξης, ἔτερη φοιτῶν δή τι Περσέων τοὺς ὑπολειφθέντας, ὡς τάς τε ὁδοὺς μνωσίνησι πάσας ἐστόρεσαν καὶ ἐθυμίων θυμιήματα καὶ αὐτοὶ ἥσαν ἐν θυσίησι τε καὶ εὐπαθείησι· ἥ δὲ δευτέρη σφι ἀγγελή ἐπεξελθοῦσα συνέχεε οὕτω, ὥστε τοὺς κιθῶνας κατερργήσαντο πάντες, βοῆ τε καὶ οἰ-

"Ετσι λοιπὸν ἡ Ἀρτεμισία, καθώς εἶπα, ξέφυγε. Καὶ συναχτήκανε ὅλα τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα ποὺ ἀπομείνανε στὸ Φάληρο.

Ο Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος, ποὺ τὸν ἀνάφερα λίγο 95 πιὸ πάνω ώς ἄνδρα ἔξοχο, ἔδειξε κι αὐτὸς ἔργο λαμπρὸ σ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα: ἀφοῦ πῆρε μαζὶ του πολλοὺς δόπλιτες Ἀθηναίους ποὺ βρισκόντανε παραταγμένοι στὸ ἀκρογιάλι τῆς Σαλαμίνας, τοὺς ἔβαλε ἀπάνω στὴν Ψυττάλεια, καὶ σκοτώσανε ὅλους τοὺς Πέρσες ποὺ ἤτανε ἐκεῖ.

Λ. ΦΥΓΗ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ

Αφοῦ ὁ Ξέρξης κατάλαβε τὴ συμφορά του, ἀπὸ φόβο μήπως κα- 97 νεὶς Ἰωνας δώσῃ στοὺς "Ελληνες τὴ συμβουλή, εἴτε μοναχοί τους τὸ συλλογιστοῦνε καὶ πᾶνε στὸν Ἐλλήσποντο νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια, καὶ ἔτσι μένοντας στὴν Εύρωπη κινδυνέψῃ νὰ χαθῇ, ἀρχισε νὰ βάνη μὲ τὸ νοῦ του τὴ φευγάλα: ἐπειδὴ ὅμως ἥθελε νὰ μὴ τὸν καταλάβουν μήτε οἱ "Ελληνες μήτε οἱ δικοὶ του, ἀρχισε νὰ ἐπιχωματώνῃ τάχα τὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ δένη μαζὶ φορτηγὰ φοινικικὰ γιὰ νὰ τὰ μεταχειριστῇ ώς σχεδία μαζὶ καὶ ώς πύργωμα, καὶ τέλος ἔκανε ἑτοιμασίες πολεμικές, γιὰ νὰ δώσῃ τάχα κι ἄλλη ναυμαχία. Βλέποντάς τον οἱ ἄλλοι νὰ τὰ κάνην ὅλα αὐτά, σχημάτιζαν τὴ γνώμη πῶς μὲ τὰ σωστά του ἑτοιμαζότανε νὰ μείνῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸ Μαρδόνιο ὅμως τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν γελοῦσε, γιατὶ εἶχε τὴν πεῖρα νὰ μπαίνῃ στὴ σκέψη του.

Ἐνῶ ὁ Ξέρξης καταγινότανε σ' αὐτά, ἔστειλε μαζὶ καὶ στὴν Περσία 98 ταχυδρόμο νὰ δώσῃ τὴν εἰδηση τῆς συμφορᾶς ποὺ τὸν ηῦρε. Ἀπ' αὐτὴ τὴν τάξη τῶν ταχυδρόμων δὲν ὑπάρχει ἄλλος θνητὸς ἄξιος νὰ φτάσῃ γληγορώτερα: καὶ νὰ πῶς οἱ Πέρσες ἐπινόησανε αὐτὸς τὸ πρᾶμα. Λένε πῶς ὅσων ἡμερῶν εἶναι ἔνας δρόμος μακρινός, τόσα ἄλογα καὶ τόσοι ἀνδρες μουράζονται τὴν ἀπόσταση, κάθες ἀνθρωπος καὶ ἄλογο παίρνοντας μιᾶς ἡμέρας δρόμο: οὔτε χιόνι οὔτε βροχή, οὔτε κάμα οὔτε νύχτα τοὺς ἐμπόδιζει νὰ περάσουνε τὸν ὡρισμένο δρόμο δοσο τὸ δυνατὸ πιὸ γλήγορα. Ὁ πρῶτος λοιπόν, ἀφοῦ τρέξῃ τὸ δικό του διάστημα, παραδίνει στὸ δεύτερο τὶς προσταγές, καὶ ὁ δεύτερος στὸν τρίτο: καὶ ἔτσι παρακάτω, ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλο παραδίνουνε τρέχοντας τὶς διαταγές, σὰν τὴ λαμπαδηφορία¹⁴⁸ ποὺ κάνουνε οἱ "Ελληνες, τὴν ἀφιερωμένη στὸν "Ηφαιστο.

Ἡ πρώτη λοιπὸν ἀγγελία φτάνοντας στὰ Σοῦσα, πῶς ὁ Ξέρξης εἶχε 99 κυριέψει τὴν Ἀθήνα, τόση χαρά εἶχε δώσει στοὺς Πέρσες ποὺ εἶχανε μείνει στὴν πατρίδα τους, ὥστε εἶχανε στρώσει μὲ σμύρτα ὅλους τοὺς

μωγῆ ἐχρέοντο ἀπλέτω, Μαρδόνιον ἐν αἰτίῃ τιθέντες· οὐκ οὕτω δὲ περὶ τῶν νεῶν ἀχθόμενοι ταῦτα οἱ Πέρσαι ἐποίευν, ὡς περὶ αὐτῷ Ξέρξη δει- μαίνοντες.

100   Καὶ περὶ Πέρσας μὲν ἦν ταῦτα τὸν πάντα μεταξὺ χρόνου γενόμενον, μέχρι οὗ Ξέρξης αὐτός σφεας ἀπικόμενος ἔπαντες. Μαρδόνιος δὲ ὅρέων μὲν Ξέρξην συμφορὴν μεγάλην ἐκ τῆς ναυμαχίης ποιεύμενον, ὑποπτεύων δὲ αὐτὸν δρησμὸν βουλεύειν ἐκ τῶν Ἀθηνέων, φροντίσας πρὸς ἑωντὸν ὃς δώσει δίκην ἀναγνώσας βασιλέα στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ κρέσσον εἴη ἀνακινδυνεῦσαι ἢ κατεργάσασθαι τὴν Ἑλλάδα ἢ αὐτὸν καλῶς τελευτῆσαι τὸν βίον ὑπὲρ μεγάλων αἰωρηθέντα· πλέον μέντοι ἔφερέ οἱ ἢ γνώμη κατεργάσασθαι τὴν Ἑλλάδα· λογισάμενος δὲν ταῦτα προσέφερε τὸν λόγον τόνδε· «Δέσποτα, μήτε συμφορὴν μηδεμίαν μεγάλην ποιεῦ τοῦδε τοῦ γεγονότος εἶνεκεν πρήγματος· οὐ γὰρ ξύλων ἀγώνων δὲ τὸ πᾶν φέρων ἐστὶν ἥμιν, ἀλλ' ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων σοὶ δὲ οὕτε τις τούτων τῶν τὸ πᾶν σφι ἥδη δοκεόντων κατεργάσθαι ἀποβάτε ἀπὸ τῶν νεῶν πειρήσεται ἀντιωθῆναι, οὕτ' ἐκ τῆς ἥπερον τῆσδε· οἱ τε ἥμιν ἥντιώθησαν, ἔδοσαν δίκας· εἰ μέν νυν δοκέει, αὐτίκα πειρώμεθα τῆς Πελοποννήσου· εἰ δὲ καὶ δοκέει ἐπισχεῖν, παρέχει ποιέειν ταῦτα· μὴ δὲ δυσθύμεε· οὐ γάρ ἐστι "Ἑλλησι οὐδεμίᾳ ἔκδυσις μὴ οὐ δόντας λόγον τῶν ἐποίησαν νῦν τε καὶ πρότερον εἶναι σοὺς δούλους· μάλιστα μέν νυν ταῦτα ποίεε· εἰ δ' ἄρα τοι βεβούλευται αὐτὸν ἀπελαύνοντα ἀπάγειν τὴν στρατίην, ἄλλην ἔχω καὶ ἐκ τῶνδε βουλίν. Σὺ Πέρσας, βασιλεῦ, μὴ ποιήσῃς καταγελάστους γενέσθαι "Ἑλλησι. Οὐδὲν γὰρ ἐν τοῖσι Πέρσησι δεδήληται τὸν πρηγμάτων, οὐδὲ ἐρέεις ὅκου ἐγενόμεθα ἄνδρες κακοί· εἰ δὲ Φοίνικές τε καὶ Αἰγύπτιοι καὶ Κύπροι τε καὶ Κίλικες κακοὶ ἐγένοντο, οὐδὲν Πέρσας τοῦτο προσήκει τὸ πάθος· ἥδη δὲν ἐπειδὴ οὐ Πέρσαι τοι αἴτιοί εἰσι, ἐμοὶ πείθεο· εἴ τοι δέδοκται μὴ παραμένειν, σὺ μὲν ἐσῆθε τὰ σεωντοῦ ἀπέλαυνε, τῆς στρατιῆς ἀπάγων τὸ πολλόν, ἐμὲ δέ σοι χρὴ τὴν Ἑλλάδα παρασχεῖν δεδουλωμένην, τριήκοντα μνιάδας τοῦ στρατοῦ ἀπολεξάμενον».

δρόμους και καίγανε θυμιάματα, και οι ίδιοι είχανε παραδοθῆ σε θυσίες και ξεφαντώματα. "Ομως ή δεύτερη ἀγγελία φτάνοντας τόσο τοὺς σύγχυσε, ὡστε σκίζοντας ὅλοι τὰ φορέματά τους παραδοθήκανε σὲ ἀκράτητα κλάματα και βογγητά, ρίχνοντας στὸ Μαρδόνιο τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ. Καὶ δὲ σκοτιζόντανε τόσο γιὰ τὰ πλοῖα οἱ Πέρσες κάνοντας αὐτά, ὅσο τρέμανε γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ξέρξη.

Καὶ τῶν Περσῶν ἡ ἀνησυχία βάσταζε ὥσπου ἔφτασε ὁ Ξέρξης καὶ 100 τοὺς καθησύχασε. 'Ο Μαρδόνιος ὄμως βλέποντας τὸν Ξέρξη ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ νὰ παίρνη κατάκαρδα τῆς ναυμαχίας τὸ κακό, ὑποπτεύοντάς τον ὄμως ἀπὸ τὴν ἀλλη, πῶς εἶχε στὸ νοῦ του τὴ φευγάλα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ἔτρεμες μέσα στὴν καρδιά του πῶς θὰ δώσῃ λόγο γιατὶ παρακίνησε τὸ βασιλέα νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν Ἐλλάδα· νόμισε λοιπὸν πῶς προτιμότερο ἦτανε νὰ διατρέξῃ κίνδυνο ἀλλη μιὰ φορά, καὶ ἦ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἐλλάδα ἢ ὁ ίδιος νὰ τελειώσῃ τὴ ζωὴ του μὲ τιμή, ἀφοῦ ἐπιχείρησε ἔργα παράτολμα· νικοῦσε ὄμως μέσα του ἡ ἐπιθυμία νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἐλλάδα. 'Αφοῦ λοιπὸν τὰ ζύγισε ὅλα αὐτά, παρουσιάστηκε στὸν Ξέρξη καὶ εἴπε: «'Αφέντη, μήτε πρέπει νὰ λυπᾶσαι μήτε νὰ νομίζης μεγάλη συμφορὰ ὅσα γίνανε. Τὰ πλοῖα δὲν εἶναι τὰ μόνα ποὺ φέρνουνε τὴ νίκη, ἀλλὰ ὁ πεζικὸς καὶ ὁ ἵππικὸς στρατός. Καὶ σ' ἐσένα τώρα κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ θαρροῦνε πῶς τὰ κερδίσανε ὅλα δὲ θὰ τολμήσῃ νὰ βγῆ ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ νὰ σοῦ ἐπιτεθῇ, οὔτε ἄλλος κανεὶς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἥπειρο θὰ τολμήσῃ. "Οσοι τολμήσανε νὰ μᾶς ἀντισταθοῦνε, λάβανε τὴν τιμωρία τους. "Αν εἶναι λοιπὸν τῆς γνώμης σου, ἀμέσως ἀς προσβάλσουμε τὴν Πελοπόννησο· ἀν ὄμως νομίσης καλὸν ὑπὸ αὐτούς τοὺς αὐτό, χωρὶς ὄμως νὰ βαρυκαρδίζῃς· γιατὶ στοὺς "Ἐλλήνες κανένας δὲν ὑπάρχει γλυτωμὸς νὰ μὴ δώσουνε λόγο τῶν ὅσων ἔκαμαν καὶ τώρα καὶ πρωτύτερα καὶ νὰ μὴ γίνουνε δοῦλοι δικοί σου. Αὐτὰ εἶναι τὰ πρῶτα ποὺ θὰ κάμης τώρα· ἀν ὄμως ἔχῃς ἀπόφαση νὰ πάρης ὁ ίδιος τὸ στράτευμα καὶ νὰ φύγης, ἔχω καὶ ἄλλη πρόταση νὰ σοῦ κάμω. Μὴν ἀφήσης, βασιλέα, τοὺς Πέρσες νὰ γίνουνε γελοῖοι ἐμπρόδεις στοὺς "Ἐλλήνες· γιατὶ οὔτε καμιὰ βλάβη οἱ Πέρσες σοῦ προξενήσανε οὔτε ἔχεις νὰ πῆς πῶς φανήκαμε δεῖλοι. "Αν οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Κύπριοι καὶ οἱ Κίλικες φανήκανε δεῖλοι, ἡ δεῖλια δὲν εἶναι ἐλάττωμα ποὺ νὰ ταιριάζῃ στοὺς Πέρσες. Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ δὲ σοῦ φταινε οἱ Πέρσες τίποτε, ἀκουσε τὴ δική μου γνώμη· ἀν ἔχῃς ἀπόφασίσει νὰ μὴ μείνης ἐδῶ, πάρε τὸν περισσότερο στρατὸ καὶ γύρισε στὰ βασίλειά σου, κι ἐγὼ

- 101   *Ταῦτα ἀκούσας Ξέρξης ώς ἐκ πακῶν ἔχάρῃ τε καὶ ἥσθη, πρὸς Μαρδόνιον τε βουλευσάμενος ἔφη ὑποκρινέεσθαι δικότερον ποιήσει τούτων..*
- 107   *Ταντὴν μὲν τὴν ἡμέρην ἐς τοσοῦτο ἐγίνετο, τῆς δὲ νυκτὸς κελεύσαντος βασιλέος τὰς νέας οἱ στρατηγοὶ ἐκ τοῦ Φαλήρου ἀπῆγον ὅπισσον τὸν Ἑλλήσποντον, ώς τάχεος εἶχε ἔκαστος, διαφυλαξιούσας τὰς σχεδίας πορευθῆναι βασιλέῃ· ἐπεὶ δὲ ἄγχος ἦσαν Ζωστῆρος πλώοντες οἱ βάρβαροι, ἀνατείνοντι γὰρ ἄκραι λεπταῖς τῆς ἡπείρου, ταύτας ἔδοξάν τε νέας εἶναι καὶ ἔφενγον ἐπὶ πολλόν χρόνῳ δὲ μαθόντες ὅτι οὐ νέες εἰεν, ἀλλ’ ἄκραι, συλλεχθέντες ἐκομίζοντο.*
- 108   *Ως δὲ ἡμέρῃ ἐγίνετο, ὁρέοντες οἱ "Ἑλληνες κατὰ χώρην μένοντα τὸν στρατὸν τὸν πεζὸν ἥλπιζον καὶ τὰς νέας εἶναι περὶ Φάληρον, ἐδόκεον τε ναυμαχήσειν σφέας, παραρτέοντό τε ώς ἀλεξησόμενοι· ἐπεὶ δὲ ἐπιθόντο τὰς νέας οἰλκωνίας, αὐτίκα μετὰ ταῦτα ἐδόκεε ἐπιδιώκειν. Τὸν μέν ννν ναυτικὸν τὸν Ξέρξεω στρατὸν οὐκ ἐπεῖδον διώξαντες μέχρι "Αγδρον, ἐς δὲ τὴν "Αγδρον ἀπικόμενοι ἐβούλευντο. Θεμιστοκλέης μέν ννν γνώμην ἀπεδείκνυτο διὰ νήσων τραπομένους καὶ ἐπιδιώξαντας τὰς νέας πλώειν θέως ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον λύσοντας τὰς γεφύρας. Εὐδονβιάδης δὲ τὴν ἐναντίν ταύτη γνώμην ἐτίθετο, λέγων, ώς εἰ λύσουσι τὰς σχεδίας, τοῦτ' ἀν μέγιστον πάντων σφεῖς πακὸν τὴν Ἑλλάδα ἐργάσαιντο· εἰ γὰρ ἀναγκασθείη ἀπολαμφθεὶς ὁ Πέρσης μένειν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, πειρῶτο ἀν ἡσυχίην μὴ ἄγειν, ώς ἄγοντι μὲν οἱ ἡσυχίην οὔτε τι προχωρέειν οἴον τε ἔσται τῶν πρηγμάτων οὔτε τις κομιδὴ τὸ ὅπισσο φανήσεται, λιμῷ τέ οἱ ἡ στρατιὴ διαφθαρέεται, ἐπιχειρέοντι δὲ αὐτῷ καὶ ἔργον ἐχομένῳ πάντα τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην οἴλα τε ἔσται προσχωρῆσαι κατὰ πόλιάς τε καὶ κατὰ ἔθνεα, ἥτοι ἀλισκομένων γε ἡ πρὸ τούτου ὁμολογεόντων τροφήν τε ἔξειν σφέας τὸν ἐπέτεον αἰεὶ τῶν Ἑλλήνων καρπόν ἀλλὰ δοκέειν γὰρ νικηθέντα τῇ ναυμαχίῃ οὐ μενέειν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὸν Πέρσην, ἔατέον ὃν εἶναι φεύγειν, ἐς δὲ ἔλθῃ φεύγων ἐς τὴν ἑωυτοῦ τὸ ἐνθεῖτεν δὲ περὶ τῆς ἐκείνου ποιέεσθαι ἥδη τὸν ἀγῶνα ἐκέλευε. Ταύτης δὲ εἰχοντο τῆς γνώμης καὶ Πελοποννησίων τῶν ἀλλων οἱ στρατηγοί.*

χναλαβαίνω νὰ σου παραδώσω τὴν Ἐλλάδα ὑποδουλωμένη, ἀν μ' ἀφή-
σης νὰ κρατήσω τριακόσιες χιλιάδες στρατὸ διαιλεχτό».

Ο Ξέρξης ἀκούγοντας αὐτὰ διάταξε τὸν Μαρδόνιο νὰ διαλέξῃ 101
ὅσους θέλει ἀπὸ τὸ στράτευμα καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ κάμη τὰ ἔργα
ταυριαστὸ μὲ τὰ λόγια του. Αὐτὰ γίνανε τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴν νύχτα οἱ 107
στρατηγοὶ μὲ τοῦ βασιλέα τὴν προσταγὴ σηκώσανε τὰ πλοῖα ἀπὸ τὸ
Φάληρο καὶ φύγανε πίσω στὸν Ἐλλήσποντο, ὅσο μποροῦσε γλήγορα καθέ-
νας ἀπ' αὐτοὺς, γιὰ νὰ φυλάξουνε τὰ γεφύρια ποὺ θὰ περνοῦσε ὁ βασιλέας.
"Αμα φτάσανε κοντὰ στὸ Ζωστήρα¹⁴⁹ οἱ Βάρβαροι, κάτι χαμηλὰ ἀκρο-
γιάλια τῆς στεριᾶς αὐτῆς, καθὼς προβάλλουνε στὴ θάλασσα, τὰ νομί-
σανε γιὰ πλοῖα, καὶ φεύγανε καὶ πάλι φεύγανε. Ἀφοῦ τρέζανε πολλὴ
ῶρα, τότε καταλάβανε πώς ἤτανε ἀκρωτήρια, καὶ ἀφοῦ μαζευτήκανε
πάλι, ἀκολουθήσανε τὸ δρόμο τους.

"Αμα ἔχημέρωσε, βλέποντας οἱ "Ἐλληνες τὸν πεζὸ στρατὸ νὰ μένη 108
στὶς θέσεις του, νομίζανε πώς καὶ τὰ πλοῖα βρισκόντανε στὸ Φάληρο,
καὶ μὲ τὴν ἵδεα αὐτῆ, πώς εἶχανε σκοπὸ νὰ ναυμαχήσουνε, κάνανε τὴν
ἔτοιμασία τους κι αὐτοὶ νὰ ὑπερασπιστοῦν. Ἀφοῦ ὅμως ἔμαθαν πώς τὰ
πλοῖα εἶχανε φύγει, ἀμέσως ἀποφασίσανε νὰ τοὺς πέσουνε ἀπὸ κοντά.
"Αν καὶ φτάσανε ὅμως ἵσαμε τὴν "Ανδρο τρέχοντας, δὲν ξεχωρίσανε
πουθενὰ τὸ στόλο τοῦ Ξέρξη· καὶ ἀφοῦ φτάσανε στὴν "Ανδρο, ἀλλάζανε
τὶς γνῶμες τους. Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὴ δική του γνώμη ὑποστήριξε νὰ
ἔξακολουθήσουνε τὴν καταδίωξη ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἵσα νὰ πᾶνε
στὸν Ἐλλήσποντο καὶ νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια. Ὁ Εύρυβιάδης πρό-
τεινε τὴν ἀντίθετη γνώμη, λέγοντας πώς, ἀν λύσουνε τὰ γεφύρια, αὐτὸ
θὰ ἤτανε τὸ πιὸ μεγάλο κακὸ ποὺ θὰ προξενούσανε οἱ ἴδιοι στὴν πατρίδα
τους. "Αν ἀναγκαζότανε ὁ Πέρσης ἀποκλεισμένος νὰ μείνη στὴν Εύρωπη
θὰ βανε τὰ δυνατά τουνὰ μᾶς ἀνησυχῇ· γιατὶ ἡσυχάζοντας, οὔτε νὰ βάλη
σὲ κάποια πρόδοτο τὶς ὑποθέσεις του θὰ μπορῇ οὔτε καὶ θὰ ἔχῃ τρόπο νὰ
γυρίσῃ πίσω στὴν Ἀσία, καὶ ἀπὸ τὴν πεῖνα τὸ στράτευμά του θὰ χαθῇ·
ἄν ὅμως αὐτὸς καταπιαστῇ σὲ νέες ἐπιχειρήσεις, δλες οἱ πόλεις καὶ τὰ
ἔθνη τὰ πρὸς τὴν Εύρωπη μποροῦνε νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος του ἢ μὲ τὸ
μέσο τῆς ὑποταγῆς ἢ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ κάνοντας συνθῆκες· καὶ τροφή
τους θὰ ἔχουνε οἱ Πέρσες τὴ χρονικὴ σοδειὰ τῶν Ἐλλήνων. Νομίζει
λοιπὸν (ἔλεγε ὁ Εύρυβιάδης) πώς ἀφοῦ τσακίστηκε στὴ ναυμαχία ὁ
Πέρσης, δὲ θὰ μείνη στὴν Εύρωπη· ἀς τὸν ἀφήσουμε λοιπὸν νὰ φεύγῃ
ἵσαμ' ἐκεῖ, ποὺ φεύγοντας νὰ φτάσῃ στὸ βασίλειό του· καὶ ἀποδῶ καὶ

- 109   Ὡς δὲ ἔμαθε ὅτι οὐ πείσει τούς γε πολλοὺς πλάνων ἐς τὸν Ἑλλήσποντον τὸν δὲ Θεμιστοκλέης... ἄνδρας ἀπέπεμπε ἔχοντας πλοῖον, τοῖσι ἐπίστενε σιγᾶν ἐς πᾶσαν βάσανον ἀπικνεομένουσι, τὰ αὐτὸς ἐντείλατο βασιλεῖ φράσαι· τῶν καὶ Σίκιννος ὁ οἰκέτης αὐτὶς ἐγένετο· οἱ ἐπεί τε ἀπίκοντο πρὸς τὴν Ἀττικήν, οἱ μὲν κατέμενον ἐπὶ τῷ πλοίῳ, Σίκιννος δὲ ἀναβὰς παρὰ Ξέρξεα ἔλεγε τάδε· «Ἐπεμφέ με Θεμιστοκλέης δὲ Νεοκλέος, στρατηγὸς μὲν Ἀθηναίων, ἀνὴρ δὲ τῶν συμμάχων πάντων ἀριστος καὶ σοφώτατος, φράσοντά τοι ὅτι Θεμιστοκλέης δὲ Αθηναῖος, σοὶ βουλόμενος ὑπουργέειν, ἔσχε τοὺς Ἑλληνας τὰς νέας βουλομένους διώκειν καὶ τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ γεφύρας λένειν· καὶ νῦν κατ' ἡσυχίην πολλῆν κομίζεο».
- 111   Οἱ μὲν ταῦτα σημήναντες ἀπέπλωον δπίσω, οἱ δὲ Ἑλληνες, ἐπεί τε σφι ἀπέδοξε μήτ^ρ ἐπιδιώκειν ἔτι προσωτέρω τῶν βαρβάρων τὰς νέας, μήτε πλάνων ἐς τὸν Ἑλλήσποντον λύσοντας τὸν πόρον, τὴν Ἀνδρὸν περικατέατο, ἔξελεῖν ἐθέλοντες.
- 113   Οἱ δὲ ἀμφὶ Ξέρξεα ἐπισχόντες δλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ναυμαχίην ἐξήλαντον ἐς Βοιωτὸν τὴν αὐτὴν ὅδον· ἔδοξε γὰρ Μαρδονίω ἄμα μὲν προπεμψαι βασιλέα, ἄμα δὲ ἀνωρόην εἶναι τοῦ ἔτεος πολεμέειν, χειμερίσαι δὲ ἀμεινον εἶναι ἐν Θεσσαλίῃ, καὶ ἐπειτεν ἄμα τῷ ἕαρι πειρᾶσθαι τῆς Πελοποννήσου. Ὡς δὲ ἀπίκατο ἐς τὴν Θεσσαλίην, ἐνθαῦτα Μαρδόνιος ἔξελέγετο πρώτος μὲν Πέρσας πάντας τοὺς ἀθανάτους καλεομένους, πλὴν Υδάρνεος τοῦ στρατηγοῦ (οὗτος γὰρ οὐκ ἐφη λείφεσθαι βασιλέος), μετὰ δὲ τῶν ἄλλων Περσέων τοὺς θωρηκοφόρους καὶ τὴν ἵππον τὴν χιλίην, καὶ Μήδονς τε καὶ Σάκας καὶ Βακτρίους τε καὶ Ἰνδούς, καὶ τὸν πεζὸν καὶ τὴν ἵππον. Ταῦτα μὲν ἔθνεα ὅλα εἶλετο, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων συμμάχων ἔξελέγετο κατ' ὀλίγους, τοῖσι εἰδεά τε ὑπῆρχε διαλέγων, καὶ εἰ τέοισί τι χρηστὸν συνήδεε πεποιημένον ἐν δὲ πλεῖστον ἔθνος Πέρσας αἰρέετο, ἄνδρας στρεπτοφόρους τε καὶ ψελιοφόρους, ἐπὶ δὲ Μήδονς· οὗτοι δὲ πλῆθος μὲν οὐκ ἐλάσσονες ἦσαν τῶν Περσέων, δώμη δὲ ἐσσονες· ὥστε σύμπαντας τριμίκοντα μυριάδας γενέσθαι σὸν ἵππενσι.
- 117   Οἱ δὲ Πέρσαι ὡς ἐκ τῆς Θρηικῆς πορευόμενοι ἀπίκοντο ἐπὶ τὸν πόρον, ἐπειγόμενοι τὸν Ἑλλήσποντον τῆσι νησὶ διέβησαν ἐς Ἀβυδον· τὰς γὰρ σχεδίας οὐκ εὗρον ἔτι ἐντεταμένας, ἀλλ' ὑπὸ χειμῶνος διαλελυμένας· ἐν-

πέρα, ἔλεγε, ὁ πόλεμος ἐπρεπε νὰ γίνη γιὰ τὴ χώρα τῶν Περσῶν (καὶ δχι γιὰ τὴν ἑλληνική). Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη προστεθήκανε καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Πελοποννησίων.

'Αφοῦ κατάλαβε··· Θεμιστοκλῆς πὼς δὲ θὰ καταφέρῃ τοὺς περισ- 109 σύτερους, ἀν δχι ὅλους, νὰ τραβήξουνε γιὰ τὸν Ἑλλήσποντο, ἀμέσως 110 ἔστειλε μὲ μικρὸ πλοῖο ἀνθρώπους ποὺ εἶχε σ' αὐτοὺς ἐμπιστούσην νὰ μὴ μαρτυρήσουνε, μ' ὅσα βασανιστήρια καὶ ἀν παθαίνανε, αὐτὰ ποὺ τοὺς παράγγελνε νὰ ποῦνε στὸ βασιλέα··· ἔνας ἀπ' αὐτοὺς ἦτανε πάλι ὁ Σίκινος, ὁ δοῦλος του. Αὐτοὶ λοιπὸν φτάνοντας στὴν Ἀττική, μείνανε στὸ πλοῖο μέσα, καὶ ὁ Σίκιννος ἀνέβηκε καὶ εἶπε στὸν Ξέρξη: «Μ' ἔστειλε ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ Νεοκλῆ, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὁ πιὸ ἄξιος καὶ πιὸ γνωστικὸς ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους, νὰ σοῦ πῶ ὅτι θέλοντας αὐτὸς νὰ σὲ δουλέψῃ κράτησε τοὺς "Ἐλληνες, ποὺ εἴχανε σκοπὸ νὰ κυνηγήσουνε τὰ πλοῖα σου καὶ νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια τοῦ Ἐλλησπόντου. Τῷρα λοιπόν, ἥσυχος ὅσο παίρνει, μπορεῖς νὰ πηγαίνῃς στὸ καλό». Ἀφοῦ 111 εἶπε αὐτὰ ὁ Σίκιννος, γύρισε μὲ τοὺς ἄλλους πίσω. Οἱ "Ἐλληνες πάλι μὲ τὸ στόλο, ἀφοῦ εἴχανε ἀποφασίσει νὰ μὴν προχωρήσουνε πιὸ πέρα κυνηγώντας τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων μήτε νὰ πᾶνε στὸν Ἐλλήσποντο νὰ χαλάσουνε τὸν πόρο, πολιορκήσανε τὴν Ἀνδρο μὲ σκοπὸ νὰ τὴν κυριέψουνε.

'Ο Ξέρξης μὲ τὸ στρατό του, ἀφοῦ ἔμεινε λίγες ἡμέρες μετὰ τὴ 113 ναυμαχία, ξεκίνησε γιὰ τὴ Βοιωτία παίρνοντας τὸν ὸδιο δρόμο. Καὶ ὁ Μαρδόνιος νόμισε καὶ νὰ συντροφέψῃ τὸ βασιλέα, ἀφοῦ ἦτανε περασμένος δὲ καιρὸς γιὰ πόλεμο, καὶ προτιμότερο ἦτανε νὰ ξεχειμάσῃ στὴ Θεσσαλία, κι ἀργότερα, μπαίνοντας ἡ ὄνοιξη, νὰ προσβάλῃ τὴν Πελοπόννησο. "Αμα φτάσανε στὴ Θεσσαλία, τότε διάλεξε ὁ Μαρδόνιος πρῶτα ὅλο τὸ σῶμα τῶν Περσῶν, τὸ γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἀθάνατοι, ξέχωρα ἀπὸ τὸν Ὑδάρην ποὺ δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὸ βασιλέα··· ἔπειτα ἔλαβε ἀπὸ τοὺς ἄλλους Πέρσες τοὺς θωρακοφόρους καὶ τὸ ἵππικὸ σῶμα τῶν χιλίων καὶ Μήδους καὶ Σάκες καὶ Βακτρίους καὶ Ἰνδούς, τὸ πεζικό τους καὶ τὸ ἵππικό. "Οσο γιὰ τοὺς ἄλλους συμμάχους, διάλεγε ἀπὸ λίγους ὅσοι εἴχανε ὡραῖο παράστημα ἡ γνώριζε πὼς εἴχανε πράξει κάτι γενναιό. "Ετσι ἡ μεγαλύτερη προτίμησή του ἔπεισε στοὺς Πέρσες, ἀνθρώπους ποὺ φορούσανε περιδέραια καὶ βραχιόλια. "Τστερα ἔκαμε ἔκλογὴ ἀπὸ τοὺς Μήδους. Αὐτοὶ δὲν ἤτανε λιγώτεροι κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, κατὰ τὴν ἀνδρεία ὅμως κατώτεροι. "Ωστε ὅλοι - ὅλοι γινήκανε τριακόσιες χιλιάδες μαζὶ μὲ τὸ ἵππικό.

θαῦτα δὲ κατεχόμενοι σιτία τε πλέω ἢ κατ' ὅδὸν ἐλάγχανον, οὐδέντα τε κόσμον ἐμπιπλάμενοι καὶ ὕδατα μεταβάλλοντες ἀπέθησκον τοῦ στρατοῦ τοῦ περιεόντος πολλοί. Οἱ δὲ λοιποὶ ἄμα Ξέρξῃ ἀπικνέονται ἐς Σάρδις.

136   *Μαρδόνιος* δὲ μετὰ ταῦτα ἔπειμε *ἄγγελον* ἐς Ἀθήνας Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντεω, ἄνδρα *Μακεδόνα*, πιθόμενος ὅτι πρόξεινός τε εἴη καὶ εὐεργέτης ὁ Ἀλέξανδρος· τοὺς γὰρ Ἀθηναίους οὕτω ἐδόκεε μάλιστα προσκτήσεσθαι, λεών τε πολλὸν ἄρα ἀκούων εἶναι καὶ ἀλκιμον, τά τε κατὰ τὴν θάλασσαν συντυχόντα σφι παθήματα κατεργασαμένους μάλιστα Ἀθηναίους ἡπίστατο. Τούτων δὲ προσγενομένων κατήλπιζε εὐπετέως τῆς θαλάσσης κρατήσειν, τά περ ἀν καὶ ἦν, πεξῆ τε ἐδόκεε πολλὸν εἶναι κρέσσων οὕτω τε ἐλογίζετο κατύπερθε οἱ τὰ ποιήματα ἔσεσθαι τῶν Ἑλληνικῶν· τάχα δ' ἀν καὶ τὰ χρηστήρια ταῦτα οἱ προλέγοι, συμβουλεύοντα σύμμαχον τὸν Ἀθηναῖον ποιέεσθαι· τοῖσι δὴ πειθόμενος ἔπειμπε.

140   Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Ἀμύντεω, ὡς ἀπίκετο ἐς τὰς Ἀθήνας ἀποπεμφθεὶς ὑπὸ *Μαρδονίου*, ἔλεγε τάδε· «*Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Μαρδόνιος* τάδε λέγει· Ἐμοὶ ἄγγελίν ἥκει παρὰ βασιλέος λέγοντα οὕτω· Ἀθηναίοισι τὰς ἀμαρτάδας τὰς ἐξ ἐκείνων ἐς ἐμὲ γενομένας πάσας μετίημι. Νῦν τε ὅδε, *Μαρδόνιες*, ποίεε τοῦτο μὲν τὴν γῆν σφι ἀπόδος, τοῦτο δὲ ἄλλην πρὸς ταῦτη ἐλέσθων αὐτοί, ἥγτινα ἀν ἐθέλωσι, ἔοντες αὐτόνομοι· ιδά τε πάντα σφι, ἦν δὴ βούλωνταί γε ἐμοὶ διμολογέειν, ἀνόρθωσον, ὅσα ἐγὼ ἐνέπρησα. Τούτων δὲ ἀπιγμένων ἀναγκαίως ἔχει μοι ποιέειν ταῦτα, ἦν μὴ τὸ ὑμέτερον ἀντίον γένηται. Λέγω δὲ ὑμῖν τάδε νῦν· τί μαίνεσθε πόλεμον βασιλέϊ ἀνταειρόμενοι; οὕτε γὰρ ἀν ὑπερβάλοισθε, οὕτε οἰοί τέ ἔστε ἀντέχειν τὸν πάντα χρόνον εἰδετε μὲν γὰρ τῆς Ξέρξεω στρατηλασίης τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἔργα, πυνθάνεσθε δὲ καὶ τὴν νῦν παρ' ἐμοὶ ἐοῦσαν δύναμιν, ὡστε καὶ ἦν ἡμέας ὑπερβάλησθε καὶ νικήσητε, τοῦ περ ὑμῖν οὐδεμίᾳ ἐλπὶς εἴ περ εὖ φρονέετε, ἀλληλ παρέσται πολλαπλῆσιν. Μή ὡν βούλεσθε παρισεύμενοι βασιλέϊ στέρεσθαι μὲν τῆς χώρης, θέειν δὲ αἰεὶ περὶ ὑμέων αὐτῶν, ἀλλὰ καταλύσασθε. Παρέχει δὲ ὑμῖν κάλλιστα καταλύσασθαι βασιλέος ταῦτη ὡρμημένου.» Εστε ἐλεύθεροι, ἡμῖν δμαι-

Οι Πέρσες μὲ τὸν Ξέρξη, προχωρώντας ἀπὸ τὴ Θράκη, φτάσανε 117 στὸν Ἑλλήσποντο· καὶ ἐπειδὴ εἶχανε μεγάλη βίσ, περάσανε τὸν Ἑλλήσποντο μὲ τὰ πλοῖα καὶ βγήκανε στὴν Ἀβυδο· γιατὶ δὲν ηύρανε πιὰ στημένα τὰ γεφύρια, ἀλλὰ σπορτισμένα ἀπὸ τὴν τρικυμία. Ἀφοῦ σταθήκανε ἔκει, ηύρανε τροφές ἀφθονώτερες ἀπὸ ὅσες χρειάζονται ὅσοι βρίσκονται σὲ πορεία, καὶ πέφτοντας στὸ φατ· χωρὶς περιορισμὸς καὶ ἀλλάζοντας τὸ νερό, ποὺ πίνανε, ἀρχίσανε νὰ πεθαίνουνε πολλοὶ ἀπὸ τὸ στρατὸ ποὺ ἔμενε ἀκόμη. Καὶ ὅσοι περισσέψανε, φτάσανε στὶς Σάρδεις μαζὶ μὲ τὸν Ξέρξη. ✓

8. Ο ΜΑΡΔΟΝΙΟΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΠΕΙΣΗ ΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ ΝΑ ΓΙΝΟΤΥΝΕ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΤΟΥ

‘Ο Μαρδόνιος ἔχειμάζοντας στὴ Θεσσαλία ἔστειλε ἀντιπρόσω- 136 πο στὴν Ἀθήνα τὸν Ἀλέξανδρο τοῦ Ἀμύντα, Μακεδόνα· τό· καμε αὐτὸ γιατὶ εἶχε ἀκούσει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἥτανε πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηναίων, καὶ εἶχε μεγάλη ἐλπίδα μ’ αὐτὸ τὸ μέσο νὰ τραβήξῃ πρὸς τὸ μέρος του τοὺς Ἀθηναίους, λαβὸ ποὺ καὶ πολυάριθμος ἥτανε καὶ γενναῖος, καθὼς μάθαινε, καὶ τὰ θαλασσινὰ παθήματα τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι τὰ ‘χανε πρόξενήσει, αὐτὸ τὸ ‘ξερε καλά· ἀν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι πηγαίνανε μὲ τὸ μέρος του, εἶχε βέβαιη ἐλπίδα πῶς εὔκολα θὰ ἐπικρατήσῃ στὴ θάλασσα, καὶ ἀν ἥθελε γίνει αὐτό, νόμιζε πῶς πολὺ δυνατώτερος θὰ ἥτανε καὶ στὴν ξηρά. “Ισως καὶ τὰ μαντεῖα ποὺ εἶχε συμβουλευτῆ τὸν εἶχανε προτρέψει νὰ κάμη συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους.

“Αμα ἔφτασε ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Ἀθήνα, εἶπε τὰ παρακάτω: 140 «Ἀθηναῖοι, ὁ Μαρδόνιος μ’ ἔστειλε νὰ σᾶς πῶ· ἔφτασε διαταγὴ τοῦ βασιλέα σ’ ἐμένα καὶ μοῦ παραγγέλνει: Συγχωρῶ στοὺς Ἀθηναίους ὅλα δσα μοῦ φταιξανε, Μαρδόνιες· καὶ τώρα νὰ τί ἔχεις νὰ κάμης. Παράδωσε σ’ αὐτοὺς τὴ χώρα τους, καὶ ἀς διαλέξουνε κι ἀλλη χώρα ὅποια θελήσουνε, καὶ ἀς ζοῦν ἐλεύθεροι μὲ τοὺς νόμους των· ἀν θέλουνε νὰ εἶναι δικοὶ μου σύμμαχοι, ξαναχτίσε τους καὶ τὰ ιερά, ποὺ ἔγω τοὺς τὰ ‘καψα. Ἐπειδὴ μοῦ ἤθελανε αὐτὲς οἱ διαταγὲς (εἶπε ὁ Μαρδόνιος), εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὶς ἐκτελέσω, ξέχωρα ἀν ἐστῆς γίνετε αἰτία νὰ μὴν τὸ κάμω. Καὶ τώρα ἀκοῦστε με ὅ,τι ἔχω νὰ σᾶς πῶ· τί μανία σᾶς ἔπιασε νὰ σηκώσετε πόλεμο καταπάνω στὸν βασιλέα; Καὶ δμως οὕτε νὰ τὸν περάσετε στὴ δύναμη θὰ μπορέσετε οὕτε νὰ τοῦ ἀντισταθῆτε ὅσοι ποτὲ στὸν κόσμο. Εἴδατε μὲ τὰ μάτια σας τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἔργα τῆς ἐκστρατείας

χμίην συνθέμενοι ἀνευ τε δόλου καὶ ἀπάτης. Μαρδόνιος μὲν ταῦτα, ὡς Ἀθηναῖοι, ἐνετείλατο μοι εἰπεῖν πρὸς ὑμέας· ἐγὼ δὲ περὶ μὲν εὐνοίης τῆς πρὸς ὑμέας ἐούσης ἐξ ἐμεῦ οὐδὲν λέξω (οὐ γὰρ ἂν νῦν πρῶτον ἐκμάθοιτε), προσχρητῶ δὲ ὑμέων πείθεσθαι Μαρδονίῳ· ἐνορέω γὰρ ὑμῖν οὐκ οἶοισί τε ἐσομένοισι τὸν πάντα χρόνον πολεμέειν Ξέρξῃ· εἰ γὰρ ἐνώρων τοῦτο ἐν ὑμῖν, οὐκ ἂν κοτε ἐς ὑμέας ἤλθον ἔχων λόγους τούσδε· καὶ γὰρ δύναμις ὑπὲρ ἄνθρωπον ή βασιλέος ἐστὶ καὶ χειρὶ ὑπεριήκης ἦν ὃν μὴ αὐτίκα δμολογήσητε, μεγάλα προτεινόντων ἐπ' οἷσι δμολογέειν ἐθέλουσι, δειμαίνω ὑπὲρ ὑμέων ἐν τρίβῳ τε μάλιστα οἰκημένων τῶν συμμάχων πάντων, αἱεὶ τε φθειρομένων μούνων, ἐξαίρετόν τι μεταίχμιον τὴν γῆν ἐκτημένων. Ἀλλὰ πείθεσθε· πολλοῦ γὰρ ὑμῖν ἄξια ταῦτα, εἰ βασιλεύς γε ὁ μέγας μούνοισι ὑμῖν Ἑλλήνων τὰς ἀμαρτάδας ἀπιεῖς ἐθέλει φίλος γενέσθαι». Ἀλέξανδρος μὲν ταῦτα ἔλεξε.

141   Λακεδαιμόνιοι δέ, πυθόμενοι ἥκειν Ἀλέξανδρον ἐς Ἀθήνας ἐς δμολογίην ἄξοντα τῷ βαρβάρῳ Ἀθηναίους, ἀναμνησθέντες τῶν λογίων ὡς σφεας χρεών ἐστι ἄμα τοῖσι ἄλλοισι Δωριεῦσι ἐκπίπτειν ἐκ Πελοποννήσου ὑπὸ Μήδων τε καὶ Ἀθηναίων, κάρτα τε ἔδεισαν μὴ δμολογήσωσι τῷ Πέρσῃ Ἀθηναῖοι, αὐτίκα τέ σφι ἔδοξε πέμπειν ἀγγέλους· καὶ δὴ συνέπιπτε ὡστε δμοῦ σφέων γίνεσθαι τὴν κατάστασιν· ἐπανέμειναν γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι διατρίβοντες, εὖ ἐπιστάμενοι δτι ἔμελλον Λακεδαιμόνιοι πεύσεσθαι ἥκοντα παρὰ τοῦ βαρβάρου ἄγγελον ἐπ' δμολογίη, πυθόμενοι τε πέμψειν κατὰ τάχος ἀγγέλους. Ἐπίτηδες ὅν ἐποίευν, ἐνδεικνύμενοι τοῖσι Λακεδαιμονίοισι τὴν ἑωυτῶν γνώμην.

142   Ως δὲ ἐπαύσατο λέγων Ἀλέξανδρος, διαδεξάμενοι ἔλεγον οἱ ἀπὸ Σπάρτης ἄγγελοι· «Ἡμέας δὲ ἐπεμψαν Λακεδαιμόνιοι δεησομένους ὑμέων μήτε νεώτερον ποιέειν μηδὲν κατὰ τὴν Ἑλλάδα μήτε λόγους ἐνδέκεσθαι παρὰ τοῦ βαρβάρου· οὔτε γὰρ δίκαιον οὐδαμῶς, οὔτε κόσμον φέρον· οὐ τί γε ἄλλοισι Ἑλλήνων οὐδαμοῖσι, ὑμῖν δὲ δὴ καὶ διὰ πάντων ἥκιστα πολλῶν εἴνεκεν ἥγείσατε γὰρ τόνδε τὸν πόλεμον ὑμεῖς οὐδὲν ἥμέων βουλομένων, καὶ περὶ τῆς ὑμετέρης ἀρχῆς δ ἀγὼν ἐγένετο· νῦν δὲ φέρει καὶ

τοῦ Ξέρξη, ἔχετε μάθει καὶ τὴ δύναμη ποὺ ἔχω ἐγὼ τώρα· ὥστε καὶ ἂν φανῆτε δυνατώτεροι καὶ μὲνικήσετε, πρᾶμα ποὺ δὲν πρέπει καθόλου νὰ τὸ ἐλπίζετε ἀμα τὸ συλλογιστῆτε καλά, ἄλλη δύναμη πολὺ περισσότερη θὰ φτάσῃ. Μὴ βάνετε λοιπὸν στὸ νοῦ σας νὰ γίνετε ἵσοι μὲ τὸ βασιλέα καὶ νὰ στερηθῆτε τὴν πατρίδα σας, τρέχοντας ἐδῶ κι ἐκεῖ γιὰ τὴ ζωὴ σας, καὶ καταλύσετε τὸν πόλεμο. Καὶ τώρα εἶναι λαμπρότατη εὐκαιρία τῆς παύσης τοῦ πολέμου, ἀφοῦ ὁ βασιλέας σᾶς κάνει τὴν πρόταση. Μείνετε λοιπὸν ἐλεύθεροι κάνοντας συμμαχία μ' ἐμᾶς χωρὶς κανένα δόλο κι ἀπάτη. Αὐτὰ μοῦ παράγγειλε ὁ Μαρδόνιος, ὡς Ἀθηναῖοι, νὰ σᾶς μιλήσω (εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος). Γιὰ τὴ δικῇ μου τὴ φιλία ποὺ ἔχω σὲ σᾶς δὲ θὰ μιλήσω — δὲν τὴ μαθαίνετε πρώτη φορά — σᾶς παρακινῶ ὅμως ν' ἀκούσετε αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Μαρδόνιος. Γιατὶ προβλέπω πῶς δὲ θὰ εἰσαστε αἰώνια ἄξιοι νὰ πολεμᾶτε μὲ τὸν Ξέρξη· ἂν εἶχα αὐτὴ τὴν πρόβλεψη, ποτὲ δὲ θὰ ἀναλάβαινα νὰ σᾶς φέρω αὐτές τις προτάσεις. Γιατὶ βέβαια εἶναι ὑπεράλιμπωπη καὶ ὑπερμεγάλη ἡ δύναμη τοῦ βασιλέα. "Αν λοιπὸν δὲν παραδεχτῆτε ἀμέσως τὴ συμφωνία, τώρα ποὺ οἱ προτάσεις τῆς συμφωνίας σᾶς εἶναι ὑπερβολικά ὀφέλιμες, φοβοῦμαι γιατὶ σεῖς περισσότερο ἀπὸ δόλους τοὺς συμμάχους ζῆτε πιὸ κοντὰ στὸν κίνδυνο, καὶ μόνοι ἔσεις ὑποφέρετε κάθε ζημία, ἀφοῦ κατοικεῖτε χώρα ποὺ εἶναι πέρασμα μοναδικὸ (ἀνάμεσα στὴν Ἀσία καὶ στὴν Εὐρώπη). 'Ελατε, ἀκούσετε τὴ γνώμη μου, γιατὶ ἀξίζει καὶ πολὺ· ὁ μεγάλος βασιλέας μόνο μ' ἐσᾶς ἀπ' δόλους τοὺς "Ελληνες, ἀφήνοντας τὰ περασμένα λάθη, γυρεύει φίλος σας νὰ γίνη». Αὐτὰ εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος.

Οι Λακεδαιμόνιοι ὅμως, μαθαίνοντας πῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἤρθε 141 στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ σύρῃ σὲ συμμαχία μὲ τὸ βάρβαρο τοὺς Ἀθηναίους, θυμηθήκανε τὰ λόγια τοῦ χρησμοῦ, πῶς τάχα ἀπὸ τὸ θεὸν αὐτοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Δωριεῖς εἶναι νὰ χάσουνε τὴν Πελοπόννησο, διωγμένοι ἀπὸ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ φοβηθήκανε μήπως οἱ Ἀθηναῖοι κλείσουνε τὴ συμφωνία, κι ἀποφασίσανε ἀμέσως νὰ στείλουνε ταχυδρόμους στὴν Ἀθήνα· σύντυχε λοιπὸν καὶ τῶν δύο μερῶν ἡ παρουσία στὴν Ἀθήνα. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι χασομερούσανε, γνωρίζοντας καλὰ πῶς οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μαθαίνανε πῶς ἤρθε σταλμένος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ βάρβαρο μὲ προτάσεις, καὶ πῶς μαθαίνοντας αὐτὸ θὰ στείλουνε κι αὐτοὶ ἀνθρώπους γρήγορα. 'Επίτηδες λοιπὸν ἀναβάλλανε οἱ Ἀθηναῖοι, δίνοντας μὲ τρόπο τὴν ἀφορμὴ στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ποῦνε κι αὐτοὶ τὴ γνώμη τους.

'Αφοῦ τελείωσε τὸ λόγο του ὁ Ἀλέξανδρος, λάβανε μὲ τὴ σειρά 142

ἔς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα· ἀλλως τε τούτων ἀπάντων αἰτί ους γενέσθαι δου λοισύνης τοῖσι "Ἑλλησι Ἀθηναίους οὐδαμῶς ἀνασχετόν, οἴτινες αἰεὶ καὶ τὸ πάλαι φαίνεσθε πολλοὺς ἐλευθερώσαντες ἀνθρώπων πιεζομένουσι μέντοι ὑμῖν συναχθόμεθα, καὶ ὅτι καρπῶν ἐστερήθητε διξῶν ἥδη, καὶ ὅτι οἰκοφθόρησθε χρόνον ἥδη πολλόν." Αντὶ τούτων δὲ ὑμῖν Λακεδαιμόνιοί τε καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπαγγέλλονται γνναῖκάς τε καὶ τὰ ἐς πόλεμον ἄχρηστα οἰκετέων ἔχόμενα πάντα ἐπιθρέψειν, ἐστ' ἀν δὲ πόλεμος ὅδε συνεστήκῃ. Μηδὲ ὑμέας Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ἀναγνώσῃ, λείρας τὸν Μαρδονίου λόγον· τοῦτῳ μὲν γάρ ταῦτα ποιητέα ἐστί, τύχαννος γάρ ἐλὼν τυράννῳ συγκατεργάζεται, ὑμῖν δέ γε οὐ ποιητέα, εἴ περ εὖ τυγχάνετε φρονέοντες, ἐπισταμένοισι ὡς βαρβάροισι ἐστι οὕτε πιστὸν οὕτε ἀληθὲς οὐδέν. Ταῦτα ἔλεξαν οἱ ἄγγελοι.

143   Ἀθηναῖοι δὲ πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον ὑπεκρίναντο τάδε· «Καὶ αὐτοὶ τοῦτό γε ἐπιστάμεθα, ὅτι πολλαπλησίη ἐστὶ τῷ Μήδῳ δύναμις ἢ περ ὑμῖν, ὥστε οὐδὲν δέει τοῦτό γε ὀνειδίζειν ἀλλ' ὅμως ἐλευθερίης γλιχόμενοι ἀμυννεύμεθα οὕτω, ὅκως ἀν καὶ δυνάμεθα· ὅμολογῆσαι δὲ τῷ βαρβάρῳ μήτε σὺ ἡμέας πειρῶ ἀναπείθειν οὕτε ἡμεῖς πεισόμεθα· νῦν δὲ ἀπάγγελλε Μαρδονίῳ, ὡς Ἀθηναῖοι λέγουσι, ἐστ' ἀν δὲ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὅδὸν ἵη τῇ καὶ νῦν ἔρχεται, μήκοτε ὅμολογήσειν ἡμέας Ξέρξῃ· ἀλλὰ θεοῖσι τε συμμάχοισι πίσυνοι μιν ἐπέξιμεν ἀμυνόμενοι καὶ τοῖσι ἥρωσι, τῶν ἐκεῖνος οὐδεμίαν ὅπιν ἔχων ἐνέπορησε τούς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα· σύ τε τοῦ λοιποῦ λόγους ἔχων τοιούσδε μὴ ἐπιφαίνεο Ἀθηναῖοισι, μηδὲ δοκέων χρηστὰ ὑπονογέειν ἀθέμιτα ἔρδειν παραίνεε· οὐ γάρ σε βούλομεθα οὐδὲν ἄχαρι πρὸς Ἀθηναίων παθεῖν, ἐόντα πρόξεινόν τε καὶ φίλον».

144   Πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον ταῦτα ὑπεκρίναντο, πρὸς δὲ τοὺς ἀπὸ Σπάρτης ἀγγέλους τάδε· «Τὸ μὲν δεῖσαι Λακεδαιμονίους μὴ ὅμολογήσωμεν τῷ βαρβάρῳ κάρτα ἀνθρωπίου ἦν· ἀτὰδ αἰσχρῶς γε οἴκατε ἐξεπιστάμενοι τὸ Ἀθηναίων φρόνημα ἀρρωδῆσαι, ὅτι οὕτε χρυσός ἐστι γῆς οὐδαμόθι τοσοῦτος οὕτε χώρη κάλλει καὶ ἀρετῇ μέγα ὑπερφέρουσα, τὰ

τους τὸ λόγοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Σπάρτης: «Οἱ Λακεδαιμόνιοι μᾶς στείλανε νὰ σᾶς παρακαλέσουμε καμιὰ ἀλλαγὴ νὰ μὴν κάμετε στὰ ἑλληνικὰ πράματα μήτε προτάσεις ἀπὸ τὸ βάρβαρο νὰ δεχτῆτε. Γιατὶ καθόλου δὲν εἶναι σωστό, καὶ τιμὴ δὲν φέρνει καθόλου οὔτε καὶ στοὺς ἄλλους "Ἐλλήνες καὶ ἀπ' ὅλους πολὺ περισσότερο σὲ σᾶς. Σεῖς ἀνάψατε αὐτὸν τὸν πόλεμο, χωρὶς τὴ δική μας θέληση, καὶ στὴν ἀρχὴ ὁ ἀγώνας ἤτανε γιὰ τὴ δική σας ἐπικράτηση, ἐνῶ τώρα ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν Ἐλλάδα. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀπ' ὅλα εἶναι αὐτό· τὸ νὰ γίνετε σεῖς οἱ Ἀθηναῖοι αἴτιοι τοῦ σκλαβώματος ὅλων τῶν Ἐλλήνων εἶναι πρᾶμα ἀνυπόφορο· σεῖς ποὺ ἀπὸ παλιὰ χρόνια καὶ πάντοτε ἔχετε φανῆ ἐλευθερωτὲς πολλῶν ἀνθρώπων. Λυπούμαστε κι ἐμεῖς μαζὶ σας βέβαια ποὺ ἔχετε χάσει δυὸς χρονῶν σοδειές, καὶ πολὺν καιρὸν εἰσαστε ξεσπιτωμένοι. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς συμφορές σας ἐμεῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοί μας ὑποσχόμαστε νὰ τροφοδοτήσουμε τὶς γυναικες σας καὶ ὅλα τ' ἀνίκανα γιὰ πόλεμο μέλη τῶν οἰκογενειῶν σας ὃσο διαρκέσῃ αὐτὸς ὁ πόλεμος. Μὴ σᾶς γυρίση τὸ κεφάλι ὁ Μακεδόνας Ἀλέξανδρος στολίζοντας τὰ λόγια τοῦ Μαρδονίου· τέτοιος εἶναι ὁ ἀνθρώπος καὶ τέτοια κάνει τύραννος εἶναι καὶ τύραννον βοηθεῖ στὰ μηχανήματά του· σεῖς δύως, ἀν δὲ χάσετε τὸ νοῦ σας, δὲν πρέπει αὐτὰ ποὺ σᾶς λέει νὰ κάμετε, ξέροντας καλὰ πώς οἱ βάρβαροι οὔτε πίστη ἔχουνε οὔτε ἀλήθεια». Αὐτὰ εἴπανε οἱ ἀποσταλμένοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι δώσανε στὸν Ἀλέξανδρο αὐτὴ τὴν ἀπόκριση: «Τὸ 143 ἔρομεν καλὰ κι ἐμεῖς πώς ἡ δύναμη τοῦ Μήδου εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' τὴ δική μας· λοιπὸν δὲν εἶναι καμιὰ ἀνάγκη νὰ μᾶς κατηγορῆς γι' αὐτό. "Ομως νομίζοντας πολὺ γλυκειά τὴν ἐλευθερία μας, θὰ ὑπερασπιστοῦμε ὅπως μπορέσουμε· νὰ κάνουμε συνθήκη μὲ τὸ βάρβαρο καὶ σὺ μὴ δοκιμάζῃς νὰ μᾶς πείσης, κι ἐμεῖς δὲ θὰ πειστοῦμε. Πήγαινε λοιπὸν καὶ πές την τοῦ Μαρδονίου αὐτὴ μας τὴν ἀπόκριση: "Οσο ὁ ἥλιος πηγαλνεῖ καὶ ξανάρχεται τὸν ἔδιο δρόμο του, ποτὲ δὲ θὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν Ξέρξη, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἀντιστεκόμαστε ὑπερασπίζοντας καὶ ἔχοντας βοηθούς μας τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωες, ποὺ ἐκεῖνος χωρὶς φόβο τοὺς ἔκαψε ναούς καὶ ἀγάλματα. Καὶ σὺ ἄλλη φορὰ νὰ μὴν ξαναπαρουσιαστῆς στοὺς Ἀθηναίους μὲ παρόμοιες προτάσεις, μήτε νὰ νομίζης πώς μᾶς προσφέρεις ὑπηρεσία συμβουλεύοντας νὰ κάνουμε ἔργα ἄνομα. Δὲν ἔχουμε καμιὰν ὅρεξη νὰ πάθης τίποτε ἀπρεπο ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ εἰσαι πρόξενος καὶ φύλος μας». Αὐτὰ ἀποκριθήκανε στὸν Ἀλέξανδρο· καὶ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτες 144

ἡμεῖς δεξάμενοι ἐθέλοιμεν ἀν μηδίσαντες καταδουλῶσαι τὴν Ἑλλάδα· πολλά τε γὰρ καὶ μεγάλα ἔστι τὰ διακωλύοντα ταῦτα μὴ ποιέειν, μηδ' ἦν ἐθέλωμεν πρῶτα μὲν καὶ μέγιστα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ οἰκήματα ἐμπεποησμένα τε καὶ συγκεχωσμένα. τοῖσι ἡμέας ἀναγκαίως ἔχει τιμωρέειν ἐς τὰ μέγιστα μᾶλλον ἵπερ διολογέειν τῷ ταῦτα ἐργασαμένῳ, αὐτὶς δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἐὸν δημαιμόν τε καὶ διμόγλωσσον, καὶ θεῶν ἰδρύματά τε κοινὰ καὶ θυσίαι ἥθεά τε διμότροπα, τῶν προδότας γενέσθαι Ἀθηναίους οὐκ ἀν εὖ ἔχοι. Ἐπίστασθε τε οὕτω, εἰ μὴ πρότερον ἐτυγχάνετε ἐπιστάμενοι, ἔστ’ ἀν καὶ εἰς περιῆ Ἀθηναίων, μηδαμὰ διολογήσοτας ἡμέας Ξέρξῃ. Ὅμεων μέντοι ἀγάμεθα τὴν πρόνοιαν τὴν ἐς ἡμέας ἔχονσαν, διτὶ προείδετε ἡμέων οἰκοφθορημένων οὕτω ὥστε ἐπιθρέψαι ἐθέλειν ἡμέων τοὺς οἰκέτας· καὶ ὑμῖν μὲν ἡ χάρις ἐκπεπλήρωται, ἡμεῖς μέντοι λιπαρήσομεν οὕτω, ὅκως ἀν ἔχωμεν, οὐδὲν λυπέοντες ὑμέας. Νῦν δέ, ὡς οὕτω ἔχόντων, στρατιὴν ὡς τάχιστα ἐκπέμπετε. Ὡς γὰρ ἡμεῖς εἰκάζομεν, οὐκ ἐκὰς χρόνον παρέσται ὁ βάρβαρος ἐσβαλὼν ἐς τὴν ἡμετέρην, ἀλλ’ ἐπεὰν τάχιστα πύθηται τὴν ἀγγελίην διτὶ οὐδὲν ποιήσομεν τῶν ἐκεῖνος ἡμέων προσεδέετο· πρὸν ὅν παρεῖναι ἐκεῖνον ἐς τὴν Ἀττικήν, ἡμέας καιρός ἐστι προβοθῆσαι ἐς τὴν Βοιωτίην». Οἱ μὲν ταῦτα ὑποχριναμένων Ἀθηναίων ἀπαλλάσσοντο ἐς Σπάρτην.

τὰ παρακάτω: «Τὸ ὅτι ἀνησυχήσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι μὴν κάνουμε συνθῆκες μὲ τὸ βάρβαρο ἥτανε πρᾶμα πολὺ λογικό. "Ασχημα δμως κάμανε νὰ πιστέψουνε πῶς οἱ Ἀθηναῖοι φοβηθήκανε· γιατὶ δὲν ὑπάρχει τόσο πολὺ χρυσάφι στὴ γῆ πουθενά, οὔτε χώρα τόσο ὑπέροχη στὸν πλοῦτο καὶ τὴν δύμορφιά, ποὺ ἔμεις γι' αὐτά τους τὰ καλὰ θὰ δεχτοῦμε νὰ πᾶμε μὲ τὸ Μῆδο καὶ νὰ ὑποδουλώσουμε τὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ εἶναι καὶ μεγάλα τὰ αἴτια, ποὺ καὶ νὰ θέλουμε, εἴμαστε ἐμποδισμένοι νὰ κάνουμε τέτοια πράματα· πρῶτα ἀπ' ὅλα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ ναοί τους οἱ καμένοι καὶ καταγκρεμισμένοι· γι' αὐτὰ ἔμεις δὲ μποροῦμε παρὰ μ' ὅλες μας τὶς δυνάμεις ἐκδίκηση νὰ ζητήσουμε, παρὰ νὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν αἴτιο αὐτῆς τῆς καταστροφῆς· ἔπειτα νὰ γίνουμε προδότες τῶν Ἑλλήνων, ἔχοντας ὅλοι μας τὸ ἴδιο αἷμα καὶ τὴν ἴδια γλῶσσα, κοινοὺς ναοὺς θεῶν καὶ κοινὰ ἔθιμα, γιὰ μᾶς τοὺς Ἀθηναίους θὰ ἥτανε πρᾶμα δχι καλό. Μάθετε λοιπόν, ἂν ὁν τώρα δὲν τὸ ξέρατε· ὅσο καὶ ἔνας Ἀθηναῖος εἶναι στὴ Ζωὴ καμιὰ συνθήκη δὲ θὰ γίνη μὲ τὸν Ξέρξη. Μὲ θαυμασμὸ ἀκούσαμε καὶ τὴν πρόταση ποὺ μᾶς κάματε, ὑποθέτοντας τόσο μεγάλη τὴν καταστροφὴ τοῦ τόπου μας, ὡστε ν' ἀποφασίσετε νὰ προσφέρετε διατροφὴ στὶς οἰκογένειές μας. Τὴν χάρη σας αὐτὴ τὴ θεωροῦμε σὰ νὰ γίνηκε· ἔμεις δμως θὰ περάσουμε ὄπως μποροῦμε χωρὶς νὰ σᾶς γίνουμε καθόλου βάρος. Καὶ τώρα, ἀφοῦ ἔτσι βρίσκονται τὰ πράματα, κάμετε νὰ ξεκινήση γλήγορα στρατός, γιατὶ μᾶς φαίνεται πῶς δὲν εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς ποὺ διάρθρωσε θὰ δείξῃ τὴν παρουσία του ἀρχίζοντας τὴν εἰσβολή του στὴν Ἀττική, μόλις λάβῃ τὴν εἰδῆση ὅτι ἔμεις ἔχουμε σκοπὸ νὰ κάμουμε τίποτε ἀπ' ὅσα μᾶς ζητοῦσε. Πρὶν λοιπὸν ἔκεινος παρουσιαστῇ στὴν Ἀττική, πρέπει ἔμεις ἐγκαίρως νὰ τὸν προαπαντήσουμε στὴ Βοιωτία». Ἀφοῦ πήρανε τὴν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων οἱ ἀποσταλμένοι, φύγανε γιὰ τὴ Σπάρτη.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΑΝΑΣΣΕΩΣ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΕΝΑΤΗ
ΕΠΙΓΡΑΦΟΜΕΝΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗ

- 1   *Μαρδόνιος δὲ, ὡς οἱ ἀπονοστήσας Ἀλέξανδρος τὰ παρὰ Ἀθηναίων ἐσῆμηνε, δρμηθεὶς ἐκ Θεσσαλίης ἦγε τὴν στρατιὴν σπουδῇ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας· ὅκου δὲ ἐκάστοτε γίνοιτο, τούτους παρελάμβανε. Τοῖσι δὲ Θεσσαλίης ἥγεομένοισι οὕτε τὰ πρὸ τοῦ πεποηγμένα μετέμελε οὐδέν, πολλῷ τε μᾶλλον ἐπῆγον τὸν Πέρσην, καὶ συμπροέπεμψε τε Θώρηξ ὁ Ληρισαῖος Ξέρξεα φεύγοντα, καὶ τότε ἐκ τοῦ φανεροῦ παρῆκε Μαρδόνιον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.*
- 2   *'Ἐπει δὲ πορευόμενος γίνεται ὁ στρατὸς ἐν Βοιωτοῖσι, οἱ Θηβαῖοι κατελάμβανον τὸν Μαρδόνιον καὶ συνεβούλευνον αὐτῷ, λέγοντες ὡς οὐκ εἴη κῶρος ἐπιτηδεώτερος ἐνστρατοπεδεύεσθαι ἐκείνον, οὐδὲ ἔων ἵεναι ἐκαστέρω, ἀλλ' αὐτοῦ ἵζόμενον ποιέειν ὅκως ἀμαχητὶ τὴν πᾶσαν Ἑλλάδα καταστρέψεται. Κατὰ μὲν γὰρ τὸ ἴσχυρὸν "Ἑλλῆνας ὅμοφρονέοντας, οἽ περ καὶ πάρος ταῦτα ἐγίνωσκον, χαλεπὰ εἶναι περιγίνεσθαι καὶ ἀπασι ἀνθρώπουις εἰ δὲ ποιήσεις τὰ ἡμεῖς παραινέομεν, ἔφασαν λέγοντες, ἔξεις ἀπόνως ἀπαντα τὰ ἐκένων βονλεύματα. Πέμπτε χρόνατα ἐς τὸν δυναστεύοντας ἄνδρας ἐν τῇσι πόλισι, πέμπτων δὲ τὴν Ἑλλάδα διαστήσεις ἐνθεῦτεν δὲ τοὺς μὴ τὰ σὰ φρονέοντας δη̄δίως μετὰ τῶν στασιωτέων καταστρέψει.*
- 3   *Οἱ μὲν ταῦτα συνεβούλευνον, ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο, ἀλλά οἱ δεινός τις ἐνέστακτο ἰμερος τὰς Ἀθήνας δεύτερα ἐλεῖν, ἀμα μὲν ὑπ' ἀγνωμοσύνης, ἀμα δὲ πυρσοῖσι διὰ νήσων ἐδόκεε βασιλέϊ δηλώσειν ἐόντι ἐν Σάρ-*

ΒΙΒΛΙΟ ΕΝΑΤΟ

Μαρμαίνη
Χαροπεύ

ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ

1. Ο ΜΑΡΔΟΝΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΚΥΡΙΕΤΕΙ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΝΑ ΚΑΜΗ ΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥΣ ΤΟΥ.

Μαθαίνοντας ότι Μαρδόνιος τήν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν 1 Ἀλέξανδρο, ἔκινησε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία δῦνηγάντας τὸ στράτευμά του μὲ πολλὴ βίᾳ στὴν Ἀθήνα· σὲ κάθε μέρος ποὺ ἔφτανε, ἔπαιρνε μαζὶ του καὶ τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀρχῆγοι τῶν Θεσσαλῶν¹⁵⁰ ὅχι μονάχα δὲ μετανοούσανε καθόλου γιὰ τὶς περασμένες πράξεις των, ἀλλὰ ἀκόμα περισσότερο παρακινούσανε τὸν Πέρση· καὶ ὁ Θώρακας ὁ Λαρισαῖος, ἀφοῦ συνώδεψε τὸν Ξέρξη στὴ φυγὴ του, τώρα φανερὰ εὔκολυνε τὸ Μαρδόνιο γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἄφοῦ δὲ περισικὸς στρατὸς ἔφτασε στὴ Βοιωτία, οἱ Θηβαῖοι θέλανε 2 νὰ κρατήσουν ἐκεῖ τὸ Μαρδόνιο μὲ τὶς συμβουλές τους, λέγοντας πῶς δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τόπος πιὸ κατάλληλος γιὰ στρατόπεδο ἀπὸ τὸ δικό τους· καὶ δὲν τὸν ἀφήνανε νὰ προχωρήσῃ πιὸ πέρα, ἀλλὰ ἐκεῖ μένοντας νὰ κάνη κάθε τρόπο γιὰ νὰ ὑποτάξῃ δῆλη τὴν Ἑλλάδα χωρὶς πόλεμο. Γιατὶ μὲ τὴ δύναμη τοὺς "Ἐλλήνες νὰ ὑποτάξῃ, καθὼς ἥτανε ἐνωμένοι καὶ μὲ τὸ φρόνημα ποὺ εἶχανε καὶ πρωτύτερα, θὰ εἶναι δύσκολο ὅχι αὐτὸς ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλος ἄνθρωπος. «Ἄν ὅμως κάμης ὅσα ἐμεῖς σὲ παρακινοῦμε (λέγανε οἱ Θηβαῖοι), χωρὶς κάποι θὰ χαλάσης ὅλα τους τὰ σχέδια. "Αρχισε χρήματα νὰ στέλνης σ' ὅσους ἔχουνε τὴ δύναμη ἀνάμεσα στὶς πόλεις, καὶ μὲ τὰ χρήματα θὰ διαιρέσης τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔτσι μαζὶ μ' αὐτοὺς θὰ ὑποτάξῃς εὖκολα καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ εἶναι ἀντίθετοί σου».

Τέτοια τὸν συμβουλεύανε οἱ Θηβαῖοι· αὐτὸς δὲν τοὺς ἀκούγε, 3 ἀλλὰ εἶχε μέσα του μυστικὸ καημὸ καὶ δεύτερη φορὰ νὰ κυριέψῃ τὴν Ἀθήνα· καὶ τὸ 'κανε ἀπὸ ἀνόητη φιλοδοξία, θέλοντας καὶ νὰ προφτάσῃ τὸ βασιλέα στὶς Σάρδεις στέλνοντας του μὲ φωτιές¹⁵¹ ἀπὸ νησὶ σὲ νησὶ τὴν εἰδηση ὅτι πῆρε τὴν Ἀθήνα. Καὶ πάλι ὅμως δὲν ηὗρε τοὺς Ἀθηναίους στὴν Ἀττική, ἀλλὰ μάθαινε πῶς οἱ περισσότεροι βρισκόντανε στὴ Σαλα-

δισι ὅτι ἔχοι Ἀθίνας· ὃς οὐδὲ τότε ἀπικόμενος ἐς τὴν Ἀττικὴν εῦρε τοὺς Ἀθηναίους· ἀλλ' ἐν τε Σαλαμῖνι τοὺς πλείστους ἐπυνθάνετο εἶναι ἐν τε τῇσι νησὶ, αἰρέει τε ἐρῆμον τὸ ἄστυ. Ἡ δὲ βασιλέος αἰρεσις ἐς τὴν ὑστέρην τὴν Μαρδονίου ἐπιστρατήγην δεκάμηνος ἐγένετο.

4   Ἐπεὶ δὲ ἐν Ἀθίνησι ἐγένετο Μαρδόνιος, πέμπει ἐς Σαλαμῖνα Μουρχίδην, ἄνδρα Ἑλλησπόντιον, φέροντα τοὺς αὐτὸὺς λόγους τοὺς καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν τοῖσι Ἀθηναίοισι διεπόρθμευσε. Ταῦτα δὲ τὸ δεύτερον ἀπέστελλε προέχων μὲν τῶν Ἀθηναίων οὐ φιλίας γνώμας, ἐλπίσας δέ σφεας ὑπήσειν τῆς ἀγνωμοσύνης ὡς δοριαλάτον ἐούσης πάσης τῆς Ἀττικῆς κώρων καὶ ἐούσης ἥδη ὑπ’ ἐνωτῷ. Τούτων μὲν εἶνεκεν ἀπέπεμψε Μουρχίδην ἐς Σαλαμῖνα.

5   Ο δὲ ἀπικόμενος ἐπὶ τὴν βουλὴν ἔλεγε τὰ παρὰ Μαρδονίου. Τῶν δὲ βουλευτέων Λυκίδης εἴτε γνώμην, ὡς οἱ ἐδόκεε ἄμεινον εἶναι, δεξαμένους τὸν λόγον, τὸν σφι Μουρχίδης προφέρει, ἐξενεῖκαί ἐς τὸν δῆμον. Ο μὲν δὴ ταύτην τὴν γνώμην ἀπεφαίνετο, εἴτε δὴ δεδεγμένος χρήματα παρὰ Μαρδονίου, εἴτε καὶ ταῦτα οἱ ἥνδανε, Ἀθηναῖοι δὲ αὐτίκα δεινὸν ποιησάμενοι, οἵ τε ἐκ τῆς βουλῆς καὶ οἱ ἔξωθεν, ὡς ἐπύθοντο, περιστάντες Λυκίδεα κατέλευσαν βάλλοντες, τὸν δὲ Ἑλλησπόντιον Μουρχίδην ἀπέπεμψαν ἀσινέα. Γενομένου δὲ θορύβου ἐν τῇ Σαλαμῖνι περὶ τὸν Λυκίδεα, πυνθάνονται τὸ γινόμενον αἱ γυναικες τῶν Ἀθηναίων, διακελευσαμένη δὲ γυνὴ γυναικὶ καὶ παραλαβοῦσα ἐπὶ τὴν Λυκίδεω οἰκίην ἥϊσαν αὐτοκελέες, καὶ κατὰ μὲν ἔλευσαν αὐτοῦ τὴν γυναικα, κατὰ δὲ τὰ τέκνα.

6   Ἐς δὲ τὴν Σαλαμῖνα διέβησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὡδε· ἔως μὲν προσεδέκοντο [τὸν] ἐκ τῆς Πελοποννήσου στρατὸν ἥξειν τιμωρήσοντά σφι, οἱ δὲ ἔμενον ἐν τῇ Ἀττικῇ· ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν μαχρότερα τε καὶ σχολαίτερα ἐποίεον, ὁ δὲ ἐπιών καὶ δὴ ἐν τῇ Βοιωτίῃ ἔλεγετο εἶναι, οὕτω δὴ ὑπεξεκομίσαντό τε πάντα καὶ αὐτοὶ διέβησαν ἐς Σαλαμῖνα, ἐς Λακεδαιμονά τε ἔπεμψαν ἀγγέλους, ἀμα μὲν μεμφομένους τοῖσι Λακεδαιμονίοισι ὅτι περιεῖδον ἐμβαλόντα τὸν βάροβαρον ἐς τὴν Ἀττικὴν ἀλλ' οὐ μετά σφεων

μίνα, καὶ ἄλλοι στὰ νησιά· κυριεύει λοιπὸν τὴν πόλην ἔρημη. Καὶ εἰγάνε περάσει δέκα μῆνες ἀπὸ τὴν πρώτην ἀλωσην ποὺ ἔκαμε ὁ βασιλέας ἵσαμε τὴ δεύτερη.

Ἄφου ἕφτασε ὁ Μαρδόνιος στὴν Ἀθήνα, ἔστειλε στὴ Σαλαμίνα τὸ 4 Μουρυχίδη ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο μὲ τὶς ἔδιες προτάσεις ποὺ τοὺς εἶχε διαβιβάσει καὶ ὁ Μακεδόνας Ἀλέξανδρος. Ἐκαμε αὐτὴ τὴ δεύτερη ἀποστολή, ἀν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρῶτα τὴν ὅχι φιλικὴ γνώμη τῶν Ἀθηναίων· ἔλπιζε ὅμως πώς αὐτοὶ μπορεῖ νὰ ἔλθουνε στὰ λογικά τους, ἀφοῦ ἡ χώρα τους ἤτανε κυριευμένη καὶ στὴν ἔξουσία του. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔστειλε τὸ Μουρυχίδη στὴ Σαλαμίνα.

Καὶ ὁ Μουρυχίδης φτάνοντας ἔζηγησε τὴν ἀποστολή του στὴ βου- 5 λὴ¹⁵² τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς ἔνφες, ὁ Λυκίδης, ὑπόβαλε γνώμη πώς τοῦ φαινότανε σωστότερο νὰ δεχτοῦνε τὴν πρόταση ποὺ φέρειν ὁ Μουρυχίδης καὶ νὰ τὴν ἀναφέρουνε στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ. Αὐτὴ τὴ γνώμη πρότεινε αὐτὸς εἴτε γιατὶ εἶχε πάρει χρήματα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο, εἴτε καὶ γιατὶ αὐτὴ ἡ γνώμη τοῦ ἤτανε ἀρεστή. Οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὅσοι ἤτανε βουλευτὲς καὶ ὅσοι δὲν ἤτανε, τὸ πήρανε πολὺ βαριά καὶ τὸν περικυλλώσανε γυπτώντας τὸν μὲ τὶς πέτρες ὥσπου τὸν σκοτώσανε· τὸ Μουρυχίδη ὅμως τὸν ἀφήσανε νὰ φύγῃ ἀπειραχτος. Ἐπειδὴ ἔγινε θόρυβος στὴ Σαλαμίνα γιὰ τὸν Λυκίδη, τὸ μάθανε καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, καὶ παρακινώντας ἡ μιὰ τὴν ἄλλη τρέξανε στὸ σπίτι τοῦ Λυκίδη καὶ σκοτώσανε μὲ τὶς πέτρες τὴ γυναικά του καὶ τὰ παιδιά του.

2. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΣΤΕΛΑΝΟΥΝΕ ΠΡΕΣΒΕΙΣ ΣΤΗ ΣΠΑΡΤΗ.

Ο ΜΑΡΔΟΝΙΟΣ ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙ ΣΤΗ ΒΟΙΩΤΙΑ.

Νά μὲ τὶ τρόπο περάσανε οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Σαλαμίνα· ὅσο περιμέ- 6 νανε νὰ φτάση στρατὸς βοήθειά τους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, μένανε αὐτοὶ στὴν Ἀττική· ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνοι ὅλο καὶ ἀργούσανε καὶ ἀναβάλλανε, ὁ Μαρδόνιος ὅμως πλησίαζε, καὶ μάλιστα ἀκουγότανε στὴ Βοιωτία, ἔτσι σηκώσανε ὅλα τους τὰ πράματα καὶ περάσανε καὶ οἱ ἔδιοι στὴ Σαλαμίνα. Στέλνανε ἀκόμη ταχυδρόμους στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς παραπονεθοῦνε ὅτι ἀφήσανε τὸ βάρβαρο νὰ εἰσβάλῃ στὴν Ἀττική καὶ δὲν βγήκανε μαζὶ νὰ τὸν ἀπαντήσουνε στὴ Βοιωτία· μαζὶ μ' αὐτὰ τοὺς θυμίσανε καὶ

ηρτίασαν ἐς τὴν Βοιωτίην, ἀμα δὲ ὑπομνήσοντας ὅσα σφι ὑπέσχετο ὁ Πέρσης μεταβαλοῦσι δώσειν, προεῖπαί τε ὅτι εἰ μὴ ἀμυνεῖσθαι Ἀθηναῖς, ὡς καὶ αὐτοί τινα ἀλεωρῷν εὑρήσονται.

7 Οἱ γὰρ δὴ Λακεδαιμόνιοι ὅρταζόν τε τοῦτον τὸν χρόνον καὶ σφι ἦν Υακίνθια, περὶ πλείστου δ' ἦγον τὰ τοῦ θεοῦ πορσύνειν ἀμα δὲ τὸ τεῖχός σφι, τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἐτείχεον, καὶ δὴ ἐπάλξις ἐλάμβανε. Ὡς δὲ ἀπίκοντο ἐς τὴν Λακεδαιμονα οἱ ἄγγελοι οἱ ἀπ' Ἀθηνέων, ἀμα ἀγόμενοι ἔν τε Μεγάρων ἀγγέλους καὶ ἐκ Πλαταιέων, ἔλεγον ἐπελθόντες ἐπὶ τοὺς ἐφόδους.

10 Οἱ δὲ φρενὶ λαβόντες τὸν λόγον αὐτίκα, φράσαντες οὐδὲν τοῖσι ἀγγέλοισι τοῖσι ἀπιγμένοισι ἀπὸ τῶν πολίων, ρυκτὸς ἔτι ἐκπέμποντι πεντακισχίλοις Σπαρτιητέων [καὶ ἐπτὰ περὶ ἔκαστον τάξαντες τῶν εἰλώτων], Παυσανίη τῷ Κλεομβρότου ἐπιτρέφαντες ἐξάγειν... Προσαιρέεται δὲ ἐωντῷ Παυσανίης Εὑρωνάνατα τὸν Δωριέος, ἄνδρα οἰκίης ἐόντα τῆς αὐτῆς. Οἱ μὲν δὴ σὺν Παυσανίῃ ἐξεληλύθεσαν ἔξω Σπάρτης,
11 οἱ δὲ ἄγγελοι, ὡς ἡμέρῃ ἐγεγόνεε... ἐξέμαθον πᾶν τὸ ἐόν, ὥστε ἐν θύωματι γενόμενοι ἐπορεύοντο τὴν ταχίστην διώκοντες· σὺν δέ σφι τῶν περιοίκων Λακεδαιμονίων λογάδες πεντακισχίλοι δηλίται τῶντὸ τοῦτο ἐποίεον.

12 Οἱ μὲν δὴ ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἤπειγοντο, Ἀργεῖοι δὲ ἐπεί τε τάχιστα ἐπύθοντο τοὺς μετὰ Παυσανίεω ἐξεληλυθότας ἐκ Σπάρτης, πέμποντι κήρουκα τῶν ἡμεροδόσμων ἀνενδόντες τὸν ἀριστὸν ἐς τὴν Ἀττικήν, πρότερον αὐτοὶ Μαρδονίῳ ὑποδεξάμενοι σχήσειν τὸν Σπαρτιήτην μηδὲξιέναι· διὸ ἐπεί τε ἀπίκετο ἐς τὰς Αθήνας, ἔλεγε τάδε· «Μαρδόνιε, ἐπεμψάν με Ἀργεῖοι φράσοντά τοι, ὅτι ἐκ Λακεδαιμονος ἐξελήλυθε ἡ νεότης, καὶ ὡς οὐδὲνατοι αὐτῇ τῇσχειν εἰσὶ Ἀργεῖοι μὴ οὐκ ἐξιέναι. Πρὸς ταῦτα τύγχανε εὖ βούλευόμενος».

13 Οἱ μὲν δὴ εἴπας ταῦτα ἀπαλλάσσετο ὀπίσω, Μαρδόνιος δὲ οὐδαμῶς ἔτι πρόθυμος ἦν μένειν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ὡς ἤκουσε ταῦτα. Πρὸν μέν των ἦ πυθέσθαι, ἀνεκώχενε ἐθέλων εἰδέναι τὸ παρ' Ἀθηναίων, δικοῖον τι ποιήσοντι, καὶ οὕτε ἐπήμαυρε οὕτε ἐσήνετο γῆν. τὴν Ἀττικήν, ἐλπίζων διὰ

ὅσα σ' αὐτούς ὁ Πέρσης ὑποσχότανε νὰ δώσῃ, ἂν ἀλλάζανε ἀπόφαση, καὶ τοὺς προειδοποιούσανε πῶς ἂν δὲ στείλουνε βοήθεια στοὺς Ἀθηναίους, τότε καὶ αὐτοὶ θὰ ζητήσουνε νὰ βροῦνε καμιὰν ἄλλη σωτηρία.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι γιορτάζανε αὐτὸν τὸν καιρὸν τὰ 'Τακίνθια¹⁵³, θεὸν τοῦ τοῦ κάνανε μεγάλες προσφορές· χτίζανε ὅμως καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ στὸ μεταξύ, καὶ τὸ χτίσιμο πλησίαζε στὶς ἐπάλξεις. 'Αμα λοιπὸν φτάσανε στὴ Λακεδαιμόνια οἱ ταχυδρόμοι τῶν Ἀθηναίων, ἔχοντας μαζί τους κι ἄλλους ταχυδρόμους ἀπὸ τὰ Μέγαρα καὶ τὶς Πλαταιές, παρουσιαστήκανε καὶ εἴπανε στοὺς ἐφόρους ὅσα ἦτανε προστα- 10 γμένοι. Οἱ ἔφοροι ἔκρυψαν τὴ σκέψη τους, καὶ χωρὶς νὰ ποῦνε τίποτε σ' αὐτούς, ξεκινᾶνε νύχτα πέντε χιλιάδες Σπαρτιάτες μὲ στρατηγὸν τὸν Παυσανία, γιὸν τοῦ Κλεομβρότου, δίνοντας στὸν κάθε Σπαρτιάτη καὶ πέντε Εἵλωτες. 'Ο Παυσανίας ἀφοῦ διάλεξε συστράτηγό του τὸν Εύρυανακτα, γιὸν τοῦ Δωριέα, ποὺ κρατοῦσε ἀπὸ τὴν ἵδια γενιά, κίνησε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Οἱ πρέσβεις ἀμα κινημέρωσε καὶ μάθανε τὸ ξεκίνημα τοῦ σπαρτιατικοῦ 11 στρατοῦ, θαυμάσανε πολύ, καὶ φύγανε τρέχοντας νὰ τοὺς προφτάσουνε· μαζὶ μ' αὐτοὺς ἀκολουθήσανε καὶ πέντε χιλιάδες ὀπλιτες διαλεχτοὶ ἀπὸ τὰ γειτονικὰ μέρη τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἐνῷ λοιπὸν αὐτοὶ μὲ βίᾳ τραβούσανε γιὰ τὸν Ἰσθμό, οἱ Ἀργεῖοι 12 μαθαίνοντας ἀμέσως τὸ ξεκίνημα τοῦ στρατοῦ τοῦ Παυσανία ἀπὸ τὴν Σπάρτη, στείλανε τὸν καλύτερό τους πεζοδρόμο στὴν Ἀττική· εἶχανε οἱ Ἀργεῖοι ὑποσχεθῆ πρωτύτερα στὸ Μαρδόνιο νὰ ἐμποδίσουνε τοὺς Σπαρτιάτες ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία. Καὶ ὁ πεζοδρόμος φτάνοντας στὴν Ἀθήνα εἶπε στὸ Μαρδόνιο: «Μὲ στείλανε οἱ Ἀργεῖοι νὰ σοῦ πῶ πῶς ἀπὸ τὴ Λακεδαιμόνια κίνησε τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ της, καὶ πῶς αὐτοὶ δὲ μποροῦνε νὰ τοὺς ἐμποδίσουνε ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, καὶ κάμε γι' αὐτὸ ὅ, τι νομίζεις ἀναγκαῖο». Καὶ ὁ ταχυδρόμος ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, ἔφυγε γιὰ τὸν τόπο του.

'Ο Μαρδόνιος πιὰ δὲν εἶχε καμὶ ὅρεξη νὰ μένῃ στὴν Ἀττική, ἀφοῦ 13 ἀκούσε τὰ νέα· πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴν εἰδήση ἔμενε προσωρινά, γιατὶ ηθελε νὰ μάθῃ τί θὰ κάμουνε οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ δὲν ἔκανε καμιὰ ζημιὰ στὴ γῇ τὴν Ἀττική, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς, στὸ τέλος τῆς γραφῆς, θὰ συμφωνήσουνε μ' αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι· ἀφοῦ ὅμως δὲν τοὺς ἔπειθε, καὶ βεβαιώθηκε καλὰ γι' αὐτό, πρὶν ὁ στρατὸς τοῦ Παυσανία βάλη τὸ πόδι στὸν Ἰσθμό, τραβήχτηκε κρυφὰ ἀφοῦ ἔβαλε φωτιὰ στὴν πόλη, καὶ ἀφοῦ ὅ, τι ἔμενε ἀκόμα ὀρθό, τεῖχος ἡ κατοικία ἡ ναός, ὅλα τὰ ῥιξὲ καὶ τὰ σώριασε κατὰ γῆς.

παντὸς τοῦ χρόνου δμολογήσειν σφέας· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔπειθε, πνθόμενος τὸν πάντα λόγον, πρὸν ἥ τον μετὰ Πανσανίεω ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἐμβαλεῖν ὑπεξεχώρεε ἐμπρόήσας τε τὰς Ἀθήνας, καὶ εἴ κον τι ὀρθὸν ἦν τῶν τειχέων ἥ τῶν οἰκημάτων ἥ τῶν ἱδῶν, πάντα καταβαλὼν καὶ συγχώσας. Ἐξήλαννε δὲ τῶνδε εἶνεκεν, ὅτι οὕτε ἵππασίμη ἥ χώρῃ ἦν ἥ Ἀττική, εἴ τε νικῶτο συμβαλάν, ἀπάλλαξις οὐκ ἦν, ὅτι μὴ κατὰ στεινόν, ὥστε καὶ ὀλίγους σφέας ἀνθρώπους ἶσχειν. Ἐβούλεντο ὅν ἐπαναχωρήσας ἐς τὰς Θήβας συμβαλεῖν πρὸς πόλι τε φιλίῃ καὶ χώρῃ ἵππασίμῳ.

15   Οὕτω δὴ δπίσω ἐπορεύετο διὰ Δεκελείης· ἐν Τανάγρῃ δὲ νύκτα ἐναλισάμενος καὶ τραπόμενος τῇ ὑστεροάρᾳ ἐς Σκῶλον ἐν γῇ τῇ Θηβαίων ἦν.³ Ἐνθαῦτα δὲ τῶν Θηβαίων καίπερ μηδιζόντων ἔκειρε τοὺς χώρους, οὕτι κατὰ ἔχθος αὐτῶν, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης μεγάλης ἔχόμενος, βούλόμενος ἔρυμά τε τῷ στρατοπέδῳ ποιήσασθαι, καὶ ἦν συμβαλόντι οἱ μὴ ἐκβαίνη ὅκοιόν τι ἐθέλοι, κρησφύγετον τοῦτο ἐποιέετο· παρῆκε δὲ αὐτοῦ τὸ στρατόπεδον ἀρξάμενον ἀπὸ Ἐρυθρέων παρὰ Υσιάς, κατέτεινε δὲ ἐς τὴν Πλαταιάδα γῆν, παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν τεταγμένον· οὐδὲν μέντοι τό γε τεῖχος τοσοῦτο ἐποιέετο, ἀλλ' ὡς ἐπὶ δέκα σταδίους μάλιστά κῃ μέτωπον ἔκαστον.

19   Λακεδαιμόνιοι δὲ ὡς ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἥλθον, ἐν τούτῳ ἐστρατοπεδεύοντο· πνυθανόμενοι δὲ ταῦτα οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι, τοῖσι τὰ ἀμείνω ἥνδανε, οἱ δὲ καὶ ὁρέοντες ἐξιόντας Σπαρτιήτας, οὐδὲ ἐδικαίεν λείπεσθαι τῆς ἔξόδου Λακεδαιμονίων.⁴ Ἐκ δὴ ὅν τοῦ Ἰσθμοῦ καλλιορσάντων τῶν ἵρῶν ἐπορεύοντο πάντες, καὶ ἀπικνέονται ἐς Ἐλευσῖνα· ποιήσαντες δὲ καὶ ἐνθαῦτα ἲρά, ὡς σφι ἐκαλλίρεε, τὸ πρόσω ἐπορεύοντο, Ἀθηναῖοι δὲ ἄμα αὐτοῖσι, διαβάντες μὲν ἐκ Σαλαμῖνος, συμμιγέντες δὲ ἐν Ἐλευσῖνι. Ως δὲ ἄρα ἀπίκοντο τῆς Βοιωτίης ἐς Ἐρυθράς, ἔμαθόν τε δὴ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τῷ Ἀσωπῷ στρατοπεδευμένους, φρασθέντες δὲ τοῦτο ἀντετάσσοντο ἐπὶ τῆς ὑπωρέης τοῦ Κιθαιρῶνος.

20   Μαρδόνιος δέ, ὡς οὐ κατέβαινον οἱ Ἑλληνες ἐς τὸ πεδίον, πέμπει ἐς αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἵππον, τῆς ἵππάρχες Μασίστιος εὐδοκιμέων παρὰ Πέρσησι, τὸν Ἑλληνες Μακίστιον καλέονσι, ἵππον ἔχων Νισαῖον χρυ-

Βγῆκε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ γῇ αὐτοὺς τοὺς λόγους· γιατὶ οὔτε τόπος κατάλληλος γιὰ ἵππικὸ εἶναι καὶ, ἀν νικιότανε στὴ μάχῃ, γλυτωμὸ δὲ θὰ ἔβρισκε παρὰ ἀπὸ στενώματα, ὥστε καὶ λίγοι ἀνθρωποι νὰ τὸν σταματήσουνε ἔκει. ‘Ο σκοπός του λοιπόν, τραβώντας πίσω γιὰ τὴ Θήβα, ἤτανε νὰ δῶσῃ τὴ μάχῃ σιμὰ σὲ πόλη φιλικὴ καὶ σὲ τόπο κατάλληλο γιὰ ἵππικό.

Περνώντας ὁ Μαρδόνιος μὲ τὸ στρατὸ του τὸ δρόμο τῆς Δεκελείας, 15 πέρασε ἀπὸ τὴν Τανάγρα καὶ ἔφτασε τὴν ἄλλη μέρα στῶν Θηβαίων τὴ γῆ. “Αν καὶ οἱ Θηβαῖοι ἤτανε σύμμαχοὶ του, δενδροκόπησε τὸν τόπο τους δχι ἀπὸ ἔχθρα σ’ αὐτοὺς, παρὰ ἀπὸ μεγάλη ἀνάγκη, θέλοντας νὰ κατασκευάσῃ προφύλαγμα δυνατὸ ἀπὸ ξύλα γιὰ τὸ στρατόπεδό του, καί, ἀν τὰ πράγματα δὲ βγῦνε στὴ μάχῃ ὅπως αὐτὸς τὰ ἥθελε, νὰ τὸ χὴ καταφύγιο του. Καὶ τὸ στρατόπεδό του παραταγμένο, κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀσωπό, ἀρχίζε ἀπὸ τὴν πόλη Ἐρυθρὲς κι ἔφτανε ἶσαμε τὴ γῆ τῶν Πλαταιῶν· τὸ ξύλινο ὅμως τεῖχος δὲν ἤτανε τόσο μεγάλο, ἀλλὰ ὡς δέκα στάδια ἀπάνω - κάτω, ἔπιανε ἡ κάθε μιὰ πλευρά του.

ΣΧΙ

3. ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟ ΙΠΠΙΚΟ ΠΡΟΣΒΑΛΛΕΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΑΡΧΟΥ ΜΑΣΙΣΤΙΟΥ

Αφοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι φτάσανε στὸν Ἰσθμό, στήσανε ἔκει τὸ στρα- 19 τόπεδό τους. Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι, ὅσοι προτιμούσανε τῆς πατρίδας τὸ καλό, ἀφοῦ μάλιστα βλέπανε τοὺς Σπαρτιᾶτες νὰ ἐκστρατεύουνε, δὲν τὸ νομίζανε δίκαιο νὰ μένουνε πίσω ἀπ’ αὐτούς. Ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ λοιπόν, ἀφοῦ οἱ θυσίες δεῖξανε καλὰ σημάδια, ὅλοι μαζὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεὶ θυσίασανε καὶ πάλι, καὶ τὰ σημάδια βγήκανε καλά, καὶ τότε ἀκολουθήσανε τὸ δρόμο τους. Τὸν ἴδιο καιρὸ οἱ Ἀθηναῖοι, βγαίνοντας ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, ἀνταμωθήκανε μ’ αὐτοὺς στὴν Ἐλευσίνα. Καθὼς φτάσανε στὴν πόλη Ἐρυθρὲς τῆς Βοιωτίας καὶ εἴδανε ἶσα - ἶσα τοὺς βαρβάρους ξαπλωμένους κοντὰ στὸν Ἀσωπό, ἀφοῦ τὸ ἔξετάσανε καλά, παραταχτήκανε κι αὐτοὶ στὶς ποδιὲς τοῦ Κιθαιρώνα.

‘Ο Μαρδόνιος ὅμως, ἀφοῦ οἱ “Ἐλληνες δὲν κατεβαίνανε στὴν πεδιάδα, 20 ἔστειλε σ’ αὐτοὺς ὅλο τὸ ἵππικό του μὲ ἀρχηγὸ τὸ Μασίστιο, ἀνδρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες τιμημένο, ποὺ οἱ “Ἐλληνες τόνε προφέρουνε Μακίστιο” εἶχε αὐτὸς ἀλογο ἀπὸ τὴ Νίσαια¹⁵⁴ χρυσοχάλινο καὶ μ’ ἄλλα ὥραῖα στο-

σοχάλινόν τε καὶ ἄλλως κεκοσμημένον καλῶς· ἐνθαῦτα δὲ προσήλασαν οἱ ἵπποται πρὸς τοὺς Ἑλλήνας, προσέβαλον κατὰ τέλεα· προσβαλόντες δὲ κακὰ μεγάλα ἐογάζοντο καὶ γυναικάς σφεας ἀπεκάλεον.

21 Κατὰ συντυχίην δὲ Μεγαρέες ἔτυχον ταχθέντες τῇ τε τὸ ἐπιμαχώτατον ἦν τοῦ χωρίου παντός, καὶ ἡ πρόσοδος μάλιστα ταύτῃ ἐγένετο τῇ ἵππῳ προσβαλούσης ὃν τῆς ἵππου οἱ Μεγαρέες πιεζόμενοι ἔπειτον ἐπὶ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων κήρυκα, ἀπικόμενος δὲ ὁ κῆρυς πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε τάδε· «Μεγαρέες λέγοντοι· Ἡμεῖς, ἀνδρες σύμμαχοι, οὐ δυνατοί είμεν τὴν Περσέων ἵππον δέκεσθαι μοῦνοι, ἔχοντες στάσιν ταῦτην, ἐξ τὴν ἔστημεν ἀρχήν ἀλλὰ καὶ ἐξ τόδε λιπαρίη τε καὶ ἀρετὴ ἀντέχομεν καίπερ πιεζόμενοι. Νῦν τε εἰ μή τινας ἄλλους πέμψετε διαδόχους τῆς τάξιος, ἵστε ἡμέας ἐκλείψοντας τὴν τάξιν». Οἱ μὲν δὴ σφι ταῦτα ἀπήγγειλε, Πανσανίης δὲ ἀπεπειρᾶτο τῶν Ἑλλήνων, εἴ τινες ἐθέλοιεν ἄλλοι ἐθελονταὶ ἰέναι τε ἐξ τὸν χῶρον καὶ τάσσεσθαι διάδοχοι Μεγαρεῦσι· οὐ βουλομένων δὲ τῶν ἄλλων Ἀθηναῖοι ὑπερέξαντο, καὶ Ἀθηναίων οἱ τριηκόσιοι λογάδες, τῶν ἐλοχήγηες Ὁλυμπιόδωρος ὁ Λάμπωνος.

22 Οὗτοι ἤσαν οὖτε τέ ύποδεξάμενοι καὶ οἱ πρὸ τῶν ἄλλων τῶν παρεόντων Ἑλλήνων ἐξ Ἐρυθρὰς ταχθέντες, τοὺς τοξότας προσελόμενοι μαχομένον δέ σφεων ἐπὶ χρόνον τέλος τοιόνδε ἐγένετο τῆς μάχης· προσβαλούσης τῆς ἵππου κατὰ τέλεα δὲ Μασιστίου προέχων τῶν ἄλλων ἵππος βάλλεται τοξεύματι τὰ πλευρά, ἀλγήσας δὲ ἵστασται τε δρθὸς καὶ ἀποσείεται τὸν Μασίστιον· πεσόντι δὲ αὐτῷ οἱ Ἀθηναῖοι αὐτίκα ἐπεκέατο· τὸν τε δὴ ἵππον αὐτοῦ λαμβάνοντο καὶ αὐτὸν ἀμυνόμενον κτείνοντι, κατ' ἀρχὰς οὐδὲν δυνάμενοι· ἐνεσκεύαστο γὰρ οὕτω· ἐντὸς θώρηκα εἰχε χρόσεον λεπιδωτόν, κατύπερθε δὲ τοῦ θώρηκος κιθῶνα φοινίκεον ἐνδεδύκεε· τύπτοντες δὲ ἐξ τὸν θώρηκα ἐποίενν οὐδέν, ποίν γε δὴ μαθών τις τὸ ποιεύμενον παίει μιν ἐξ τὸν δρθαλμόν· οὕτω δὴ ἐπεσε τε καὶ ἀπέθανε. Ταῦτα δέ κως γινόμενα ἐλελίθεε τοὺς ἄλλους ἵππεας· οὕτε γὰρ πεσόντα μιν εἰδον ἀπὸ τοῦ ἵππου οὕτε ἀποθνήσκοντα, ἀναχωρήσιος τε γινομένης καὶ ὑποστροφῆς οὐκ ἔμαθον τὸ γινόμενον· ἐπεὶ τε δὲ ἔστησαν, αὐτίκα ἐπόθησαν, ὡς σφεας οὐδεὶς ἦν δὲ τάσσοντες μαθόντες δὲ τὸ γεγονός,

λίσματα. Καθώς πλησιάσανε οι ίππεῖς τοὺς "Ελληνες, τοὺς ριχτήκανε σὲ λόγους χωρισμένοι, καὶ τοὺς προξενήσανε πολλὴ ζημιὰ καὶ τοὺς βρίζανε, γυναῖκες λέγοντάς τους.

Οἱ Μεγαρεῖς κατὰ κακὴ τύχη ἤτανε παραταγμένοι σὲ μέρος πολὺ²¹ εὔκολο νὰ πατηθῇ, κι ἐκεῖ τὸ ἵππικὸ ἔκανε τὶς πιὸ συχνὲς ἐπιδρομές του. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ἵππικὸ τοὺς χτυποῦσε, οἱ Μεγαρεῖς ὑποφέροντας στείλανε στοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων κήρυκα κι αὐτὸς τοὺς εἶπε: «Ἐμεῖς οἱ Μεγαρεῖς, ὡς σύμμαχοι, δὲν ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ κρατήσουμε μονάχοι τὸ περσικὸ ἵππικὸ ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴ θέση ποὺ πήραμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ὡς αὐτὴ τὴ στιγμή ἀντέχουμε μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀνδρεία, ἀν καὶ ὑποφέρουμε. Τώρα ὅμως, ἀν δὲ στείλετε ἄλλους νὰ μποῦνε στὸν τόπο μας, νὰ ξέρετε πῶς ἔμεῖς θ' ἀφήσουμε τὴν τάξην». Ἐνῶ ἔλεγε ὁ κήρυκας αὐτά, ὁ Παυσανίας θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ τοὺς "Ἑλληνας, ρωτοῦσε ἀν ἄλλοι μὲ τὸ θέλημά τους πηγάνιανε σ' αὐτὴ τὴ θέση νὰ μποῦνε στὸν τόπο τῶν Μεγαρέων. Ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἥθελε, τὸ δεχτήκανε οἱ "Αθηναῖοι, καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπήγανε τριακόσιοι διαλεχτοὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ὁλυμπιόδωρο τοῦ Λάμπτωνα.

Αὐτοὶ ἀναλάβανε ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους "Ἑλληνες νὰ πιάσουνε τὴ²² θέση τῶν Μεγαρέων, καὶ τὴν πιάσανε, ἀφοῦ πήρανε μαζὶ καὶ τοὺς τοξότες. Ἡ μάχη ποὺ ἀρχίσανε κράτησε ἀρκετὴ ὥρα, καὶ νὰ πῶς τελείωσε. Ἐνῶ τὸ περσικὸ ἵππικὸ ἔκανε ἐπίθεση κατὰ λόγους, τοῦ Μασίστιου τὸ ἄλογο ζεχώριζε ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ χτυπήθηκε ἀπὸ βέλος στὸ πλευρό· ἀπὸ τὸν πόνον σηκώνεται στὰ πισινὰ καὶ τινάζει κάτω τὸ Μασίστιο· καὶ πέφτοντας αὐτός, πλακώνουνε οἱ "Αθηναῖοι καὶ παίρνουνε τὸ ἄλογό του καὶ σκοτώνουνε τὸν ἕδιο μ' ὅλη τὴν ἀντίστασή του, ἀν καὶ δὲν τὸ κάμανε στὴ στιγμή, γιατὶ ἤτανε ντυμένος ἀπὸ μέσα μὲ θώρακα χρυσὸ λεπιδωτὸ καὶ εἶχε ἐπάνω ἀπὸ τὸ θώρακα χιτώνα κατακόκκινο· κι ὅσο τόνε χτυπούσανε στὸ θώρακα δὲν κάνανε τίποτε, ώσπου κάποιος κατάλαβε ποιά ἤτανε ἡ αἰτία, καὶ τόνε χτύπησε στὸ μάτι, καὶ ἔτσι τὸν ἔρριξε νεκρό. Αὐτὰ ὅλα ἐνῶ γινόντανε, δὲν τὰ πήρανε εἰδῆση οἱ ἄλλοι καὶ κανεὶς δὲν εἶδε τὸ Μασίστιο οὕτε νὰ πέφτη ἀπὸ τ' ἄλογο οὕτε νὰ σκοτώνεται· καὶ ὅσο τὸ ἵππικὸ πότε ἔκανε ὑποχώρηση, πότε ἔκανάρχιζε τὴν προσβολή, κανεὶς δὲν κατάλαβε αὐτὸ ποὺ εἶχε γίνει. Ἀφοῦ ὅμως σταμάτησε τὸ ἵππικὸ τὴ μάχη, ἀμέσως ἀναζητήσανε τὸν ἀρχηγό, ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἤτανε σὲ τάξη νὰ τοὺς βάλῃ. "Αμα καταλάβανε λοιπὸν τὸ θάνατό του, δίνοντας καρδιὰ ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλο, ἀπολύσανε ὅλοι τ' ἄλογα μήπως μπορέσουνε κὰν πίσω νὰ πάρουνε τὸ νεκρό.

διακελευσάμενοι ἡλαννον τοὺς ἵππους πάντες, ὡς ἀν τόν γε νεκρὸν ἀνελοίατο.

23   '*Ιδόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκέτι κατὰ τέλεα προσελαύνοντας τοὺς ἵππεας ἀλλ' ἄμα πάντας, τὴν ἄλλην στρατιὴν ἐπεβώσαντο· ἐν φῷ δὲ ὁ πεζὸς ἄπας ἐβοήθεε, ἐν τούτῳ μάχῃ δξέα περὶ τοῦ νεκροῦ γίνεται.*' *Ἐως μέν τυν μοῦνοι ἦσαν οἱ τριηκόσιοι, ἐσσοῦντό τε πολλὸν καὶ τὸν νεκρὸν ἀπέλιπον ὡς δέ σφι τὸ πλήθος ἐπεβοήθησε, οὕτω δὴ οὐκέτι οἱ ἵπποται ὑπέμενον, οὐδέ σφι ἐξεγένετο τὸν νεκρὸν ἀνελέσθαι, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνῳ ἄλλους προσαπάλεσαν τῶν ἵππων.* *Ἀποστήσαντες ὅν δον τε στάδια ἐβούλευντο ὅ τι χρεὸν εἴη ποιέειν* ἐδόκεε δέ σφι ἀναρχής ἐούσης ἀπελαύνειν παρὰ *Μαρδόνιον*.

24   '*Απικομένης δὲ τῆς ἵππου ἐς τὸ στρατόπεδον πένθος ἐποήσαντο Μασιστίον πᾶσά τε ἥ στρατιὴ καὶ Μαρδόνιος μέγιστον, σφέας τε αὐτὸνς κείροντες καὶ τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὑποζύγια, οἰμωγῇ τε χρεόμενοι ἀπλέτῳ ἄπασαν γὰρ τὴν Βοιωτίην κατεῖχε ἡχὼ ὡς ἀνδρὸς ἀπολομένου μετά γε Μαρδόνιον λογιμωτάτον παρὰ τε Πέρσησι καὶ βασιλεῖ.*

25   *Οἱ μέν τυν βάρβαροι τρόπῳ τῷ σφετέρῳ ἀποθανόντα ἐτίμων Μασίστιον, οἱ δὲ Ἐλληνες ὡς τὴν ἵππον ἐδέξαντο προσβαλοῦσαν καὶ δεξάμενοι ὅσαντο, ἐθάρσησαν πολλῷ μᾶλλον καὶ πρῶτα μὲν ἐς ἄμαξαν ἐσθέντες τὸν νεκρὸν παρὰ τὰς τάξεις ἐκόμιζον· ὁ δὲ νεκρὸς ἦν θέης ἄξιος μεγάθεος εἶνεν καὶ κάλλεος· τῶν δὲ εἶνεκεν καὶ ταῦτα ἐποίευν ἐκλείποντες τὰς τάξις ἐφοίτεον. Θηησόμενοι Μασίστιον.*

Μετὰ δὲ ἔδοξέ σφι ἐπικαταβῆναι ἐς *Πλαταιάς*· ὁ γὰρ χῶρος ἐφαίνετο πολλῷ ἐών ἐπιτηδεώτερός σφι ἐνστρατοπεδεύεσθαι ὁ *Πλαταικὸς* τοῦ *Ἐρυθραίου* τά τε ἄλλα καὶ εὐνδρότερος· ἐς τοῦτον δὴ τὸν χῶρον καὶ ἐπὶ τὴν κορήνην τὴν *Γαργαφίην* τὴν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἐοῦσαν ἔδοξέ σφι χρεὸν εἶναι ἀπικέσθαι καὶ διαταχθέντας στρατοπεδεύεσθαι· ἀναλαβόντες δὲ τὰ δπλα ἦσαν διὰ τῆς ὑπωρέης τοῦ *Κιθαιρῶνος* παρὰ *Υσιάς* ἐς τὴν *Πλαταιάδα* γῆν, ἀπικόμενοι δὲ ἐτάσσοντο κατὰ ἔθνεα πλησίον τῆς τε κορήνης τῆς *Γαργαφίης* καὶ τοῦ τεμένεος τοῦ *Ανδροκράτεος* τοῦ ἥρωος διὰ δχθων τε οὐκ ὑψηλῶν καὶ ἀπέδον χωρίου.

"Αμα τοὺς εῖδανε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τρέχουνε ὅλοι μαζὶ ἀταχτα, φωνάξα- 23
νε βοήθεια κι ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα, κι ἐνῶ ὅλος ὁ πεζὸς στρατὸς ἔτρεχε
νὰ τοὺς βοηθήσῃ, ἡ μάχη ἤτανε δυνατὴ γύρω στὸ νεκρό. "Οσο λοιπὸν
πολεμούσανε μονάχοι οἱ τριακόσιοι Ἀθηναῖοι, σὰν πολὺ λιγώτεροι ποὺ
ἤτανε, ἀφήσανε τὸ νεκρό· ἂμα ὅμως ἔφτασε ἡ βοήθεια, τότε πιὰ τσακίσανε
οἱ ἵππεῖς καὶ οὕτε μπορέσανε νὰ πάρουνε τὸ νεκρό, ἀλλὰ κοντὰ σὲ ἐκεῖ-
νον χάσανε κι ἄλλους σκοτωμένους. "Ύστερα σταθήκανε μακριὰ ὡς δυὸ
στάδια καὶ συλλογίσαντανε τὸ ἔπρεπε νὰ κάμουνε· ἀποφασίσανε τέλος, ἀφοῦ
δὲν εἶχανε ἀρχηγό, νὰ γυρίσουνε στὸ Μαρδόνιο.

"Αμα ἔφτασε τὸ ἵππικὸ στὸ στρατόπεδο, ὅλο τὸ στράτευμα ἔκλαψε 24
τὸ Μασίστιο, καὶ ὁ Μαρδόνιος περισσότερο· καὶ κόψανε ὅλοι τὰ μαλλιά
τους καὶ τὰ μαλλιὰ τῶν ἀλόγων τους καὶ τῶν ἄλλων φορτηγῶν ζώων μὲ
θρήνους ἀκράτητους· καὶ ἡ Βοιωτία ἀντιλάησε μὲ τὸ χαμό τοῦ Μασί-
στίου, ἀνθρώπου πολὺ σημαντικοῦ κοντὰ στοὺς Πέρσες καὶ στὸ βασιλέα
τους. "Ετσι μὲ τὸ δικό τους τρόπο τιμήσανε οἱ βάρβαροι τὸ Μασί-
στιο.

Οἱ "Ἐλληνες ἀφοῦ δεχτήκανε τὴν προσβολὴ τοῦ ἵππικοῦ καὶ τὴν 25
ἀντικρούσανε, πήρανε θάρρος πολὺ περισσότερο· πρῶτα βάλανε σ' ἀμάξι
τὸ νεκρὸ τοῦ Μασίστιου καὶ τὸν περιφέρανε στὸ στρατόπεδο· κι ἀλήθεια
ἀξίζει νὰ τὸν θωρῆ κανεῖς γιὰ τὴν ὀμορφιὰ καὶ γιὰ τὸ μέγεθός του· καὶ
γι' αὐτὸ τὸ λόγο γινότανε ἡ ἐπίδειξη. 'Αφήνοντας λοιπὸν τὰ τάγματά
τους οἱ ὁπλῖτες τρέχανε πυκνοὶ νὰ ιδοῦνε τὸ Μασίστιο.

4. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΣΕΣ ΠΑΡΑΤΑΣΩΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΠΛΑΤΑΙΕΣ

Αποφασίστηκε λοιπὸν νὰ κατεβοῦνε οἱ "Ἐλληνες στὶς Πλαταιές,
γιατὶ ὁ τόπος ὁ πλαταιϊκὸς τοὺς φαινότανε πιὸ πολὺ κατάλληλος γιὰ στρα-
τόπεδο ἀπὸ τὸν τόπο τῶν Ἐρυθρῶν, ἀφοῦ κοντὰ στὰ ἄλλα εἶχε καὶ ἀφθο-
νώτερα νερά· σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τόπο, καὶ κοντὰ στὴ πηγὴ Γαργαφία,
ἀποφασίστηκε πῶς ἤτανε ἀνάγκη νὰ στήσουνε κατὰ τάξη τὸ στρατό-
πεδό τους. Τραβήξανε λοιπὸν μὲ τ' ἔρματά τους, περνώντας τὶς κατη-
φοριές τοῦ Κιθαιρώνα, κοντὰ στὶς Τσίες, ἵσα γιὰ τὴν χώρα τῶν Πλα-
ταιῶν· καὶ ἀφοῦ φτάσανε, παραταχτήκανε κατὰ ἔθνη κοντὰ στὴν πηγὴ
Γαργαφία καὶ στὸ ναὸ τοῦ ἥρωα Ἀνδροκράτη, ἀνάμεσα σὲ λόφους χα-
μηλοὺς καὶ σὲ γῆ ἀνώμαλη.

26   'Ενθαῦτα ἐν τῇ διατάξῃ ἐγένετο λόγων πολλὸς ὀθισμὸς Τεγεητέων τε καὶ Ἀθηναίων ἐδικαίειν γὰρ αὐτοὶ ἐκάτεροι ἔχειν τὸ ἔτερον κέρας, καὶ καυνὰ καὶ παλαιὰ παραφέροντες ἔργα. Τοῦτο μὲν οἱ Τεγεῆται ἔλεγον τάδε· «*Ημεῖς αἱέι κοτε ἀξιεύμεθα ταύτης τῆς τάξιος ἐκ τῶν συμμάχων ἀπάντων, ὅσαι ἥδη ἔξοδοι κοιναὶ ἐγένοντο Πελοποννησίοισι καὶ τὸ παλαιὸν καὶ τὸ νέον, ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐπει τε τὸ Ήρακλεῖδαι ἐπειρῶντο μετὰ τὸν Εὐρυσθέος θάνατον κατιόντες ἐς Πελοπόννησον.* Τότε εὑρόμεθα τοῦτο διὰ πρῆγμα τοιόνδε· ἐπεὶ μετὰ Ἀχαιῶν καὶ Ἰώνων τῶν τότε ἐόντων ἐν Πελοποννήσῳ ἐκβοηθήσαντες ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἵζόμεθα ἀντίοι τοῖσι κατιοῦσι, τότε ὃν λόγος "Υλλοι ἀγορεύσασθαι ὡς χρεὼν εἶη τὸν μὲν στρατὸν τῷ στρατῷ μὴ ἀνακινδυνεύειν συμβάλλοντα, ἐκ δὲ τοῦ Πελοποννησίου στρατοπέδου τὸν ἀν σφέων αὐτῶν κρίνωσι εἶναι ἄριστον, τοῦτον οἱ μονομαχῆσαι ἐπὶ διακειμένοισι ἔδοξε τε τοῖσι Πελοποννησίοισι ταῦτα εἶναι ποιητέα, καὶ ἔταμον δρκια ἐπὶ λόγῳ τοιῷδε, ἦν μὲν "Υλλος νικήσῃ τὸν Πελοποννησίουν ἡγεμόνα, κατιέναι Ηρακλείδας ἐπὶ τὰ πατρώϊα, ἦν δὲ νικηθῆ, τὰ ἔμπαλιν Ηρακλείδας ἀπαλλάσσεσθαι καὶ ἀπάγειν τὴν στρατιὴν ἑκατόν τε ἑτέων μὴ ζητῆσαι κάτοδον ἐς Πελοπόννησον. Προεκρίθη τε δὴ ἐκ πάντων συμμάχων ἐθελοντῆς "Εχεμος δ Ἡερόπον τοῦ Φηγέος στρατηγός τε ἐών καὶ βασιλεὺς ἡμέτερος, καὶ ἐμονομάχησέ τε καὶ ἀπέκτεινε "Υλλον ἐκ τούτου τοῦ ἔργου εὑρόμεθα ἐν Πελοποννησίοισι τοῖσι τότε καὶ ἄλλα γέρεα μεγάλα, τὰ διατελέομεν ἔχοντες, καὶ τοῦ κέρδος τοῦ ἑτέρου αἱέι ἡγεμονεύειν κοινῆς ἔξόδου γινομένης ὑμῖν μέν τυν, ὃ Λακεδαιμόνιοι, οὐκ ἀντιεύμεθα, ἄλλὰ διδόντες αἰρεσιν ὁκοτέρουν βούλεσθε κέρδος ἀσχειν παρίεμεν, τοῦ δὲ ἑτέρου φαμὲν ἡμέας ἴκνεεσθαι ἡγεμονεύειν, κατά περ ἐν τῷ πρόσθε χρόνῳ· χωρίς τε τούτου τοῦ ἀπηγγμένου ἔργου ἀξιονικότεροι εἰμεν Ἀθηναίων ταύτην τάξιν ἔχειν πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ εῦ ἔχοντες πρὸς ὑμέας ἡμῖν, ἄνδρες Σπαρτιῆται, ἀγῶνες ἀγωνίδαται, πολλοὶ δὲ καὶ πρὸς ἄλλους· οὕτω ὃν ἡμέας δίκαιοιν ἔχειν τὸ ἑτέρον κέρας ἥπερ Ἀθηναίους· οὐ γάρ σφι ἐστι ἔργα οἴλα περ ἡμῖν κατεργασμένα, οὕτ' ὃν καυνὰ οὔτε παλαιά.

Οι Τεγεᾶτες = Ἐγνιστές.

Τότε κατὰ τὴν παράταξη ἀλλάζουνε πολλὰ κι ὅχι φιλικὰ λόγια οἱ 26 Τεγεᾶτες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, γιατὶ εἴχανε τὴν ἀξίωση καὶ οἱ δυὸς νὰ κρατήσουνε τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ¹⁵⁵ τῆς γραμμῆς, προβάλλοντας καινούργια καὶ παλιὰ δικά τους κατορθώματα.¹⁵⁶ Απὸ τὴν μιὰ μεριά οἱ Τεγεᾶτες λέγανε: «Ἐμεῖς ἀπ’ ὅλους τοὺς συμμάχους πάντα ἔχουμε κριθῆ ἄξιοι αὐτῆς τῆς προτίμησης, ὅσες φορὲς κάνουμε ἐκστρατεῖες κοινές οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ τώρα καὶ πρωτύτερα, ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Ἡρακλεῖδες μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Εὔρυσθέα¹⁵⁷ θελήσανε νὰ ἔνανακατεβοῦνε στὴν Πελοπόννησο. Ἐπιτύχαμε αὐτὴ τὴν προτίμηση, γιὰ τὴν παρακάτω αἰτίᾳ: ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Ἰωνες, ὅσοι κατοικούσανε στὴν Πελοπόννησο, ἐκστρατεύαμε στὸν Ἰσθμὸ καὶ σταθήκαμε ἀντιμέτωποι στοὺς Ἡρακλεῖδες, ποὺ θέλανε νὰ μποῦνε, τότε λένε πῶς ὁ "Ὕλλος"¹⁵⁷ ἔβγαλε λόγο, λέγοντας πῶς δὲν ἔπρεπε στρατὸς μὲ στρατὸν νὰ πολεμήσουν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τὸ πελοποννησιακὸ ὅπιοις κριθῆ ἀνδρειότερος, αὐτὸς νὰ μονομαχήσῃ μὲ τὸν "Ὕλο κατὰ τοὺς ὄρους τῆς μονομαχίας. Δεχτήκανε αὐτὰ οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἔγινε ὅρκος, ἀν νικήσῃ ὁ "Ὕλλος τῶν Πελοποννήσιων τὸν πρῶτο, νὰ ἔναντι, νὰ φύγουν οἱ Ἡρακλεῖδες μὲ τὸ στρατό τους, καὶ ἐκατὸ χρόνια νὰ μὴ ζητήσουνε ἔναντι συμμάχους, πρόθυμος καὶ ὁ Ἄδιος, ὁ "Ἐχεμος τοῦ Ἀερόποδα, στρατηγὸς καὶ βασιλέας δικός μας, καὶ μονομάχησε καὶ σκότωσε τὸν "Ὕλο. Γι’ αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἀποκτήσαμε ἀνάμεσα στοὺς τότε Πελοποννησίους κι ἀλλὰ προνόμια μεγάλα, ποὺ καὶ τώρα ἀκόμα τὰ ἔχουμε, καὶ μαζὶ μ’ αὐτὰ νὰ κρατοῦμε τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ τοῦ στρατοῦ κάθε φορὰ ποὺ θὰ γίνεται κοινὴ ἐκστρατεία. Μὲ σᾶς λοιπόν, δὲ Λακεδαιμόνιοι, δὲ θέλουμε νὰ φιλονικᾶμε, ἀλλὰ σᾶς ἀφήνουμε δόπιο ἀπὸ τὰ δύο ἀκρα θέλετε νὰ τὸ προτιμήσετε, τὸ ἄλλο ὅμως ἄκρο νομίζουμε πῶς πέφτει σὲ μᾶς νὰ τὸ κρατοῦμε, καθὼς καὶ τὸν περασμένο καιρό. Ἀλλὰ καὶ ξέχωρα ἀπ’ αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, ποὺ διηγηθήκαμε, νομίζουμε πῶς ἀξιώτεροι εἴμαστε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κρατοῦμε αὐτὴ τὴ θέση. Γιατὶ καὶ πολλοὺς καὶ γενναίους ἀγῶνες πολεμήσαμε μὲ σᾶς τοὺς Ἄδιους, δὲ Σπαρτιάτες, καὶ μ’ ἄλλους πολλούς τὸ Ἄδιο· δίκαιο είναι λοιπὸν ἐμεῖς νὰ κρατοῦμε τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ καὶ ὅχι οἱ Ἀθηναῖοι, γιατὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουνε καμωμένα τέτοια κατορθώματα δύσα, ἐμεῖς, οὔτε νέα οὔτε παλιά».

27 Οἱ μὲν ταῦτα ἔλεγον, Ἐθηραῖοι δὲ πρὸς ταῦτα ὑπεκρίναντο τάδε· «Ἐπιστάμεθα μὲν σύνοδον τήνδε μάχης εἶνεκεν συλλεγῆναι πρὸς τὸν βάρβαρον, ἀλλ’ οὐ λόγων ἐπεὶ δὲ δ Τεγεήτης προέθηκε παλαιὰ καὶ καινὰ λέγειν, τὰ ἐκατέρουσι ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ κατέργασται χρηστά, ἀναγκαῖως ἡμῖν ἔχει δηλῶσαι πρὸς ὑμέας, δθεν ἡμῖν πατρώιόν ἐστι ἐօσι χρηστοῦσι αἰεὶ πρώτοισι εἶναι μᾶλλον ἢ Ἀρκάσι. Ἡρακλείδας, τῶν οὗτοί φασι ἀποκτεῖναι τὸν ἥγεμόνα ἐν Ἰσθμῷ, τούτους πρότερον, ἐξελαυνομένους ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐς τοὺς ἀπικοίατο φεύγοντες δουλοσύνην πρὸς Μυκηναίων, μοῦνοι ὑποδεξάμενοι τὴν Εὐρυσθέος ὑβριν κατείλομεν, σὺν ἐκείνοισι μάχῃ νικήσαντες τοὺς τότε ἔχοντας Πελοπόννησον· τοῦτο δὲ Ἀργείους τοὺς μετὰ Πολυνείκεος ἐπὶ Θήβας ἐλάσαντας, τελεντήσαντας τὸν αἰῶνα καὶ ἀτάφονς κειμένους, στρατευσάμενοι ἐπὶ τοὺς Καδμείους ἀνελέσθαι τε τοὺς νεκρούς φαμεν καὶ θάψαι τῆς ἡμετέρης ἐν Ἐλευσῖν· ἐστι δὲ ἡμῖν ἔργον εὖ ἔχον καὶ ἐς Ἀμαζονίδας τὰς ἀπὸ Θερμώδοντος ποταμοῦ ἐσβαλούσας κοτὲ ἐς γῆν τὴν Ἀττικήν· καὶ ἐν τοῖσι Τρωϊκοῖσι πόνοισι οὐδαμῶν ἐλειπόμεθα· ἀλλ’ οὐ γάρ τι προέχει τούτων ἐπιμεμνῆσθαι· καὶ γὰρ ἀν χρηστοὶ τότε ἔόντες ὥντοι νῦν ἀν εἰεν φλανρότεροι, καὶ τότε ἔόντες φλανροὶ νῦν ἀν εἰεν ἀμείνονες. Παλαιῶν μέν νυν ἔργων ἄλις ἔστω· ἡμῖν δὲ εἰ μηδὲν ἄλλο ἔστι ἀποδεγμένον, ὥσπερ ἔστι πολλά τε καὶ εὖ ἔχοντα εἰ τέοισι καὶ ἄλλοισι Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν Μαραθῶν ἔργου ἄξιοι είμεν τοῦτο τὸ γέρας ἔχειν καὶ ἄλλα πρὸς τούτῳ, οἴτινες μοῦνοι Ἑλλήνων δὴ μονομαχήσαντες τῷ Πέρσῃ καὶ ἔργῳ τοσούτῳ ἐπιχειρήσαντες περιεγενόμεθα καὶ ἐνικήσαμεν ἔθνεα ἔξι τε καὶ τεσσαράκοντα. ἀρ’ οὐ δίκαιοι είμεν ἔχειν ταύτην τὴν τάξιν ἀπὸ τούτου μόνου τοῦ ἔργου; ἀλλ’ οὐ γὰρ ἐν τῷ τοιῷδε τάξιος εἶνεκεν στασιάζειν πρέπει, ἀρτιοὶ είμεν πείθεσθαι ὑμῖν, ὃ Λακεδαιμόνιοι, ἵνα δοκέει ἐπιτηδεώτατον ἡμέας εἶναι ἔστανται καὶ κατ’ οὕτινας· πάντη γὰρ τεταγμένοι πειρησόμεθα εἶναι χρηστοί. ἐξηγέεσθε δὲ ὡς πεισόμενων».

28 Οἱ μὲν ταῦτα ἀμείβοντο, Λακεδαιμονίων δὲ ἀνέβισσε ἄπαν τὸ στρατόπεδον Ἐθηραίους ἀξιονικοτέρους εἶναι ἔχειν τὸ κέρας ἡπερ Ἀρκάδας. Οὕτω δὴ ἔσχον οἱ Ἐθηραῖοι καὶ ὑπερεβάλοντο τοὺς Τεγεήτας.

Αθηναῖοι = οὐνοι διαφέρει αύτογνωστες Διηγή μάται

Νέων πανθεόντων θάλα μὲ ἐΩ; γνωστοί Διηγή μάται

Οι Αθηναῖοι ἀποκριθήκανε σ' αὐτά: «Ἐμεῖς ἔχουμε τὴν ἴδεα πώς ²⁷ ἡ ἐδῶ σύναξή μας ἔγινε γιὰ μάχῃ μὲ τὸ βάρβαρο καὶ ὅχι γιὰ λόγια· ἀφοῦ ὅμως ὁ Τεγεάτης ρήτορας ἀνάλαβε νὰ σᾶς ἐκθέσῃ καινούργια καὶ παλιὰ κατορθώματα, ποὺ αὐτοὶ καὶ μεῖς ἐπράξαμε σ' ὅλο τὸν αἰώνα, ἀναγκαζόμαστε νὰ σᾶς ἐκθέσουμε ἀπὸ πότε τό' χουμε πατρογονικὸ νὰ εἴμαστε γενναῖοι καὶ νὰ πρωτεύουμε περισσότερο ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδες. Πρῶτα, τοὺς Ἡρακλεῖδες (ποὺ τὸν ἀρχηγό τους καυχιοῦνται οἱ Τεγεάτες διτὶ στὸν Ἰσθμὸ τόνε σκοτώσανε) ὅταν μιὰ φορὰ γυρεύανε ἀπὸ τοὺς Ἐλληνες καταφύγιο γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν Μυκηναίων, μόνοι ἔμεῖς τοὺς δεχτήκαμε, καὶ τοῦ Εὑρυσθέα τὴν αὐθάδεια τὴν καταλύσαμε, καὶ κάνοντας συμμαχία μαζί τους νικήσαμε ἐκείνους ποὺ ἔξουσιάζανε τότε τὴν Πελοπόννησο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ βοηθήσαμε τοὺς Ἀργείους, ποὺ μαζί μὲ τὸν Πολυνείκη¹⁵⁸ ἐκστρατέψανε στὴ Θήβα· ἀφοῦ δηλαδὴ σκοτωθήκανε πολλοὶ Ἀργεῖοι καὶ μένανε ἀταφοι, κινήσαμε πόλεμο κατὰ τῶν Καδμείων, σηκώσαμε τοὺς νεκροὺς καὶ καύγημα τό' χουμε πώς τάφο τοὺς δώσαμε σὲ δικό μας τόπο, στὴν Ἐλευσίνα. Ἐχούμε καὶ ἄλλο λαμπρὸ κατόρθωμα μὲ τὶς Ἀμαζόνες¹⁵⁹, ποὺ μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ ἤρθανε ἀπὸ τὸ Θερμώδοντα¹⁶⁰ ποταμὸ καὶ κάμανε εἰσβολὴ στὴν Ἀττική. Τέλος καὶ κατὰ τὰ Τρωϊκὰ¹⁶¹ δὲ μείναμε πίσω ἀπὸ κανέναν πολεμώντας. Δὲν ἔχει ὅμως καμιὰ σημασία νὰ ξαναθυμίζουμε ὅλα αὐτά. Γιατὶ διντας τότε παλληκάρια, αὐτοὶ κι ἔμεῖς, τώρα μπορούσαμε νὰ εἴμαστε δεῖλοι, καὶ τότε διντας δεῖλοι τώρα νὰ εἴμαστε ἀνδρεῖοι. Φτάνουμε ὥς ἐδῶ λοιπὸν οἱ περασμένες παλληκαριές· ἔμεῖς καὶ τίποτε ἄλλο ἀν δὲν εἰχαμε νὰ δείξουμε, ἀν καὶ ἄλλοι «Ἐλληνες ἔχουνε νὰ δείξουνε πολλὰ ἔργα καὶ λαμπρά, ὅμως γιὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Μαραθώνα εἴμαστε ἄξιοι νὰ πάρουμε αὐτὸ τὸ βραβεῖο καὶ ἄλλα ἀκόμα περισσότερα, ἀφοῦ μονάχοι ἔμεῖς ἀπ' ὅλους τοὺς «Ἐλληνες μονομαχήσαμε μὲ τὸν Πέρση· ἀν καὶ τὸ ἔργο ἤτανε τόσο μεγάλο, πέρα - πέρα τὸ βγάλαμε καὶ νικήσαμε σαρανταέξι ὅλα ἔθνη. Δὲν εἶναι δίκιο λοιπὸν νὰ πάρουμε αὐτὴ τὴ θέση γι' αὐτὸ μονάχο τὸ κατόρθωμα; «Ομως δὲν ταιριάζει, μέσα σὲ τέτοιον κίνδυνο, γιὰ τάξεις νὰ φιλονικάμε, καὶ γι' αὐτὸ εἴμαστε πρόθυμοι, ὡς Λακεδαιμόνιοι, τὶς δικές σας διαταγές ν' ἀκοῦμε, καὶ ἐκεῖ ποὺ νομίζετε πιὸ ταιριαστὸ γιὰ μᾶς θέση νὰ πιάσουμε καὶ σ' ὅποιους νὰ σταθοῦμε ἀντιμέτωποι· γιατὶ παντοῦ, ὅπου καὶ νὰ παραταχτοῦμε, θὰ βάλουμε τὰ δυνατά μας νὰ φανοῦμε παλληκάρια. Τραβάτε λοιπὸν ἐμπρός, καὶ σᾶς ἀκολουθοῦμε».»

Αὐτὰ τὰ λόγια ἀποκριθήκανε οἱ Αθηναῖοι· καὶ τῶν Λακεδαιμονίων 28

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐτάσσοντο ὡδεὶς οἱ ἐπιφοιτῶντές τε καὶ οἱ ἀρχὴν ἐλθόντες Ἐλλήνων τὸ μὲν δεξιὸν κέρας εἶχον Λακεδαιμονίων μύρουι τούτων δὲ τοὺς πεντακισχίλιους ἔόντας Σπαρτιῆτας ἐφύλασσον ψιλοὶ τῶν εἰλωτέων πεντακισχίλιοι καὶ τρισμύριοι, περὶ ἄνδρα ἔκαστον ἐπτὰ τεταγμένοι. Προσεχέας δέ σφι εἴλοντο ἔστάναι οἱ Σπαρτιῆται τὸν Τεγέητας καὶ τιμῆς εἰνεκεν καὶ ἀρετῆς τούτων δ' ἥσαν ὀπλῖται χίλιοι καὶ πεντακόσιοι. Μετὰ δὲ τούτους ἵσταντο Κορινθίων πεντακισχίλιοι, παρὰ δέ σφι εἴδοντο παρὰ Πανσανίεω ἔστάναι Ποτιδαιητέων τῶν ἐκ Παλλήνης τοὺς παρεόντας τριηκοσίους. Τούτων δὲ ἐχόμενοι ἵσταντο Ἀρκάδες Ὁρχομένιοι ἔξακόσιοι, τούτων δὲ Σικνώνιοι τρισχίλιοι τούτων δὲ εἴχοντο Ἐπιδαρίων ὀκτακόσιοι. Παρὰ δὲ τούτους Τροιζηνίων ἐτάσσοντο χίλιοι, Τροιζηνίων δὲ ἐχόμενοι Λεπρεητέων διηκόσιοι, τούτων δὲ Μυκηναίων καὶ Τιρυνθίων τετρακόσιοι, τούτων δὲ ἐχόμενοι Φλιάσιοι χίλιοι παρὰ δὲ τούτους ἔστασαν Ἐρμιονέες τριηκόσιοι. Ἐρμιονέων δὲ ἐχόμενοι ἵσταντο Ἐρετοιέων τε καὶ Στυρέων ἔξακόσιοι, τούτων δὲ Χαλκιδέες τετρακόσιοι, τούτων δὲ Ἀμπρακιητέων πεντακόσιοι. Μετὰ δὲ τούτους Λευκαδίων καὶ Ἀνακτορίων ὀκτακόσιοι ἔστασαν, τούτων δὲ ἐχόμενοι Παλέες οἱ ἐκ Κεφαλληνίης διηκόσιοι. Μετὰ δὲ τούτους Αίγυνητέων πεντακόσιοι ἐτάχθησαν. Παρὰ δὲ τούτους ἐτάσσοντο Μεγαρέων τρισχίλιοι εἴχοντο δὲ τούτων Πλαταιέες ἔξακόσιοι. Τελευταῖοι δὲ καὶ πρῶτοι Ἀθηναῖοι ἐτάσσοντο κέρας ἔχοντες τὸ εὐώνυμον ὀκτακισχίλιοι, ἐστρατήγες δ' αὐτῶν Ἀριστείδης δὲ Λυσιμάχον.

- 29 Οὕτοι, πλὴν τῶν ἐπτὰ περὶ ἔκαστον τεταγμένων Σπαρτιῆτησι, ἥσαν ὀπλῖται, συνάπαντες ἔόντες ἀριθμὸν τρεῖς τε μυριάδες καὶ ὀκτὼ χιλιάδες καὶ ἑκατοντάδες ἐπτά· ὀπλῖται μὲν οἱ πάντες συλλεγέντες ἐπὶ τὸν βάρβαρον ἥσαν τοσοῦτοι, ψιλῶν δὲ πλῆθος ἦν τόδε· τῆς μὲν Σπαρτιητῆς τάξιος πεντακισχίλιοι καὶ τρισμύριοι ἄνδρες ὡς ἔόντων ἐπτὰ περὶ ἔκαστον ἄνδρα, καὶ τούτων πᾶς τις παρήρητο ὡς ἐς πόλεμον, οἱ δὲ τῶν λοιπῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἐλλήνων ψιλοί, ὡς εἰς περὶ ἔκαστον ἐὸν ἄνδρα, πεντακόσιοι καὶ τετρακισχίλιοι καὶ τρισμύριοι ἥσαν. Ψιλῶν μὲν δὴ τῶν μαχίμων ἦν τὸ πλῆθος ἐξ τε μυριάδες καὶ ἑννέα χιλιάδες καὶ ἑκατοντάδες πέντε, τοῦ δὲ σύμπαντος Ἐλληνικοῦ τοῦ συνελθόντος ἐς Πλαταιὰς σύν τε ὀπλίτησι καὶ ψιλοῖσι τοῖσι μαχίμοισι ἔνδεκα μυριάδες ἥσαν,

ὅλο τὸ στρατόπεδο σήκωσε βοὴ λέγοντας πῶς οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι πιὸ ἀξίοι νὰ ἔχουνε τὸ ἔνα πλευρὸ παρὰ οἱ Ἀρκάδες. "Ετσι λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι προτιμηθῆκανε ἀπὸ τοὺς Τεγεάτες.

"Τστερα, νά πῶς ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε σὲ παράταξη οἱ "Ελληνες, ὅσου εἴτε είχανε ἔρθει ἀπὸ τὴν ἀργή, εἴτε ἔξακολουθούσανε νά ῥχουνται· τὸ δεξιὸ πλευρὸ τὸ πήρανε δέκα χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι· στὶς πέντε χιλιάδες ἀπ' αὐτοὺς, καθαροὺς Σπαρτιάτες¹⁶², τοὺς παραστέκανε ἐλαφροὶ στρατιῶτες Εἴλωτες¹⁶³ τριάντα πέντε χιλιάδες, δηλαδὴ σὲ κάθε Σπαρτιάτη ἔφτὰ παραστάτες. 'Αμέσως ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς, προτιμήσανε οἱ Σπαρτιάτες νὰ βάλουνε τοὺς Τεγεάτες, καὶ γιὰ τιμὴ καὶ γιὰ τὴν παλληκαριά τους· ἦτανε αὐτοὶ χίλιοι πεντακόσιοι ὀπλῖτες. Κοντὰ σ' αὐτοὺς σταθῆκανε πέντε χιλιάδες Κορίνθιοι, καὶ παρακάτω προτιμηθῆκανε ἀπὸ τὸν Παυσανίᾳ οἱ τριακόσιοι Ποτειδαιάτες ποὺ ἤρθανε ἀπὸ τὴν Παλλήνη· στὸ πλευρὸ τους στεκόντανε ἔξακόσιοι Ἀρκάδες¹⁶⁴ 'Ορχομένιοι καὶ στὸ δικό τους πλευρὸ τρεῖς χιλιάδες Σικουώνιοι· κοντά τους ἦτανε ὀχτακόσιοι Ἐπιδαύριοι· παρακάτω χίλιοι Τροιζήνιοι, κοντά στοὺς Τροιζηνίους διακόσιοι Λεπρεάτες, κοντὰ σ' αὐτοὺς τετρακόσιοι Μυκηναῖοι καὶ Τιρύνθιοι, ὕστερα χίλιοι Φλιασίοι, καὶ πιὸ κοντὰ τριακόσιοι Ἐρμιονεῖς. Στοὺς Ἐρμιονεῖς κατόπι ἔξακόσιοι Ἐρετριεῖς καὶ Στυρεῖς, ἐπειτα τετρακόσιοι Χαλκιδεῖς, καὶ ἐπειτα πεντακόσιοι Ἀμπρακιῶτες. "Τστερα ἀπ' αὐτοὺς σταθῆκανε Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι ὀχτακόσιοι, ἐπειτα διακόσιοι Κεφαλλήνες ἀπὸ τὴν Πάλη· πιὸ πέρα πεντακόσιοι Αἰγινῆτες, κοντὰ σ' αὐτοὺς τρεῖς χιλιάδες Μεγαρεῖς, καὶ τέλος ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς ἔξακόσιοι Πλαταιεῖς. Τελευταῖοι καὶ πρῶτοι¹⁶⁵ παραταχθῆκανε ὀχτὼ χιλιάδες Ἀθηναῖοι, καὶ στρατηγός τους ἦτανε ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου.

Αὐτοὶ ὄλοι, ἀν ἔξαιρέσουμε τοὺς ἔφτὰ Εἴλωτες γύρω στὸν κάθε²⁹ Σπαρτιάτη, ἦτανε ὄλοι ὀπλῖτες καὶ φτάνανε τὶς τριάντα ὀχτὼ χιλιάδες καὶ ἐκατὸν ἔφτὰ ἄνδρες. Αὐτὸς ἦτανε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὄπλιτῶν, ποὺ στρατολογηθῆκανε τῶν ἐλαφρῶν ὁ ἀριθμὸς ἦτανε ὁ παρακάτω· ἀπὸ τῇ σπαρτιατικῇ πατάταξῃ τριάντα πέντε χιλιάδες, καθὼς εἶπα, ὄλοι ἐτοιμοὶ γιὰ βοηθητικὸ πόλεμο. Οἱ ἄλλοι ἐλαφροὶ τῶν Ἐλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Λακεδαιμονίων, ἀφοῦ ἔνας ἐλαφρὸς παραστεκότανε σ' ἔναν δπλίτη, ἦτανε τριάντα τέσσερεις χιλιάδες πεντακόσιοι¹⁶⁶. "Ωστε ὄλοι οἱ μάχιμοι¹⁶⁷ ἐλαφροὶ φτάνανε τὶς ἔξήντα ἐννέα χιλιάδες πεντακόσιους, καὶ ὄλος ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ποὺ συνάχτηκε στὶς Πλαταιές, δπλῖτες καὶ ἐλαφροί, ἦτανε ἐκατὸ δέκα χιλιάδες παρὰ χίλιους ὀχτακοσίους· ἄλλα μαζὶ μὲ τοὺς

Ἐγγρος

108.000

159

110.000

μιῆς χιλιάδος, πρὸς δὲ ὄκτακοσίων ἀνδρῶν καταδέουσαι· σὺν δὲ Θεσπιέων τοῖσι παρεοῦσι ἐξεπληροῦντο αἱ ἔνδεκα μνιάδες· παρῆσαν γὰρ καὶ Θεσπιέων ἐν τῷ στρατοπέδῳ οἱ περιεόντες, ἀριθμὸν ἐς ὄκτακοσίους καὶ χιλίους· ὅπλα δὲ οὐδὲ οὗτοι εἶχον.

- 31   Οὗτοι μέν ννν ταχθέντες ἐπὶ τῷ Ἀσωπῷ ἐστρατοπεδεύοντο, οἱ δ' ἀμφὶ Μαρδόνιον βάρβαροι ὡς ἀπεκίδευσαν Μασίστιον, παρῆσαν, πυθόμενοι τοὺς Ἑλληνας εἶναι ἐν Πλαταιῇσι, καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τὸν Ἀσωπὸν τὸν ταύτῃ ὁρέοντα. Ἀπικόμενοι δὲ ἀντετάσσοντο ὅδε ὑπὸ Μαρδονίου· κατὰ μὲν Λακεδαιμονίους ἔστησε Πέρσας· καὶ δὴ πολλὸν γὰρ περιῆσαν πλήθεϊ οἱ Πέρσαι, ἐπὶ τε τάξις πλεῦνας ἐκεκοσμέατο καὶ ἐπεῖχον τοὺς Τεγείτας· ἔταξε δὲ οὗτος ὃ τι μὲν ἦν αὐτοῦ δυνατώτατον πᾶν ἀπολέξας ἔστησε ἀντίον Λακεδαιμονίων, τὸ δὲ ἀσθενέστερον παρέταξε κατὰ τὸν Τεγείτας. Ταῦτα δ' ἐποίεε φραζόντων τε καὶ διδασκόντων Θηβαίων. Περσέων δὲ ἐχομένους ἔταξε Μήδονς· οὗτοι δὲ ἐπέσχον Κορινθίους τε καὶ Ποτιδαιήτας καὶ Ορχομενίους τε καὶ Σικυωνίους. Μήδων δὲ ἐχομένους ἔταξε Βακτρίους· οὗτοι ἐπέσχον Ἐπιδαυρίους τε καὶ Τροιζηνίους καὶ Λεπρείτας τε καὶ Τιρυνθίους καὶ Μυκηναίους τε καὶ Φλιασίους. Μετὰ δὲ Βακτρίους ἔστησε Ἰνδούς· οὗτοι δὲ ἐπέσχον Ἐρμονέας τε καὶ Ἐρετρίας καὶ Στυρέας τε καὶ Χαλκιδέας. Ἰνδῶν δὲ ἐχομένους Σάκας ἔταξε, οἱ ἐπέσχον Ἀμπρακιήτας τε καὶ Ἀνακτορίους καὶ Λευκαδίους καὶ Παλέας καὶ Αίγινήτας. Σακέων δὲ ἐχομένους ἔταξε ἀντία Ἀθηναίων τε καὶ Πλαταιέων καὶ Μεγαρέων Βοιωτούς τε καὶ Λοκροὺς καὶ Μηλιέας καὶ Θεσσαλούς καὶ Φωκέων τοὺς χιλίους· οὐ γὰρ ὅν ἀπαντεῖσι Φωκέες ἐμίδισαν, ἀλλά τινες αὐτῶν καὶ τὰ Ἑλλήνων αὗξον περὶ τὸν Παρνησόν κατειλημένοι, καὶ ἐνθεῦτεν δρμεόμενοι ἔφερον τε καὶ ἦγον τὴν τε Μαρδονίου στρατιὴν καὶ τὸν μετ' αὐτοῦ ἔοντας Ἑλλήνων· ἔταξε δὲ καὶ Μακεδόνας τε καὶ τὸν περὶ Θεσσαλίην οἰκημένους κατὰ τὸν Ἀθηναίους.

- 32   Ταῦτα μὲν τῶν ἐθνέων τὰ μέγιστα οὐνόμασται τῶν ὑπὸ Μαρδονίου ταχθέντων, τά περ ἐπιφανέστατά τε ἦν καὶ λόγου πλείστου· ἐνῆσαν δὲ καὶ ἄλλων ἐθνέων ἀνδρες ἀναμεμιγμένοι, Φρυγῶν τε καὶ Θρητίκων καὶ Μυσῶν τε καὶ Παιόνων καὶ τῶν ἄλλων, ἐν δὲ καὶ Αἴθιόπων τε καὶ Αἰ-

Πέρσες = 300.000. Έργατοι = 110.000

Θεσπιεῖς ποὺ παρευρεθήκανε, ὁ ἀριθμὸς ἔφτανε τὶς ἑκατὸ χιλιάδες σω-
στές· ἤτανε στὸ στρατόπεδο καὶ ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς ὅσοι εἶχανε σωθῆ¹⁶⁸,
ώς χίλιοι δύχτακόσιοι, ὅπλα ὅμως δὲν εἶχανε. Αὐτοὶ ὅλοι ἤτανε στρατο-
πεδευμένοι καὶ κρατούσανε τὴν παράταξη κοντὰ στὸν Ἀσωπό.

Ἄφου οἱ βάρβαροι μὲ τὸ Μαρδόνιο ἀποτελεώσανε τὴν κηδεία τοῦ 31
Μασιστίου, μαθαίνοντας πῶς οἱ "Ἐλλήνες πιάσανε τὶς Πλαταιές, ἀμέσως
κινήσανε κι αὐτοὶ νὰ πιάσουν θέση κοντὰ στὸν Ἀσωπὸ ποταμό, ποὺ
περνοῦσε ἀπὸ κειπέρα. Φτάνοντας, νά πῶς ὁ Μαρδόνιος τοὺς παράταξε
ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς "Ἐλλήνες. Στοὺς Λακεδαιμονίους ἔβαλε τοὺς Πέρσες·
ἐπειδὴ ὅμως ἤτανε οἱ Πέρσες πολὺ περισσότεροι, παραταχτήκανε σὲ
πυκνότερες γραμμές· ὅμως καὶ πάλι περίσσευε ἡ παράταξή τους κι ἔφτα-
νε ν' ἀντικρύζῃ καὶ τοὺς Τεγεάτες· ἔκαμε ὅμως ὁ Μαρδόνιος καὶ τὸ παρα-
κάτω δ', τι ἤτανε πιὸ διαλεχτὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ στήσεις ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς
Λακεδαιμονίους, καὶ τὸ πιὸ ἀδύνατο τὸ βάλε κατὰ τὸ μέρος τῶν Τεγεατῶν.
Κι αὐτὰ δλα ποὺ ἔκαμε ἤτανε ἀπὸ συμβουλές καὶ ὀδηγίες τῶν Θηβαίων.

Κοντὰ στοὺς Πέρσες ἔβαλε τοὺς Μήδους· αὐτοὶ ἀντικρύζανε γε-
μάτη τὴ γραμμὴ τῶν Κορινθίων, Ποτειδαιατῶν, Ὁρχομενίων καὶ Σι-
κουωνίων. Κοντὰ στοὺς Μήδους ἔβαλε τοὺς Βακτρίους· σ' αὐτοὺς πάλι
ἔπεσε ἡ γραμμὴ τῶν Ἐπιδαυρίων, Τροιζηνίων, Λεπρεατῶν, Τιρυν-
θίων, Μυκηναίων καὶ Φλιασίων. Κοντὰ στοὺς Βακτρίους ἔβαλε τοὺς
Ἰνδούς νὰ βαστᾶνε τοὺς Ἐρμιονεῖς, τοὺς Ἐρετριεῖς, Στυρεῖς καὶ Χαλ-
κιδεῖς. Κοντὰ στοὺς Ἰνδούς ἔβαλε τοὺς Σάκες, ποὺ ἀντικρύζανε τοὺς
Ἀμπρακιώτες, Ἀνακτορίους, Λευκαδίους, Παλεῖς καὶ Αἰγινῆτες. Κον-
τὰ στοὺς Σάκες, γιὰ ν' ἀντικρύζουνε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Πλαταιεῖς
καὶ Μεγαρεῖς, ἔβαλε τοὺς Βοιωτούς, τοὺς Λοκρούς, τοὺς Μαλιεῖς, τοὺς
Θεσσαλούς καὶ τοὺς χίλιους Φωκεῖς γιατὶ δὲν πήγανε ὅλοι οἱ Φωκεῖς
μὲ τὸν Πέρση, ἀλλὰ λίγοι ἀπ' αὐτούς, καὶ οἱ ἄλλοι βοηθούσανε τοὺς "Ἐλ-
λήνες ἀπομονωμένοι στὸν Παρνασσό, καὶ ἔχοντας καταφύγιο τὸ βουνὸ
μεγάλες βλάβες προξενούσανε στὸ Μαρδόνιο τὸ στρατὸ καὶ στοὺς
Ἐλλήνες συμμάχους του. Ἐβαλε ἀκόμα καὶ τοὺς Μακεδόνες κι ἄλλους
ἀκόμη λαοὺς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

"Ἐκαμα ἐδῶ λόγῳ γιὰ τοὺς πιὸ δυνατοὺς καὶ ἐπίσημους λαοὺς ἀπ' 32
ὅσους λάβανε μέρος στὴν παράταξη καὶ ποὺ ἀξίζανε νὰ τοὺς ἀναφέρω.
ἤτανε ὅμως ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ἄλλοι, καθὼς Φρύγες, Μυσοί, Θρά-
κες, Παίονες, καὶ ἀπὸ τοὺς Αἰθίοπες καὶ τοὺς Αἰγυπτίους κάποιες φυ-
λές, οἱ μόνες ἀπ' αὐτούς ποὺ ξέρουνε ἀπὸ πόλεμο. Αὐτοὺς, πρὶν φύγη-

γυνπίων οὖτε Ἐρμοτύβιες καὶ οἱ Καλασίριες καλεόμενοι μαχαιροφόροι, οἵ πέρ εἰσι Αἰγυπτίων μοῦνοι μάχιμοι. Τούτους δὲ ἔτι ἐών ἐν Φαλήρῳ ἀπὸ τῶν νεῶν ἀπεβιβάσατο ἐόντας ἐπιβάτας· οὐ γὰρ ἐτάχθησαν ἐς τὸν πεζὸν τὸν ἄμα Ξέρξῃ ἀπικόμενον ἐς τὰς Ἀθήνας Αἰγύπτιοι· τῶν μὲν δὴ βαρβάρων ἦσαν τριήκοντα μυριάδες, ὡς καὶ πρότερον δεδήλωται, τῶν δὲ Ἐλλήνων τῶν Μαρδονίου συμμάχων οἴδε μὲν οὐδεὶς ἀριθμὸν (οὐ γὰρ ὅντες ηριθμήθησαν), ὡς δὲ ἐπεικάσαι, ἐς πέντε μυριάδας συλλεγῆναι εἰκάζω. Οὗτοι οἱ παραταχθέντες πεζοὶ ἦσαν, η δὲ ἵππος χωρὶς ἐτέτακτο.

44   Ὡς δὲ πρόσω τῆς νυκτὸς προελήλατο, καὶ ἡσυχίη ἐδόκεε εἶναι ἀνὰ τὰ στρατόπεδα καὶ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐν ὕπνῳ, τηρικαῖτα προσελάσας ἵππῳ πρὸς τὰς φυλακὰς τὰς Ἀθηναίων Ἀλέξανδρος δὲ Ἀμύντεω, στρατηγός τε ἐών καὶ βασιλεὺς Μακεδόνων, ἐδίζητο τοῖσι στρατηγοῖσι ἐς λόγους ἐλθεῖν. Τῶν δὲ φυλάκων οἱ μὲν πλεῦνες παρέμενον, οἱ δ' ἔθεον ἐπὶ τὸν στρατηγούς, ἐλθόντες δὲ ἔλεγον, ὡς ἄνθρωπος ἥκοι ἐπ' ἵππου ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μήδων, διὸ ἄλλο μὲν οὐδὲν παραγυμνοῖ ἔπος, στρατηγούς δὲ οὐνομάζων ἐθέλειν φησὶ ἐς λόγους ἐλθεῖν.

45   Οἱ δὲ ἐπεὶ ταῦτα ἥκουσαν, αὐτίκα εἰποντο ἐς τὰς φυλακάς· ἀπικομένοισι δὲ ἔλεγε Ἀλέξανδρος τάδε· «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παραθήκητη νῦν τὰ ἔπεια τάδε τίθεμαι, ἀπόρρητα ποιεῦμενος πρὸς μηδένα λέγειν δύμεας ἄλλον ἢ Πανσανίην, μή με διαφθείρητε· οὐ γὰρ ἂν ἔλεγον, εἰ μὴ μεγάλως ἐκηδόμην συναπάσσης τῆς Ἐλλάδος· αὐτός τε γὰρ Ἑλλην γένος εἰμὶ τῷδε καί τοι, καὶ ἀντ' ἐλευθέρης δεδονλωμένην οὐκ ἂν ἐθέλοιμι δρᾶν τὴν Ἐλλάδα· λέγω δὲ ὅντες Μαρδονίῳ τε καὶ τῇ στρατιῇ τὰ σφάγια οὐ δύναται καταθύμια γενέσθαι· πάλαι γὰρ ἂν ἐμάχεσθε· νῦν δέ οἱ δέδοκται τὰ μὲν σφάγια ἔτιν χαίρειν, ἀμα ἡμέρῃ δὲ διαφωσκούσῃ συμβολὴν ποιεεσθαι· καταρράδηκε γὰρ μὴ πλεῦνες συλλεχθῆτε, ὡς ἐγὼ εἰκάζω· πρὸς ταῦτα ἐτοιμάζεσθε· ἦν δὲ ἄρα ὑπερβάλληται τὴν συμβολὴν Μαρδονίος καὶ μὴ ποιέται, λιπαρέετε μένοντες· διλγων γάρ σφι ἡμερέων λείπεται σιτία· ἦν δὲ νῦν δι πόλεμος ὅδε κατὰ νόσου τελευτήσῃ, μνησθῆναι τινα

άκομα ἀπὸ τὸ Φάληρο, τοὺς ἔβγαλε ὁ Μαρδόνιος ἀπὸ τὰ πλοῖα, γιατὶ δουλεύανε στὰ πληρώματα. Οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἀνήκανε ἀπ’ ἀρχῆς στὸ πεζικό, ποὺ κατέβηκε μὲ τὸν Ξέρξη στὴν Ἀθήνα. Τῶν βαρβάρων λοιπὸν ὁ στρατὸς ἤτανε τριακόσιες χιλιάδες. Τοὺς συμμάχους τοῦ Μαρδόνιού "Ελληνες κανεὶς δὲν τοὺς ἔστρει πόσοι ἤτανε (ἀφοῦ δὲ μετρηθήκανε), δύμας, ὅσο μπορῶ νὰ ἀπεικάσω, ώς πενήντα χιλιάδες, θαρρῶ, θὰ ἤτανε συναγμένοι. Αὐτοὶ ἤτανε οἱ δύο, ποὺ σταθήκανε ἀντιμέτωποι, πεζοὶ στρατοί. "Οσο γιὰ τὸ ἱππικό, αὐτὸς ἤτανε σὲ θέση χωριστὴ τοποθετημένο.

5. ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ.

ΟΙ ΣΤΡΑΤΟΙ ΑΛΛΑΖΟΥΝ ΠΑΡΑΤΑΞΗ.

"Ητανε προχωρημένη ἡ νύχτα, καὶ νόμιζε κανεὶς πῶς ἡσυχία 44 βασίλευε στὰ δύο στρατόπεδα, καὶ πῶς κάθε ἄνθρωπος βρισκόταν σὲ ὑπνον βαθύ· ὅπου, προβαίνοντας μὲ τὸ ἄλογό του κατὰ τὶς προφυλακές τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Ἀμύντα, στρατηγὸς καὶ βασιλέας τῶν Μακεδόνων, ζητοῦσε καὶ καλὰ νὰ μιλήσῃ μὲ τοὺς στρατηγούς. Ἀπὸ τοὺς σκοπούς μείνανε οἱ περισσότεροι στὴ θέση τους, καὶ τρέζανε καμπόσοι λέγοντας στοὺς στρατηγούς πῶς κάποιος καβαλάρης ἔφτασε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῶν Μήδων, καὶ ἄλλο τίποτε δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του νὰ πη, παρὰ τὸ δύναματα τῶν στρατηγῶν, καὶ λέει πῶς θέλει νὰ τοὺς ἀνταμώσῃ.

Οἱ στρατηγοὶ ἀμέσως, ἀκούγοντας αὐτά, ἀκολουθήσανε τοὺς ἀν- 45 θρώπους στὶς προφυλακές, κι ἐκεῖ ἀφοῦ φτάσανε, ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς εἶπε: «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ λόγια ποὺ ἔχω νὰ σᾶς πῶ στὴν καρδιὰ σας τὰ ἐμπιστεύομαι, καὶ δὲν ἐπιτρέπω σὲ κανέναν ἄλλο νὰ τὰ πῆτε παρὰ στὸν Παυσανία, ἀλλιῶς θὰ μὲ πάρετε στὸ λαιμό σας· καὶ δὲ θ' ἀνοιγα τὸ στόμα μου, ἀν δὲν εἴχα τὴν ἔγνοια, ἔγνοια μεγάλη, ὅλης τῆς Ἐλλάδας. "Ελληνας εἶμαι κι ἐγὼ ἀπὸ παλιὰ γενιά, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσα ἀπὸ τὴν λευτεριά της νὰ τὴ δῶ νὰ πέση στὴ δουλεία. Σᾶς λέγω λοιπὸν πῶς οἱ θυσίες ἐπιμένουνε καὶ καλὰ νὰ δείχνουνε κακὰ σημάδια στὸ Μαρδόνιο καὶ τὸ στρατό του· εἰδεμή, θὰ εἴχε ἀρχίσει ἡ μάχη πολὺ πρωτύτερα. Τώρα δύμας ἀποφάσισε νὰ παραβλέψῃ τὶς θυσίες, καὶ, μόλις ἀρχίση νὰ χαράζῃ ἡ μέρα, νὰ σᾶς ἐπιτεθῇ· γιατὶ, καθὼς ἐγὼ ὑποθέτω, φοβᾶται πολὺ μήπως συναχτῆτε περισσότεροι. Λοιπόν, ὅστερα ἀπὸ ὅσα

χρή καὶ ἐμεῦ ἐλευθερώσιος πέρι, διὸ Ἐλλήνων εἴτεκεν οὕτω ἔργον παράβολον ἔργασμα ώπο προθυμίης, ἀθέλων ὑμῖν δηλῶσαι τὴν διάνοιαν τὴν Μαρδονίου, ἵνα μὴ ἐπιπέσωσι ὑμῖν [ἔξαιφνης] οἱ βάρβαροι μὴ προσδεκομένουσι καὶ. Εἰμὶ δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών».

46   ‘Ο μὲν ταῦτα εἴπας ἀπίλαννε ὅπίσω ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν ἐωντοῦ τάξιν, οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐλθόντες ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας ἐλεγον Πανσανίῃ τά περ ἥκουσαν Ἀλεξάνδρον. Ὁ δὲ τούτῳ τῷ λόγῳ καταρρωδήσας τοὺς Πέρσας ἔλεγε τάδε·

«Ἐπεὶ τοίνυν ἐς οὓς ἡ συμβολὴ γίνεται, ὑμέας μὲν χρεών ἐστι τοὺς Ἀθηναίους στῆναι κατὰ τοὺς Πέρσας, ὑμέας δὲ κατὰ τοὺς Βοιωτούς τε καὶ τοὺς κατ’ ὑμέας τεταγμένους Ἐλλήνων, τῶνδε εἴτεκεν ὑμεῖς ἐπίστασθε τοὺς Μήδους καὶ τὴν μάχην αὐτῶν ἐν Μαραθῶνι μαχεσάμενοι, ὑμεῖς δὲ ἀπειροί τέ εἰμεν καὶ ἀδαέες τούτων τῶν ἀνδρῶν. Σπαρτιητέων γὰρ οὐδεὶς πεπείρηται Μήδων, ὑμεῖς δὲ Βοιωτῶν καὶ Θεσσαλῶν ἔμπειροί εἰμεν· ἀλλ’ ἀναλαβόντας τὰ ὅπλα χρεών ἐστι ίέναι ὑμέας μὲν ἐς τόδε τὸ κέρας, ὑμέας δὲ ἐς τὸ εὐώνυμον».

Πρὸς δὲ ταῦτα εἶπαν οἱ Ἀθηναῖοι τάδε· «Καὶ αὐτοῖσι ήμῖν πάλαι ἀπ’ ἀρχῆς, ἐπεὶ τε εἰδομεν κατ’ ὑμέας τασσομένους τοὺς Πέρσας, ἐν νόῳ ἐγένετο εἰπεῖν ταῦτα, τά περ ὑμεῖς φθάντες προφέρετε· ἀλλὰ γὰρ ἀρρωδέομεν μὴ ὑμῖν οὐκ ἡδεῖς γένωνται οἱ λόγοι· ἐπεὶ δ’ ὡν αὐτοὶ ἐμνήσθητε, καὶ ἡδομένοισι ήμῖν οἱ λόγοι γεγόνασι καὶ ἐτοῦμοί εἰμεν ποιέειν ταῦτα».

47   ‘Ως δ’ ἥρεσκε ἀμφοτέροισι ταῦτα, ἡώς τε διέφαινε καὶ διαλλάσσοντο τὰς τάξις. Γνόντες δὲ οἱ Βοιωτοὶ τὸ ποιεύμενον ἐξαγορεύοντι Μαρδονίῳ· δ’ ὁ δὲ ἐπεὶ τε ἥκουσε, αὐτίκα μετιστάναι καὶ αὐτὸς ἐπειρᾶτο παράγων τοὺς Πέρσας κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους· ὃς δὲ ἔμαθε τοῦτο τοιῦτο γενούμενον διὸ Πανσανίης, γνοὺς δτι οὐ λανθάνει, ὅπίσω ἥγε τοὺς Σπαρτιήτας ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας· ὃς δ’ αὐτῶς καὶ ὁ Μαρδόνιος ἐπὶ τοῦ εὐώνυμου.

σᾶς εἶπα, ἔτοιμαστῆτε. "Αν δύμως τύχη καὶ ὁ Μαρδόνιος ἀναβάλῃ καὶ δὲν κάμη τὴ μάχη, κάθεστε σεῖς στὴν ἡσυχία σας· γιατὶ τροφὲς τοῦ μένουνε μόνο γιὰ λίγες ἡμέρες. "Αν λοιπὸν ὁ πόλεμος αὐτὸς τελειώσῃ, καθὼς τὸν ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σας, θυμηθῆτε καὶ τὴ δική μου ἀπελευθέρωση, ἀφοῦ ἀπὸ ζῆλο γιὰ τὸ καλὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνάλαβα τόσο παράβολο ἔργο, θέλοντας νὰ σᾶς κάμω γνωστὸ τὸ σκοπὸ τοῦ Μαρδονίου, γιὰ νὰ μὴ σᾶς πέσουνε ἀπάνω οἱ βάρβαροι ξαφνικά, χωρὶς ἀκόμα νὰ τοὺς περιμένετε. Εἶμαι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας". Αὐτὰ εἶπε καὶ γύρισε πίσω γοργὰ στὸ στρατόπεδο καὶ στὴ θέση ποὺ κρατοῦσε.

Τότε πήγανε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων στὸ δεξιὸ πλευρὸ καὶ ⁴⁶ εἴπανε στὸν Παυσανίᾳ ὅσα ἀκούσανε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο. 'Ο Παυσανίας μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἔνιωσε μεγάλο φόβο ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ εἶπε: «Αφοῦ λοιπὸν ἡ μάχη θὰ γίνη τὴν αὔγή, σεῖς οἱ Ἀθηναῖοι πρέπει ν' ἀντιμετωπίσετε τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ Σπαρτιάτες ν' ἀντιμετωπίσουμε τοὺς Βοιωτούς καὶ τοὺς ἄλλους ἀντικρυνούς σας "Ελληνες" καὶ νά γιὰ ποιοὺς λόγους· ἐσεῖς γνωρίζετε καλὰ τοὺς Μήδους καὶ τὸν τρόπο ποὺ μάχονται, ἀπὸ τὸ Μαραθώνα· ἐμεῖς δύμας δὲν τοὺς ξέρουμε, μήτε τοὺς δοκιμάσαμε ποτὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ κανένας Σπαρτιάτης¹⁶⁹ δὲ δοκίμασε ποτὲ σὲ πόλεμο τοὺς Μήδους. "Έχουμε δύμως δοκιμάσει καλὰ τοὺς Βοιωτούς καὶ τοὺς Θεσσαλούς· ἐμπρὸς λοιπόν, ἃς πάρουμε τὰ ὄπλα, ἀφοῦ ἔτσι πρέπει, κι ἐλᾶτε σεῖς στὸ δεξιὸ πλευρὸ κι ἐμεῖς στὸ ἀριστερὸ». Σ' αὐτὰ νά τί ἀποκριθήκανε οἱ Ἀθηναῖοι: «Καὶ σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ-ἀρχὴ, ἀπὸ τότε ποὺ εἰδαμε τοὺς Πέρσες νὰ παρατάσσουνται ἀντικρύ σας, μᾶς ἥρθε στὸ νοῦ ἡ σκέψη νὰ σᾶς κάνουμε τὴν ἵδια πρόταση ποὺ τώρα ἐσεῖς μᾶς προβάλετε· δύμως εἰχαμε τὸ φόβο μὴ δὲ σᾶς ἀρέσουνε τὰ λόγια μας. 'Αφοῦ λοιπὸν τώρα μόνοι σας τὸ συλλογιστήκατε, τὰ λόγια σας μᾶς χαροποιοῦνε, καὶ ἔτοιμοι εἴμαστε νὰ τὰ ἐκτελέσουμε».

'Αφοῦ ἀρεσε καὶ στοὺς δύο αὐτὴ ἡ γνώμη, χάραξε ἡ αὔγη, ὅταν ⁴⁷ ἄρχισε ἡ ἀλλαγὴ τῆς παράταξης· οἱ Βοιωτοὶ δύμως τὸ καταλάβανε κι ἀμέσως τὸ ἀναφέρανε στὸ Μαρδόνιο. 'Ο Μαρδόνιος πάλι, μαθαίνοντας

48   'Επεὶ δὲ κατέστησαν ἐς τὰς ἀρχαίας τάξις, πέμψας ὁ Μαρδόνιος κήρυκα ἐς τοὺς Σπαρτιῆτας, ἔλεγε τάδε: «Ὤ Λακεδαιμόνιοι, ὑμεῖς δὴ λέγεσθε εἶναι ἄνδρες ἄριστοι ὑπὸ τῶν τῆς ἀνθρώπων, ἐκπαγλεομένων ὡς οὕτε φεύγετε ἐκ πολέμου οὕτε τάξιν ἐκλείπετε, μένοντές τε η̄ ἀπόλυτε τοὺς ἐναντίους ἢ αὐτοὶ ἀπόλλυσθε τῶν δ’ ἄρδ’ ἦν οὐδὲν ἀληθές. πρὸν γὰρ ἡ̄ συμμιξαι ἡμέας ἐς χειρῶν τε νόμον ἀπικέσθαι, καὶ δὴ φεύγοντας καὶ τάξιν ἐκλείποντας ὑμέας εἴδομεν, ἐν Ἀθηναίοισι τε τὴν πρόπειραν ποιευμένους αὐτούς τε ἀντία δούλων τῶν ἡμετέρων τασσομένους. Ταῦτα οὐδαμῶς ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργα· ἀλλὰ πλεῖστον δὴ ἐν ὑμῖν ἐφεύσθημεν προσδεκόμενοι γὰρ κατὰ κλέος ὡς δὴ πέμψετε ἐς ἡμέας κήρυκα προκαλεύμενοι καὶ βούλόμενοι μούνοισι Πέρσῃσι μάχεσθαι, ἀριτοὶ ἔόντες ποιέειν ταῦτα οὐδὲν τοιοῦτο λέγοντας ὑμέας εὔρομεν, ἀλλὰ πτώσσοντας μᾶλλον· νῦν ὅν ἐπειδὴ οὐκ ὑμεῖς ἥρξατε τούτου τοῦ λόγου, ἀλλ’ ἡμεῖς ἄρχομεν. Τί δὴ οὐ πρὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων ὑμεῖς, ἐπεὶ τε δεδόξωσθε εἶναι ἄριστοι, πρὸ δὲ τῶν βαρβάρων ἡμεῖς, ἵσοι πρὸς Ἰσους ἀριθμὸν ἐμαχεσάμεθα; καὶ ἦν μὲν δοκέη καὶ τοὺς ἄλλους μάχεσθαι, οἱ δ’ ὅν μετέπειτεν μαχέσθων ὕστεροι· εἰ δὲ καὶ μὴ δοκέοι, ἀλλ’ ἡμέας μούνοις ἀποχρᾶν, ἡμεῖς δὲ διαμαχεσόμεθα· δικότεροι δ’ ἀν ἡμέων νικήσωσι, τούτους τῷ ἀπαντι στρατοπέδῳ νικᾶν».

49   ‘Ο μὲν ταῦτα εἴπας τε καὶ ἐπισχών χρόνον, ὡς οἱ οὐδεῖς οὐδὲν ὑπεκρίνετο, ἀπαλλάσσετο δπίσω, ἀπελθὼν δὲ ἐσῆμαινε Μαρδονίῳ τὰ καταλαβόντα· ὁ δὲ περικαλῆς γενόμενος καὶ ἐπαερθεὶς ψυχρῇ νίκῃ ἐπῆκε τὴν ἵππον ἐπὶ τοὺς “Ἐλληνας” ὡς δὲ ἐπίλασαν οἱ ἵπποται, ἐστροντο πᾶσαν τὴν στρατιὴν τὴν Ἑλληνικὴν ἐσακοντίζοντές τε καὶ ἐστοξεύοντες ὡστε ἵπποτοξόται τε ἔόντες καὶ προσφέρεσθαι ἀποροι· τὴν τε κορήνην τὴν Γαογαφίνην, ἀπ’ ἣς ὑδρεύετο πᾶν τὸ στράτευμα τὸ Ἑλληνικόν, συνετάραξαν καὶ συνέχωσαν. Ἡσαν μὲν δν κατὰ τὴν κορήνην Λακεδαιμόνιοι τεταγμένοι μοῦνοι, τοῖσι δὲ ἄλλοισι Ἐλλησι ἡ μὲν κορήνη πρόσω ἐγίνετο, ὡς ἔκαστοι ἔτυχον τεταγμένοι, δὲ Ἀσωπὸς ἀγχοῦ· ἐρυκόμεροι δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀσωποῦ οὕτω δὴ ἐπὶ τὴν κορήνην ἐφοίτεον.

αυτό, ἀμέσως ἀρχισε ν' ἀλλάζη κι αὐτὸς τὸ μέτωπο φέρνοντας τοὺς Πέρσες ἀντίκρυ ἀπ' τοὺς Λακεδαιμόνιους. Τότε καὶ δι Παυσανίας, ἀφοῦ κατάλαβε πῶς γινόταν τέτοιο πρᾶμα καὶ πῶς δὲ φυλάχτηκε τὸ μυστικό, ἔφερε τοὺς Σπαρτιάτες πίσω στὸ δεξιὸ πλευρό· τὸ ἕδιο ἔκαμε καὶ δι Μαρδόνιος στ' ἀριστερό·¹

Ἄφοῦ πιάσανε πάλι τὶς πρῶτες θέσεις τους, ἔστειλε δι Μαρδόνιος 48 κήρυκα κι ἔλεγε στοὺς Σπαρτιάτες: «Ὤ Λακεδαιμόνιοι, ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῶν μερῶν αὐτῶν φημίζεσθε ὡς ἀνδρειότατοι, καὶ ὅλοι μένουνε θαυμωμένοι πῶς οὔτε ὑποχωρεῖτε στὸν πόλεμο, οὔτε λιποτάχτες γίνεστε, καὶ πολεμῶντας ἢ σκοτώνετε τοὺς ἔχθρούς ἢ σκοτώνεστε οἱ ἴδιοι. Φαίνεται ὅμως, τίποτε δὲν εἶναι ἀλήθεια ἀπὸ ὅλα αὐτά· γιατί, πρὶν ἀκόμα φτάσουμε στὰ χέρια κι ἀποφασίσῃ τῆς δύναμης ὁ νόμος, ἀμέσως βλέπουμε νὰ παίρνετε φευγάλα καὶ λιποτάχτες νὰ γίνεστε, ἀφήνοντας στοὺς Ἀθηναίους τὴν κρίση τοῦ πολέμου, κι ἐσεῖς παίρνετε θέση ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς δικούς μου δούλους. Αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου ἔργα γενναίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ βγήκαμε πολὺ γελασμένοι στὴν ἴδια ποὺ εἰχαμε γιὰ σᾶς· γιατί, ἐνῶ περιμέναμε, κατὰ τὴ δόξα ποὺ ἔχετε, πῶς βέβαια θὰ μᾶς προκαλέσετε μὲ κήρυκα στὴ μάχη, θέλοντας μὲ τοὺς Πέρσες μοναχὰ νὰ πολεμήσετε, κι ἐνώ ἐμεῖς εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ σᾶς δεχτοῦμες, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἀκούσαμε ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ ὅλο νὰ τρέμετε καὶ περισσότερο. Τώρα λοιπὸν ἀφοῦ σεῖς δὲν κανετε τὴν ἀρχή, ἀρχίζουμε μεῖς, καὶ νά τὶ σᾶς λέμε: Γιατὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς "Ἐλληνες σεῖς, ἀφοῦ ἔχετε τόσο μεγάλη ἀνδρείας φήμη, καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐμεῖς, ἵσοι μὲ ἵσους κατὰ τὸν ἀριθμό, νὰ μὴν ἔρθουμε σὲ μάχη; "Αν θέλουνε καὶ οἱ ἄλλοι νὰ πολεμήσουνε, ἀς πολεμήσουνε κι αὐτοὶ ὑστερώτερο· ἀν ὅμως κανεὶς δὲν ἔχῃ αὐτὴ τὴ γνώμη ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ φτάνουμες ἐμεῖς μονάχοι, ἀς πολεμήσουμε λοιπὸν οἱ δυό μας. Καὶ ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη νικήσῃ, ὅλο τὸ στρατόπεδό του τὴ νίκη θὰ ἔχῃ κερδίσει».

6. ΝΕΑ ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

"Αμα εἶπε ὁ κήρυκας αὐτά, περίμενε λίγο· ὅμως ἀφοῦ κανεὶς δὲν 49 τοῦ ἀπαντοῦσε, ἔφυγε κι ἀνάφερε στὸ Μαρδόνιο τὰ περιστατικά. Καὶ δι Μαρδόνιος χάρηκε πολύ, καὶ πῆρε ὁ νοῦς του ἀέρα ἀπὸ τὴ βέβαιη τάχα νίκη¹⁷⁰, καὶ ἔστειλε τὸ ἱππικὸ καταπάνω στοὺς "Ἐλληνες. Μὲ τὶς ἐπελάσεις τους οἱ ἵππεῖς κάνανε ζημιὰ σ' ὅλο τὸ ἐλληνικὸ στρατόπεδο, καθὼς τοὺς ρίχνανε κοντάρια μαζὶ καὶ τόξα, σὰν ἵπποτοξότες ποὺ ἥτανε,

50 Τούτον δὲ τοιούτον γινομένου οἱ τῶν Ἐλλήνων στρατηγοί, ἀτε τοῦ τε ὕδατος στερηθείσης τῆς στρατιῆς καὶ ὑπὸ τῆς ἵππου ταρασσομένης, συνελέχθησαν περὶ αὐτῶν τε τούτων καὶ ἄλλων, ἐλθόντες παρὰ Πανσανίην ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας· ἀλλα γὰρ τούτων τοιούτων ἐόντων μᾶλλον σφεας ἐλύπει· οὕτε γὰρ σιτία εἰχον ἔτι, οὐ τέ σφεων ὀπέοντες ἀποπεμφθέντες ἐς Πελοπόννησον ὡς ἐπισιτιεύμενοι ἀποκεκλέατο ὑπὸ τῆς ἵππου, οὐδὲ δυνάμενοι ἀπικέσθαι ἐς τὸ στρατόπεδον.

51 Βουλευομένουσι δὲ τοῖσι στρατηγοῖσι ἔδοξε, ἢν ὑπερβάλωνται ἐκείνην τὴν ἡμέρην οἱ Πέρσαι συμβολὴν μὴ ποιεύμενοι, ἐς τὴν νῆσον ἵεναι· ή δέ ἐστι ἀπὸ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ τῆς κορήνης τῆς Γαργαφίης, ἐπ' ἣ ἐστρατοπεδεύοντο τότε, δέκα σταδίους ἀπέχονσα, πρὸ τῆς Πλαταιέων πόλιος· νῆσος δὲ οὗτῳ ἀν εἴη ἐν ἡπείρῳ· σχιζόμενος ὁ ποταμὸς ἀνωθεν ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος δέει κάτω ἐς τὸ πεδίον, διέχων ἀπ' ἄλλῃ λων τὰ δέεθρα δύον περ τρία στάδια, καὶ ἔπειτεν συμμίσγει ἐς τώντο· οὖνομα δέ οἱ Ὁρεόῃ· θηγατέρα δὲ ταύτην λέγοντι εἶναι Ἀσωποῦ οἱ ἐπιχώριοι. Ἐς τοῦτον δὴ τὸν χῶρον ἐβουλεύσαντο μεταναστῆναι, ἵνα καὶ ὕδατι ἔχωσι χρᾶσθαι ἀφθόνω, καὶ οἱ ἵππεις σφέας μὴ σινοίατο, ὥσπερ κατιθὺν ἐόντων· μετακινέονται τε ἐδόκεε τότε, ἐπεὰν τῆς νυκτὸς ἢ δευτέρη φυλακῇ, ὡς ἀν μὴ ιδούσι τοὺς Πέρσαι ἐξομεομένους καὶ σφεας ἐπόμενοι ταράσσοιεν οἱ ἵπποται. Ἀπικομένων δὲ ἐς τὸν χῶρον τοῦτον, τὸν δὴ ἡ Ἀσωπὶς Ὁρεόῃ περισχίζεται δέουσα ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος, ὑπὸ τὴν νύκτα ταύτην ἐδόκεε τοὺς ἡμίσεας ἀποστέλλειν τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα, ὡς ἀναλάβοιεν τοὺς ὀπέοντας τὸν ἐπὶ τὰ σιτία οἰχομένους· ἷσαν γὰρ ἐν τῷ Κιθαιρῶνι ἀπολελαμμένοι.

52 Ταῦτα βουλευσάμενοι ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέρην πᾶσαν προσκειμένης τῆς ἵππου εἰχον πόνον ἀτρυπτον. Ὡς δὲ ἡ τε ἡμέρη ἔληγε καὶ οἱ ἵππεις ἐπέπαντο, νυκτὸς δὴ γινομένης καὶ ἐούσης τῆς ὥρης ἐς τὴν δὴ συνεκέτο σφι ἀπαλλάσσεσθαι, ἐνθαῦτα ἀερθέντες οἱ πολλοὶ ἀπαλλάσσοντο, ἐς μὲν τὸν χῶρον ἐς τὸν συνεκέτο οὐκ ἐν νόῳ ἔχοντες, οἱ δὲ ὡς ἐκινήθησαν, ἔφενγον ἀσμενοι τὴν ἵππον πρὸς τὴν Πλαταιέων πόλιν, φεύ-

καὶ δύσκολο ποιὸν πρᾶμα ἦτανε σὲ κανένα νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ· καὶ τὴ Γαργαφία κρήνη, ποὺ ποτιζότανε τὸ ἑλληνικὸ στράτευμα, τὴ θοιώσανε καὶ τὴ γεμίσανε μὲ χῶμα. Κοντὰ στὴν κρήνη βρισκότανε μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸ νερὸ ἐπεφτε βοιλικὸ στοὺς ἄλλους "Ἐλληνες κατὰ τὴν ἀπόστασην ποὺ βρισκότανε τοῦ καθενὸς ἡ θέση." Ο Ἀσωπὸς ἦτανε κοντά, ἀλλὰ νὰ πάρουνε νερὸ δὲ μπορούσανε ἀπὸ τὸ ποτάμιο οἱ "Ἐλληνες, ἐμποδισμένοι ἀπὸ τοὺς ἵππεῖς καὶ ἀπὸ τὰ βέλη τῶν βαρβάρων. "Ετσι δῆλοι οἱ "Ἐλληνες καταφεύγανε στὴν κρήνη.

Τότε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἐλλήνων, ἀφοῦ ὁ στρατὸς στερήθηκε τὸ 50 νερὸ γιατὶ τὸν ἐμπόδιζε τὸ ἑχθρικὸ ἵππικό, συναχτήκανε δῆλοι στὸ δεξιὸ πλευρὸ νὰ σκεφτοῦνε μὲ τὸν Παυσανίᾳ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ γιὰ ἄλλα, ποὺ ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἀνησυχούσανε· οὔτε τροφὲς εἶχανε πιά, καὶ οἱ ἀνθρώποι τους, οἱ σταλμένοι στὴν Πελοπόννησο νὰ φροντίσουνε γιὰ τροφοδοσία, εἶχανε ἀποκλειστῇ ἀπὸ τὸ ἵππικὸ καὶ δὲ μπορούσανε νὰ φτάσουνε στὸ στρατόπεδο.

Μὲ τὴ σύσκεψή τους φτάσανε στὴν ἀπόφαση, ἀν ἀναβάλλουνε οἱ 51 Πέρσες κι ἔκεινη τὴν ἡμέρα καὶ δὲ δίνανε μάχη, νὰ περάσουνε στὸ νησί, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἀσωπὸ καὶ τὴν κρήνη Γαργαφία δέκα στάδια μακριὰ καὶ εἶναι ἀντίκρυ ἀπὸ τὶς Πλαταιές· νά ὅμως πῶς ἔνα νησὶ μπορεῖ νὰ γίνη μέσα στὴν ξηρά· ὁ ποταμὸς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα σκίζεται σὲ δυὸ ρέματα, τὸ ἔνα μακριὺ ἀπὸ τ' ἄλλο τρία στάδια, κι ἔτσι περνώντας τὴν πεδιάδα σμίγει πάλι καὶ γίνεται ἔνα· τὸ ὄνομα τοῦ νησιοῦ εἶναι "Ωερόν" λένε οἱ ντόπιοι πῶς ἡ "Ωερόν" αὐτὴ ἦτανε θυγατέρα τοῦ Ἀσωποῦ· σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἀποφασίσανε οἱ "Ἐλληνες νὰ μεταφερθοῦνε γιὰ νάχουνε καὶ νερὸ ἀφθονο νὰ πίνουνε, καὶ τὸ ἵππικὸ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλῆ, καθὼς τώρα ποὺ τὸ εἶχανε ἀντικρύ τους· καὶ αὐτὴ ἡ μετακίνησή τους θὰ γινότανε κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς¹⁷¹, ὥστε νὰ μὴν τοὺς ἰδοῦνε οἱ Πέρσες νὰ κινᾶνε καὶ νὰ μὴν τοὺς πειράζουνε οἱ ἵππεῖς ἀκολουθώντας τους ἀπὸ κοντά. "Αμα θὰ φτάνανε σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ποὺ σχηματίζει ἡ "Ωερόν" κατεβαίνοντας μὲ τὰ νερά της ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα, συμφωνήσανε νὰ στείλουνε τὴν ἔδια ἔκεινη νύχτα τὸ μισὸ στρατὸ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Κιθαιρώνα, νὰ ὑποδεχτοῦνε αὐτούς, ποὺ εἶχανε πάει γιὰ τὶς τροφές, καὶ ποὺ ἦτανε ἀποκομμένοι ἀπάνω στὸ βουνό.

Μ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀπόφαση ποὺ εἶχανε πάρει, ὄλακερη ἔκεινη τὴν 52 ἡμέρα ὑποφέρανε ἀβάσταχτα κακὰ ἀπὸ τὸ ἵππικό, ποὺ κάθε τόσο δὲν

γοντες δὲ ἀπικνέονται ἐπὶ τὸ Ἡραῖον. Τὸ δὲ πρὸ τῆς πόλιός ἐστι τῆς Πλαταιέων, εἰκοσι σταδίους ἀπὸ τῆς κρήνης τῆς Γαργαφίης ἀπέχον. Ἀπικόμενοι δὲ ἔθεντο πρὸ τοῦ ιεροῦ τὰ ὅπλα.

53   Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸ Ἡραῖον ἐστρατοπεδεύοντο, Πανσανίης δὲ δρέων σφέας ἀπαλλασσομένους ἐκ τοῦ στρατοπέδου παρήγγελλε καὶ τοῖσι Λακεδαιμονίοισι ἀναλαβόντας τὰ ὅπλα ίέναι κατὰ τοὺς ἄλλους τοὺς προϊόντας, νομίσας αὐτοὺς ἐς τὸν χῶρον ίέναι, ἐς τὸν συνεθήκαντο·
56 [καὶ] σημήρας ἀπῆγε διὰ τῶν κοιλωνῶν τοὺς λοιποὺς πάντας· εἶποντο δὲ καὶ Τεγεῆται. Ἀθηναῖοι δὲ ταχέντες ἥισαν τὰ ἔμπαλιν ἡ Λακεδαιμονίοι. Οἱ μὲν γὰρ τῶν τε ὅχθων ἀντείχοντο καὶ τῆς ὑπωρέης τοῦ Κιθαιρῶνος,
57 φοβεόμενοι τὴν ἵππον, Ἀθηναῖοι δὲ κάτω τραφθέντες ἐς τὸ πεδίον. Τὸ δὲ ἀπελθόν δσον τε δέκα στάδια ἀνέμενε τὸν Ἀμομφαρέτον λόχον, περὶ ποταμὸν Μολόντα ἴδρυμένον Ἀργιστιόν τε χῶρον καλεόμενον, τῇ καὶ Δήμητρος Ἐλευσινής ἰρὸν ἥσται· καὶ ἡ ἵππος ἡ τῶν βαρβάρων προσεκέετο πᾶσα· οἱ γὰρ ἵπποται ἐποίενν οἷον καὶ ἐώθεσαν ποιέειν αἰεί, ἱδόντες δὲ τὸν χῶρον κεινὸν ἐν τῷ ἐτετάχατο οἱ Ἑλληνες τῇσι προτέρησι, ἥλαννον τοὺς ἵππους αἰεὶ τὸ πρόσω καὶ ἄμα καταλαβόντες προσεκέατό σφι.

58   Μαρδόνιος δὲ ὡς ἐπύθετο τοὺς Ἑλληνας ἀποιχομένους ὑπὸ νύκτα
59 εἰδέ τε τὸν χῶρον ἐρῆμον, ἦγε τοὺς Πέρσας δρόμῳ διαβάντας τὸν Ἀσωπὸν κατὰ στίβον τῶν Ἑλλήνων ὡς δὴ ἀποδιδρησκόντων, ἐπειχέ τε ἐπὶ Λακεδαιμονίους τε καὶ Τεγεῆτας μούνους· Ἀθηναίους γὰρ τραπομένους ἐς τὸ πεδίον ὑπὸ τῶν ὅχθων σὺν κατώρᾳ. Πέρσας δὲ δρέοντας ὠρμημένους διώκειν τοὺς Ἑλληνας οἱ λοιποὶ τῶν βαρβαρικῶν τελέων ἄρχοντες αὐτίκα πάντες ἥειραν τὰ σημήνια, καὶ ἐδίωκον ὡς ποδῶν ἔκαστος εἰχον, οὕτε κόσμῳ οὐδενὶ κοσμηθέντες οὕτε τάξι. Καὶ οὗτοι μὲν βοῆτε καὶ ὄμιλῷ ἐπήσαν ὡς ἀναρπασόμενοι τοὺς Ἑλληνας.

60   Πανσανίης δέ, ὡς προσεκέετο ἡ ἵππος, πέμψας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἵππέας λέγει τάδε· «Ἀνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγῶνος μεγίστου προκειμένον, ἐλευθέρην εἶναι ἢ δεδουλωμένην τὴν Ἑλλάδα, προδεδόμεθα ὑπὸ

τοὺς ἀφίηνε ἥσυχους. Ἀφοῦ ὅμως βράδιασε καὶ ἔπαισε τὸ ἵππικό, καὶ ἦρθε ἡ ὥρα ἡ νυχτερινή, ποὺ εἶχανε συμφωνήσει γιὰ νὰ φύγουνε, τότε σηκωθήκανε οἱ περισσότεροι¹⁷² καὶ φεύγανε μὴν ἔχοντας στὸ νοῦ τους τὸ συμφωνημένο τόπο, ἀλλὰ τὸ ἵππικό, ποὺ μὲν χαρά τους θὰ γλυτώνανε ἀπ' αὐτό· καὶ τραβώντας κατὰ τὴν πόλη τῶν Πλαταιῶν, φτάσανε στὸ Ἡραῖο, ποὺ εἶναι μπρὸς ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἀπέχει εἴκοσι στάδια ἀπὸ τὴ Γαργαφία. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ναὸ καταθέσανε τὰ ὅπλα τους.

"Αμα τοὺς εἶδε ὁ Παυσανίας νὰ φεύγουνε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, 53 παραγγειλε καὶ στοὺς Πελοποννησίους νὰ πάρουνε τὰ ὅπλα τους καὶ ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς ἄλλους ποὺ πηγαίνανε ἐμπρός· καὶ νόμιζε πῶς αὐτοὶ πηγαίνανε στὸ συμφωνημένο τόπο. Ἀφοῦ ἔδωσε τὴ διαταγή, 56 κίνησε κι αὐτός, τραβώντας ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὑψώματα· τὸν ἀκολουθούσανε καὶ οἱ Τεγεᾶτες. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, φυλάγοντας τὴν τάξη, πήρανε ἄλλο δρόμο, ἀντίστροφο ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους· γιατὶ ἐνῶ ἔκεινοι ἀπὸ τὸ φόρθιο τοῦ ἵππικοῦ δὲν ξεμακραίνανε ἀπὸ τὰ ὑψώματα καὶ τὶς ποδιές τοῦ βουνοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι τραβήξανε ἵσα κατὰ τὴν πεδιάδα.

'Αφοῦ προχωρήσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς δέκα στάδια, στρατοπε- 57 δέψανε κοντά στὸν ποταμὸ Μολόεντα καὶ στὴ θέση Ἀργόπιο, ὅπου εἶναι χτισμένο καὶ ιερὸ τῆς Δήμητρας, θεᾶς τῆς Ἐλευσίνας. Μόλις εἶχανε στήσει τὸ στρα ὄπεδό τους, ἀμέσως τοὺς ἔπεσε ἀπάνω τὸ βαρβαρικὸ ἵππικό, κάνοντας ἐκεῖνο ποὺ συνηθίζανε πάντα νὰ κάνουνε, βλέποντας δηλαδὴ ἀδειο τὸν τόπο, ποὺ κρατούσανε τὶς περασμένες ἡμέρες οἱ "Ελληνες, βάλανε ἐμπρὸς τ' ἄλογα, κι ἔτσι πάντα προχωρώντας τοὺς προφτάσανε, κι ἀρχίσανε νὰ τοὺς χτυπᾶνε.

7. ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ (479 π. Χ.).

Μόλις ἔμαθε ὁ Μαρδόνιος, ὅτι οἱ "Ελληνες εἶχανε φύγει τὴ νύ- 58 χτα, καὶ εἶδε τὸν τόπο τους ἀδειανό, πέρασε τὸν Ἀσωπό, καὶ ἔφερνε 59 τοὺς Πέρσες μὲν γοργὸ ποδάρι καταπόδι τῶν Ἑλλήνων, πιστεύοντας πῶς ὅλοι φεύγανε, ἐνῶ ἀλήθεια ἀκολουθοῦσε τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεᾶτες μοναχά· καὶ δὲν ἔβλεπε τοὺς Ἀθηναίους ποὺ εἶχανε πάρει τὴν πεδιάδα καὶ κρυβόνταν ἀπὸ τὰ ὑψώματα. Βλέποντας καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν βαρβαρικῶν ταγμάτων τοὺς Πέρσες νὰ τρέχουνε ἀπὸ κοντὰ στοὺς "Ελληνες, σηκώσανε τὰ σημεῖα ψηλὰ καὶ τρέχανε κι αὐτὸι ὅσο μπορούσανε γλάγορα, καὶ δὲ συλλογιόντανε ἐκείνη τὴ στιγμὴ οὔτε τάξη

τῶν συμμάχων ἡμεῖς τε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὑμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν παροιχομένην νύκτα διαδράντων νῦν ὃν δέδοκται τὸ ἐνθεῦτεν τὸ ποιητέον ἡμῖν, ἀμυνομένους γὰρ τῇ δυνάμεθα ἄριστα περιστέλλειν ἀλλήλους· εἰ μέν νν ἐς ὑμέας ὠρμησε ἀρχὴν ἡ ἵππος, χρῆν δὴ ἡμέας τε καὶ τοὺς μετ' ἡμέων τὴν Ἑλλάδα οὐ προδιδόντας Τεγεῆτας βοηθέειν ὑμῖν· νῦν δέ, ἐς ἡμέας γὰρ ἀπασα κεχώρηκε, δίκαιοι ἔστε ὑμεῖς πρὸς τὴν πιεζομένην μάλιστα τῶν μοιφέων ἀμνύεοντες λέναι· εἰ δ' ἀρα αὐτοὺς ὑμέας καταλελάβηκε ἀδύνατόν τι βοηθέειν, ὑμεῖς δ' ἡμῖν τοὺς τοξότας ἀποτέμφαντες χάριν θέσθε· συνοίδαμεν δὲ ὑμῖν ὑπὸ τὸν παρεόντα τόνδε πόλεμον ἐσσι πολλὸν προθυμοτάτοισι, ὥστε καὶ ταῦτα ἔσακούειν».

- 61   Ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἐπύθοντο, ὠρμέατο βοηθέειν καὶ τὰ μάλιστα ἐπαμύνειν· καὶ σφι ἥδη στείχουσι ἐπιτίθενται οἱ ἀντιταχθέντες Ἑλλήνων τῶν μετὰ βασιλέος γενομένων ὥστε μηκέτι δύνασθαι βοηθῆσαι τὸ γὰρ προσκείμενόν σφεας ἐλύπεε· οὕτω δὴ μονυψθέντες Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεῆται, ἔόντες σὸν ψιλοῖσι ἀριθμὸν οἱ μὲν πεντακισμύριοι, Τεγεῆται δὲ τρισχίλιοι (οὗτοι γὰρ οὐδαμὰ ἀπεσχίζοντο ἀπὸ Λακεδαιμονίων), ἐσφαγιάζοντο ὡς συμβαλέοντες Μαρδονίω καὶ τῇ στρατιῇ τῇ παρεούσῃ· καὶ οὐ γάρ σφισι ἐγίνετο τὰ σφάγια χρηστά, ἐπιπτόν τε αὐτῶν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πολλοὶ καὶ πολλῷ πλεῦνες ἐτρωματίζοντο· φράξαντες γὰρ τὰ γέρρα οἱ Πέρσαι ἀπίεσαν τῶν τοξευμάτων πολλὰ ἀφειδέως, οὕτω ὥστε πιεζομένων τῶν Σπαρτιητέων καὶ τῶν σφαγίων οὐ γινομένων ἀποβλέψαντα τὸν Πανσανίην πρὸς τὸ Ἡραῖον τὸ Πλαταίων ἐπικαλέσθαι τὴν θέον, χρηιζοντα μηδαμῶς σφεας ψευσθῆναι τῆς ἐλπίδος.

- 62   Ταῦτα δ' ἔτι τούτου ἐπικαλεομένου προεξαναστάντες πρότεροι οἱ Τεγεῆται ἐχώρεον ἐς τοὺς βαρβάρους, καὶ τοῖσι Λακεδαιμονίοισι αὐτίκα μετὰ τὴν εὐχὴν τὴν Πανσανίεω ἐγίνετο θυομένοισι τὰ σφάγια χρηστά. Ὡς δὲ χρόνῳ κοτὲ ἐγένετο, ἐχώρεον καὶ οὗτοι ἐπὶ τοὺς Πέρσας, καὶ οἱ Πέρσαι ἀντίοι τὰ τόξα μετέντες. Ἐγίνετο δὲ πρῶτον περὶ τὰ γέρρα μάχη· Ὡς δὲ ταῦτα ἐπεπτώκεε, ἥδη ἐγίνετο μάχη ἴσχυρῃ παρ' αὐτὸ τὸ Δημήτριον καὶ χρόνον ἐπὶ πολλόν, ἐς δ ἀπίκοντο ἐς ὀθισμόν· τὰ γὰρ δούρατα ἐπιλαμβανόμενοι κατέκλων οἱ βάρβαροι· λήματι μέν νν καὶ δώμη οὐδὲ

ούτε πειθαρχία και τρέχανε ἔτσι στριμωγμένοι μὲ θόρυβο πολύ, βέβαιοι πώς εἶχανε κιόλα τοὺς "Ελληνες στὰ χέρια τους.

"Αμα ἔφτασε κοντά τὸ ἵππικό, ἔστειλε δό Παυσανίας ἔφιππο ταχυ- 60 δρόμο στοὺς Ἀθηναίους και εἶπε: «'Ανδρες Ἀθηναῖοι, ἐνῷ πρόκειται γιὰ τὸν ἔσχατον ἀγώνα νὰ δοῦμε ἐλεύθερη ἢ ὑποδουλωμένη τὴν Ἑλλάδα, μᾶς προδώσανε οἱ σύμμαχοι και ἐμᾶς τοὺς Λακεδαιμονίους και ἐσᾶς τοὺς Ἀθηναίους, λιποταχτώντας κρυφὰ τὴν περασμένη νύχτα. Τώρα λοιπὸν φαίνεται καθαρὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάνουμε ἀπ' ἐδῶ και ἐμπρός, κι αὐτὸ εἶναι, μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη νὰ ὑπερασπιστοῦμε και νὰ βοηθᾶμε δ ἔνας τὸν ἄλλο. "Αν λοιπὸν τὸ ἵππικό τύχαινε νὰ ὁρμήσῃ πρῶτα σὲ σᾶς, ἔπειπε ἐμεῖς και οἱ Τεγεᾶτες (οἱ μόνοι ποὺ δὲν προδώσανε τὴν Ἑλλάδα), νὰ σᾶς ἔρθουμε βοηθοί: τώρα ὅμως, ἀφοῦ τὸ ἵππικό προχωρεῖ διο ἀπάνω σὲ μᾶς, εἶναι σωστὸ νὰ ρθῆτε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό μας, δίνοντας τὴ συνδρομή σας σ' ὅποιο μέρος βλέπετε νὰ ὑποφέρουμε περισσότερο. "Αν ὅμως σᾶς περνάῃ ἀπὸ τὸ νοῦ πώς εἶναι ἀδύνατο νὰ μᾶς δώσετε καμιὰ βοήθεια, κάμετέ μας κὰν τὴ χάρη νὰ στείλετε τοὺς τοξότες σας. Τὸ ξέρουμε καλὰ πώς σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο φέρνεσθε τόσο πολὺ πρόθυμοι, ὡστε θὰ παραδεχῆτε αὐτή μας τὴν παρακλησην.

Αὐτὰ ἀκούγοντας οἱ Ἀθηναῖοι εἶχανε μεγάλη ὁρμὴ νὰ δώσουνε 61 τὴ βοήθεια και τὴν τελευταία τους ὑπεράσπιση· κι ἐνῷ εἶχανε πάρει τὸ δρόμο τους γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, τοὺς πέφτουνε ἀπάνω οἱ σύμμαχοι τοῦ βασιλέα "Ελληνες, οἱ βαλμένοι ἀντιμέτωποι τους. "Ωστε δὲ μπορούσανε πιὰ νὰ δώσουνε τὴ βοήθεια, γιατὶ ἡ ἐπίθεση δὲν τοὺς ἀφηνε ἥσυχους. "Ετσι μείνανε μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι και οἱ Τεγεᾶτες· οἱ πρῶτοι μαζὶ μὲ τοὺς ἐλαφροὺς ἤτανε πενήντα χιλιάδες και οἱ Τεγεᾶτες (ἀχώριστοι παντοῦ ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους) ἤτανε χιλιάδες τρεῖς· και κάνανε θυσίες μὲ τὴν ἀπόφαση πώς, και μ' αὐτὸν τὸ στρατὸ ποὺ εἶχανε, θὰ χτυπηθοῦνε μὲ τὸ Μαρδόνιο. "Ομως οἱ θυσίες δὲ βγαίνανε καλές· και πέφτανε στὸ μεταξύ νεκροὶ πολλοί, και πολὺ περισσότεροι πληγωμένοι· γιατὶ κάνοντας οἱ Πέρσες ἔναν πυκνὸ φράχτη μὲ τὶς ἀσπίδες τους ρίχνανε τόσα ἀμέτρητα βέλη, ὡστε οἱ Σπαρτιάτες ὑποφέρνανε πολὺ· και ἀφοῦ οὕτε οἱ θυσίες βγαίνανε σὲ καλό, γύρισε τὰ μάτια ὁ Παυσανίας κατὰ τὸ "Ηραῖο τῶν Πλαταιῶν και παρακάλεσε τὴν "Ηρα νὰ μὴ βγάλη γελασμένους τοὺς "Ελληνες στὶς ἐλπίδες τους.

"Ἐνῷ ἀκόμη δό Παυσανίας παρακαλοῦσε τὴ θεά, πρῶτοι οἱ Τεγε- 62 ἀτες τιναχτήκανε δρθοί και τραβούσανε καταπάνω στοὺς βαρβάρους·

ἔσσονες ἦσαν οἱ Πέρσαι, ἀνοπλοι δὲ ἔόντες καὶ πρὸς ἀνεπιστήμονες ἦσαν καὶ οὐκ ὅμοιοι τοῖσι ἐναντίοισι σοφίην προεξαίσσοντες δὲ κατ' ἔνα καὶ δέκα, καὶ πλεῦνές τε καὶ ἐλάσσονες συστρεφόμενοι, ἐσέπιπτον ἐς τὸν Σπαρτιήτας καὶ διεφθείροντο.

63   *Tῆς δὲ ἐτύγχανε αὐτὸς ἐών Μαρδόνιος ἀπ' ἵππου τε μαχόμενος λευκοῦ ἔχων τε περὶ ἑωυτὸν λογάδας Περσέων τοὺς ἀρίστους χιλίους, ταύτῃ δὲ καὶ μάλιστα τοὺς ἐναντίους ἐπίεσαν· δσον μέν νυν χρόνον Μαρδόνιος περιῆρ, οἱ δὲ ἀντεῖχον καὶ ἀμυνόμενοι κατέβαλλον πολλοὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς δὲ Μαρδόνιος ἀπέθανε καὶ τὸ περὶ ἐκεῖνον τεταγμένον ἐὸν ἴσχυρότατον ἔπεσε, οὕτω δὴ καὶ οἱ ἄλλοι ἐτράποντο καὶ εἰξαν τοῖσι Λακεδαιμονίοισι· πλεῖστον γάρ σφεας ἐδηλέετο ἡ ἐσθίης, ἐρῆμος ἐοῦσα ὅπλων πρὸς γὰρ διπλίτας ἔόντες γυμνῆτες ἀγῶνα ἐποιεῦντο.*

64   *'Ενθαῦτα ἡ τε δίκη τοῦ φόνου τοῦ Λεωνίδεω κατὰ τὸ χρηστήριον τοῖσι Σπαρτιήτῃσι ἐκ Μαρδονίου ἐπετελέετο, καὶ νίκην ἀναιρέεται καλλίστην ἀπασέων τῶν ἡμεῖς ἵδμεν Πανσανίης δὲ Κλεομβρότου τοῦ Ἀναξανδρίδεω... Ἀποθνήσκει δὲ Μαρδόνιος ὑπὸ Ἀριμνήστου ἀνδρὸς ἐν Σπάρτῃ λογίμουν.*

65   *'Εν δὲ Πλαταιῇσι οἱ Πέρσαι ὡς ἐτράποντο ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἔφενγον οὐδένα κόσμον ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ ἑωυτῶν καὶ ἐς τὸ τεῖχος τὸ ξύλινον, τὸ ἐποιήσαντο ἐν μοίρῃ τῇ Θηβαΐδι.*

66   *Αὕτη μέν νυν ἡ μάχη ἐπὶ τοσοῦτο ἐγένετο. Ἀρτάβαζος δὲ δὲ οἱ Φαρνάκεος αὐτίκα τε οὐκ ἡρέσκετο κατ' ἀρχὰς λειπομένου Μαρδονίου ἀποβασιλέος, καὶ τότε πολλὰ ἀπαγορεύων οὐδὲν ἦνε συμβάλλειν οὐκ ἐῶν· ἐποίησέ τε αὐτὸς τοιάδε ὡς οὐκ ἀρεσκόμενος τοῖσι πολύμασι τοῖσι ἐκ Μαρδονίου ποιευμένοισι· τῶν ἐστρατήγεες Ἀρτάβαζος (εἰχε δὲ δύναμιν οὐκ δλίγην, ἀλλὰ καὶ ἐς τέσσερας μνημάδας ἀνθρώπων περὶ ἑωυτόν), τούτους, δκως ἡ συμβολὴ ἐγίνετο, εῦ δὲ πειστάμενος τὰ ἔμελλε ἀποβήσεσθαι ἀπὸ τῆς μάχης, ἥτε κατηρτισμένος, παραγγείλας κατὰ τῶντὸ λέναι πάντας τῇ ἀν αὐτὸς ἐξηγέται, δκως ἀν αὐτὸν δρέωσι σπουδῆς ἔχοντα. Ταῦτα παραγγείλας ὡς ἐς μάχην ἥγε δῆθεν τὸν στρατόν· προτερέων δὲ τῆς ὄδος ὕρα καὶ δὴ φεύγοντας τοὺς Πέρσας. Οὕτω δὴ*

καὶ ἀμέσως, τελειώνοντας ἡ εὐχὴ τοῦ Παυσανία, γίναντε εύνοϊκες οἱ θυσίες στοὺς Σπαρτιάτες. Καὶ ἀφοῦ, δόσο καὶ ἀν ἀργήσαντε, φανήκανε καλές, ὥρμήσαντε κι αὐτοὶ στοὺς Πέρσες καὶ οἱ Πέρσες ἀπάνω σ' αὐτούς, ἀφοῦ πετάξαντε τὰ τόξα. Ἡ μάχη πρῶτα ἔγινε σιμᾶ στὸ φράχτη μὲ τὶς ἀσπίδες. Ἀφοῦ πέσαντε οἱ ἀσπίδες, τότε ἄρχισε μάχη γερή κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Δήμητρας, καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὥρα, ὥσπου σμίξαντε κορμὶ μὲ κορμιά, καὶ οἱ βάρβαροι πιάσαντε μὲ τὰ χέρια καὶ σπούσαντε τῶν Ἑλλήνων τὰ δόρατα. Στὴν παλληκαριὰ καὶ στὴ δύναμη δὲ φανήκανε κατώτεροι ἀπὸ τοὺς "Ἑλληνες οἱ Πέρσες" ἐπειδὴ ὅμως ἤτανε γυμνοὶ ἀπὸ ἀσπίδες καὶ δὲν ζέραντε τὴν τέχνη τοῦ πολέμου ἵστα μὲ τοὺς ἀντιπάλους, πηγώντας ἐμπρὸς ἔνας-ἔνας ἡ δέκα, ἡ περισσότεροι, καὶ πέφτοντας μέσα στοὺς Σπαρτιάτες ἔτσι συμπυκνωμένοι, σκοτωνόντανε ὅλοι τους.

'Εκεῖ ὅμως ποὺ παρευρισκότανε ὁ Ἰδιος ὁ Μαρδόνιος καὶ πολε- 63 μοῦσε μὲ τὸ λευκό του ἄλογο καὶ μὲ τοὺς χίλιους διαλεχτούς τριγύρω του, τὸ πιὸ γενναιό σῶμα ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἐκεῖ ὑποφέραντε οἱ "Ἑλληνες τὸ πιὸ μεγάλο βάρος τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ὅσο ζοῦσε ὁ Μαρδόνιος, ἀντιστεκόντανε οἱ Πέρσες καὶ σκοτώναντε πολλοὺς Λακεδαιμονίους· μόλις ὅμως ἔπεισε ὁ Μαρδόνιος, καὶ τὸ τάγμα του τριγύρω, τάγμα γενναιότατο, ἔπεισε κι αὐτό, τότε λυγίσαντε καὶ οἱ ἄλλοι καὶ δοθήκαντε στὴ φυγή, καὶ παραχωρήσαντε τὴν νίκη στοὺς Λακεδαιμονίους. Γιατὶ πάρα πολὺ τοὺς ἔκανε κακὸ ἡ φορεσιά τους, ποὺ ἀπὸ πάνω δὲν εἶχε ὅπλα, καὶ ὁ ἀγώνας ὁ δικός τους ἤτανε γυμνῶν ἀγώνας μὲ ώπλισμένους.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη πλήρωσε στοὺς Σπαρτιάτες ὁ Μαρδόνιος τὸ 64 φόρο τοῦ Λεωνίδα, καὶ ὁ Παυσανίας, ὁ γιὸς τοῦ Κλεομβρότου τοῦ 'Αναξανδρίδη, κέρδισε τὴν πιὸ λαμπρὴ νίκη ἀπ' ὅσες ἔγῳ γνωρίζω. Καὶ ὁ Μαρδόνιος ἔπεισε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀριμνήστου, Σπαρτιάτη διαλεχτοῦ.

Οἱ Πέρσες λοιπόν, καθὼς τσακιστήκανε ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους 65 στὶς Πλαταιές, πήραντε τὴ φευγάλα τους ἀκράτητοι γιὰ τὸ στρατόπεδό τους καὶ γιὰ τὸ ξύλινό τους τεῖχος, ποὺ τὸ εἶχαντε κάμει σὲ ἔδαφος θηβαϊκό. Αὐτὸ ἤτανε τὸ τέλος αὐτῆς τῆς μάχης.

'Ο Ἀρτάβαζος ὅμως, γιὸς τοῦ Φαρνάκη, ποὺ κι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ 66 δὲν τοῦ εἶχε ἀρέσει νὰ μείνῃ ὁ Μαρδόνιος πίσω, καὶ ὕστερα μ' ὅσα λόγια καὶ ἀν εἴπε στὸ Μαρδόνιο τίποτε δὲν κατάφερε, θέλοντας νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ νὰ δώσῃ μάχη, νά τι ἔκαμε βλέποντας πώς οἱ δουλειὲς τοῦ Μαρδονίου δὲν πηγαίναντε καλά. Τὸ σῶμα ποὺ διοικοῦσε ὁ Ἰδιος ὡς στρατηγὸς (καὶ δὲν ἤτανε λίγο, ἀλλὰ ἔφτανε τὶς σαράντα χιλιάδες),

οὐκέτι τὸν αὐτὸν κόσμον κατηγέετο, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἐτρόχαζε φεύγων οὕτε ἐς τὸ ξύλινον τεῖχος οὕτε ἐς τὸ Θηβαίων τεῖχος, ἀλλ’ ἐς Φωκέας, ἐθέλων ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἀπικέσθαι.

67   Καὶ δὴ οὗτοι μὲν ταύτῃ ἐτράποντο, τῶν δὲ ἄλλων Ἑλλήνων τῶν μετὰ βασιλέος ἐθελοκακεόντων Βοιωτοὶ Ἀθηναίοισι ἐμαχέσαντο χρόνον ἐπὶ συχνόν· οἱ γὰρ μηδίζοντες τῶν Θηβαίων, οὗτοι εἶχον προθυμίην οὐκ ὀλίγην μαχόμενοί τε καὶ οὐκ ἐθελοκακέοντες, οὕτω ὥστε τριηκόσιοι αὐτῶν οἱ πρῶτοι καὶ ἀριστοί ἐνθαῦτα ἔπεσον ὑπὸ Ἀθηναίων ὡς δὲ ἐτράποντο καὶ οὗτοι, ἔφενγον ἐς τὰς Θήβας, οὐ τῇ περ οἱ Πέρσαι· καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ὁ πᾶς ὅμιλος οὕτε διαμαχεσάμενος οὐδενὶ οὕτε τι ἐποδεξάμενος ἔφενγον.

68   Δηλοῦ τέ· μοι, ὅτι πάντα τὰ πρήγματα τῶν βαρβάρων ἡρτητο ἐκ Περσέων, εἰ καὶ τότε οὗτοι πρὸν ἦ καὶ συμμίξαι τοῖσι πολεμίοισι ἔφενγον, ὅτι καὶ τὸν Πέρσας ὕρων. Οὕτω τε πάντες ἔφενγον πλὴν τῆς ἵππου τῆς τε ἄλλης καὶ Βοιωτίης· αὐτῇ δὲ τοσαῦτα προσωφέλεε τὸν φεύγοντας, αἱεί τε πρὸς τῶν πολεμίων ἄγχιστα ἐοῦσα, ἀπεργονσά τε τὸν φιλίους φεύγοντας ἢπὸ τῶν Ἑλλήνων.

69   Ἐν δὲ τούτῳ τῷ γινομένῳ φόβῳ ἀγγέλλεται τοῖσι ἄλλοισι "Ἑλλησι τοῖσι τεταγμένοισι περὶ τὸ Ἡραῖον καὶ ἀπογενομένοισι τῆς μάχης, ὅτι μάχη τε γέγονε καὶ νικῆν οἱ μετὰ Πανσανίεω. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ταῦτα οὐδένα κόσμον ταχθέντες οἱ μὲν ἀμφὶ Κορινθίους ἐτράποντο διὰ τῆς ὑπωρέης καὶ τῶν κολωνῶν τὴν φέρονταν ἄνω ιθὺ τοῦ ἴροῦ τῆς Δήμητρος, οἱ δὲ ἀμφὶ Μεγαρέας τε καὶ Φλιασίους διὰ τοῦ πεδίου τὴν λειοτάτην τῶν ὄδων· ἐπει τε δὲ ἀγκοῦ τῶν πολεμίων ἐγίνοντο οἱ Μεγαρέες καὶ Φλιασίοι, ἀπιδόντες σφέας οἱ τῶν Θηβαίων ἵπποται ἐπειγομένους οὐδένα κόσμον ἥλαννον ἐπ’ αὐτοὺς τὸν ἵππον, τῶν ἵππαρχες Ἀσωπόδωρος ὁ Τιμάνδρον. Ἐσπεσόντες δὲ κατεστόρεσαν αὐτῶν ἔξακοσίους, τὸν δὲ λοιπὸν κατήραξαν διώκοντες εἰς τὸν Κιθαιρῶνα. Οὗτοι μὲν δὴ ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀπώλοντο.

καθώς ἄρχισε ή μάχη ξέροντας καλά ποιό θὰ ἤτανε τὸ τέλος της, τὸ ὀδηγήσε μὲ τάξη παραγγέλνοντας νὰ τὸν ἀκολουθοῦνε, ὅπου αὐτὸς πηγαίνει, καὶ ἂμα τόνε βλέπουνε νὰ τρέχη, νὰ τρέχουνε κι αὐτοί. Ἀφοῦ ἔδωσε αὐτὴ τὴ διαταγή, ὑποκρινότανε πῶς τάχα ὠδηγοῦσε στὴ μάχη τὸ στρατό· καθώς ὅμως πήγαινε μπροστινὸς στὸ δρόμο, νὰ καὶ βλέπει τοὺς Πέρσες νὰ δίνουνται σὲ φυγή. Τότε λοιπὸν δὲν ὠδηγοῦσε τὸ στρατὸ μὲ τὴν ἵδια τάξη, ἀλλὰ ὅσο μποροῦσε ἄρχισε νὰ τρέχῃ· δὲν πήγαινε ὅμως οὔτε κατὰ τὸ ξύλινο τεῖχος, οὔτε κατὰ τὸ τεῖχος τῶν Θηβαίων, ἀλλὰ ἵσα κατὰ τὴ χώρα τῆ Φωκική, θέλοντας τὸ γληγορώτερο νὰ φτάσῃ στὸν 'Ελλήσποντο.

Αὐτὸι λοιπὸν αὐτὸν τὸν δρόμο πήρανε· ἀπὸ τοὺς ἄλλους "Ελληνες, 67 ποὺ ἤτανε θεληματικὰ μὲ τὸ βασιλέα, οἱ Βοιωτοὶ πολεμήσανε πολλὴ ὥρα μὲ τοὺς 'Αθηναίους· γιατὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς Θηβαίους μηδίζανε εἰχανε μεγάλη προθυμία στὴ μάχη καὶ κανένα δίβουλο σκοπό· ἔτσι λοιπὸν τριακόσιοι ἀπ' αὐτοὺς, οἱ πρῶτοι καὶ καλύτεροι, περάσανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν 'Αθηναίων· ἀφοῦ ὅμως τσακιστήκανε κι αὐτοί, ἡ φυγὴ τοὺς ἔγινε ἵσα κατὰ τὴν πόλη τῶν Θηβῶν καὶ ὅχι ἐκεῖ ποὺ τραβούσανε οἱ Πέρσες. Οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τοῦ βασιλέα, ὅλοι χωρὶς ἔξαιρεση, χωρὶς νὰ ἐπιτεθοῦνε σὲ κανένα, οὔτε νὰ δεχτοῦν ἐπίθεση, φύγανε κι αὐτοί.

Αὐτὰ ὅλα δείχνουνε πῶς ὅλη ἡ ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων ἤτανε 68 κρεμασμένη ἀπὸ τὸ χέρι τῶν Περσῶν, ἀφοῦ καὶ σ' αὐτὴ τὴ μάχη, βλέποντας νὰ φεύγουνε τοὺς Πέρσες, δείξανε κι αὐτοὶ τὶς πλάτες πρὶν ἀκόμα ἔρθουνε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἔχθρο. "Ετσι ἔξακολουθούσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι, ἀν ἔξαιρέση κανεὶς τὸ ἱππικό τους, καὶ μάλιστα τὸ βοιωτικό. Τὸ ἱππικὸ αὐτὸ δίδινε κάποια ὠφέλεια στοὺς φυγάδες μπαίνοντας ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἔχθρούς, καὶ προστατεύοντας τοὺς συμμάχους, καθὼς φεύγανε, ἀπὸ τοὺς "Ελληνες ποὺ ἀκολουθούσανε.

Μέσα σ' αὐτὸν τὸν πανικὸ τῶν Περσῶν ἔφτασε ἡ εἰδῆση στοὺς 69 ἄλλους "Ελληνες, ποὺ ἤτανε συγκεντρωμένοι στὸ 'Ηραῖο καὶ ἀποφύγανε τὴ μάχη, πῶς πολεμοῦνε καὶ νικοῦνε οἱ Σπαρτιάτες τοῦ Παυσανίᾳ· ἀκούγοντας αὐτά, χωρὶς νὰ μποῦνε σὲ καμιὰ τάξη, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ οἱ Κορινθιοὶ πήρανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν ποδιὰ τοῦ βουνοῦ καὶ τὰ χαμηλώματα ἵσα ἀπάνω πρὸς τὸ ναὸ τῆς Δήμητρας· οἱ Μεγαρεῖς πάλι καὶ οἱ Φιλιάσιοι πήρανε τὸν ἶσιο δρόμο μέσα ἀπὸ τὴν πεδιάδα· καθὼς ὅμως βρεθήκανε κοντὰ στοὺς ἔχθρούς, βλέποντάς τους οἱ Θηβαῖοι ἱππεῖς νὰ προχωροῦνε βιαστικοὶ κι ἀταχτοί, πέσανε ἀπάνω τους μὲ

70   Οἱ δὲ Πέρσαι καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ὡς κατέφυγον ἐς τὸ ἔνδινον τεῖχος, ἔφθησαν ἐπὶ τοὺς πύργους ἀναβάντες πρὸν ἥ τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπικέσθαι· ἀναβάντες δὲ ἐφράξαντο ὡς ἐδυνέατο ἀριστα τὸ τεῖχος· προσελθόντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων κατεστήκεε σφι τειχομαχίη ἐρρωμενεστέρῃ. "Εώς μὲν γὰρ ἀπῆσαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ δ' ἡμύνοντο καὶ πολλῷ πλέον εἰχον τῶν Λακεδαιμονίων ὥστε οὐκ ἐπισταμένων τειχομαχέειν, ὡς δέ σφι οἱ Ἀθηναῖοι προσῆλθον, οὕτω δὴ ἵσχυρὴ ἐγίνετο τειχομαχίη καὶ χρόνον ἐπὶ πολλῷ τέλος δὲ ἀρετῇ τε καὶ λιπαρίῃ ἐπέβησαν Ἀθηναῖοι τοῦ τείχεος καὶ ἤρειπον, τῇ δὴ ἐσεχέοντο οἱ Ἑλληνες. Πρῶτοι δὲ ἐσῆλθον Τεγεῆται ἐς τὸ τεῖχος, καὶ τὴν σκηνὴν τὴν Μαρδονίου οὗτοι ἦσαν οἵ διαρπάσαντες, τά τε ἄλλα ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν φάτνην τῶν ἵππων ἐοῦσαν χαλκέην πᾶσαν καὶ θέης ἀξίην· τὴν μέν τυν φάτνην ταύτην τὴν Μαρδονίου ἀνέθεσαν ἐς τὸν ηὸν τῆς Ἀλέης Ἀθηναῖς Τεγεῆται, τὰ δὲ ἄλλα ἐς τῶντό, ὅσα περ ἔλαβον, ἐσήνεικαν τοῖσι Ἑλλησι. Οἱ δὲ βάρβαροι οὐδὲν ἔτι στῖφος ἐποιήσαντο πεσόντος τοῦ τείχεος οὕτε τις αὐτῶν ἀλκῆς ἐμέμνητο, ἀλύκταζόν τε οἴα ἐν ὀλίγῳ χώρῳ πεφοβημένοι τε καὶ πολλὰ μυριάδες κατειλημέναι ἀνθρώπων παρῆν τε τοῖσι Ἑλλησι φονεύειν οὕτω ὥστε τριήκοντα μυριάδων στρατοῦ, καταδεούσεων τεσσέρων, τὰς ἔχων Ἀρτάβαζος ἔφενγε, τῶν λοιπῶν μηδὲ τρεῖς χιλιάδας περιγενέσθαι. Λακεδαιμονίων δὲ τῶν ἐκ Σπάρτης ἀπέθανον οἱ πάντες ἐν τῇ συμβόλῃ εἰς καὶ ἐνερήκοντα, Τεγεητέων δὲ ἐκκαίδεκα, Ἀθηναίων δὲ δύο καὶ πεντήκοντα.

80   Πανσανίης δὲ κήρυγμα ποιησάμενος μηδένα ἀπτεσθαι τῆς ληῆς, συγκομιζεῖν ἐκέλευσε τοὺς εἶλωτας τὰ χρήματα· οἱ δὲ ἀνὰ τὸ στρατόπεδον σκιδινάμενοι εὖρισκον σκηνὰς κατεσκενασμένας χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, κλίνας τε ἐπιχρύσους καὶ ἐπαργύρους, κορητῆράς τε χρυσέονς καὶ φιάλας τε καὶ ἄλλα ἐκπώματα· σάκκους τε ἐπ' ἀμάξιων εὑρισκον, ἐν τοῖσι λέβητες ἐφαίνοντο ἐνεόντες χρύσεοί τε καὶ ἀργύρεοι· ἀπό τε τῶν κειμένων νεκρῶν ἐσκύλευνον φέλιά τε καὶ στρεπτοὺς καὶ τοὺς ἀκινάκας ἐόντας χρυσέονς, ἐπεὶ ἐσθῆτός γε ποικίλης λόγος ἐγίνετο οὐδὲ εἰς. Ἐνθαῦτα πολλὰ μὲν κλέπτοντες ἐπώλεον πρὸς τοὺς Αἰγινῆτας οἱ εἶλωτες, πολλὰ

τ' ἄλλογα· ἀρχηγὸς τοῦ Θηβαϊκοῦ ἵππου ἦτανε δὲ Ἀσωπόδωρος τοῦ Τιμάνδρου· καὶ στρώσανε κάτω ἔξακόσιους ἀπ' αὐτούς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πήγανε κυνηγώντας ἵσαμε τὸν Κιθαιρώνα. Ἔτσι παράλογα πήγανε χαμένοι οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Φλιάσιοι.

Οἱ Πέρσες πάλι καὶ οἱ ἄλλες ὅμαδες, ἀφοῦ μπήκανε στὸ ξύλινο 70 τεῖχος, ἀνεβήκανε στοὺς πύργους, πρὶν ἀκόμα φτάσουνε οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἀφοῦ καταλάβανε τὶς ἐπάλξεις, τὶς φράξανε ὅσο μπορούσανε καλύτερα. Ἀφοῦ πήγανε κοντὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀρχίσανε μὲν αὐτοὺς τειχομαχία, ποὺ ὅλο καὶ γινότανε πιὸ δυνατή. "Οσο λοιπὸν δὲ φτάνανε οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Πέρσες ἀντιστεκόντανε μὲν ὑπεροχὴ στοὺς Λακεδαιμονίους, σὰν ἀνθρώπους ποὺ δὲν ξέρανε τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς τειχομαχίας· ἂμα ὅμως παρουσιαστήκανε οἱ Ἀθηναῖοι, τότε πιὰ ἡ τειχομαχία ἦτανε πιὸ σοβαρὴ καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὥρα. Τέλος οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ὑπομονὴ τοὺς ἀνεβήκανε στὸ τεῖχος καὶ γκρεμίσανε ἔνα μέρος· ἀπ' αὐτὸν τὸ μέρος ριχτήκανε μέσα οἱ "Ελληνες. Πρῶτοι μπήκανε οἱ Τεγεᾶτες καὶ ἀρπάζανε τοῦ Μαρδονίου τὴ σκηνή, καὶ μαζὶ μὲν αὐτῇ πήρανε καὶ τὶς φάτνες τῶν ἀλόγων του, ὅλες ἀπὸ χαλκὸ καὶ ἀξεις νὰ τὶς θαυμάζῃ κανεῖς. Αὐτὸν τὸ λάφυρο τὸ ἀφιερώσανε οἱ Τεγεᾶτες στὸ ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς¹⁷³, ὅμως καὶ τὰ ὄλλα λάφυρα ποὺ κυριεύφανε τὰ μοιραστήκανε ἵσια μὲ τοὺς ἄλλους "Ελληνες. Ἀφοῦ ἔπεισε τὸ τεῖχος στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, καμιὰ πιὰ ἀντίσταση πυκνὴ δὲν κάνανε οἱ βάρβαροι, καὶ οὕτε ἔνας ἀπ' αὐτοὺς θυμήθηκε πῶς εἶναι ἀνδρας, καὶ ὅλοι φοβισμένοι, καθὼς εἴχανε κλειστῇ τόσες πολλές χιλιάδες σὲ τόσο στενὸν τόπο, γυρίζανε σὰν παραλογιασμένοι, καὶ οἱ "Ελληνες εἴχανε τὴν εὔκολιά νὰ σκοτώνουνε τόσους ἀπ' αὐτούς, ποὺ ἀπὸ τὶς τριακόσιες χιλιάδες (ἀν βγάλουμε τὶς σαράντα ποὺ πῆρε καὶ ἔψυγε δὲν περισσέψανε οὔτε τρεῖς. Ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, Σπαρτιᾶτες σκοτώθηκανε ὅλοι - ὅλοι σ' αὐτῇ τὴ σύγκρουση ἐνενήντα ἔνας, ἀπὸ τοὺς Τεγεᾶτες δεκαέξι καὶ πενήντα δυὸς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

8. ΜΟΙΡΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΑΦΥΡΩΝ

Ο Παυσανίας ἔβγαλε κήρυγμα κανεῖς νὰ μὴ βάλῃ χέρι στὰ λάφυρα 80 καὶ οἱ Εἴλωτες νὰ τὰ μαζέψουνε ὅλα σ' ἔνα μέρος· σκορπιστήκανε λοιπὸν οἱ Εἴλωτες στὸ στρατόπεδο καὶ βρίσκανε σκηνὲς φτιασμένες ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀπὸ ἀσήμι, κλινὲς ἀσημοχρυσωμένες, χρυσοὺς κρατῆ-

δὲ καὶ ἀπεδείκνυσαν, ὅσα αὐτῶν οὐκ οἶλα τε ἦν κρύψαι· ὥστε Αἰγαῖοντις
οἱ μεγάλοι πλοῦτοι ἀρχὴν ἐνθεῦτεν ἐγένοντο, οἵ τὸν χρυσὸν ἄτε ἔοντα
χαλκὸν δῆθεν παρὰ τῶν εἰλωτέων ὡρέοντο.

81   Συμφορήσαντες δὲ τὰ χρήματα καὶ δεκάτην ἐξελόντες τῷ ἐν Δελφοῖσι θεῷ, ἀπ' ἣς ὁ τρίποντος ὁ χρύσεος ἀνετέθη ὁ ἐπὶ τοῦ τρικαρήνου
ὅφιος τοῦ χαλκέου ἐπεστεὼς ἄγχιστα τοῦ βωμοῦ, καὶ τῷ ἐν Ὀλυμπίῃ
θεῷ ἐξελόντες, ἀπ' ἣς δεκάπηχν χάλκεον Δίᾳ ἀνεθηκαν, καὶ τῷ ἐν Ἰσθμῷ
θεῷ, ἀπ' ἣς ἐπτάπτηχν χάλκεος Ποσειδέων ἐξεγένετο, ταῦτα ἐξελόντες
τὰ λοιπὰ διαιρέοντο καὶ ἔλαβον ἕκαστοι τῶν ἄξιοι ἦσαν, καὶ τὸν χρυσὸν
καὶ τὸν ἄργυρον καὶ ἄλλα χρήματά τε καὶ ὑποζύγια. "Οσα μέν νυν
ἐξαίρετα τοῖσι ἀριστεύσασι αὐτῶν ἐν Πλαταιῇσι ἐδόθη, οὐδὲ λέγεται
πρὸς οὐδαμῶν, δοκέω δὲ ἔγωγε καὶ τούτοισι δοθῆται. Πανσανίη δὲ
πάντα δέκα ἐξαιρέθη τε καὶ ἐδόθη, ἵπποι, τάλαντα, κάμηλοι, ὡς δὲ
αὗτως καὶ τὰ ἄλλα χρήματα.

82   Λέγεται δὲ καὶ τάδε γενέσθαι, ως Ξέρξης φεύγων ἐκ τῆς Ἑλλάδος
Μαρδονίῳ τὴν κατασκευὴν καταλίποι τὴν ἔωντοῦ. Πανσανίην δὲ δρέοντα
τὴν Μαρδονίου κατασκευὴν χρυσῷ τε καὶ ἀργυρῷ καὶ παραπετάσμασι
ποικίλοισι κατεσκευασμένην κελεῦσαι τούς τε ἀρτοκόπους καὶ τοὺς ὄφο-
ποιοὺς κατὰ ταῦτα κατὰ Μαρδονίῳ δεῖπνον παρασκευάζειν· ως δὲ
κελευόμενοι οὗτοι ἐποίεν ταῦτα, ἐνθαῦτα τὸν Πανσανίην ἴδόντα κλίνας
τε χρυσέας καὶ ἀργυρέας εῦ ἐστρωμένας καὶ τραπέζας τε χρυσέας καὶ
ἀργυρέας καὶ παρασκευὴν μεγαλοπρεπέα τοῦ δεῖπνου, ἐκπλαγέντα τὰ
προκείμενα ἀγαθὰ κελεῦσαι ἐπὶ γέλωτι τοὺς ἔωντοῦ διηκόνους παρασκευά-
σαι Λακωνικὸν δεῖπνον· ως δὲ τῆς θοίνης ποιηθείσης ἦν πολλὸν τὸ μέσον,
τὸν Πανσανίην γελάσαντα μεταπέμψασθαι τῶν Ἑλλήνων τοὺς στρατη-
γούς, συνελθόντων δὲ τούτων εἰπεῖν τὸν Πανσανίην, δεικνύντα ἐς ἕκα-
τέρην τοῦ δεῖπνου τὴν παρασκευὴν «Ἄνδρες Ἑλληνες, τῶνδε εἴνεκεν
ἔγω νῦμέας συνήγαγον, βουλόμενος νῦν τοῦ Μήδου τὴν ἀφοσύνην δέξαι,
δις τοιήνδε δίαιταν ἔχων ἡλθε ἐς νῦμέας οὕτω δᾶζυρὴν ἔχοντας ἀπαιρη-
σόμενος». Ταῦτα μὲν Πανσανίην λέγεται εἰπεῖν πρὸς τοὺς στρατηγοὺς
τῶν Ἑλλήνων.

ρες, φιάλες κι ἄλλα ἀγγεῖα τοῦ πιοτοῦ· μέσα στ' ἀμάξια βρίσκανε σακκιὰ γεμάτα ἀπὸ λεβέτια χρυσὰ καὶ ἀσημένια· ἀπὸ τοὺς νεκροὺς παίρνανε ἀκριβὰ στολίδια τῶν χειρῶν καὶ τοῦ λαιμοῦ, παίρνανε καὶ μαχαίρια, ὅσα ἦταν χρυσά, καὶ ὅσο γιὰ τὰ κάθε λογῆς φορέματα, κανένας δὲν τὰ πρόσεχε. Ἐκεῖ κλέψανε πολλὰ οἱ Εἴλωτες καὶ τὰ πουλούσανε στοὺς Αἰγινῆτες, ἄλλα ὅμως ποὺ δὲ μπορούσανε νὰ τὰ κρύψουνε τὰ παρουσιάζανε. Ἀπὸ τότε κάμανε τὶς μεγάλες περιουσίες τους οἱ Αἰγινῆτες, γιατὶ ἀγοράζανε ἀπὸ τοὺς Εἴλωτες τὸ χρυσάφι γιὰ χαλκό.

Ἄφοῦ κάμανε οἱ "Ελληνες ἔνα σωρὸ τὰ συναγμένα πράματα, βγά- 81 λανε τρία δέκατα γιὰ τοὺς θεούς. Τὸ ἔνα τ' ἀφιερώσανε στὸ θεὸ τῶν Δελφῶν κι ἀπ' αὐτὰ τὰ χρήματα ἔγινε τὸ ἀφιέρωμα τοῦ χρυσοῦ τρίποδα¹⁷⁴ ποὺ εἶναι στημένος ἀπάνω στὸ τρικέφαλο χάλκινο φίδι καὶ πολὺ κοντὰ στὸ βωμό. Ἀπὸ τὸ ἄλλο δέκατο ποὺ ἀφιερώσανε στὸ θεὸ τῆς Ὄλυμπίας, ἔγινε τὸ χάλκινο ἄγαλμα τοῦ Δία, δέκα πῆχες ψηλό· τὸ τρίτο δέκατο στὸ θεὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ ἀπ' αὐτὸ ἔγινε ὁ χάλκινος Ποσειδώνας, ἐφτὰ πῆχες ψηλός. Ἀφοῦ βγάλανε αὐτὰ τὰ τρία δέκατα, μοιραστήκανε τὰ λοιπὰ καὶ πήρανε καθένας ὅσα τοὺς πρέπανε, καὶ χρυσάφι κι ἀσήμι κι ἄλλα πράματα πολλὰ καὶ ζῶα φορτηγά. Πόσα ὅμως δοθήκανε ξεχωριστὰ σ' ἐκείνους ποὺ διαπρέψανε στὴ μάχη, κανεὶς δὲν ἀναφέρει· νομίζω ὅμως ἐγὼ πῶς πήρανε κι αὐτοί. Ὁ Παυσανίας πῆρε ξεχωριστὰ δέκα κομμάτια ἀπ' ὅλα, ἀλογα, τάλαντα, καμῆλες καὶ τὰ παρόμοια.

Λένε ἀκόμα πῶς ἔγινε κι αὐτό· φεύγοντας ἀπὸ τὴν "Ελλάδα ὁ 82 Ξέρξης εἶχε ἀφήσει στὸ Μαρδόνιο ὅλη τὴν ἀποσκευὴ του· βλέποντας λοιπὸν ὁ Παυσανίας τοῦ Μαρδονίου τὰ ἐπιπλα, μὲ χρυσάφι καὶ μ' ἀσήμι στολισμένα καὶ μὲ παραπέτασμα λογῆς λογῆς, παράγγειλε στοὺς μαγείρους καὶ τοὺς ζαχαροπλάστες νὰ τοῦ ἐτοιμάσουνε δεῖπνο ἀπαράλλαχτο, καθὼς τὸ ἐτοιμάζανε καὶ γιὰ τὸ Μαρδόνιο. Ἀφοῦ τὸ ἐτοιμάσανε κατὰ τὴ διαταγὴ του, τότε ὁ Παυσανίας βλέποντας κλῖνες χρυσὲς κι ἀσημένιες, μεγαλόπρεπα στρωμένο δεῖπνο, θαύμασε μ' ὅλα αὐτὰ τὰ καλὰ πού 'χε μπροστά του, καὶ γιὰ νὰ χωρατέψῃ παράγγειλε καὶ στοὺς δικούς του ὑπηρέτες νὰ ἐτοιμάσουνε δεῖπνο λακωνικό¹⁷⁵. Ἀφοῦ ἐτοιμάστηκε τὸ συσσίτιο καὶ ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο τραπέζι ἦταν μεγάλη, γέλασε ὁ Παυσανίας καὶ ἐστειλε νὰ φωνάξουνε τοὺς στρατηγοὺς τῶν "Ελλήνων· ἀφοῦ συναχτήκανε, δείχνοντας ὁ Παυσανίας τὸ ἔνα ἐτοιμασμένο τραπέζι καὶ τὸ ἄλλο, εἶπε: «Σᾶς κάλεσα, ἀνδρες "Ελληνες, γιὰ νὰ σᾶς

90   Τῆς δὲ αὐτῆς ἡμέρης τῆς περὶ ἐν Πλαταιῇσι τὸ τρῶμα ἐγένετο, συνεκόνδησε γενέσθαι καὶ ἐν Μυκάλῃ τῆς Ἰωνίης· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ Δήλῳ κατέστη οἱ Ἕλληνες οἱ ἐν τῇσι τηνσὶ ἀμα Λευτυχίδῃ τῷ Λακεδαιμονίῳ ἀπικόμενοι, ἥλθόν σφι ἄγγελοι ἀπὸ Σάμου Λάμπων τε Θρασυνλέος καὶ Ἀθηναγόρης Ἀρχεστρατίδεων καὶ Ἡγησίστρατος Ἀρισταγόρεω, πεμφθέντες ὑπὸ Σαμίων λάθοῃ τῶν τε Περσέων καὶ τοῦ τυράννου Θεομήστορος τοῦ Ἀνδροδάμαντος, τὸν κατέστησαν Σάμου τύραννον οἱ Πέρσαι· ἐπελθόντων δέ σφεων ἐπὶ τοὺς στρατηγοὺς ἔλεγε Ἡγησίστρατος πολλὰ καὶ παντοῖα, ὡς ἦν μοῦνον ἴδωνται αὐτοὺς οἱ Ἰωνεῖς, ἀποστήσονται ἀπὸ Περσέων, καὶ ὡς οἱ βάρβαροι οὐκ ὑπομενέοντι· ἦν δὲ καὶ ἄρα ὑπομείνωσι, οὐκ ἐτέρην ἄγρην τοιαύτην εὑρεῖν ἀν αὐτούς· θεούς τε κοινοὺς ἀνακαλέων προέτραπε αὐτοὺς δύσασθαι ἄνδρας Ἑλληνας ἐκ δουλοσύνης καὶ ἀπαμῆναι τὸν βάρβαρον· εὐπετές τε αὐτοῖσι ἔφη ταῦτα γίνεσθαι· τάς τε γὰρ νέας αὐτῶν κακῶς πλώειν καὶ οὐκ ἀξιομάχονς ἐκείνοισι εἶναι· αὐτοὶ τε, εἴ τι ὑποπτεύοντι μὴ δόλῳ αὐτοὺς προάγοιεν, ἐτοῖμοι εἶναι ἐν τῇσι τηνσὶ ἐκείνων ἀγόμενοι δημηροι εἶναι.

91   Ὡς δὲ πολλὸς ἦν λισσόμενος ὁ ἔεινος ὁ Σάμιος, εἰρητό Λευτυχίδης, εἴτε κληδόνος εἴνεκεν ἐθέλων πυθέσθαι εἴτε καὶ κατὰ συντυχίην θεοῦ ποιεῦντος· «Ὥξενε Σάμιε, τί τοι τὸ οὖνομα;»· δὲ εἰπε· «Ἡγησίστρατος». Οὐ δὲ ὑπαρπάσας τὸν ἐπίλοιπον λόγον, εἴ τινα ὕρμητο λέγειν ὁ Ἡγησίστρατος, εἰπε· «Δέκομαι τὸν οἰωνόν, τὸν ἡγησίστρατον, ὃ ἔεινε Σάμιε. Σὺ δὲ ἡμῖν ποίεε δκως αὐτός τε δοὺς πίστιν ἀποπλώσεαι καὶ οἱ σὸν σοὶ ἔοντες οἴδε, η μὲν Σαμίους ἡμῖν προθύμους ἔσεσθαι. συμμάχους».

92   Ταῦτά τε ἄμα ἡγόρευε καὶ τὸ ἔργον προσῆγε· αὐτίκα γὰρ οἱ Σάμιοι πίστιν τε καὶ δρκια ἐποιεῦντο συμμαχίης πέρι πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες οἱ μὲν ἐπέπλωον μετὰ σφέων γὰρ ἐκέλευε πλόειν τὸν Ἡγησίστρατον, οἰωνὸν τὸ οὖνομα ποιεύμενος.

δείξω τὴν ἀνοησία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μήδων, ποὺ μαθημένος σ' αὐτὴ τὴν καλοπέραση ζήλεψε τὴ δική μας φτωχική τροφὴ καὶ θέλησε νὰ μᾶς τὴν πάρη». Αὐτὰ λένε πώς εἶπε ὁ Παυσανίας στοὺς «Ἐλληνες στρατηγούς.

9. Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ (479 π.Χ.)

Τὴν ἔδια ἡμέρα, ποὺ ἔγινε ὁ χαλασμὸς τῶν Πλαταιῶν, σύντυχε νὰ 90 γίνη καὶ ἡ μάχη τῆς Μυκάλης¹⁷⁶. Ἐνῶ οἱ «Ἐλληνες καθόντανε μὲ τὰ πλοῖα τους¹⁷⁷, ἔχοντας ἀρχηγό τους τὸ Λακεδαιμόνιο Λεωτυχίδη¹⁷⁸, φτάσανε ἀγγελιοφόροι ἀπὸ τὴ Σάμο ὁ Λάμπωνας τοῦ Θρασυλῆ, ὁ Ἀθηναγόρας τοῦ Ἀρχεστρατίδη καὶ ὁ Ἡγησίστρατος τοῦ Ἀρισταγόρα, σταλμένοι ἀπὸ τοὺς Σαμίους, κρυφά ἀπὸ τοὺς Πέρσες¹⁷⁹ καὶ ἀπὸ τὸν τύραννο Θεομήστορα¹⁸⁰, γιὰ τοῦ Ἀνδροδάμαντα, ποὺ οἱ Πέρσες τὸν εἴχανε βάλει τύραννο τῆς Σάμου ἀφοῦ παρουσιαστήκανε στοὺς στρατηγούς, ἀρχισε ὁ Ἡγησίστρατος νὰ τοὺς λέη πολλὰ καὶ διάφορα πράματα· πώς τάχα, καὶ μοναχὰ νὰ τοὺς δοῦνε οἱ «Ιωνες, θ' ἀποστατήσουντε ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ βάρβαροι δὲ θὰ σταθοῦντε νὰ πολεμήσουντε· καὶ ἀν ὅμως σταθοῦντε, ἄλλο καλύτερο κυνήγι δὲ θὰ μπορούσαντε νὰ βροῦν οἱ «Ἐλληνες· καὶ ὅρκίζοντάς τους στὸ ὄνομα τῶν κοινῶν θεῶν τὸν Ἑλλήνων, τοὺς παρακινοῦσε νὰ λυτρώσουν «Ἐλληνες ἀδερφούς ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ νὰ διώξουντε μακριὰ τὸ βάρβαρο. Γιατὶ καὶ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων ἤτανε κακοτάξιδια, καὶ ἀνάξια νὰ παραβγοῦντε μὲ τὰ ἐλληνικά, καὶ οἱ ἔδιοι αὐτοί, οἱ ἀποσταλμένοι, εἶναι πρόθυμοι στὰ πλοῖα τους νὰ μείνουντε ὅμηροι, ἀν ἔχουντε καμιὰ ὑποψία πώς μὲ δολερὸ σκοπὸ τοὺς κάνουντε αὐτὴ τὴν παρακίνηση.

Ἐπειδὴ μὲ μεγάλη ἐπιμονὴ ὁ ἔνος Σάμιος ἔκανε τὰ παρακάλια 91 του, ὁ Λεωτυχίδης, εἴτε θέλοντας νὰ βγάλῃ κανένα σημάδι μαντικού¹⁸¹, εἴτε κατὰ τύχη ἀπὸ θεοῦ θέλημα, τόνε ρώτησε: «὾ ξένε Σάμιε, ποιό εἶναι τ' ὄνομά σου;;;». Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἡγησίστρατος». Καὶ ὁ Λεωτυχίδης, ἀρπάζοντας τὸ λόγο ἀπὸ τὸ στόμα του (ἀν ἥθελε ἀκόμα κάτι νὰ πη) ἀποκρίθηκε: «Δέχομαι τὸ μάντεμα¹⁸², ὦ ξένε Σάμιε. Λοιπόν, κάμετε ὅσο μπορεῖτε γλάγορα νὰ φύγετε, σὺ καὶ οἱ ἄλλοι ἐδῶ σύντροφοί σου, ἀφοῦ μᾶς ὅρκιστῆτε πώς οἱ Σάμιοι θὰ εἶναι πρόθυμοι σύμμαχοί μας».

Μαζὶ μ' αὐτὰ τὰ λόγια μπήκανε καὶ στὰ ἔργα· ἀμέσως οἱ Σάμιοι 92 δώσαντε τοὺς ὄρκους καὶ τὶς ὑποσχέσεις περὶ συμμαχίας μὲ τοὺς «Ἐλληνες.

Ἀφοῦ γίναντε αὐτά, φύγαντε οἱ Σάμιοι· κράτησε ὅμως τὸν Ἡγησίστρατο ὁ Λεωτυχίδης, γιατὶ εἶχε τ' ὄνομά του ὡς καλὸν οἰωνό.

- 96   Τοῖσι δὲ "Ελλησι ώς ἐκαλλίρησε, ἀνῆγον τὰς νέας ἐκ τῆς Δήλου πρὸς τὴν Σάμον. Ἐπεὶ δὲ ἐγένοντο τῆς Σαμίης πρὸς Καλάμοισι, οἱ μὲν αὐτοῦ δῷμισάμενοι κατὰ τὸ Ἡραῖον τὸ ταύτη παρεσκευάζοντο ἐς ναυμαχίην, οἱ δὲ Πέρσαι πνθόμενοί σφεας προσπλέων ἀνῆγον καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν ἥπειρον τὰς νέας τὰς ἄλλας, τὰς δὲ Φοινίκων ἀπῆκαν ἀποπλώειν· βουλευομένοισι γάρ σφι ἐδόκεε ναυμαχίην μὴ ποιέεσθαι· οὐ γαρ ὅντες ἐδόκεον ὅμοιοι εἶναι· ἐς δὲ τὴν ἥπειρον ἀπέπλωον, ὅκως ἔωσι ὑπὸ τὸν πεζὸν στρατὸν τὸν σφέτερον ἔόντα ἐν τῇ Μυκάλῃ, δις κελεύσαντος Ξέρξεω καταλειμμένος τοῦ ἄλλου στρατοῦ Ἰωνίην ἐφύλασσε. Τοῦ πλῆθος μὲν ἦν ἐξ μυριάδες, ἐστρατήγεε δὲ αὐτοῦ Τιγράνης κάλλετε τε καὶ μεγάθεῖ ὑπερφέρων Περσέων. Ὑπὸ τοῦτον μὲν δὴ τὸν στρατὸν ἐβουλεύσαντο καταφυγόντες οἱ τοῦ ναυτικοῦ στρατηγοὶ ἀνειρόνται τὰς νέας καὶ περιβαλέσθαι ἔρκος, ἔρυμα τῶν νεῶν καὶ σφέων αὐτῶν κρητοφύγετον.
- 97   Ταῦτα βουλεύσαμενοι ἀνῆγοντο ἀπικόμενοι δὲ παρὰ τὸ τῶν Ποτνιέων ἰδὸν τῆς Μυκάλης ἐς Γαίσωνά τε καὶ Σκολοπόεντα, τῇ Δήμητρος Ἐλευσινίης ἐστὶ ἰδόν... ἐνθαῦτα τάς τε νέας ἀνείρυσαν καὶ περιεβάλοντο λίθων καὶ ξύλων, δένδροια ἐκκόρναντες ἥμερα, καὶ σκόλοπας περὶ τὸ ἔρκος κατέπηξαν καὶ παρεσκευάδατο ώς πολιορκησόμενοι καὶ ως νικήσοντες· ἐπ' ἀμφότερα γὰρ ἐπιλεγόμενοι παρεσκευάδατο.
- 98   Οἱ δὲ "Ελληνες ώς ἐπύθοντο οἰχωκότας τοὺς βαρβάρους ἐς τὴν ἥπειρον, ἥχθοντο ώς ἐκπεφευγότων, ἐν ἀπορίῃ τε εἰχοντο δὲ τι ποιέωσι, εἴτε ἀπαλλάσσονται ὀπίσω εἴτε καταπλώσι ἐπ' Ἐλλησπόντου τέλος δ' ἔδοξε τούτων μὲν μηδέτερα ποιέειν, ἐπιπλώειν δὲ ἐπὶ τὴν ἥπειρον. Παρασκευασάμενοι ὅντες ναυμαχίην καὶ ἀποβάθρας καὶ τὰ ἄλλα ὅσων ἔδεε ἐπλωον ἐπὶ τῆς Μυκάλης. Ἐπεὶ δὲ ἀγχοῦ τε ἐγίνοντο τοῦ στρατοπέδου καὶ οὐδεὶς ἐφαίνετο σφι ἐπαναγόμενος, ἀλλὰ ὕρων νέας ἀνειλκυσμένας ἔσω τοῦ τείχεος, πολλὸν δὲ πεζὸν παρακερμένον παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐνθαῦτα πρῶτον μὲν ἐν τῇ νήσῳ παραπλώων, ἐγχόμψας τῷ αἰγιαλῷ τὰ μάλιστα, Λευτυχίδης ὑπὸ κήρυκος προηγόρευε τοῖσι Ἰωσι λέγων «Ἄνδρες Ἰωνες, δοσι ύμέων τυγχάνουσι ἐπακούοντες, μάθετε τὰ λέγω· πάντως γὰρ οὐδὲν συνήσουσι Πέρσαι τῶν ἐγὼ ύμιν ἐντέλλομαι. Ἐπεὰν συμμίσγωμεν, μεμνῆσθαί τινα χρὴ ἐλευθερίης μὲν πάντων πρῶτον,

'Αφοῦ οἱ θυσίες δεῖξανε καλὰ σημάδια στοὺς "Ελληνες, κάμανε 96 πανιὰ γιὰ τὴ Σάμο ἀπ' τὴ Δῆλο· ἄμα φτάσανε στοὺς Καλάμους τῆς Σάμου, ἀράξανε κοντὰ στὸ 'Ηραιο κι ἐτοιμαζόντανε γιὰ ναυμαχία· μαθαίνοντας οἱ Πέρσες πῶς οἱ "Ελληνες ἤτανε κοντά, ἀνοίξανε μὲ τὰ ἄλλα πλοῖα τους κατὰ τὴν ἀντικρυνὴ ἔηρά, καὶ μονάχα τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων¹⁸³ τ' ἀφήσανε νὰ φύγουνε. 'Αφοῦ λοιπὸν σκεφτήκανε, ἀποφασίσανε νὰ μὴ δώσουνε ναυμαχία, γιατὶ νομίζανε πῶς δὲν εἶναι ισόπαλοι· γι' αὐτὸν τραβηγτήκανε κατὰ τὴν ἔηρά, γιὰ νὰ βρίσκουνται στὴν προστασία τοῦ δικοῦ τους πεζικοῦ, ποὺ βρισκότανε στὴ Μυκάλη· ὁ στρατὸς αὐτὸς κατὰ διαταγὴ τοῦ Ξέρκη εἶχε μείνει ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα νὰ φυλάξῃ τὴν Ἰωνία· ὁ ἀριθμὸς του ἤτανε ὡς ἔξηντα χιλιάδες, καὶ στρατηγὸς ὁ Τιγράνης, ὁ πιὸ ὠραῖος καὶ πιὸ μεγαλόσωμος ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Καταφεύγοντας στὴν προστασία τοῦ στρατοῦ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἀποφασίσανε νὰ σύρουν ἔξω τὰ πλοῖα καὶ νὰ τὰ τριγυρίσουνε μὲ ὅχυρωμα, ποὺ νὰ προστατεύῃ τὰ πλοῖα καὶ νὰ εἶναι καὶ δικό τους καταφύγιο.

Μ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση κάμανε πανιά, καὶ φτάνοντας στὶς ἑκβολὲς 97 τῶν ποταμῶν Γαίσωνα καὶ Σκολοπόντα, κοντὰ στὴ Μυκάλη, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρας, ἐκεῖ σύρανε τὰ πλοῖα ἔξω καὶ χτίσανε τριγύρω τείχωμα μὲ λιθάρια καὶ μὲ ἔγια κόβοντας ἥμερα δέντρα καὶ μπήγοντας παλούκια γύρω ἀπὸ τὸ τείχωμα· καὶ ἐτοιμαζόντανε μὲ τὴν ἰδέα πῶς θὰ πολιορκηθοῦνε, καὶ μάλιστα πῶς θὰ νικήσουνε· καὶ ἡ ἐτοιμασία τους εἶχε αὐτὸν τὸ διπλὸ σκοπό.

Μαθαίνοντας οἱ "Ελληνες πῶς εἶχανε καταφύγει οἱ βάρβαροι στὴν ἔηρά, εἶχανε μεγάλη λύπη γιατὶ εἶχανε ξεφύγει, καὶ βρισκόντανε σ' ἀπορίᾳ τί νὰ κάμουνε, νὰ γυρίσουνε πίσω ἢ νὰ τραβήξουνε κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο. Τέλος δὲν ἀποφασίσανε οὔτε τὸ ἔνα οὔτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐπάνω στὴ στεριά. 'Αφοῦ ἐτοιμάσανε λοιπὸν ἀποβάθρες καὶ ὅσα ἄλλα χρειαζόντανε γιὰ ναυμαχία, κινήσανε γιὰ τὴ Μυκάλη. "Αμα ὅμως φτάσανε σιμὰ στὸ στρατόπεδο καὶ κανένας δὲ φαινότανε νὰ τοὺς ἀντιβγαίνῃ, ἀλλὰ βλέπανε τὰ πλοῖα τραβηγμένα στὴν ἔηρά πίσω ἀπὸ τὸ τείχωμα, καὶ πολὺ στρατὸ παραταγμένο σιμὰ στ' ἀκρογιάλι, τότε δὲ Λεωτυχίδης, ἀφοῦ πρῶτα ἔφερε στὸ γιαλὸ συρτὰ τὸ πλοῖο ὅσο μποροῦσε, ἔπειτα ἔβαλε κήρυκα καὶ παράγγειλε μ' αὐτὸν στοὺς "Ιωνες:

μετὰ δὲ τοῦ συνθήματος "Ἡρης· καὶ τάδε ἔστω καὶ ὁ μὴ ἐπακούσας
ὅμεων πρὸς τοῦ ἐπακούσαντος».

99 Λεντυχίδεω δὲ ταῦτα ὑποθεμένου δεύτερα δὴ τάδε ἐποίεν οἱ "Ἐλ-
ληνες· προσχόντες τὰς νέας ἀπέβησαν ἐς τὸν αἰγιαλόν. Καὶ οὗτοι μὲν
ἔτασσοντο, οἱ δὲ Πέρσαι ὡς εἶδον τοὺς "Ἐλληνας παρασκευαζομένους
ἐς μάχην καὶ τοῖσι "Ιωσι παραινέσαντας, τοῦτο μὲν ὑπονοήσαντες τοὺς
Σαμίους τὰ 'Ἐλλήνων φρονέειν ἀπαιρέονται τὰ ὅπλα· οἱ γὰρ ᾧν Σάμιοι
ἀπικομένων 'Αθηναίων αἰχμαλώτων ἐν τῇσι τηνὶ τῶν βαρβάρων, τοὺς
ἔλαβον ἀνὰ τὴν 'Αττικὴν λελειμμένους οἱ Ξέρξεω, τούτους λυσάμενοι
πάντας ἀποπέμποντι ἐποδιάσαντες ἐς τὰς 'Αθήνας· τῶν εἴνεκεν οὐκ
ῆκιστα ὑποφίην εἶχον, πεντακοσίας κεφαλὰς τῶν Ξέρξεω πολεμίων λυ-
σάμενοι· τοῦτο δὲ τὰς διόδους τὰς ἐς τὰς κορυφὰς τῆς Μυκάλης φε-
ρούσας προστάσσουσι τοῖσι Μιλησίοισι φυλάσσειν ὡς ἐπισταμένουσι δῆ-
θεν μάλιστα τὴν χώρην. Ἐποίενν δὲ τούτους εἴνεκεν, ἵνα ἐκτὸς τοῦ στρα-
τοπέδου ἔωσι. Τούτους μὲν 'Ιώνων, τοῖσι καὶ κατεδόκεον νεοχιμὸν ἄν τι
ποιέειν δυνάμιος ἐπιλαβομένουσι, τρόποισι τοιούτοισι προεψυλάσσοντο
οἱ Πέρσαι, αὐτοὶ δὲ συνεφόρησαν τὰ γέρᾳς ἔρκος εἶναί σφισι.

100 'Ως δὲ ἄρα παρεσκεύαστο τοῖσι "Ἐλλησι, προσήνισαν πρὸς τοὺς
βαρβάρους· ίοδσι δέ σφι φήμη τε ἐσέπτατο ἐς τὸ στρατόπεδον πᾶν καὶ
κηρυκήιον ἐφάνη ἐπὶ τῆς κυματωγῆς κείμενον· ἥ δὲ φήμη διῆλθε σφι
ἄδε, ὡς οἱ "Ἐλληνες τὴν Μαρδονίου στρατιὴν νικῶν ἐν Βοιωτοῖσι μα-
χόμενοι· δῆλα δὴ πολλοῖσι τεκμηρίοισί ἐστι τὰ θεῖα τῶν πρηγμάτων,
εἰ καὶ τότε τῆς αὐτῆς ἡμέρης συμπίπτοντος· τοῦ τε ἐν Πλαταιῇσι καὶ
τοῦ ἐν Μυκάλῃ μέλλοντος ἔσεσθαι τρόματος φήμη τοῖσι "Ἐλλησι τοῖσι
ταύτῃ ἐσπατίκετο, ὡστε θαρσῆσαι τε τὴν στρατιὴν πολλῷ μᾶλλον καὶ ἐθέ-
λειν προθυμότερον κινδυνεύειν.

101 Καὶ τόδε ἔτερον συνέπεσε γενόμενον, Δῆμητρος τεμένεα 'Ελευ-
σινίης παρὰ ἀμφοτέρας τὰς συμβολὰς εἶναι· καὶ γὰρ δὴ ἐν τῇ Πλα-
ταιΐδι παρ' αὐτὸ τὸ Δημήτριον ἐγίνετο, ὡς καὶ πρότερον μοι εἴρηται,
ἥ μάχη, καὶ ἐν Μυκάλῃ ἔμελλε ὥσαύτως ἔσεσθαι· γενονέναι δὲ νίκην τῶν

«Ιωνες, οσοι ἀπὸ σᾶς μπορεῖτε νὰ μὲ ἀκοῦτε, προσέχετε σ' ὅσα θὰ πῶ· χωρὶς ἄλλο οἱ Πέρσες τίποτε δὲ θὰ καταλάβουνε ἀπ' ὅσα ἐγὼ σᾶς παραγγέλνω· ἂμα ἀρχίσουμε τὴν συμπλοκή, τότε πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ θυμάται καθένας τὴν ἐλευθερία, καὶ ἔπειτα τὸ σύνθημα, ποὺ εἶναι «Ἡρα». "Οποιοι ἀπὸ σᾶς δὲ μ' ἀκοῦνε, ἂς τὰ μάθουνε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ μ' ἀκούσανε».

'Αφοῦ δὲ Λεωτυχίδης ἔδωσε αὐτὲς τὶς συμβουλές, νὰ τί κάμανε οἱ 99 "Ελληνες ὕστερα. Ζυγώνοντας κοντὰ τὰ πλοῖα, βγήκανε στὸ ἀκρογιάλι· καὶ ἐνῷ αὐτοὶ μπαίνανε σὲ τάξη, βλέποντάς τους οἱ Πέρσες νὰ ἑτοιμάζουνται γιὰ πόλεμο καὶ νὰ κάνουνε καὶ προτροπὲς πρὸς τοὺς "Ιωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Σαμίους πήρανε τὰ ὅπλα, ὑποπτεύοντάς τους πῶς εἴχανε φρονήματα ἑλληνικά· γιατὶ οἱ Σάμιοι κάμανε καὶ κάτι ἄλλο· δταν μὲ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων φτάσανε οἱ 'Αθηναῖοι αἰχμάλωτοι, δσοι εἴχανε ἀπομείνει στὴν 'Αττική, καὶ τοὺς κυριέψανε τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξη, αὐτοὺς οἱ Σάμιοι τοὺς ἀπολύσανε ὅλους καὶ τοὺς στείλανε πίσω στὴν 'Αθήνα δίνοντάς τους τὰ ἀναγκαῖα τοῦ ταξιδιοῦ· γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους περισσότερο ἤτανε οἱ Σάμιοι ὑποπτοι, γιατὶ λευτερώσανε πεντακόσιους ἄνδρες ἔχθρούς τοῦ Ξέρξη. "Ἐπειτα οἱ Πέρσες δώσανε προσταγὴ στοὺς Μιλήσιους νὰ φυλάνε τὰ περάσματα, ποὺ περνούσανε ἀπὸ τὰ φυλάρματα τῆς Μυκάλης, τάχα πῶς γνωρίζανε οἱ Μιλήσιοι πολὺ καλά τὸν τόπο· ἀλήθεια ὅμως, τὸ κάνανε γι' ἄλλο σκοπό, γιὰ νὰ τοὺς διώξουνε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο. Γι' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς "Ιωνες ὑποπτεύοντάς τους πῶς μπορούσανε νὰ κάμουνε κακό, ἀν εἴχανε δύναμη στὰ χέρια τους, τέτοια μέτρα προφυλακτικὰ λαβαίνανε οἱ Πέρσες. Τέλος οἱ Πέρσες συμπυκνώσανε τὶς ἀσπίδες τους σὰν τεῖχος πρὸς τοὺς "Ελληνες.

'Αφοῦ ἑτοιμαστήκανε οἱ "Ελληνες, ἀρχίσανε νὰ προχωροῦνε κατὰ 100 τοὺς βαρβάρους. Καὶ ἐνῷ προχωρούσανε ἔτρεξε ~~τοῦ~~ μέσα σ' ὅλο τὸ στρατόπεδο, καὶ ἀκόμα φάνηκε ριγμένο στ' ἀκρογιάλι τὸ ραβδὶ τοῦ 'Ερμῆ¹⁸⁴, καὶ ὁ λόγος ἔλεγε πῶς οἱ "Ελληνες νικήσανε σὲ μάχῃ τὸ στρατὸ τοῦ Μαρδονίου. Κι ἀλήθεια, μὲ πολλὰ σημάδια γινόντανε φανερὰ τὰ πράγματα τὰ θεῖκά, ἀφοῦ καὶ τότε, ἐνῷ τὴν ἴδια ἐκείνη μέρα τῶν Πλαταιῶν ἡ μάχη τύχαινε νὰ συμπέσῃ μὲ τὸν ὄλλον ἔχθρικὸ χαλασμὸ ποὺ θὰ γινότανε στὴ Μυκάλη, ἔφτασε τὸ ἄκουσμα στοὺς "Ελληνες δσοι ἤτανε στὴ Μυκάλη, ὥστε νὰ πάρῃ θάρρος περισσότερο δ στρατὸς καὶ μὲ πιὸ πολλὴ κάρδια νὰ πέφτη στὸν κίνδυνο.

Καὶ μιὰ ἄλλη ἀκόμα συντυχία ἔγινε ἐκειπέρα· σιμὰ στοὺς τόπους 101

μετὰ Πανσανίεω Ἐλλήνων ὁρθῶς σφι ἡ φίμη συνέβαινε ἐλθοῦσα· τὸ μὲν γὰρ ἐν Πλαταιῆσι πολὶ ἔτι τῆς ἡμέρης ἐγίνετο, τὸ δὲ ἐν Μυκάλῃ περὶ δεῖλην· ὅτι δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρης συνέβαινε γίνεσθαι μηρός τε τοῦ αὐτοῦ, χρόνῳ οὐ πολλῷ σφι ὑστερον δῆλα ἀναμαθάνουσι ἐγένετο· ἵνα δὲ ἀρρωδή σφι ποὺν τὴν φίμην ἐσπατικέσθαι, οὕτι περὶ σφέων αὐτῶν οὕτω, ὡς τῶν Ἐλλήνων, μὴ περὶ Μαρδονίω πταίσῃ ἡ Ἐλλάς· ὡς μέντοι ἡ κληδὼν αὕτη σφι ἐσέπιπτο, μᾶλλον τι καὶ ταχύτερον τὴν πρόσοδον ἐποιεῦντο. Οἱ μὲν δὴ Ἐλληνες καὶ οἱ βάροβαροι ἐσπευδον ἐς τὴν μάχην, ὃς σφι καὶ αἱ νῆσοι καὶ ὁ Ἐλλήσποντος ἄεθλα προεκέετο.

102 Τοῖσι μέν ννν Ἀθηναίοισι καὶ τοῖσι προσεχέσι τούτοισι τεταγμένοισι μέχρι κον τῶν ἡμισέων, ἡ δόδος ἐγίνετο κατ' αἰγιαλόν τε καὶ ἄπεδον κῆρον, τοῖσι δὲ Λακεδαιμονίοισι καὶ τοῖσι ἐπεξῆς τούτοισι τεταγμένοισι κατά τε χαράδρην καὶ οὔρεα· ἐν ᾧ δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι περιήμισαν, οὗτοι οἱ ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ κέρεῃ [ἔτι] καὶ δὴ ἐμάχοντο. Ἔως μέν ννν τοῖσι Πέρσησι ὅρθια ἵνα τὰ γέρροα, ἥμύνοντό τε καὶ οὐδὲν ἔλασσον εἶχον τῇ μάχῃ, ἐπεί τε δὲ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν προσεχέων δ στρατός, δικιας ἐωντῶν γένηται τὸ ἔργον καὶ μὴ Λακεδαιμονίων, παρακελευσάμενοι ἔργον εἶχοντο προθυμότερον, ἐνθεῦτεν ἦδη ἑτεροιοῦτο τὸ πρῆγμα· διωσάμενοι γὰρ τὰ γέρροα οὗτοι φερόμενοι ἐσέπεσον ἀλέες ἐς τὸν Πέρσας, οἱ δὲ δεξάμενοι καὶ χρόνον συχνὸν ἀμυνόμενοι τέλος ἔφενγον ἐς τὸ τεῖχος.

Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Κορίνθιοι καὶ Σικυώνιοι καὶ Τροιζήνιοι (οὗτοι γὰρ ἦσαν ἐπεξῆς τεταγμένοι) συνεπιστόμενοι συνεπέπιπτον ἐς τὸ τεῖχος· ὡς δὲ καὶ τὸ τεῖχος ἀλαίρητο, οὕτ' ἔτι πρὸς ἀλκήν ἐτράποντο οἱ βάροβαροι, πρὸς φυγήν τε ὀρμέατο οἱ ἄλλοι πλὴν Περσέων· οὗτοι δὲ κατ' ὀλίγους γινόμενοι ἐμάχοντο τοῖσι αἰεὶ ἐς τὸ τεῖχος ἐσπίπτοντι· Ἐλλήνων· καὶ τῶν στρατηγῶν τῶν Περσιῶν δύο μὲν ἀποφεύγοντι, δύο δὲ τελευτῶσι· Ἀρταντῆς μὲν καὶ Ἰθαμίτρης τοῦ ναυτικοῦ στρατηγέοντες ἀποφεύγοντι, Μαρδόντης δὲ καὶ δ τοῦ πεζοῦ στρατηγὸς Τιγράνης μαχόμενοι τελευτῶσι.

καὶ τῶν δύο μαχῶν ἤτανε ναοὶ τῆς Δήμητρας τῆς Ἐλευσινίας· καὶ στὶς Πλαταιές δηλαδὴ ἔγινε ἡ μάχη πάρα πολὺ κοντά στὸ Δημήτριο, καθὼς εἶπα πιὸ πάνω¹⁸⁵, καὶ στὴ Μυκάλη τὸ ἔδιο ἤτανε μοιραῖο νὰ γίνη¹⁸⁶. Τὸ πῶς ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Παυσανία ἤτανε ἀληθινή, ἡ φήμη σωστὰ τὸ ὥριζε· γιατὶ ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν ἔγινε πρωὶ ἀκόμα, καὶ ἡ μάχη στὴ Μυκάλη κατὰ τὸ δειλινό. Καὶ τὸ ὅτι ἀληθινὰ τὴν ἔδια μέρα¹⁸⁷ καὶ τὸν ἔδιο μήνα συμπέσανε οἱ δυὸ μάχες, ὅχι πολὺν καιρὸν ἀργότερα τὸ μάθισμα οἱ "Ἑλληνες ρωτώντας γιὰ τὰ περιστατικά. Καὶ στὴ Μυκάλη οἱ "Ἑλληνες δὲν εἶχανε τόσο φόβο γιὰ τὸν ἔαυτό τους πρὶν ἀκούστῃ ἐκείνη ἡ φήμη, ὅσο φοβόντανε μὴ νικηθῆ ἡ 'Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἄμα ἡ φήμη ἀκούστηκε μέσα στὸ στρατόπεδο, τότε πιὸ πρόθυμα καὶ γλήγορα οἱ "Ἑλληνες προχωρούσανε στὴ μάχη, καὶ ὁ ἀγώνας ἔξιζε αὐτὴ τὴν προθυμία καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων, ἀφοῦ βραβεῖα τῆς νίκης ἤτανε τὰ νησιά καὶ ὁ 'Ἑλλήσποντος.

Τῶν Ἀθηναίων λοιπὸν καὶ τῶν ἄλλων ποὺ ἤτανε παραταγμένοι στὸ 102 πλευρό τους, δηλαδὴ τοῦ μισοῦ στρατοῦ, ἡ πορεία γινότανε τὸ γιαλὸ - γιαλό, σὲ τόπο πεδινό· τῶν Λακεδαιμονίων ὅμως καὶ τῶν ἄλλων ποὺ τοὺς συντροφεύανε, ἡ πορεία γινότανε ἀνάμεσα σὲ χαράδρες καὶ βουνά. Ἐνῶ ὅμως οἱ Λακεδαιμόνιοι κάνανε αὐτὸν τὸν ἀπόγυρο, οἱ ἄλλοι ποὺ ἤτανε στὸ ἀντίθετο πλευρὸν ἀρχίσανε κιόλα τὴ μάχη. "Οσο λοιπὸν οἱ Πέρσες εἶχανε τὶς ἀσπίδες τους ὀρθές, ἀντικρούσανε μὲ ἵση δύναμη τοὺς ἀντιπάλους· ἀφοῦ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ παρακόλουθος στρατός, γιὰ νὰ δεῖξουνε δικό τους τὸ κατόρθωμα καὶ ὅχι τῶν Λακεδαιμονίων, παρακινώντας ὃ ἔνας τὸν ἄλλο ριχτήκανε μὲ μεγαλύτερη καρδιά, τότε ἀλλάξανε τὰ πράματα· γιατὶ μὲ τὴν ὄρμὴ ποὺ πήρανε, ρίχνοντας τὶς ἀσπίδες κάτω, πέσανε πυκνοὶ στοὺς Πέρσες, καὶ τότε αὐτοὶ, μ' ὅλο ποὺ τοὺς δεχτήκανε καὶ πολλὴ ὥρα τοὺς ἀντικρούσανε, τέλος φύγανε κατὰ τὸ τεῖχος.

Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Σικουώνιοι καὶ οἱ Τροιζήνιοι (αὐτὴ ἤτανε ἡ σειρά τους στὴν πάραταξη) ἀκολούθωντας τοὺς βαρβάρους χυθήκανε μέσα στὸ τεῖχος. Ἀφοῦ ὅμως τὸ πήρανε καὶ αὐτό, δὲ συλλογιόντανε πιὰ οἱ βάρβαροι παλληκαριές, παρὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι τὴ φευγάλα, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες· αὐτοὶ, ἀφοῦ ἀπομείνανε τόσο λίγοι, πολεμούσανε μὲ τοὺς "Ἑλληνες ποὺ δὲν παύανε νὰ ρίχνουνται μέσα στὸ τεῖχος. Καὶ ἀπὸ τῶν Περσῶν τοὺς στρατηγούς οἱ δυὸ γλυ-

- 103   Ἐτι δὲ μαχομένων τῶν Περσέων ἀπίκοντο Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν καὶ τὰ λοιπὰ συνδιεχείριζον ἔπεισον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων συγνοὶ ἐνθαῦτα, ἄλλοι τε καὶ Σικυώνιοι καὶ στρατηγὸς Περίλεως· τῶν δὲ Σαμίων οἱ στρατευόμενοι ἐόντες τε ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ Μηδικῷ καὶ ἀπαραιρημένοι τὰ διπλά ως εἰδον αὐτίκα κατ' ἀρχὰς γινομένην ἐτεραλκέα τὴν μάχην, ἔρδον δοσον ἐδυνέατο, προσωφελέειν ἐθέλοντες τοῖσι Ἑλλησι. Σαμίους δὲ ἰδόντες οἱ ἄλλοι Ἰωνες ἄρξαντας, οὕτω δὴ καὶ αὐτοὶ ἀποστάντες ἀπὸ Περσέων ἐπέθεντο τοῖσι βαρβάροισι.
- 104   Μιλησίους δὲ προστετάκτῳ μὲν τῶν Περσέων τὰς διόδους τηρεῖν, σωτηρίης εἶνεκέν σφι, ως ἦν ἄρα σφέας καταλαμβάνῃ οἴλα περι κατέλαβε, ἔχοντες ἡγεμόνας σώζωνται ἐς τὰς κορυφὰς τῆς Μυκάλης· ἐτάχθησάν μέν νυν ἐπὶ τοῦτο τὸ πρῆγμα οἱ Μιλησίοι τούτου τε εἶνεκεν καὶ ἵνα μὴ παρεόντες ἐν τῷ στρατοπέδῳ τι νεοχμὸν ποιέοιεν, οἱ δὲ πᾶν τὸ ἐναντίον τοῦ προστεταγμένου ἐποίεον, ἄλλας τε κατηγεόμενοί σφι ὁδὸς φεύγοντι, αἱ δὴ ἔφερον ἐς τὸν πολεμίους, καὶ τέλος αὐτοὶ σφι ἐγίνοντο κτείνοντες πολεμιώτατοι.
- 105   Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ μάχῃ Ἑλλήνων ἡρίστευσαν Ἀθηναῖοι, καὶ Ἀθηναίων Ἐρμόλυκος δὲ Εὐθύνου· μετὰ δὲ Ἀθηναίους Κορίνθιοι καὶ Τροιζήνιοι καὶ Σικυώνιοι ἡρίστευσαν.
- 106   Ἐπει τε δὲ κατεργάσαντο οἱ Ἑλληνες τὸν πολλούς, τὸν μὲν μαχομένους, τὸν δὲ καὶ φεύγοντας τῶν βαρβάρων, τὰς νέας ἐνέπορησαν καὶ τὸ τεῖχος ἄπαν, τὴν λητὴν προεξαγαγόντες ἐς τὸν αἰγιαλόν, καὶ θησαυρούς τινας ἔρημάτων ενθόσ. Ἐμπιψάντες δὲ τὸ τεῖχος καὶ τὰς νέας ἀπέπλων.

τώσανε, οι ἄλλοι δυὸς πέσανε νεκροί, δηλαδὴ ὁ Ἀρταμντῆς καὶ ὁ Ἰθαμίτρης, στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, αὐτὸι εἶναι ποὺ γλυτώσανε, ὁ Μαρδόντης ὅμως καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ πεζοῦ στρατοῦ Τιγράνης πέσανε στὴ μάχῃ.

Καὶ ἐνῶ ἀκόμη πολεμούσανε οἱ Πέρσες, φτάσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι 103 νιοι μὲ τὴ συντροφιὰ τους καὶ δώσανε τὸ τελευταῖο χέρι. Σκοτωθήκανε ὅμως καὶ ἀπὸ τοὺς "Ελληνες πολλοὶ ἔκει, μάλιστα Σικυώνιοι καὶ ὁ στρατηγὸς τους Περίλαος. "Οσο γιὰ τοὺς Σαμίους, ποὺ εἴχανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων, καθὼς βρισκόντανε στὸ μηδικὸ στρατόπεδο καὶ χωρὶς ὅπλα, ἥμα εἰδανε πῶς ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔγερνε τῆς μάχης ὁ ζυγὸς κατὰ τοὺς "Ελληνες, κάνανε δὲ τι μπορούσανε γιὰ νὰ προσφέρουνε κι αὐτὸι τὴ βοήθεια τους σ' αὐτούς. Βλέποντας λοιπὸν καὶ οἱ ἄλλοι "Ιωνες τοὺς Σαμίους νὰ κάνουνε τὴν ἀρχή, τότε πιὰ κι αὐτοί, τραβώντας χέρι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, τοὺς ριχτήκανε.

Στοὺς Μιλήσιους, καθὼς εἴπα, εἴχε δοθῆ προσταγὴ ἀπὸ τοὺς 104 Πέρσες νὰ φυλᾶνε τὰ περάσματα, γιὰ νὰ σωθοῦνε περνώντας ἀπ' αὐτά, ἀν τοὺς τύχη κακό, ποὺ καὶ ἀλήθεια τοὺς ἔτυχε, καὶ τότε ἔχοντάς τους ὄδηγούς νὰ καταφύγουνε στὰ ψηλώματα τῆς Μυκάλης. "Ητανε λοιπὸν ἔκει οἱ Μιλήσιοι βαλμένοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ γιὰ τὸν ἄλλον νὰ μὴ βρίσκουνται στὸ στρατόπεδο καὶ κάμουνε καμιὰν ἀπιστία· οἱ Μιλήσιοι ὅμως κάνανε τὰ ἀντίθετα ἀπ' ὅσα εἴχανε προσταχτῆ· γιατὶ καὶ σ' ἄλλους δρόμους τοὺς τραβούσανε ἥμα οἱ Πέρσες ἀρχίσανε νὰ παίρνουνε τὴ φευγάλα τους, μάλιστα δρόμους ποὺ τοὺς φέρνανε ἵσα στοὺς ἔχθρούς· καὶ τέλος οἱ Ἰδιοι οἱ Μιλήσιοι σκοτώνοντάς τους φανήκανε χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη φανήκανε πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς 105 Ἀθηναίους πρῶτος ὁ Ἐρμόλυκος τοῦ Εύθυνου. "Υστερα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Τροιζήνιοι καὶ οἱ Σικυώνιοι ἤρθανε πρῶτοι. Καὶ ἀφοῦ οἱ "Ελληνες σφάζανε τοὺς περισσότερους βαρβάρους, 106 ἄλλους στὴ μάχη ἀπάνω κι ἄλλους ἀπάνω στὴ φυγή, βάλανε φωτιὰ καὶ κάψανε τὰ πλοῖα κι ὄλακερο τὸ τείχωμα. Τότε βγάλανε τὰ λάφυρα ἔξω ἀπὸ τὸ τείχος, στὸ γιαλό· καὶ βρήκανε δχι λίγες ποσότητες χρημάτων. Καὶ κάμανε πανιά, ἀφοῦ κάηκαν τὸ τείχος καὶ τὰ πλοῖα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. **Τῶν Ἡδωνῶν** οἱ Ἡδωνοὶ ἤτανε Θρακικὴ φυλὴ καὶ κατοικοῦσε ἀνάμεσα Στρυμόνα καὶ Νέστο στὴ Δυτικὴ Θράκη.
2. **Μεγάβαζος** Πέρσης στρατηγός τὸν ἄφησε ὁ Δαρεῖος στὴν Εὐρώπη μὲ πολυάριθμο στρατό, καὶ ὑπόταξε ὅλες τὶς φυλὲς τῆς Θράκης καὶ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες, ποὺ βρίσκονται ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ἵσαμε τὸ Στρυμόνα ποταμό.
3. **Λαμπώνιο** πόλη τῆς Τρωάδας κοντὰ στὴν Ἀντανδρο.
4. **Ποὺ ύποτάζονται σ' αὐτή** ὅχι γιατὶ τὰ ἄλλα Κυκλαδικὰ νησιὰ ύπακουάνε στὴ Νάξο, ἀλλὰ γιατὶ ὡς σημαντικώτερο νησὶ εἶχε ἡ Νάξος κάποια ἐπιρροὴ στὰ ἄλλα.
5. **Καύκασσα** ποὶὸ μέρος τῆς Χίου εἶναι αὐτὸ δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.
6. **Ἀπὸ τὴ Μύνδο** πόλη τῆς Καρίας βορεινὰ ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσό.
7. **Θαλαμία** τρύπα στὸ πλευρὸ τοῦ πλοίου ἀπὸ τὴν τρύπα αὐτὴ ἔβγαινε τὸ κουπὶ τοῦ θαλαμία μίτη, δηλαδὴ τοῦ κωπηλάτη τῆς πιὸ κάτω σειρᾶς τῶν κουπιῶν.
8. **Ἀποικοι τῶν Ἀθηναίων** ὁ Νηλέας, γιὸς τοῦ Κόδρου, εἶχε ἴδρυσει τὴ Μίλητο.
9. **Τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους** τόσες χιλιάδες ἤτανε κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς οἱ ψηφοφόροι τῆς Ἀθήνας.
10. **Κορησσό** λιμάνι κοντὰ στὸ βουνὸ τῆς Ἐφέσου, ποὺ φέρνει τὸ ὄνομά του.
11. **Καῦστρο** ποταμὸς ποὺ ἔχει τὶς πηγές του στὸ βουνὸ τῆς Λυδίας Τμῶλο· περνάει μέσα ἀπὸ τὴ Λυδία καὶ χύνεται στὸ Αἰγαῖο, ὅχι μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἐφεσο.

12. **Κυβήβης**: ᔁχει και τὰ ὄνόματα Κυβέλη ἡ Ρέα· πολὺ ἀρχαία μεγάλη θεά, κόρη τοῦ Οὐρανοῦ και τῆς Γῆς· ἡ λατρεία της ἤτανε ἀπλωμένη σ' ὅλη τὴ Μ. Ἀσίᾳ και μάλιστα στὴ Λυδίᾳ και τὴ Φρυγίᾳ.
13. **Τὸν "Αλυ ποταμό"** ποὺ χωρίζει τὴ Μ. Ἀσίᾳ ἀπὸ τὴν Κεντρική· πηγάζει ἀπὸ τὸν Ἀντίταυρο και χύνεται στὸν Εὔξεινο Πόντο.
14. **Τὴν πόλην Καῦνο**: ἀρχαία πόλη τῆς Καρίας ἀντίκρου ἀπὸ τὴ Ρόδο.
15. **"Η Λάδη** δὲν εἶναι πιὰ νησί, ἀλλὰ χαμηλὸ ὑψωμα, και δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴ θέση τῆς παλαιᾶς Μιλήτου, ὅπως ἀλλοτε τὴ χώριζε ἡ θάλασσα, ποὺ ἀπὸ τότε γίνηκε ἔηρα ἀπὸ τὰ χώματα ποὺ βγάζει ὁ Μαίανδρος ποταμός.
16. **Φρύνιχος**: ἀρχαῖος δραματικὸς τῆς Ἑλλάδας (511 π.Χ.).
17. **'Απὸ τοὺς Λυδούς**: δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Κροῖσο, τὸ βασιλέα τῆς Λυδίας, κατὰ τὸ 560 π.Χ.
18. **Δυὸ φορὲς ἀπὸ τοὺς Πέρσες**: τὴ μιὰ ἀπὸ τὸν Κῦρο (549 π.Χ.) και τὴν ἄλλη ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Δαρείου (495 π.Χ.).
19. **"Επαυσε κάθε ἄλλο στρατηγό**: ἐννοεῖ τοὺς Πέρσες στρατηγοὺς ποὺ ἤτανε σατράπες στὰ παράλια, και ποὺ ἡ ἐνέργειά τους κατὰ τὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση φάνηκε στὸ βασιλέα νωθρή.
20. **Γιὰ τὴν Ἐρέτρια και τὴν Ἀθήνα**: μὲ σκοπὸ νὰ τὶς ἐκδικηθοῦνε γιατὶ λάβανε μέρος στὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση και στὸ κάψιμο τῶν Σάρδεων.
21. **Θάσο**: νησὶ κοντὰ στὴ Θράκη.
22. **"Ητανε ὑποταγμένα ἀπὸ πολὺ πρωτύτερα**: πρὸ 18 χρόνων ἀπὸ τὸ Μεγάβαζο μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου στὴ Σκυθία.
23. **"Ακανθο**, πόλη μέσα στὸ Στρυμονικὸ κόλπο, βορεινὰ ἀπὸ τὴ χερσόνησο Ἀκτῆ.
24. **"Αθωνα**: ἀκρωτήριο ἀπάνω στὴ Χαλκιδικὴ χερσόνησο, τώρα "Αγιον Ὄρος.
25. **Βρύγοι**: λαὸς θρακικὸς κατὰ τὰ μακεδονικὰ σύνορα.
26. **"Ο ὑπηρέτης του πάντα τοῦ φώναξε**: βλ. σελ. 23.

27. **Οι Πεισιστρατίδες**: δηλ. ὁ Ἰππίας καὶ οἱ δπαδοί του, που
ήτανε ἔξωρισμένοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (510 π.Χ.) καὶ εἶχανε κα-
ταφύγει στὸ μεγάλο βασιλέα.
28. **Γῆ καὶ νερό·** ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας
τοῦ Μαρδονίου ἔστειλε κήρυκες στὶς ἑλληνικὲς πόλεις καὶ ζη-
τοῦσε νὰ τοῦ στείλουνε γῆ καὶ νερό, δηλ. σημεῖα ὑποταγῆς.
Πολλὲς πόλεις καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ νησιά δώσανε τὰ σημεῖα, ξέ-
χωρα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Σπάρτη, ποὺ δὲν τὰ δώσανε καὶ
σκοτώσανε τοὺς κήρυκες.
29. **Μὲ πολυάριθμο πεζὸ στρατό·** οἱ δυνάμεις τῶν Περσῶν
φτάνανε ὡς τὶς ἑκατὸ χιλιάδες πεζικοῦ, δέκα χιλιάδες ἵππικοῦ,
καὶ ἑξακόσια πλοῖα, χωριστὰ τὰ φορτηγὰ γιὰ τ' ἀλογα.
30. **'Ικαρία·** νησὶ δυτικὰ ἀπὸ τὴ Σάμο· ἀπ' αὐτῇ καὶ τὸ γύρω τῆς
πέλαγος λέγεται 'Ικάριο.
31. **Πάθανε ἑκεῖ τόσες ζημιές·** βλ. σελ. 29.
32. **Δὲν εἶχε παραδοθῆ·** οἱ Πέρσες ἐννιὰ χρόνια πρωτύτερα (499 π.
Χ.) μὲ τὸν Ἀρισταγόρα καὶ τὸ Μεγαβάτη εἶχανε δοκιμάσει, νὰ
ὑποτάξουνε τὴ Νάξο, ἀλλὰ δὲν πετύχανε (βλ. σελ. 11-17).
33. **Τὰ περασμένα·** βλ. σελ. 15.
34. **Στὴ Ρήνεια·** μικρὸ νησί, τέσσερα στάδια μακριὰ ἀπὸ τὴ Δῆλο
(τώρα Μεγάλη Δῆλος).
35. **'Ιεροί·** ὡς κάτοικοι τοῦ ἱεροῦ νησιοῦ, γιατὶ ἡ Δῆλος ἤτανε ἀφιε-
ρωμένη στὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν "Αρτεμη.
36. **Οἱ δυὸ θεοί·** ὁ Ἀπόλλωνας μὲ τὴν ἀδερφή του "Αρτεμη.
37. **Μήτε καὶ τοὺς κατοίκους του·** ὁ Δάτης φέρνεται ἔτσι γιατὶ
ἡ Δῆλος ἤτανε τόπος ἱερὸς τοῦ Ἀπόλλωνα, θεοῦ τοῦ φωτὸς καὶ
τοῦ ἥλιου, καὶ τῆς "Αρτεμῆς, θεᾶς τῆς σελήνης· τὸν ἥλιο ὅμως
καὶ τὴ σελήνη ὡς θεοὺς οἱ Πέρσες τὰ λατρεύανε· γι' αὐτὸ καὶ
ἡ τόσο μεγαλόπρεπη θυσία τοῦ Δάτη.
38. **Τριακόσια τάλαντα·** τὸ τάλαντο ἐδῶ εἶναι μέτρο βάρους ἵσο
μὲ 26 χιλιόγρ. Πόσα λοιπὸν χιλιόγρ. λιβάνι ἔωδεψε ὁ Δάτης
καίγοντας στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα;
39. **Τέσσερεις χιλιάδες κληρούχους·** οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 506 π.Χ., ἀμα
νικήσανε τοὺς Χαλκιδεῖς τῆς Εύβοίας, μοιράσανε τὸν τόπο τους

σὲ τέσσερεις χιλιάδες κλήρους, καὶ τοὺς δώσανε σὲ ἀπόρους συμπολίτες τους νὰ τοὺς καλλιεργοῦνε. Οἱ πολῖτες αὐτὸὶ λεγόντανε καληροῦχοι, γιατὶ στὸν καθένα ἔπεσε ἔνας κλῆρος γῆς.

40. **Ωρωπός** πόλη στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια.
41. **Τὸ Μαραθώνα** ἐννοεῖ ὅλη τὴν πεδιάδα κατὰ τὸ ΒΑ. ἀκρογιάλι τῆς Ἀττικῆς, ποὺ ἀπλώνεται ἵσαμε τριῶν ὥρῶν μάκρος καὶ χωρίζεται σὲ δυὸ μέρη ἀπὸ ἔνα ξερόρρεμα, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Πεντελικό· τὸ βορειότερο μέρος τῆς ἔχει βάλτους· ἀπὸ τὸ νοτιώτερο δύμως, ἀνάμεσα βουνὸ καὶ θάλασσα, φέρνει ἔνας δρόμος γιὰ τὴν Ἀθήνα.
42. **Στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ** βρίσκεται κοντὰ στὸ Μαραθώνα.
43. **Τοὺς εἰχανε προστατέψει κάποτε** τὸ 519 π.Χ., ὅταν οἱ Θηβαῖοι τοὺς τυραννούσανε.
44. **"Ητανε λίγοι"** ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων, μαζὶ μὲ τοὺς χίλιους Πλαταιεῖς, ἔφτανε τὶς 11 χιλιάδες· πόση ἦταν ἡ δύναμη τῶν Περσῶν;
45. **Πολέμαρχος** ὁ τρίτος «ἄρχοντας» στὴν Ἀθήνα· αὐτὸς σὲ πιὸ παλιοὺς χρόνους εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγία στὸν πόλεμο· κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς μάχης τοῦ Μαραθώνα εἶχε μονάχα δικαίωμα ψήφου στὸ συμβούλιο τῶν δέκα στρατηγῶν, καὶ γιὰ τιμὴ διοικοῦσε τὸ δεξιὸ πλευρὸ κατὰ τὴ μάχη. Ἀργότερα ἔχασε κι αὐτὸ τὸ δικαίωμα καὶ περιωρίστηκε νὰ δικάζῃ τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα σὲ μετοίκους καὶ ξένους καὶ νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν ταφὴ ὄσων πεθαίναντε στὸν πόλεμο.
46. **Ἀφιδναῖος** "Αφιδναι ἤτανε πόλη κοντὰ στὴ Δεκέλεια (σήμερα Καπαντρίτι).
47. **"Οση δὲν ἀφήσανε"** τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, ποὺ σκοτώσανε τὸν "Ιππαρχο, τοὺς ὑμνούσανε οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἐλευθερωτές τους ἀπὸ τοὺς τυράννους. Τὸ ἄγαλμα τους ἤτανε στημένο στὴν ἀγορά.
48. **Στὶς μεγάλες γιορτές τους** ἐννοεῖ τὰ Μεγάλα Παναθήναια, ποὺ γιορτάζόνταν στὸ δημόα τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς.
49. **Σάκες** λαδὸς στὰ ΒΑ. τῆς Βοιωτιανῆς κοντὰ στὸν Ἰαξάρτη

- ποταμό· τοὺς θεωρούσανε γιὰ τοὺς καλύτερους καὶ ἀνδρειότερους τοῦ περσικοῦ στρατοῦ.
50. **"Αφλαστα·** τὰ στολίδια τοῦ πλοίου πίσω στὴν πρύμνη, ποὺ παραστάνανε εἰκόνες θεῶν ἢ ἥρώων τὸ συγχότερο.
  51. **'Απάνω στὸ νησί·** τὴν Αἰγιλία, σήμερα Στοῦρα, ἀντίκρυ ἀπὸ τὰ Στοῦρα τῆς Καρύστου.
  52. **Τῶν Ἀλκμεωνιδῶν·** ὄνομαστὴ οἰκογένεια, ποὺ βοήθησε πολὺ στὴν κατάλυση τῶν Πεισιστρατιδῶν· γι' αὐτὸ οἱ Ἀλκμεωνίδες ἤτανε ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουνε μὲ τοὺς Πέρσες, ποὺ ὑποστηρίζανε τὸν Ἰππία λοιπὸν ἢ κατηγορία ἤτανε ψεύτικη. Τὴν ἀσπίδα μπορεῖ νὰ τὴ σηκώσανε φίλοι εἴτε συγγενεῖς τοῦ Ἰππία.
  53. **'Απὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ·** βλ. σελ. 35.
  54. **Κυνόσαργες·** γυμναστήριο στὴν Ἀθῆνα κοντὰ στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνει στὸ Φάληρο (κοντὰ στὴ σημερινὴ Γαργαρέτα).
  55. **Στὴν Κισσία·** χώρα τῆς Περσίας, ὅπου ἤτανε καὶ ἡ πρωτεύουσα τὰ Σοῦσα.
  56. **Τρία χρόνια·** δηλ. ἀπὸ τὸ 490-487 π.Χ.
  57. **'Ο τέταρτος χρόνος·** δηλ. τὸ 486 π.Χ.
  58. **'Απὸ τὸν καιρὸ τοῦ Καμβύση·** γιοῦ τοῦ πρεσβυτέρου Κύρου βασιλέα τῶν Περσῶν (529-522 π.Χ.).
  59. **Τριανταέξι ὄλα χρόνια·** δηλ. ἀπὸ τὸ 521-485 π.Χ.
  60. **Τέσσερα χρόνια ὀλάκερα·** δηλ. ἀπὸ τὸ 484-481 π.Χ.
  61. **Τὸν πέμπτο χρόνο·** δηλ. τὸ 480 π.Χ.
  62. **Περιπλέοντας·** βλ. σελ. 29.
  63. **Τῆς πόλης Σάνης·** ἡ Σάνη ἤταν ἀπάνω στὴ χερσόνησο Ἀκτή.
  64. **Λευκή·** μικρὴ πόλη κοντὰ στὴν Προποντίδα ἀπάνω στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
  65. **Τυρόδιζα·** τόπος κοντὰ στὴν Προποντίδα.
  66. **Περίνθου·** πόλη πάνω στὴν εύρωπα ἀκτὴ τῆς Προποντίδας.
  67. **Δορίσκος·** Θρακικὴ πόλη κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἔβρου.
  68. **Στὴν Ἀθήνα...,** γιατὶ πρωτύτερα, ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔστειλε κήρυκες νὰ ζητήσουνε γῆ καὶ νερό, οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ρίξανε στὸ

βάραθρο, οἱ Λακεδαιμόνιοι στὸ πηγάδι, καὶ τοὺς λέγανε καὶ οἱ δύὸς νὰ πάρουνε ἀπ' ἐκεῖ γῆ καὶ νερὸς καὶ νὰ τὸ πᾶνε στὸ βασιλέα· βλ. σημ. 28.

69. **Ἄβυδο**· πόλη τῆς Μ. Ἀσίας στὸ πιὸ στενὸ μέρος τοῦ Ἐλλησπόντου.
70. **Σηστὸς καὶ Μάδυτος**· πόλεις στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
71. **Ἀπὸ λευκὸ λινάρι**· δῆλ. τὰ πλοῖα τῆς ἡτανε δεμένα μὲ σχοινὶα καμωμένα ἀπὸ λευκὸ λινάρι.
72. **Ἀπὸ παπύρι**· δῆλ. τὰ πλοῖα τῆς ἡτανε δεμένα μὲ σχοινὶα καμωμένα ἀπὸ παπύρι.
73. **Γιατὶ εἰσαι ποταμός**· δὲ Ἐλλήσποντος βέβαια δὲν εἶναι ποταμός, ὅμως ὁ Πέρσης τὸν ὄνομάζει ἔτσι εἴτε γιὰ τὸ μάκρος του εἴτε γιὰ τὴ δύναμη ποὺ ἔχουνε τὰ ρεύματά του.
74. **Δέκα χιλ. Πέρσες**· ἐννοεῖ τοὺς Ἀθανάτους· τοὺς λέγανε μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, γιατὶ ἀν κανένας ἀπ' αὐτοὺς πέθαινε ἢ σκοτωνόταν, ἔπαιρνε ἀμέσως τὴ θέση του ἀλλος, ὥστε δὲ ἀριθμός τους ἡτανε πάντα γεμάτος.
75. **Τις λόγχες γυρισμένες πρὸς τὰ κάτω**· ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν Ξέρξη, ποὺ τὸν ἀκολουθούσανε πάντα.
76. **Τὰ ιερὰ ἄλογα**· ἀφιερωμένα στὸ θεὸ Μίθρα.
77. **Καὶ τὸ ἄρμα τὸ ιερό**· τὸ ἀφιερωμένο στὸ Δία· σ' αὐτὸ τὸ ἄρμα, ποὺ τὸ σέρνανε ὀχτὼ λευκὰ ἄλογα, κανένας δὲ μποροῦσε νὰ καθῆση, οὔτε ὁ Ἰδιος ἡνίοχος· κι αὐτὸς βάδιζε πεζὸς πίσω ἀπὸ τ' ἄλογα κρατώντας τὰ χαλινάρια.
78. **Σαρπηδόνιο**· ἀκρωτήριο τῆς Θράκης (τώρα Παξοί) πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς νήσου Σαμοθράκης.
79. **Τῆς Ἐλλης**· ἀδερφῆς τοῦ Φρίξου· ἀπ' αὐτὴ πῆρε τὸ ὄνομα καὶ δὲ Ἐλλήσποντος· δὲ τάφος τῆς εἶναι κοντὰ στὴν Πακτύη τοῦ Ἐλλησπόντου.
80. **Καρδίαν - Ἀγοράν**· πόλεις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.
81. **Μέλανα κόλπο**· πρὸς τὰ Β. τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.
82. **Αίνο**· πόλη τῆς Θράκης κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἐβρου.

83. **Στεντορίδα**: λίμνη τῆς Θράκης ΒΑ. τῆς Αἶνου καὶ κοντὰ στὶς ἐκβολές τοῦ "Εβρου".
84. **Βρέθηκε ἔνα ἐκατομμύριο καὶ ἑφτακόσιες χιλιάδες**: σ' αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν ἀν βάλουμε 80 χιλ. ἵππεῖς καὶ 20 χιλ. ἀρματηλάτες καὶ καμηλάτες καὶ 300 χιλ. ποὺ προστεθήκανε στὸ δρόμο, ὅταν ὁ στρατὸς περνοῦσε ἀπὸ τὴν Θράκην, ἀν προστεθοῦν ἀκόμα τὰ πληρωμάτα τῶν πλοίων, οἱ ἀπειροὶ ὑπηρέτες καὶ ἀκόλουθοι τοῦ στρατοῦ, ἡκατὰ τὸ λογαριασμὸν τοῦ Ἡροδότου, ὁ στρατὸς ἀνεβαίνει στοὺς 5.283.220 ἀνδρες.
85. **Πλέθρα**: μέτρο μάκρους, ἵσο μὲ 100 ποδάρια = 30,83 μ.
86. **Τὸ Δημάρατο**: βασιλέα ἔξδριστο ἀπὸ τὴν Σπάρτην εἰλεῖ καταφύγει στὴν Περσία καὶ τώρα ἀκολουθοῦσε τὸ μεγάλο βασιλέα ὡς σύμβουλός του.
87. **Κατὰ τοὺς νόμους**: οἱ νόμοι αὐτοὶ τῆς Σπάρτης ἐπιτρέπανε στοὺς βασιλεῖς νὰ παίρνουνε διπλῆ μερίδα.
88. **"Ακανθο"**: βλ. σημ. 23.
89. **Θέρμης**: ἀρχαῖο ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης: ἀπὸ τὸ ἴδιο βῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Θέρμη σήμερα εἶναι κωμόπολη τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.
90. **Πιερία**: ἀρχαία χώρα τῆς Μακεδονίας στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο καὶ στὶς ΒΑ. ποδιές τοῦ Ὀλύμπου: ἀπάνω-κάτω ἡ μεταξὺ Πλαταμώνα καὶ Κατερίνας περιοχή. Τὰ βουνά τῆς Πιερίας ἡτανε κατοικία τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ὁρφέα.
91. **Στῶν Περραιβῶν τὴν χώρα**: ἀρχαῖος λαὸς τῆς Θεσσαλίας.
92. **Καὶ οἱ κήρυκες...**, βλ. σημ. 68.
93. **Δόλοπες, Αἰνιᾶνες, Μάγνητες, Μαλιεῖς**: λαοὶ θεσσαλικοί.
94. **'Απὸ τὴν χώρα τῆς Τραχίνας**: ἡ Τραχίνα εἶναι πόλη καὶ χώρα τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὰ καμηλώματα τῆς Οίτης.
95. **Πλέθρο**: βλ. σημ. 85.
96. **Θεσπρωτία**: ἀρχαία χώρα τῆς Ἡπείρου.
97. **'Αμφικτύονες**: ἀντιπρόσωποι σταλμένοι ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις στὴν ὁμοσπονδία, ποὺ λεγόταν 'Αμφικτυονική' κάνανε συνέ-

λευση δυὸς φορές τὸ χρόνο, τὴν ἀνοιξῆ στοὺς Δελφούς καὶ τὸ φθινόπωρο στὴν Ἀνθήλη, κοντὰ στὶς Θερμοπύλες.

98. **Αμφικτύονα**· γιδή του Δευκαλίωνα — ποὺ νομίζεται ίδρυτης τῶν Αμφικτυονιῶν — καὶ τῆς Πύρρας.
  99. **Η γιορτὴ τῶν Καρνείων**· γινότανε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο γιὰ τιμὴ τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνα καὶ βαστοῦσε ἐννιά ἡμέρες. Λεγότανε Κάρνειος ἀρετὴς, γιατὶ λατρευότανε καὶ ὡς ποιμενικὸς θεὸς (ἀπὸ τὴν λέξην καὶ ῥητοῖς: βόσκημα, πρόβατο).
  100. **Πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος**· βλ. σελ. 65.
  101. **Νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους**· οἱ Σπαρτιάτες συνηθίζανε πρὶν ἀρχιστὴ νὰ μάχῃ, νὰ χτενίζουνται καὶ νὰ στολίζουνε μὲ στεφάνια τὰ κεφάλια τους, σὰ νὰ παρασταθοῦνε σὲ γιορτὴ.
  102. **Κισσίους**· κατοίκους τῆς Κισσίας χώρας στὴν Περσία.
  103. **Αθάνατοι**· βλ. σημ. 74.
  104. **Ημεροσκόποι**· εἴχανε ἔργο νὰ κοιτᾶνε τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὰ βουνὰ τὶς κινήσεις τῶν ἔχθρῶν καὶ νὰ δίνουνε εἰδήση γι' αὐτές.
  105. **Ἐπιγράμματα...,** καὶ τὰ τρία αὐτὰ τὰ ποίησε ὁ Σιμωνίδης, διάσημος λυρικὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας (556-468 π.Χ.), ὅλλα τὰ ἔξοδα γιὰ τὶς δύο πρῶτες στήλες τὰ δώσανε οἱ Ἀμφικτύονες καὶ γιὰ τὴν τρίτη στήλη ὁ Ἰδιος ὁ Σιμωνίδης. Βλ. καὶ σημ. 97.
  106. **Εἶλωτα**· κάθε δόπλιτης Σπαρτιάτης εἶχε ἔναν Εἶλωτα βοηθό του νὰ κρατῇ τὴν ἀσπίδα, ἀκόμα καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῇ.
  107. **Οι "Ελληνες ποὺ καταταχτήκανε**· ὁ Ἡρόδοτος ἐδῶ συνεχίζει ἐκεῖνο ποὺ εἶπε στὸ προηγούμενο βιβλίο, πῶς δηλαδὴ κατὰ κοινὴν ἀπόφαση ὁ ἐλληνικὸς στόλος τράβηξε γιὰ τὸ Ἀρτεμίσιο, ἐνῶ ὁ πεζὸς στρατὸς ἔπιασε τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν· βλ. σελ. 63, 65.
  108. **Στυρεῖς**· Στῦρα πόλη τῆς Εὐβοίας κοντὰ στὴν Κάρυστο.
  109. **Κεῖοι**· ἀπὸ τὸ νησὶ Κέω.
  110. **Πεντηκοντόρους**· πολεμικὰ πλοῖα, μὲ ἔνα κατάστρωμα καὶ μὲ εἰκοσιπέντε κουπιὰ στὸ κάθε πλευρό, τὸ δὲ πενήντα.

111. Ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους· γίνεται λόγος μοναχὰ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, γιατὶ αὐτοί, ἔχοντας τὰ περισσότερα πλοῖα, μπορούσανε ν' ἀπαιτήσουνε τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου.
112. **Ἀρτεμίσιο**· βλ. περιγραφή του στὴ σελ. 65.
113. **Ἀφετέες**· πόλη τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας.
114. **Τριάντα ταλάντων**· τὸ τάλαντο περίπου = 6 χιλ. φρ.
115. **Καφηρέα καὶ Γεραιστό**· ἀκρωτήρια στὸ Ν. μέρος τῆς Εύβοίας· τὸ πρῶτο σήμερα λέγεται Καβοντόρο, τὸ δεύτερο Μαντήλι.
116. **Εύριπος**· τὸ στενὸ μεταξὺ Εύβοίας καὶ Βοιωτίας.
117. **Σκιωναῖος**· ἀπὸ τὴ Σκιώνη, πόλη τῆς χερσονήσου Παλλήνης.
118. **Ναυάγιο**· ὅταν ὁ περσικὸς στόλος βρισκότανε ἀπὸ κάτω στὸ Πήλιο καὶ κοντὰ στὸ ἀκρωτήριο Σηπιάδα, φοβερὴ τρικυμία ποὺ σηκώθηκε τῷ προξένησε ζημιές μεγάλες· χαθήκανε ὡς τετρακόσια πλοῖα, μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ παραπολές ψυχές, πράματα καὶ πλούτη τῶν Περσῶν.
119. **Στάδια ὡς δγδοήντα** = 14 χιλιόμετρα περίπου.
120. **Κοῖλα**· τὰ ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Γεραιστὸς ὡς τὴν Ἐρέτρια ἀκρογιάλια, μέρη γεμάτα βράχους καὶ ἐπικινδυνα στοὺς θαλασσινούς.
121. **Ιστιαία**· πόλη τῆς Β. Εύβοίας.
122. **Ἐλλοπία**· τὸ πιὸ βορεινὸ διαμέρισμα τῆς Εύβοίας.
123. **Τὸ χρησμό**· οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τότε ποὺ μάθανε πώς ὁ Ξέρξης θὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδας εἰχανε ζητήσει χρησμὸν ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. ‘Ο Ἀπόλλωνας τοὺς ἀποκριθῆκε ὅτι μεγάλη καταστροφὴ τοὺς περιμένει καὶ μονάχα τὰ ξύλινα τείχη θὰ τοὺς σώσουνε. ‘Ο Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τότε ἐξήγησε τὸ χρησμό, πώς ἐννοεῖ τὰ πλοῖα.
124. **Στὸ ναό**· τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς· ἤτανε ὁ πιὸ ἀρχαῖος ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκρόπολης. Τὰ θεμέλια του βρίσκονται κατὰ τὸ βορεινὸ μέρος ἀνάμεσα Παρθενώνα καὶ Ἐρέχθεια.
125. **Καὶ ἡ θεά**· ἡ Ἀθηνᾶ, ποὺ τὸ φίδι ἤτανε σ' αὐτὴν ἵερό. Ἀπὸ τὴν ἐξαφάνιση τοῦ φιδιοῦ οἱ Ἀθηναῖοι συμπεράνανε πώς εἶχε φύγει καὶ ἡ θεά.

126. **Ταμίες τοῦ ναοῦ**: ήτανε δέκα καὶ φυλάγανε τὰ κειμήλια τῆς θεᾶς καὶ τὰ δημόσια χρήματα, καὶ γενικὰ εἶχανε ὅλη τὴν φροντίδα μέσα στὴν Ἀκρόπολη.
127. **Φράξανε**: ἀνεβαίνοντας στὴν Ἀκρόπολη κατὰ τὸ Δ. μέρος. Τὰ ἄλλα πλευρὰ ήτανε προφυλαχμένα ἀπὸ τ' ἀρχαῖα πελασγικὰ τείχη καὶ ἀπὸ τοὺς γκρεμνούς.
128. **Ἀρειος πάγος**: βρίσκεται ΒΔ. τῆς Ἀκρόπολης.
129. **Πεισιστρατίδες**: ὁ Ἰππίας καὶ οἱ ἀκόλουθοί του, ποὺ βρισκόντανε στὸ στρατόπεδο τοῦ Ξέρξη.
130. **Ἐμπρός ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη**: κατὰ τὸ Β. μέρος. Τὸ ἀνέβασμα στὴν Ἀκρόπολη γινότανε ἀπὸ τὰ δυτικά.
131. **Ἀγλαύρου**: ὁ ναός της κατὰ τὰ Β. τῆς Ἀκρόπολης.
132. **Ἀρτάβανο**: ὁ Ξέρξης τὸν εἶχε ἀφῆσει στὰ Σοῦσα κυβερνήτη τοῦ βασιλείου του.
133. **Αἰακίδες**: ἀπόγονοι τοῦ Αἴακου· γονεῖς τοῦ Αἴακου ήτανε ὁ Δίας καὶ ἡ νύμφη Αἴγινα, ἀπόγονοί τους ὁ Πηλέας, ὁ Τελαμώνας, ὁ Φῶκος, ὁ Ἀγιλλέας, ὁ Αἴαντας καὶ ὁ Τεῦκρος. Τὰ ἀγάλματά τους ήτανε φυλαχμένα στὴν Αἴγινα, καὶ ὁ κόσμος πίστευε πώς εἶχανε τὴν ἀρετὴν νὰ χαρίζουνε τὴν δυνατή βοήθειά τους στὸν πόλεμο.
134. **Τὸ χαλασμὸ τῶν Σπαρτιατῶν**: ἥμα φύγανε οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, παράγγειλε ὁ Ξέρξης μὲ κήρυκα πώς ἔδινε τὴν ἄδεια στὸ ναυτικὸ στρατό, ὃσος βρισκότανε στὴν Ἰστιαίᾳ, νὰ πάῃ στὶς Θερμοπύλες καὶ νὰ δῆ τὸ πεδίο τῆς μάχης εἶχε ὅμως φροντίσει πρωτύτερα νὰ θαφτοῦνε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σκοτωμένους τοῦ στρατοῦ του, ὡς εἴκοσι χιλιάδες ἀπ' αὐτούς, καὶ δὲν ἀφῆσε παρὰ χίλια πτώματα, ἐνῶ παράταξε μὲ ἐπίδειξη τὶς τέσσερεις χιλιάδες σκοτωμένους Ἑλληνες.
135. **Τὸ δρόμο**: ποὺ φέρνει ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ στὰ Μέγαρα παραλιακὰ καὶ περνάει κάτω ἀπὸ τὶς ψηλές Σκιρωνίδες πέτρες, ὅνομα ποὺ πήρανε ἀπὸ τὸ ληστὴ Σκιρωνα.
136. **Τῶν Καρνείων**: βλ. σημ. 99.

137. **Ψυττάλεια**: μικρὸν νησὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ κατὰ τὸ Α.
ἄκρο τῆς Σαλαμίνας· τώρα Λιψοκουτάλα.
138. **Κέο καὶ Κυνόσουρα**: ἀκρωτήρια στὸ Α. μέρος τῆς Σαλαμίνας.
139. **Μουνυχία**: μικρὴ χερσόνησος στὸν Πειραιᾶ καὶ λιμάνι μὲ
τὸ ἔδιο ὄνομα Δ. ἀπὸ τὸ Νέο Φάληρο.
140. "Εφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγινα" ὁ Ἀριστείδης εἶχε προσκαλεστῇ
πίσω ἀπὸ τὴν ἐξορία λίγες ἡμέρες πρωτύτερα.
141. "Εξωρισμένος" ἀπὸ τὸ 483 π.Χ. Ἰσως.
142. **Στὸν τρίποδα**: ποὺ οἱ "Ἐλληνες μετὰ τὴν μάχη τῶν Πλα-
ταιῶν τὸν εἴχανε ἀφιερώσει στὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν ὡς
ἐνθύμημα τῆς νίκης των. "Ητανε ἀπὸ χρυσάφι καὶ πατοῦσε
ἀπάνω σὲ τρία χάλκινα κεφάλια φιδιῶν, ἐνῶ τὰ σώματά τους
περιπλεγμένα σχηματίζανε ἐπειτα σπειρωτὴ στήλη, κι ἀπάνω
στὶς σπεῖρες χαραχτήκανε τὰ ὄνόματα τῶν πόλεων, ποὺ λάβανε
μέρος στοὺς πολέμους μὲ τοὺς Πέρσες. Τὸ μνημεῖο αὐτὸ μισοχαλα-
σμένο ὑπάρχει ἀκόμα στὸν Ἰππόδρομο τῆς Πόλης ("Ατ-Μεϊντάν").
143. **Κατὰ τὴν ὑπόδειξη ποὺ ὁ Θεμιστοκλῆς...**, βλ. σελ. 99.
144. "Ο βασιλέας καὶ τὸν ἀγνάντευε" ὁ Ξέρξης, τριγυρισμένος
ἀπὸ τοὺς συμβούλους καὶ τοὺς γραμματικούς του, ἤτανε καθι-
σμενος ἀπάνω σὲ θρόνο μὲ ἀσημένια πόδια· ὁ θρόνος ἤτανε
τοποθετημένος σ' ἕνα ὑψωμα τοῦ βουνοῦ Αἰγάλεω. Ἀπὸ κεῖ παρα-
τηροῦσε ὁ βασιλέας τὴν μάχη. Αὐτὸ τὸ ὑψωμα πιστεύουνε πώς
εἶναι ἡ θέση Κερατόπυργος κοντά στὸ Κερατσίνι τοῦ Πειραιᾶ.
145. "Οσο γιὰ τὴν Ἀρτεμισία" βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ποὺ
ἀκολούθησε τὸν Ξέρξη κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἑλλάδα.
146. **Τῶν Καλυνδέων**, ἡ πόλη Κάλυνδα στὰ Α. τῆς Καρίας.
147. **Σαμοθράκες**: ἀπὸ τὴν νῆσο Σαμοθράκη σιμὰ στὰ παράλια
τῆς Θράκης στὸ Αἰγαῖο. Τὴ Σαμοθράκη τὴν εἴχανε ἰδρύσει ἄποι-
κοι ἀπὸ τὴ Σάμο.
148. **Σὰν τὴ λαμπαδηφορία**: ἀγώνισμα ὅπου παραβγαίνανε δυὸ
ἢ περισσότερες ὁμάδες· τὰ μέλη κάθε ὁμάδας τρέχοντας ἐπρεπε
νὰ περάσουνε ἀπὸ χέρι σὲ χέρι τὴν ἀναμμένη λαμπάδα, ἀπὸ τὸ

ξεκίνημα ἵσαμε τὸ τέρμα, καὶ δποια ὁμάδα πρωτόφτανε σ' αὐτό, νικοῦσε. Ἡ ἀπόσταση ποὺ θὰ τρέχωνται ξήτανε χωρι- σμένη σὲ ἵσα ἡ ἄνισα μέρη, καὶ κάθε μέρος θὰ τὸ ὑπερχε ἔνας ἀθλητής μὲ τὴ λαμπάδα, παίρνοντάς την ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ μπρο- στινοῦ καὶ παραδίνοντάς τη στὸν κατοπινό.

149. Ζωστήρας ἀκρωτήριο τῆς Ἀττικῆς ἀνάμεσα Σούνιο καὶ Πειραιᾶ.

150. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεσσαλῶν, δῆλ. οἱ Ἀλευάδες, ἀπόγονοι καὶ διάδοχοι τοῦ Ἀλεύα, γιοῦ τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ἡρακλῆ· ἔνας ἀπ' αὐτοὺς ξήτανε καὶ ὁ Θώρακας, ποὺ γι' αὐ- τὸν γίνεται λόγος πιὸ κάτω. Οἱ Ἀλευάδες καὶ πρωτύτερα εἴ- χανε παρακινήσει τὸν Ξέρξη νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν Ἑλλάδα, καὶ πρόθυμα τὸν βοηθήσανε στὴν ἐκστρατεία του.

151. Μὲ φωτιές ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ χρόνια μεταχειριζόντανε τὴ νύχτα δαυλιὰ ἀναμμένα γιὰ νὰ δίνουνε εἰδήση σὲ μακρινὲς ἀποστάσεις.

152. Στὴ βουλὴ ἡ βουλὴ εἶχε πεντακόσιους βουλευτὲς ποὺ ἐκλε- γόντανε μὲ κλῆρο καὶ εἶχε ἕργο νὰ ἐτοιμάζῃ τοὺς νόμους καὶ τὰ ζητήματα, ποὺ θ' ἀποφάσιζε γι' αὐτὰ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ. Ήστερα ἡ βουλὴ εἶχε χρέος νὰ ἐκτελῇ τὶς ἀποφάσεις αὐτές. Ἡ βουλὴ λοιπὸν ξήτανε δὲ, τι εἶναι σήμερα τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο.

153. "Υακίνθια" γιορτὴ στὴ μνήμη τοῦ "Υακίνθου", ποὺ δ' Ἀπόλ- λωνας τὸν σκότωσε ἄθελά του ἐκεῖ ποὺ ἔπαιζε μ' αὐτὸν τὴ σφαῖρα. Ἡ γιορτὴ βαστοῦσε τρεῖς μέρες· ἡ πρώτη μέρα περνοῦσε θλι- βερὴ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ "Υακίνθου", καὶ οἱ ἄλλες δυὸ μὲ πομ- πές, χοροὺς καὶ ἀγῶνες.

154. "Απὸ τὴ Νίσαια" πεδιάδα στὴ Μηδία· ἀπὸ τὰ λειβάδια τῆς βγαίνανε τὰ πιὸ καλὰ ἀλογα τῆς Ἀσίας.

155. Τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρά δῆλ. τὸ ἀριστερό, γιατὶ τὸ δεξιὸ τὸ εἶχανε οἱ Σπαρτιάτες.

156. Τοῦ Εύρυσθέα βασιλέα τῶν Μυκηνῶν. Αὔτὸς θέλησε νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἡρακλῆ, γιατὶ φοβότανε τὴν ἀνδρεία καὶ τὴ δύναμή του, ποὺ δὲ καὶ δυνάμωνε· γι' αὐτὸ τὸν ὑποχρέωσε νὰ κάμη τοὺς δώδεκα γνωστοὺς ἄθλους του. "Ἔστερα κατα- δίωξε καὶ τοὺς ἀπογόνους του· αὐτοὶ καταφύγανε στὸ Θησέα,

- βασιλέα τῆς Ἀθήνας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι βοηθώντας τοὺς Ἡρακλεῖδες νικήσαντες σὲ μάχῃ καὶ σκοτώσαντες τὸν Εύρυσθέα.
157. **“Υλλος”** γιὸς τοῦ Ἡρακλῆ καὶ ἀρχηγὸς τῶν Ἡρακλειδῶν.
158. **Μαζί** μὲ τὸν Πολυνείκη· ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, παιδιὰ τοῦ βασιλέα τῆς Θήβας Οἰδίποδα, ἀφοῦ παραλάβανε τὴ βασιλεία, συμφωνήσαντες ὁ καθένας νὰ βασιλεύῃ ἔνα χρόνο μὲ τὴ σειρά του· ὅμως ὁ Ἐτεοκλῆς, ποὺ πρῶτος βασίλεψε, δὲ θέλησε στὸ τέλος τοῦ χρόνου νὰ παραχωρήσῃ τὴ βασιλεία τότε ὁ Πολυνείκης ἀπὸ τὴ Θήβα κατάφυγε στὸ βασιλέα τοῦ Ἀργους Ἀδραστο, ἔγινε γαμπρός του, καὶ μὲ τὴ βοήθεια ποὺ τοῦ ὀδωσε ὁ Ἀδραστος κίνησε ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Ἐτεοκλῆ. Σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο σκοτωθήκαντες καὶ οἱ δυὸ ἀδερφοὶ μαζὶ καὶ μ' ἄλλους στρατηγούς. Τότε ἔγινε βασιλέας τῆς Θήβας ὁ Κρέοντας θεῖος τῶν δυὸ σκοτωμένων ἀδερφιῶν, ἐπιτροπεύοντας καὶ τὸν ἀνήλικο γιὸ τοῦ Ἐτεοκλῆ, τὸν Λαοδάμαντα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κρέοντας, πατῶντας τὸ θρησκευτικὸ νόμο, δὲν ἔφηνε τοὺς Ἀργείους νὰ θάψουντες τοὺς νεκρούς των, ποὺ πέσαντες στὴ μάχη, ὁ Ἀδραστος ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους· αὐτοὶ πολεμήσαντες τὸν Κρέοντα καὶ παίρνοντας τοὺς νεκρούς τοὺς θάψανε.
159. **Αμαζόνες** λαὸς ἀπὸ πολεμικὲς γυναῖκες· ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν παραγγελία τοῦ Εύρυσθέα τὶς πολέμησε μὲ σκοπὸν ν' ἀρπάξῃ τὴ ζώνη τῆς βασίλισσάς τους Ἰππολύτης καὶ νὰ τὴ φέρῃ στὸν Εύρυσθέα. Οἱ Αμαζόνες ἀπὸ τότε μισούσαντες τοὺς Ἑλληνες γιὰ τὰ κακὰ ποὺ πάθανε ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, καὶ ἐκστρατέψαντες στὴν Ἀττική. Ὁ Θησέας ὅμως μὲ τοὺς Ἀθηναίους τὶς πολέμησε καὶ τὶς κατάστρεψε.
160. **“Απὸ τὸ Θερμώδοντα”** ποταμὸ στὸν Πόντο τῆς Μ. Ἀσίας περίφημο γιατὶ ἐκεῖ κοντὰ ἦταν ἡ πόλη Θεμίσκυρα, πρωτεύουσα, τῆς χώρας τῶν Αμαζόνων.
161. **Κατὰ τὰ Τρωϊκά** οἱ Ἀθηναῖοι λάβανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας μὲ πενήντα πλοῖα καὶ δείξαντες ξεχωριστὴ ἀνδρεία.
162. **Στὶς πέντε χιλιάδες Σπαρτιάτες** οἱ ἄλλες 5 χιλ. ἦταν περίοικοι.
163. **Παραστέκανε... Εἴλωτες** κάθε Σπαρτιάτης ἔπαιρνε μαζί του

- έφτα ἐλαφρούς ἀπὸ τοὺς Εἶλωτες τῆς Σπάρτης, καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἔφτα ἡταν ὁ πρῶτος τους, ὑπηρέτης ἢ ὑπασπιστής τοῦ Σπαρτιάτη (βλ. σημ. 106). Οἱ ἄλλοι Εἴλωτες ἦτανε σὲ χωριστὰ σώματα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὁ βασιλέας.
164. **Ἀρκάδες**: πρέπει νὰ τοὺς ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς Ὀρχομενίους τῆς Βοιωτίας.
  165. **Πρῶτοι**: ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ ἦτανε πρῶτοι, ἐνῷ στὸ δεξιὸ ἐρχόνταν τελευταῖοι.
  166. **Τριάντα τέσσερεις χιλιάδες πεντακόσιοι**: λάθος τοῦ συγγραφέα στὸ λογαριασμό: ἂν βγάλουμε 5 χιλ. Σπαρτιᾶτες ἀπὸ τοὺς 38.700, ποὺ ἦτανε ὅλοι οἱ ὄπλιτες, μένουν ὄπλιτες 33.700, λοιπὸν οἱ ἐλαφροὶ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔπειτε νὰ εἶναι 33.700, κι ὅχι 34.500, ἀφοῦ ἕνας ἐλαφρὸς παράστεκε σ' ἔναν ὄπλιτη.
  167. **Μάχιμοι**: ἦτανε ἀνάγκη νὰ ξεχωρίσουνε ἀπὸ τὸν ὄχλο, ποὺ δὲν πολεμάει καὶ ποὺ δὲν μπαίνει στὸ λογαριασμό, συντροφεύει ὅμως τὸ στρατό.
  168. **Απὸ τοὺς Θεσπιεῖς ὅσοι εἶχανε σωθῆ**: γιατὶ στὶς Θερμοπύλες εἶχανε σκοτωθῆ 700 (βλ. σελ. 69, 75).
  169. **Αφοῦ κανένας Σπαρτιάτης..., ὁ Ἀριστόδημος, ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς τριακοσίους ποὺ ἔζησε, βρισκόταν τώρα μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Παυσανίᾳ, ὅμως δὲν εἶχε λάβει μέρος στὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν** (βλ. σελ. 83 - 85).
  170. **Απὸ τὴ βέβαιη τάχα νίκη**: ὁ Μαρδόνιος παίρνει γιὰ νίκη τὸ πώς οἱ Σπαρτιᾶτες δὲν παραδέχτηκανε τὴν πρόκλησή του σὲ μάχη.
  171. **Κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς**: ὥρα ἐννέα ἢ δέκα τῆς νύχτας. Οἱ "Ἐλληνες διαιρούσανε τὴ νύχτα σὲ τρεῖς «φυλακές».
  172. **Σηκαθήκανε οἱ περισσότεροι**: δηλ. οἱ "Ἐλληνες τοῦ κέντρου (Κορίνθιοι, Μεγαρεῖς κ.λ.π.)
  173. **Τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς**: ἡ λατρεία τῆς σὲ μερικὲς πόλεις τῆς Ἀρκαδίας: περίφημος ναός της στὴν Τεγέα.

174. Τοῦ χρυσοῦ τρίποδα· βλ. σημ. 142.

175. Δεῖπνο λακωνικό· τὰ δεῖπνα αὐτὰ ἦτανε δνομαστὰ στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὴ λιτότητά τους. Περίφημο ἦτανε μάλιστα τὸ μαυροζούμι (μέλας ζωμός), σούπα ἀπὸ κρέας χοιρινὸ καὶ ξείδι.

176. Μυκάλη· ἀκρωτήριο στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀντίκρυ ἀπὸ τὴ Σάμο.

177. Μὲ τὰ πλοῖα τους· ἦτανε ἑκατὸν δέκα.

178. Λεωτυχίδη· βασιλέα τῆς Σπάρτης (491 π.Χ.).

179. Κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Πέρσες· ὁ στόλος τῶν Περσῶν ἦτανε ἀραγμένος στὴ Σάμο.

180. Θεομήστορα· βλ. σελ. 121.

181. Σημάδι μαντικό· ὁ Λεωτυχίδης ἥθελε νὰ μάθῃ τὸ δνομα τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Σαμίων μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βγάλῃ ἀπὸ αὐτὸ κάποιο προμάντεμα γιὰ τὴν ἐκστρατεία.

182. Δέχομαι τὸ μάντεμα· τὸ καλὸ προμάντεμα ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς λέξης. Ἡ γη σὶ στρατος = ὁδηγὸς τοῦ στρατοῦ.

183. Τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων· ἀφοῦ φύγανε οἱ Φοινικες, μείνανε τριακόσια πλοῖα στοὺς Πέρσες.

184. Τὸ ραβδὶ τοῦ Ἐρμῆ· αὐτὸ τὸ νόμισε ὁ στρατὸς σημάδι τῆς καλῆς διάθεσης τῶν θεῶν.

185. Καθὼς εἶπα πιὸ πάνω· βλ. σελ. 171.

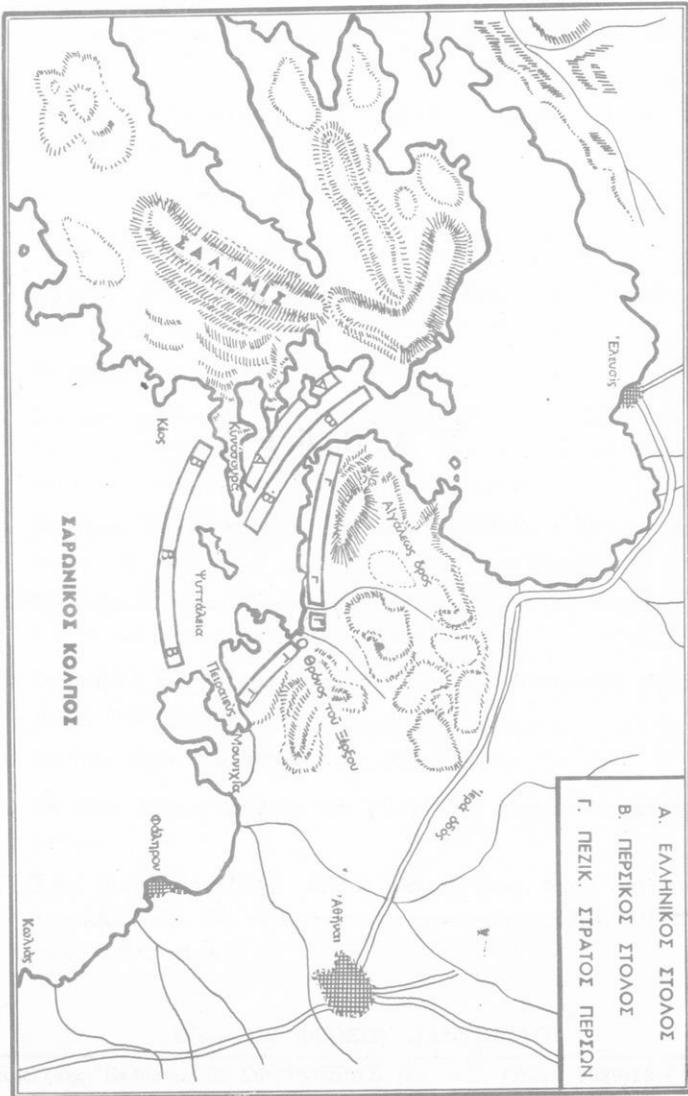
186. Τὸ ἕδιο ἦτανε μοιραῖο νὰ γίνη· δηλ. κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Δήμητρας.

187. Τὴν ἔδια μέρα· καὶ οἱ δυὸ μάχες γίνανε, ὅπως φαίνεται πολὺ πιστευτό, τὴν 26 τοῦ μηνὸς Μεταγειτνιῶνος, δηλ. 10 Σεπτεμβρίου (479 π.Χ.).

Ἐξώφυλλον: ΦΡΟΣΩΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ

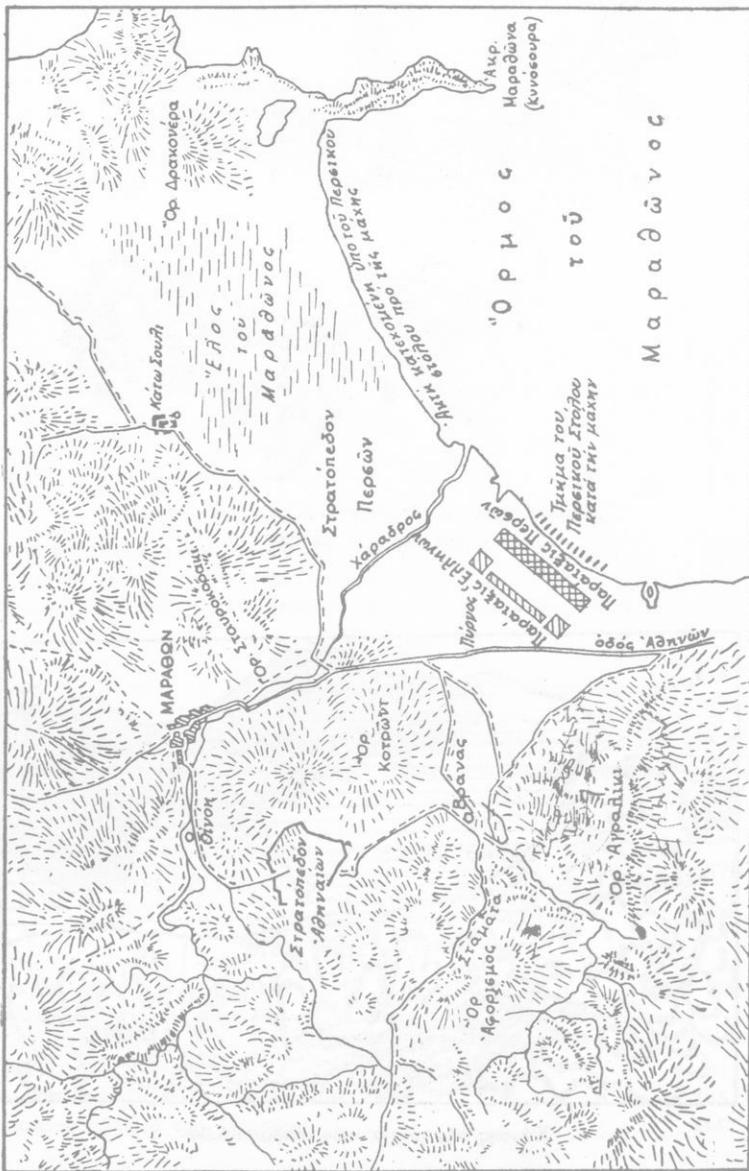
Ἐπιμελητὴς: Ἐκδόσεως Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑΣ (ἀπ. Δ.Σ. ΟΕΔΒ 9039/13 - 10 - 64)

X A P T E Σ

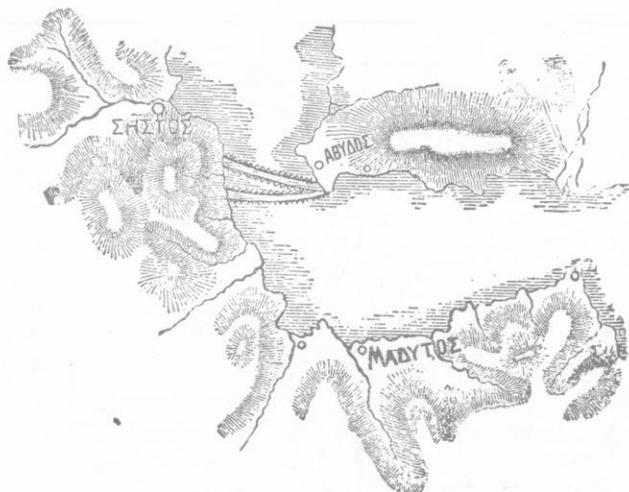

Χάρτης της ναυμαχίας της Σαλαμίνας

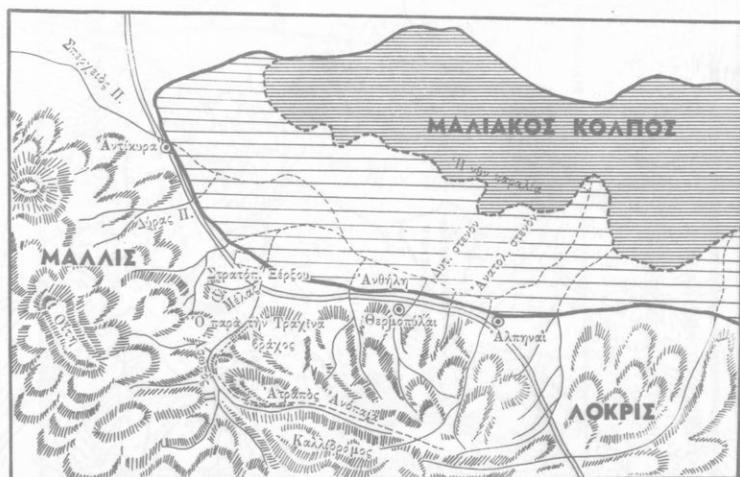
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σχεδιογράφημα του Ἐλλησπόντου καὶ τῶν γεφυριῶν
ποὺ ἔκαμε δέ Εέρεζης

Χάρτης τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ἡροδότου	5
2. Ἡ Ἰστορία τοῦ Ἡροδότου	5
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	7

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

1. Πώς ἀνταμείβει ὁ Δαρεῖος τὸν Ἰστιαῖο καὶ τὸν Κώη. Προσκαλεῖ τὸν Ἰστιαῖο στὴν πρωτεύουσα του, τὰ Σοῦσα	9
2. Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Νάξου. Ἀποστασία Ἀρισταγόρα (499 π.Χ.) ...	11
3. Ἐκστρατεία τῶν Ἰωνῶν κατὰ τῶν Σάρδεων (498 π.Χ.)	17

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

1. "Αλωση τῆς Μιλήτου καὶ καθυπόταξη τῆς Ἰωνίας	25
2. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου στὴν Ἐλλάδα (492 π.Χ.).....	27
3. Ἐκστρατεία τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη. Μάχη τοῦ Μαραθώνα (490 π.Χ.)	29

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

1. Θάνατος τοῦ Δαρείου. Ὁ Ξέρξης βασιλέας (485 π.Χ.). Ἐτοιμασίες γιὰ ἐκστρατεία στὴν Ἐλλάδα	43
2. Ὁ Ξέρξης στὶς Σάρδεις καὶ στὴν Ἀβυδο. Πέρασμα τοῦ Ἐλλησπόντου. Μέτρημα καὶ ἐπιθεώρηση τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ στὸ Δορίσκο τῆς Θράκης	47
3. Διάλογος Ξέρξη καὶ Δημαράτου	55
4. Πορεία τῶν Περσῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι σωτῆρες τῆς Ἐλλάδας. Μέτρα τῶν Ἐλλήνων πρὸς ὑπεράσπισή τους	61
5. Μάχες τῶν Θερμοπυλῶν	67

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΟ

1. Ναυμαχίες κοντὰ στὸ Ἀρτεμίσιο (480 π.Χ.)	89
2. Ὁ Ἐλληνικὸς στόλος καταπλέει στὴ Σαλαμίνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφήνουν ἔρημη τὴν πόλη τους. Ἡ Ἀθήνα κυριεύεται καὶ ἡ Ἀκρόπολη παραδίνεται στὶς φλόγες	97
3. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Ἐλλήνων	105
4. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Περσῶν	111

5. Προσπάθειες του Θεμιστοκλῆ νὰ ναυμαχήσουνε οι "Ελληνες στὴ Σαλαμίνα	113
6. Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.)	119
7. Φυγὴ τοῦ Ξέρξη	127
8. Ὁ Μαρδόνιος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνουνε σύμμαχοὶ τοῦ	135
 BIBAIO ENATO	
1. Ὁ Μαρδόνιος καὶ πάλι κυριεύει τὴν Ἀθῆνα. Προσπαθεῖ καὶ πάλι νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του	143
2. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλνουνε πρέσβεις στὴ Σπάρτη. Ὁ Μαρδόνιος ἐπιστρέψει στὴ Βοιωτία	145
3. Τὸ περσικὸ ἵππικὸ προσβάλλει τοὺς "Ελληνες. Θάνατος τοῦ ἵππαρχου Μαστιστίου	149
4. Οἱ "Ελληνες καὶ οἱ Πέρσες παρατάσσονται στὶς Πλαταιῶν	153
5. Νέα ἀπὸ τὸ βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο. Οἱ στρατοὶ ἀλλάζουνε παράσταξη	163
6. Νέα ἀλλαγὴ στὴν παράταξη τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων	167
7. Μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.)	171
8. Μοιρασιὰ τῶν λαφύρων	179
9. Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης (479 π.Χ.)	183
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	
	192

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

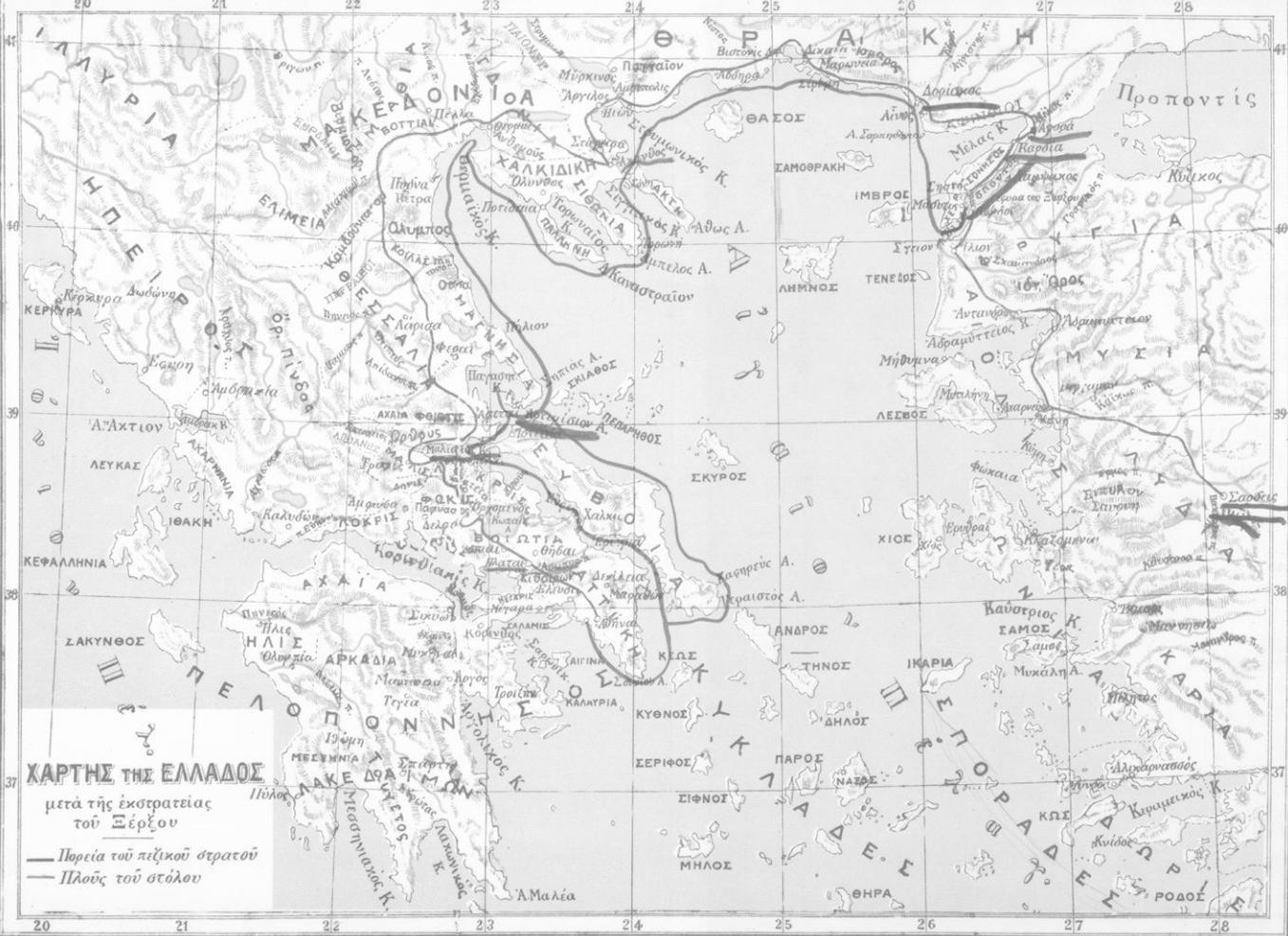
Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸν διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἅρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 ('Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1964 (Χ)—ΑΡΙΤΗΤΑ 125.000 — ΣΤΙΜΒΑΣΙΣ 1249/4-10-64
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟΝ Ε. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ 4

4.10 - 185
Kofoptilon

